Shri Marutrao Ghule Patil Shikshan Sanstha's

JIJAMATA COLLEGE OF SCIENCE AND ARTS

At. Dnyaneshwarnagar, Po. Bhende (Bk). Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar
PIN- 414605; Phone: 02427-255304 Fax: 02427-255809
Permanently affiliated to Savitribai Phule Pune University, Pune
(Id/No PU./AN/S/043/1992), **ISO 9001: 2015 Certified College**
Winner of Pune University's Best Rural College Award & Accredited at 'B+' Grade
Website: www.jijamatacolleg.ac.in; **E-mail:**principal.jijamatacollege@gmail.com

ESTD 1992

Late Marutraoji Ghule Patil
1930 -2002

Principal (IC) Dr. Shirish R. Landage Patil (M.A. NET, Ph.D.)

JCS&A/2023-24/

Date: 07/06/2024

Clarification for Metric no 3.3.2

3.3.2 Number of books and chapters in edited volumes/books published and papers published in national/ international conference proceedings perteacher during last five years

3.3.2.1. Total number of books and chapters in edited volumes/books published and papers in National/ international conference proceedingsyear wise during last five years

HEI Input:

2022-23	2021-22	2020-21	2019-20	2018-19
27	16	34	15	0

Justification by HEI:

As per DVV suggestion, this is to declare that the number of books and chapters in edited volumes/ books published and papers published in national/ international conference proceedings perteacher during last five years are attached. Therefore, we confirm above information.

For the confirmation the necessary documents are attached herewith. Kindly consider the inputs for the process of document verification and validation.

Jijamata College of Science & Arts * Bhende-414605 * ID/No.PU/AN/S/043/1932

INCHARGE PRINCIPAL
Jijamata College of Science & Arts
Dnyaneshwarnagar Tal.Newasa
Dist Ahmednagar

3.3.2 Number of books and chapters in edited volumes/books published and papers published in national/ international conference proceedings per teacher during last five year

Sl. No.	Name of the teacher	Title of the book/chapters published	Title of the paper	Title of the proceedings of the conference	Name of the conference	National / International	Calendar Year of publication	ISBN number of the proceeding	Affiliating Institute at the time of publication	Name of the publisher	Link for e-Book /e-chapter
1	Dr. M. G. Bhosale	A study on sultan iltutmish :career and difficulties page no: 24	A study on sultan iltutmish	4th International conference on	4th International conference on	International	2019				
2	Dr. M. G. Bhosale	A study on sultan iltutmish :career and difficulties page no: 24	A study on sultan iltutmish	4th International conference on	4th International conference on	International	2019				
3	Dr. N. K. Mhaske	A critical Approach to theories on ancient india page no-26	A critical Approach to theories on ancient india	4th International conference on	4th International conference on	International	2019				
5	Dr. S. B. Kale	Indian Labour Migration and Its Remedies	Indian Labour Migration and its Remedies	16 th International	16 th International Interdusplinary	International	2019	ISBN978-93-87628-44-1	Snehavardhan Publication,		
7	Dr. S. B. Kale	Financial Inclusion : Empirical Study of BRICS				Natonal	2019				
4	Dr. S. M. Maher	आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदी का निबंध साहित्य में योगदान				International	2019	ISBN 978-93-87628-44-1		Snehvrdhan Prakashan ,	
8	Dr. S. R. Bhitre	Magnetic and electrical properties of Cr Doped Ni-Cd Ferrites				International	2019	978-613-9-84363-3	LAP Lambert Academic	Lambert Publication	https://www.lap-publishing.com/
9	Dr. S. S. Darwade	Adhunik Marathi Sahitya : Swarup Ani Prakar	Sahityaprakar : Katha	Adhunik Marathi Sahitya	Adhunik Marathi Sahitya : Swarup	State	2019	23199318	Marathi Encyclopedia	मराठी विश्वकोश (ज्ञानमंडळ)	https://vishwakosh.marathi.gov.in/256
10	Dr. S. S. Darwade	Gramin Sahitya Ek Chintan	Gramin Sahitya Ani Mukundrao Patil		Gramin Sahitya Ek Chintan	National	2019	2348743	Marathi Encylopedia		
11	Dr. S. S. Darwade	Cultural Aspects In Indian Literature	Sahitya Ani Sanskruti		Cultural Aspects In Indian Literature	State	2019	23199318	महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ	महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ	https://sahitya.marathi.gov.in/%E0%A
12	Dr. S. S. Darwade	Desh videshatil Sahittik, Samajsudharak sanshodhak w shashradnya yanche yogdan	मराठी साहित्य आणि मुकुंदराव पाटील	16th International	Cultural Aspects In Contribution of	State	2019	23199318	महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ		
13	Dr. S. S. Darwade	स्मृतिगंध सत्यशोधक डॉ.श्रीराम बुंधेकर	डॉ.श्रीराम बुंधेकर सर, दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटिल स्मारक समिति आणि	स्मृतिगंध सत्यशोधक डॉ.श्रीराम बुंधेकर		State	2019	ISBN- 978-81-910359-3=3	सत्यशोधकी साहित्य प्रकाशन , लातूर		
14	Dr. S. S. Darwade	मराठी साहित्य आणि मुकुंदराव पाटिल		16th International Interdisciplinary	Contribution of Literati, Social Reformers,	International	2019	ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1	Snehavardhan Publication, Pune		
15	Dr. S. S. Tanpure	कार्ल मार्क्स विचारसरणी		16th International Interdisciplinary Conference	Contribution of Literati, Social Reformers, Reserchers and	International	2019	ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1	Snehavardhan Publication, Pune		
16	Prof. V. S. Kasbe	SATYSHODHAK SAMAJ CHALVAL, PARSHVBHUMI,WATCHAL V SADHYSTHITI	MAHATMA FULE CHINTAN AANI CHARCHA CHINMAY PRAKASHAN AAURNGABAD			International	2019	978-93-81-948-76-7 18			https://www.chinmayapublications.com/
17	Dr. A. B. Sagade	EMS,MMS and GR Induced Genetic Variability in Quantitative Traits of Urdbean	EMS,MMS and GR Induced Genetic	Inrernational Conference on		International	2020		Arts Commerce &		
18	Dr. A. B. Sagade	Induced Mutegenic Variability for Various Traits in Urdbean	Emerging Trends in Biodiversity Conservation	Emerging Trends in	Emerging Trends in Biodiversity	State	2020		K.J.Somaiya College.		
19	Dr. A. K. Gedam	Buccal cavity in Catla catla		Biodiversity, climate change,		International	2020				
20	Dr. K. A. Lande	Thomas Robert Malthus contribution in Geography		16th International Interdisciplinary	Contribution of Literati, Social Reformers,	International	2020	ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1	Snehavardhan Publication, Pune		

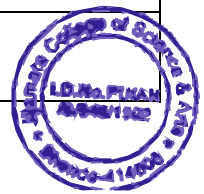

21	Dr. K. A. Lande	Contribution of Literati, Social Reformers, Reserchers and Scientists		Contribution of Literati, Social Reformers,		International	2020				
22	Dr. M. E. Navgire	Microscopic Characterization Techniques: Scanning Electron Microscopy and				International	2020	ISBN 978-620-2-79761-0	LAP Lambert Academic	Lambert Publication	https://www.lap-publishing.com/
23	Dr. M. E. Navgire	Paper Presentation on Synthesis & characterization of Fullerene doped MoO3-				International	2020	International Conference on			
24	Dr. M. E. Navgire	Prafulla Chandra Ray : 'Father of Indian Chemistry'		16th International	Contribution of Literati, Social	International	2020	ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1	Snehavardhan Publication,		
25	Dr. R. M. Naval	Analytical Chemistry				National	2020		Prashant Publications		
26	Dr. R. M. Naval	Importance of O-Methoxyphenyl Thiourea as Chromogenic Ligand for	NanoBio-20 IInd International Twitter			International	2020	ISBN 9-789354-068591	New College Kolhapur		
27	Dr. R. M. Naval	Use of Thiourea Derivative as Chromogenic Ligand for Spectrophotometric	National Conference on "Recent Trends			National	2020	No ISBN	Rajaram College,		
28	Dr. S. B. Kale	INDIAN ECONOMIC ENVIRONMENT				National	2020	978-93-89739-48-0	Suxxes Publication		
29	Dr. S. B. Kale	International Finance				International	2020		अक्षरबंध प्रकाशन, पुणे		
30	Dr. S. B. Kolte	महिप सिंह का साहित्यिक योगदान		16th International	Contribution of Literati, Social	International	2020	ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1	Snehavardhan Publication,		
31	Dr. S. B. Kolte	Desh videshatil Sahittik, Samajsudharak sanshodhak w shashradnya yanche yogdan		Desh videshatil Sahittik,		International	2020				
32	Dr. S. M. Maher	आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदिजीका निबंध साहित्य में योगदान		16th International	Contribution of Literati, Social	International	2020	ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1	Snehavardhan Publication,		
33	Dr. S. M. Maher	आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदिजीका निबंध साहित्य में योगदान		Desh videshatil Sahittik,		International	2020				
34	Dr. S. R. Bhitre	Homi Jehangir Bhabha : Father of the Indian Nuclear Programme		16th International	Contribution of Literati, Social	International	2020	ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1	Snehavardhan Publication,		
35	Dr. S. R. Landage	विचारांची बांधिलकी जपणारे लोकनेते मारुतराव घुले पाटील		16th International	Contribution of Literati, Social	International	2020	ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1	Snehavardhan Publication,		
36	Dr. S. R. Landage	Desh videshatil Sahittik, Samajsudharak sanshodhak w shashradnya yanche yogdan		Desh videshatil Sahittik,		International	2020				
37	Dr. S. R. Landge	समकालीन मराठी कथा					2020		शब्दगंध प्रकाशन, अहमदनगर		
38	Dr. S. S. Darwade	Desh videshatil Sahittik, Samajsudharak sanshodhak w shashradnya yanche yogdan		Desh videshatil Sahittik,		International	2020				
39	Dr. S. S. Darwade	सत्यशोधक घराणे				National	2020	ISBN978-93-83401-77-2	शब्दगंध प्रकाशन		
40	Dr. S. S. Darwade	सत्यशोधक घराणे(पाटील घराणे आणि मी)				National	2020	ISBN978-93-83401-77-2	शब्दगंध प्रकाशन		
41	Dr. S. S. Darwade	सत्यशोधक घराणे, सत्यशोधक सहित्यिक मुकुंदराव पाटील					2020				
42	Dr. S. S. Darwade	'श्रीज्ञानेश्वरदर्शन'				National	2020	978-93-89492-15-6	Prashant Publication		
43	Dr. S. S. Tanpure.	Desh videshatil Sahittik, Samajsudharak sanshodhak w shashradnya yanche yogdan		Desh videshatil Sahittik,		International	2020				
44	Prof. B. T. Deshmukh	Dr. S. R. Ranganathan : A Father of Indian Library Science		16th International	Contribution of Literati, Social	International	2020	ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1	Snehavardhan Publication,		
45	Prof. B. T. Deshmukh	Digital Library : An Overview		Reinventing Academic		International	2020	Peer reviewed / UGC listed			

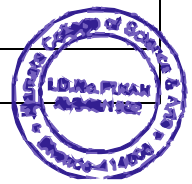

46	Prof. K. S. Gaikwad	Thomas Robert Malthus contribution in Geography		16th International	Contribution of Literati, Social	International	2020	ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1	Snehavardhan Publication,		
47	Prof. V. D. Adsure	Sri Sri : A Messenger of Peace		16th International	Contribution of Literati, Social	International	2020	ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1	Snehavardhan Publication,		
48	Prof. V. D. Adsure	Contribution of Literati, Social Reformers, Reserchers and Scientists		Contribution of Literati, Social		International	2020				
49	Prof. V. S. Kasabe	महात्मा फुले यांचे शिक्षण विषयक विचार आणि कार्य		16th International	Contribution of Literati, Social	International	2020	ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1	Snehavardhan Publication,		
50						International	2020	ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1	Snehavardhan Publication,		
51	Dr. A. K. Gedam	Enviroment and Sustainblility Volume -III	Enviroment and Sustainblility Volume -III			International	2021	978-93-91768-24-9	Bhumi Publication	Bhumi Publication	
52	Dr. M. E. Navgire	Inorganic Chemistry-Practical	Inorganic Chemistry-Practical			National	2021		Preshant Publicationa	Preshant Publicationa	
53	Dr. M. E. Navgire	Inorganic Chemistry-lI	Inorganic Chemistry-II			National	2021		Preshant Publicationa	Preshant Publicationa	https://prashantpublications.com/shop/
54	Dr. M. E. Navgire	Inorganic Chemistry-I	Inorganic Chemistry-I			National	2021		Preshant Publicationa	Preshant Publicationa	https://prashantpublications.com/shop/
55	Dr. R. M. Naval	Synthesis and characterization of some new thiazepines: Part II	Synthesis and characterization of some			International	2021	979-8543076989	Kinder Publications	Kinder Publications	https://www.amazon.com/SYNTHESI
56	Dr. S. B. Kale	International Economics (Marathi Edition)					2021				
57	Dr. S. B. Kale	Indian Economic Development					2021				
58	Dr. S. B. Kale	Public Finance					2021				
59	Dr. S. B. Kale	International Economics (English Edition)					2021				
60	Dr. S. B. Kale	Business Management					2021				
61	Dr. S. B. Kale	भारतीय आर्थिक विकास	भारतीय आर्थिक विकास			National	2021	978-93-91391-47-8	Preshant Publicationa	Preshant Publicationa	
62	Dr. S. B. Kale	सर्वजणी आयव्यय	सर्वजणी आयव्यय			National	2021	978-93-91391-49-2	Preshant Publicationa	Preshant Publicationa	
63	Dr. S. B. Kale	व्यवसाय व्यवस्थापन	व्यवसाय व्यवस्थापन			National	2021	978-93-91391-54-6	Preshant Publicationa	Preshant Publicationa	
64	Dr. S. B. Kale	आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र	आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र			National	2021	978-93-91391-48-5	Preshant Publicationa	Preshant Publicationa	
65	Dr. S. B. Kale	Generic elective Course (Humannities)	Generic elective Course (Humannities)			National	2021	978-93-91391-48-7	Preshant Publicationa	Preshant Publicationa	
66	Dr. S. R. Landge	ज्ञानेश्वर दर्शन ग्रंथाच्या नवीन आवृत्तीचे				National	2021		Samisha Publication	महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ	https://warkari.wordpress.com/2023/0
67	Dr. M. E. Navgire	Heterogeneous Nanocatalysis for Energy and Environmental Sustainability, Volume	Chapter 3: Nanostructured Iron			International	2022	ISBN: 978-1-119-77202-6	Wiely Publication		https://onlinelibrary.wiley.com/doi/bo
68	Dr. M. E. Navgire	Nanostructured Iron Oxide Hybrid Composites as Heterogeneous Fenton-Like	Heterogeneous Nanocatalysis for Energy			International	2022	9781-1197-72057		Wiely Publication	https://onlinelibrary.wiley.com/doi/bo
69	Dr. M. G. Bhosale	Mosern History Of India	Mosern History Of India			National	2022		Nisha	Nisha Publication	
70	Dr. N. R. Sayyad	Role of vermicompost on growth and development of brinjal plant					2022				

71	Dr. N. R. Sayyad	Comparative study of conventional cattle dung compost and vermicompost as bio					2022				
72	Dr. R. N. Arle	Book, Studies on strucutral , electrical and Optical Properties of Semiconductor thin				National	2022				
73	Dr. S. B. Kale	Generic Elective					2022				
74	Dr. S. B. Kale	Indian economic Developmenet					2022				
75	Dr. S. B. Kale	International Economics					2022				
76	Dr. S. B. Kale	Micro Economics online(English Edition)				National	2022				
77	Dr. S. B. Kale	Micro Economics (Marathi Edition)				National	2022				
78	Dr. S. B. Kale	Micro Economics (English Edition)				National	2022				
79	Dr. S. B. Kale	Macro Economics (Marathi Adition)				National	2022				
80	Dr. S. B. Kale	Macro Economics (Marathi Adition)				National	2022				
81	Dr. S. B. Kale	Financial System				National	2022				
82	Dr. S. B. Kale	Financial System				National	2022				
83	Dr. S. B. Kale	Business Economics (English Edition)				National	2022				
84	Dr. S. B. Kale	Industrial Economics (English Edition)				National	2022				
85	Dr. S. B. Kale	Research Methodology				National	2022				
86	Dr. S. B. Kale	Macro Economics				National	2022				
87	Dr. S. R. Landge	समकालीन मराठी कथा. पुणे: अक्षरबंध प्रकाशन				National	2022				https://www.amazon.in/-
88	Dr. S. R. Landge	उत्कर्षवाटा				National	2022				https://gathacognition.com/site/bookst
89	Dr. S. R. Landge	मराठी एकांकिका विठ्ठल तो आला आला - पु.ल.देशपांडे हंडाभर चांदण्या - दत्ता पाटील				National	2022				
90	Dr. S. R. Landge	Generic elective Course (Humannities)				National	2022				
91	Dr. S. S. Tanpure	Rajya Shara S3	Rajya Shara S3			National	2022		Success Publication	Success Publication	https://www.kopykitab.com/Analytical
92	Dr. S. S. Tanpure	Books Tital: Public Addmistration T.YB.A S3 (Political Science)				National	2022				
93	Dr. S. S. Tanpure	Book Name: Gandhian Thought.Articles Name: Mahatama Gadhijinche Satya ani	Articles Name: Mahatama Gadhijinche Satya ani			National	2022				

INCHARGE PRINCIPAL
Jijamata College of Science & Arts
Dnyaneshwarnagar, Tal. Newasa
Dist. Ahmednagar

3.3: Research Publications and Award

3.3.2: (QnM) Number of books and chapters in edited volumes /books published and papers published in national/ international conference proceedings per teacher during last five years

Table of Content

Sr. No.	Title	Page No.
1.	Books, Chapters and Proceedings 2018	1-34
2.	Books, Chapters and Proceedings 2019	35-98
3.	Books, Chapters and Proceedings 2020	99-165
4.	Books, Chapters and Proceedings 2021	166-199
5.	Books, Chapters and Proceedings 2022	200-225
6.	Prashant Publication Catalogue	226-245
7.	Snehavardhan Publication Book	246-269

This book deals with the study of magnetic and electrical properties of Cr doped Ni-Cd ferrites. It gives introduction to ferrites and a review of word done in this field. It discusses the synthesis of the doped ferrites and various characterization technique used. It gives the analysis of the structural, magnetic and electrical properties of the synthesized system of ferrites. Magnetization, susceptibility, resistivity, thermoelectric power and dielectric properties are discussed.

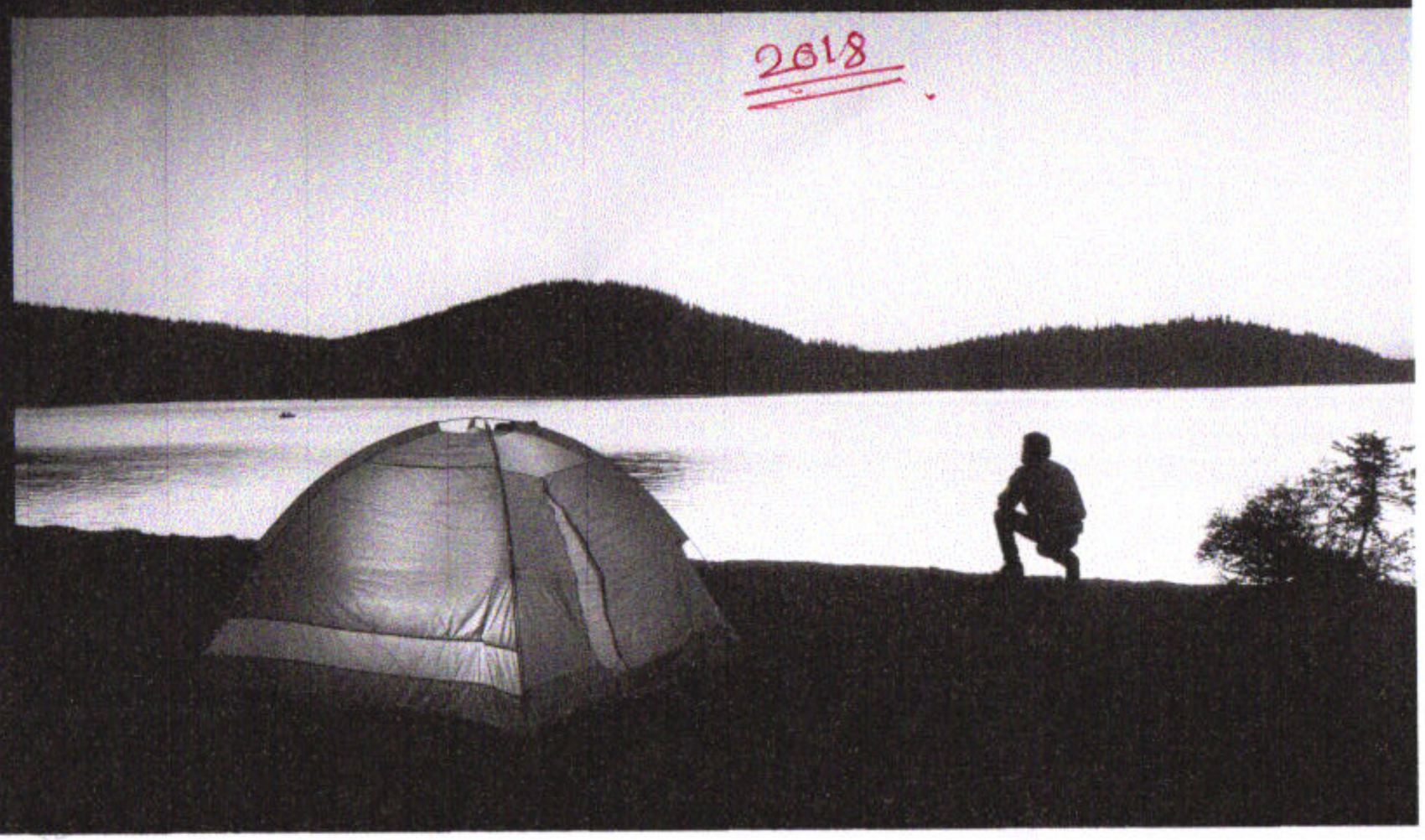

Sandesh Bhitre

Magnetic and Electrical Properties of Cr doped Ni-Cd Ferrites

Dr Sandesh Bhitre was bron in Maharashtra, India. He graduated from Milind College of Science, did M.Sc. and Ph.D. in Physics from Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad. He is presently working as Assistant Professor at Jijamata College, Bhende affiliated to Savitribai Phule Pune University in Maharashtra.

978-613-9-84363-3

LAP LAMBERT Academic Publishing

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 1 / 269

Imprint
Any brand names and product names mentioned in this book are subject to trademark, brand or patent protection and are trademarks or registered trademarks of their respective holders. The use of brand names, product names, common names, trade names, product descriptions etc. even without a particular marking in this work is in no way to be construed to mean that such names may be regarded as unrestricted in respect of trademark and brand protection legislation and could thus be used by anyone.

Cover image: www.ingimage.com

Publisher:
LAP LAMBERT Academic Publishing
is a trademark of
International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group
17 Meldrum Street, Beau Bassin 71504, Mauritius

Printed at: see last page
ISBN: 978-613-9-84363-3

Zugl. / Approved by: Aurangabad, Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, 2006

Copyright © Sandesh Bhitre
Copyright © 2018 International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group
All rights reserved. Beau Bassin 2018

2049

गांधीवादी विचार

GANDHIAN THOUGHTS

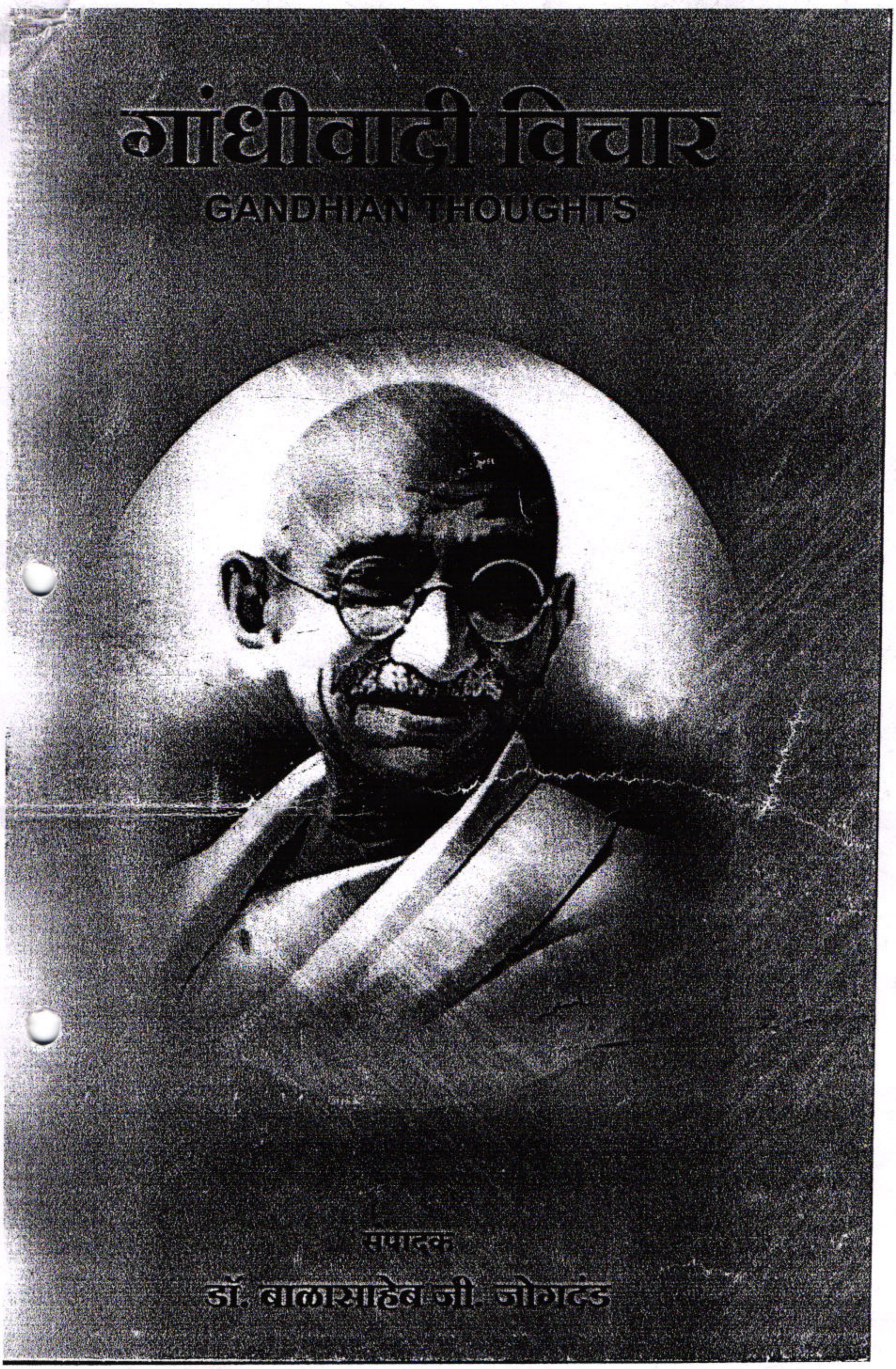

संपादक

डॉ. बाळासाहेब जी. जोगदंड

PRINCIPAL
Jijamata College of Science & Arts
Dnyaneshwarnagar, Tal. Newase
Dist. Ahmednagar

प्रा.डॉ. संभाजी लनपुरे.

गांधीवादी विचार

संपादक

प्रा.डॉ. बाळासाहेब जी. जोगदंड

सहयोगी प्राध्यापक,

पदवी व पदव्युत्तर राज्यशास्त्र विभाग,

सीताबाई कला वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय अकोला.

आधार पब्लिकेशन्स, अमरावती

गांधीवादी विचार

■ प्रा.डॉ. बाळासाहेब जी. जोगदंड

■ प्रथम आवृत्ती – २ ऑक्टोंबर

■ प्रकाशक

आधार पब्लिकेशन, अमरावती.

हनुमान मंदिराजवळ, पाठ्यपुस्तक मंडळा समोर,

वि.म.वि.कॉलेज मागे, अमरावती

मो. ९५९५५६०२७८

email- aadharpublication@gmail.com

■ मुखपृष्ठ संकल्पना

विलास पवार

सरिता ग्राफिक्स, अमरावती

■ अक्षरजुळवणी

सरिता ग्राफिक्स,

कठोरा रोड, अमरावती

■ Price : 200/-

ISBN-978-93-91305-39-0

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	लेख / लेखक	पु.क्र.
1	महात्मा गांधींचे ग्रांमस्वराज्यासंबंधीचे विचार **प्रा.डॉ. बाळासाहेब जी. जोगदंड**	1
2	ग्रामीण विकासात गांधीजींच्या आर्थिक विचारांचे महत्त्व **प्रा. डॉ. ममता राममिलन साहू**	13
3	महात्मा गांधीजींचे सत्याग्रहासंबंधी विचार **प्रा.प्रवीण कारभारी शिंदे**	18
4	महात्मा गांधींचे अस्पृश्योद्धार संबंधी विचार व कार्य डॉ. शरद बाबुराव सोनवणे	26
5	गांधी प्रणीत रामराज्य **सहा.प्रा. डी. डी. ठाकरे**	34
6	महात्मा गांधीजीच्या आर्थिक विचाराची यथार्थता **प्रा.डॉ.नागोराव के.सोरे**	45
7	ग्रामीण भारत सुधारण्यासाठीचे महात्मा गांधीजींचे विचार **प्रा. डॉ. छाया शशिपाल शिंदे**	55
8	महात्मा गांधींजींचे सत्य आणि अहिंसा यासंबंधीचे विचार **श्री. तनपुरे संभाजी शामराव**	66
9	गांधीजींच्या विचारातून सत्य व सत्याग्रह **डॉ. उल्हास रामजी राठोड**	74
10	गांधीच्या दृश्टीकोनातून आर्थिक विकासाचे उद्देष **प्रा.डॉ.राजेश एम. बन्सोड**	80
11	महात्मा गांधीजींच्या धर्मपत्नी – कस्तुरबा गांधी व त्यांचे कार्य **प्रा. ज्ञानेश्वर दा. वारंगे**	84
12	**सत्य, अहिंसा आणि महात्मा गांधी** **सहा. प्राध्यापक पवन दयानंद महंत**	90

महात्मा गांधींजींचे सत्य आणि अहिंसा यासंबंधीचे विचार

श्री. तनपुरे संभाजी शामराव
सहाय्यक प्राध्यापक व राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख,
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, ज्ञानेश्वर नगर,
भेंडे ता. नेवासा जि.अहमदनगर.
पि.को. नं. ४१४६०४. मो.नं. ९४२०३३५८४०.

Abstract :**सारांश** :

महात्मा गांधी ही विसाव्या शतकांतील एक मोठी वादग्रस्त व्यक्ती होऊन गेली आहे. महात्मा गांधी वरकरणी दिसायला अत्यंत जुनाट परंतु विचाराने मात्र अत्याधुनिक पेक्षा ही जास्त असे आधुनिक होते. महात्मा गांधीचे विचार मोडुन काढणे हे बुध्दिवंतांना आणि विचारवंताना देखील अवघड असे होते. महात्मा गांधीजींनी अंतर्ज्ञान, अंतप्रेरणा, आणि मानवाची सद़सदविवेक बुध्दीयांना महत्त्वाचे स्थान दिलेले आहे. महात्मा गांधीजींची अध्यात्मिक आणि आदर्शवादी भुमिका स्विकारून विशिष्ट अशी नैतिक तत्वे समोर ठेऊन निरनिराळया विषयांवर वेळोवेळी आपल्या लिखाणातुन विचार मांडले आहेत. त्यामुळे त्यांच्या विचारांमध्ये सुसंगती नाही. गांधीवाद हा एक सिध्दांन्त नसुन ती एक जीवन पध्दती आहे असे म्हटले जाते. महात्मा गांधीजींचे विचार, सखोल अभ्यास आणि अनुभव यावर आधारीत होते. समाज जीवनातील एकही दिवस असा नाही की त्यावर महात्मा गांधीजींनी आपले विचार व्यक्त केलेले नाहीत.त्यांच्या या अनेक मतांशी " सत्य आणि अहिंसा " या विचार सरणीला अतिशय महत्वाचे स्थान प्राप्त झालेले आहे.

स्तावना (Introduction):

महात्मा गांधी यांनी मांडलेल्या विचारांना गांधीवाद असे म्हटले जाते. महात्मा गांधी यांनी आपल्या विचाराव्दारे राजकीय विचारांची परंपरा समृध्द केली आहे त्यामुळे त्यांचे विचार केवळ भारतापुरतेच मर्यादित नाही, तर जगाच्या कान्याकोपऱ्या पर्यंत जावुन पोहचले आहेत. म.गांधी

2018

International Seminar
on
RECENT TRENDS AND EXPERIMENTAL APPROACHES IN SCIENCE, TECHNOLOGY, NATURE AND MANAGEMENT
(Chapter-2)

held at

FOOTWEAR DESIGN AND DEVELOPMENT INSTITUTE (FDDI), JODHPUR, RAJASTHAN, INDIA

December 23rd , 24th 2018

The Official Publication of
Society for Science and Nature,
Footwear Design and Development Institute, Jodhpur
&
Oura Prakashan, Lucknow

Edited by
Dr. S.K. Gangwar
Dr. Sanjeev Verma

Society for Science and Nature
SFSN
www.scienceandnature.org

FDDI

Oura Prakashan

[1]Zamir-Ul Shafi M., [2]Sabiha Ashraf, and [3]Ruchika Sharma 63

A STUDY ON COLLECTIVE BARGAINING PROCESS IN JAMMU AND KASHMIR BANK LIMITED 64

[1]Zamir-Ul Shafi M., [2]Sabiha Ashraf, and [3]Ruchika Sharma 64

NEW EMERGING TRENDS IN HOME SCIENCE 64

Suneeta Pant 64

MORPHOMETRIC ANALYSIS OF NOYYAL RIVER BASIN OF TAMILNADU USING GEOGRAPHICAL INFORMATION SYSTEM 65

[1]Sreelakshmy, M. & [2]V.Thangamani 65

α-L-rhamnosidase FROM *Aspergillus flavipus* MTCC- 4644 65

Sarita Yadav 65

SURVISMETER: 95% RESOURCE SAVING SCIENCE FOR MEASURING MULTIPLE PHYSICOCHEMICAL PROPERTIES 66

Man Singh 66

IMPORTANT OF COMPUTER TECHNOLOGY IN PHYSICS EDUCATION THROUGH VIRTUAL EXPERIMENT 66

THE PHYSICAL EDUCATION TEACHER AS SCHOOL ACTIVITY DIRECTOR 67

Sharad Balasaheb Magar 67

SMART SUPPLY CHAIN: OPPORTUNITIES & CHARACTERISTICS 67

Shubham Tripathi 67

EMPOWERING WOMEN THROUGH DEHYDRATED FLORAL CRAFTS 68

*Shweta Singh and S. K. Tewari 68

MAJOR CONTRIBUTION OF Y.B.CHAVAN TO MAHARASHTRA STATE 68

Sambhaji Tanpure 68

TRANSFORMING THE FASHION AND RETAIL INDUSTRY THROUGH VIRTUAL REALITY 69

Swarnima Singh 69

YEAR AROUND EXPERIMENTAL PERFORMANCE ANALYSIS OF EVACUATED TUBES COUPLED SOLAR STILL 69

Hitesh Panchal 69

INSIGHT BIGDATA MANAGEMENT MODELING FOR BUSINESS VIRTUALIZATION 70

Md. Sadique Shaikh & Tanvir Begum 70

HPTLC METHOD DEVELOPMENT AND VALIDATION FOR SIMULTANEOUS ESTIMATION OF FLAVONOIDS IN SEVERAL GINKGO BILOBA HERBAL FORMULATIONS 70

Mittal Thakkar, *Sangita Sharma 70

A STUDY ON VISCOSITY & INTERACTION PARAMETER OF BINARY MIXTURES OF EUGENOL WITH SOME HYDROCARBONS 71

Hemangini Patel, *Sangita Sharma 71

EMPOWERING WOMEN THROUGH DEHYDRATED FLORAL CRAFTS

*Shweta Singh and S. K. Tewari
CSIR-National Botanical Research Institute, Lucknow-226 001
*Corresponding Author's E-mail: shwetanbri@gmail.com

ABSTRACT
CSIR-National Botanical Research Institute (CSIR-NBRI), Lucknow is the pioneer institution for development of dehydration technique of flowers and foliages, and making various distinctive and artistic decorative products from these. Dehydrated flowers and foliage are excellent due to their special beauty by retaining natural colour and shape after drying, long lasting value and can be enjoyed in any season. The technique has tremendous importance in societal development in terms of employment and revenue generation, both for domestic and export markets.
Dehydration of flowers and foliage is done by different methods. CSIR-NBRI has standardised methods of air drying using pressing method (for 2D products) and embedding drying (for 3D structures) through room drying, sun drying, oven drying, vacuum drying and microwave oven drying. Air drying is the simplest method under natural conditions whereas the embedding drying is to avoid shrinkage and other morphological changes in dehydrated materials. Press drying is one of the most common methods for drying flowers and foliages, however, the original shape of the plant material cannot be maintained. This method is basically used for preparing greeting cards, landscapes, wall hangings, herbarium, scenery, table mats, coasters and greeting envelopes *etc.* This technique is very ideal for making high quality herbarium specimen and different types of value added beautiful high quality products. Adopting this technology of value addition, the beneficiaries can earn money and it is a good source of employment generation in rural sector for farmers, rural women and unemployed youth. Dehydrated floral crafts of CSIR-NBRI is identified for promoting as income generating activity and women empowerment tool. This technology can be revolutionary in the jewellery market for trendy women, as several kinds of floral jewellery viz. ear rings, finger rings, pendants, bracelets can be prepared by this technology. CSIR-NBRI has been propagating this technique through NGOs and SHGs in many states of our country. Its commercialization is now being planned through MSME sector.

KEY WORDS: dehydration, technique, flowers, foliages, high quality products.

MAJOR CONTRIBUTION OF Y.B.CHAVAN TO MAHARASHTRA STATE

Sambhaji Tanpure
Head, Department of Political Science, Jijamata College of Science & Art's, Bhende Bk, Newasa, Ahmednagar
*Corresponding author's e-mail: sambhaji.tanpure123@gmail.com

ABSTRACT
Y.B.Chavan was one of the prominent leaders in Maharashtra who is known as architect of modern Maharashtra. He reached to the status of Deputy Prime Minister and had worked in different capacities in central government. In spite of his contribution to the state and center, his political leadership has not been critically studied up till now. Hence the present research topic has been undertaken to throw light on various facets of political leadership of Y.B.Chavan.
Y.B.Chavan was architect of modern Maharashtra. He had also worked as deputy prime Minister of India in this work political leadership of Y.B.Chavan will be critical examines. Yashwantrao Balwantrao Chavan (12 March 1913 - 25 November 1984) was the first Chief Minister of Maharashtra after the division of Bombay State and the fifth Deputy Prime Minister of India. He was a strong Congress leader, Cooperative leader, social activist and writer. He was popularly known as Leader of Common People. He advocated socialist democracy in his speeches and articles and was instrumental in establishing co-operatives in Maharashtra for the betterment of the farmers. He was a mass leader having mass base at large in rural Maharashtra. In this research work the political leadership of Y.B. Chavan will be critically studied in political sociology perspective.
The work of any political leader must be studied in the social background. The able leader like Y.B. Chavan was born on 12 March 1913 in the village of Devrashtre in Satara District (now in Sangli District) of Maharashtra State in India. He lost his father in his early childhood and was brought up by his uncle and mother. His mother gave him valuable lessons in self-dependency and patriotism. From his childhood he was fascinated by the freedom struggle of India. Despite the adverse family situation, Yashwantrao managed to get educated and obtained his B.A. in history and political science from Bombay University in 1938. In this period, he was involved in many social activities and was closely associated with the Congress party and its leaders such as Jawaharlal Nehru, Sardar Patel and Keshavrao Jedhe. In 1940, Yashwantrao became President of Satara District Congress. In 1941 he passed his LLB. In 1942, he married Venutai at Phaltan in Dist Satara. His life was based on nationalist values and social commitment.

KEY WORDS: Chavan, Vision, Spirit, Contribution.

Book chapter- 2018-19

2018

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY STUDIES
SPECIAL ISSUE ON GST – CONCEPT ISSUES, OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

Vol. 4, Special Issue 6, January, 2018 ISSN (Online): 2454-8499
Impact Factor: 1.3599(GIF), 0.679(IIFS)

INDEX

SR. NO	TITLE	PAGE NO.
1	**Impact and Challenges of GST in Digital India** *Asso. Prof. Dr. Anant B. Mane*	1-7
2	**GST-One Tax One Nation** *Prof. Dr. Sasane Ashok Namdev*	8-11
3	**IMPACT OF GST ON INDIAN RETAIL SECTOR** *Prof. Dnyaneshwar Uttamrao Pawde,*	12-14
4	**"GST- A Global Phenomenon"** *Dr. Kishor Lipare, Dr. Satish Bongane*	15-19
5	**ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF GST** *Archana Ganesh Magar, Dr. Sambhaji Bhaurao Kale*	20-21
6	**"GST" : The Entrance of New Taxation Policy in India** *Dr. L. A. Awaghade*	22-29
7	**IMPACT OF GOODS AND SERVICE TAX ON GOVERNMENT REVENUE** *Dr. S. L. Ranadive*	30-32
8	**'Impact of GST on IndianEconomy'** *Dr. G.S.Deshmukh*	33-36
9	**"GST IN INDIA"** *Dr. V.H.Patil*	37-40
10	**"GST AND ITS IMPACT ON INDIAN ECONOMY"** *Prof. Potdar Pravin Ramesh*	41-45
11	**GST and Fiscal Federalism in India** *Dr. Lata Dhende, Prof. Subhash Ranshoor,*	46-51
12	**"GST and its role in developing rural market in India - A conceptual framework"** *Mr. Ameet V Kulkarni, Dr. Basavaraj S.Kudachimath*	52-57
13	**Impact of Goods and Services Tax (GST) on Indian Telecom Services Sector** *Mr. Nikhil S Ragashetti, Dr. Basavaraj S. Kudachimath*	58-63
14	**"GST –One tax one Nation"** *Manjusha Patil*	64-68
15	**'Goods and service tax in India: Challenges and Opportunities'** *Patil Shital Venkatrao*	69-72

शेतकऱ्यांची आत्महत्या

(वास्तव आणि उपाय)

डॉ. संभाजी काळे डॉ. विलास खंदारे
प्रा. नारायण म्हस्के

अथर्व पब्लिकेशन्स्

2018

RNI No.MAHAUL03008/13/182012-TC

नॅक पूनर्मूल्यांकित A ग्रेड

॥ नहि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ॥

ISO-9001:2008 प्रमाणित

पार्थ विद्या प्रसारक मंडळाचे

बाबुजी आव्हाड महाविद्यालय

पाथर्डी, जि.अहमदनगर (महाराष्ट्र).

(सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाशी संलग्नित)

व

विद्यापीठ अनुदान आयोग, नवी दिल्ली

यांचे संयुक्त विद्यमाने

दोन दिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्र

पॉवर ऑफ नॉलेज

विशेषांक

जानेवारी २०१८

ISSN-2320-4494
UGC approval
No. 45681

दलित साहित्य : एक चिंतन

संपादक

डॉ. सुभाष शेकडे

डॉ. अशोक डोळस

४५) दलित कादंबरी : एक अभ्यास / ३०४
- डॉ. संजय दरवडे
४६) १९९० नंतरची दलित कादंबरी / ३०८
- प्रा. दत्तात्रय सावंत
४७) दलित आत्मकथने : निवेदन आणि भाषिक योगदान / ३१६
- प्रा.डॉ. सूर्यकांत गिते
४८) दलित कादंबरी : एक परीक्षण / ३२३
- प्रा. प्रशांत क्षिरसागर
४९) दलित साहित्यातील समतावादी व मानवतावादी विचार / ३२८
- प्रा.डॉ. अनिल गर्जे
५०) दलित कवितेतील विद्रोह / ३३३
- डॉ. शंकर वाघमारे
५१) संत साहित्यातील चोखोबांचे दलित संवेदन / ३३६
- डॉ. बी. आर. दहिफळे
५२) मराठीतील साहित्य प्रवाह : आदिवासी साहित्य / ३४४
- डॉ. रवींद्र शिंदे
५३) दलित नाटकातून दिसून येणाऱ्या दलितांच्या समस्या / ३४८
- प्रा.डॉ. सुभाष देशमुख
५४) दलित साहित्य निर्मितीमागील सामाजिकता / ३५२
- प्रा.डॉ. चंद्रकांत काळे
५५) दलित कवितेतून दिसून येणारे समाजचित्रण / ३५६
- प्रा.डॉ. जालिंदर कानडे
५६) आंबेडकरी चळवळ आणि दलित साहित्यिक : एक चिंतन / ३६०
- प्रा.डॉ. शैलेश त्रिभुवन
५७) न्याय हक्काचा लढा : दलित साहित्य चळवळ / ३६९
- प्रा. रमेश रिंगणे
५८) दलित राजकारण : समाज आणि साहित्य / ३७३
- प्रा. अरुण राख
५९) दलित साहित्य प्रवाहातील गुन्हेगारी जमातीचे चित्रण / ३७५
- आकाश पवार
६०) मराठी साहित्य आणि बहुजन साहित्य / ३८१
- आशा घोडके

दलित कादंबरी : एक अभ्यास

– डॉ. संजय शं. दरवडे
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, भेंडे
ता. नेवासा, जि. अहमदनगर

१. प्रस्तावना :-

मराठी साहित्यात १९६० नंतर विविध साहित्य प्रवाह अस्तित्वात आले. त्यापैकी लक्षवेधी साहित्यप्रवाह म्हणजे दलित साहित्य हा होय. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी दलितांच्या उद्धारासाठी केलेल्या कार्यातून, चळवळीतून दलित समाजाला नवसंजीवनी मिळाली. सामाजिक भान आले. दलित जाणिवेतून हा दलित समाज लिहू लागला. त्यातून एका नव्या अनुभव विश्वाची व अभिव्यक्तीची ओळख झाली आणि दलित साहित्य प्रवाह मराठी साहित्याच्या प्रांतात सुरू झाला. अगदी अल्पावधीतच या साहित्य प्रवाहाने जोर धरला. एकूणच मराठी साहित्यात दलित साहित्याने आपली स्वतंत्र ओळख निर्माण केली. उत्तरोत्तर या साहित्य प्रवाहाने चांगली गती घेतली. संख्यात्मक व गुणात्मक दृष्टीने मौलिक रूप धारण केले. कविता, कथा, आत्मकथने, कांदबरी, नाटक, वैचारिक लेखन सातत्याने लिहून हजारो वर्षापासून इथल्या वर्णव्यवस्थेमुळे माणूसपण नाकारले गेलेला, पशुपेक्षाही हीन वागणूक मिळालेला उपेक्षित माणूस साहित्याच्या केंद्रस्थानी आणला. दलित साहित्यात विविध साहित्य प्रकारांमधून लेखन झाले असले तरी प्रस्तृत शोधनिबंधात 'दलित कादंबरी' चा विचार करावयाचा आहे.

२. दलित कादंबरी :–

दलित जाणिवेची दलित जीवनासह अभिव्यक्ती करणारी कादंबरी म्हणजे 'दलित कादंबरी' होय. या दलित कांदबरीचा प्रारंभ १९६० नंतरच झालेला आहे. या दलित कादंबरीने विशाल, व्यापक मानवतेचा प्रत्यय करून दिला. ही दलित कादंबरी सामाजिक बांधिलकी मानणारी आहे. ही बांधिलकी समूहाशी निगडित आहे. 'स्व' आणि 'स्वेतर' या दोंहोच्याही परिवर्तनाची अपेक्षा दलित कादंबरी

DR. BABASAHEB AMBEDKAR MARATHWADA UNIVERSITY
'A' Grade NAAC Re-acredited

SDNLS

UNIVERSITAS UDAYANA
Unggul, Mandiri, dan Berbudaya

4th International Conference on

" MODERN TRENDS IN NATURAL SCIENCES, SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES IN 21st CENTURY "

12 - 16th May 2018 | BALI, INDONESIA

: Organized by :

Society for Development of New Life Sciences, Aurangabad (M.S.) INDIA

: In Collaboration with :

Department of Botany,
Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University,
Aurangabad (M.S.) INDIA

and

Department of Biology,
Udayana University, Bali, (INDONESIA)

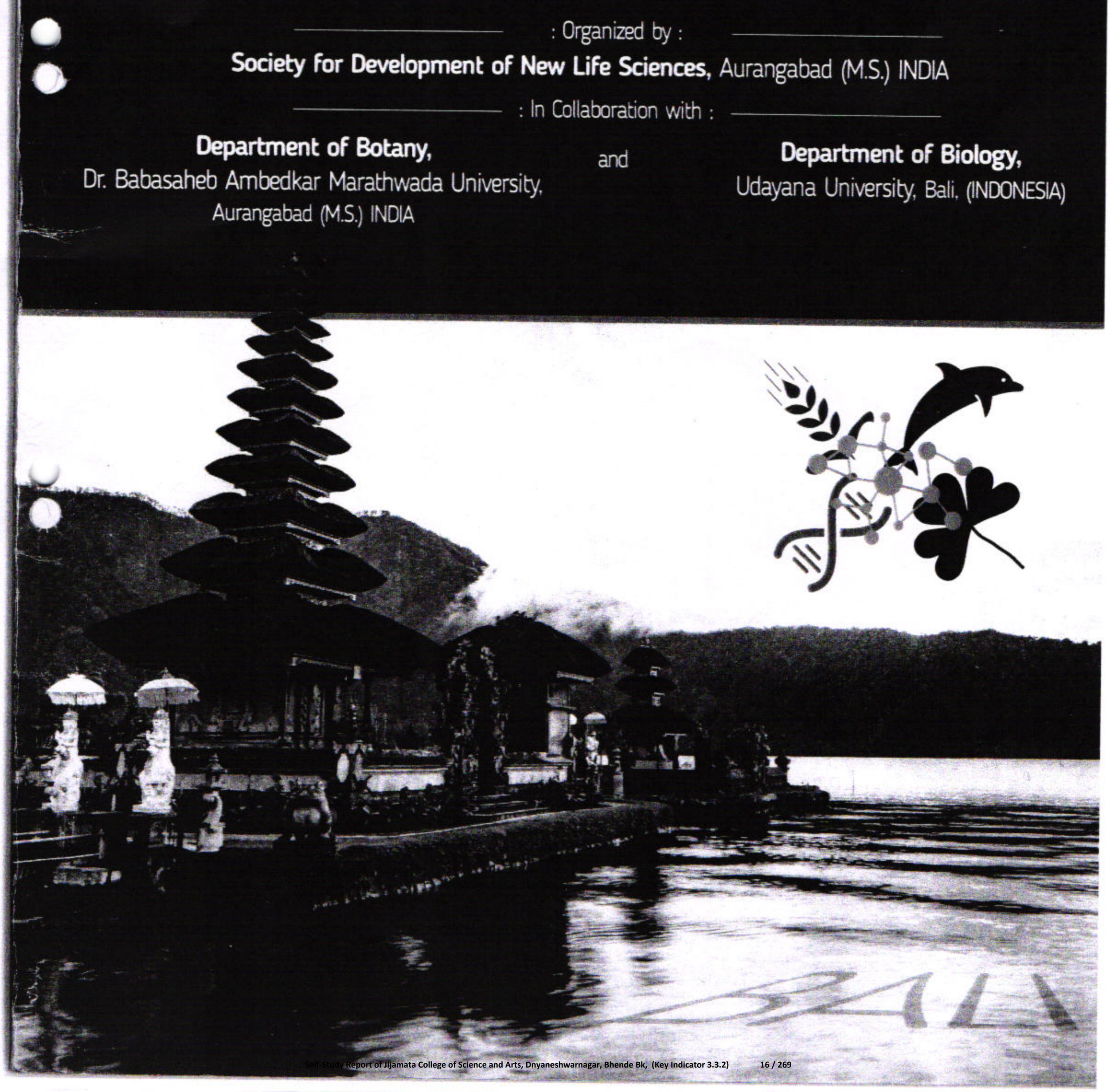

INDEX

Oral / Poster Presentations : Social Science & Humanities

41. Shirpur Pattern As Effective Techniques Of Groundwater Recharge To Conserve And Sustainability Of Water Resources: A Case Study of Some Technique Adopted Villages In Maharashtra State — **23**
Mr. Sharad K. Auti | Dr. Rajesh V. Wagh

42. A Study Of Foreign Relations of India: Brics And India — **23**
Dr. Ahire Kalpana Murlidhar

43. A Study On Sultan Iltutmish: Career And Difficulties — **24**
Bhosale Mrunal Gulabrao

44. Contribution (Role) of International laws inprotecting the HumanRights — **24**
Dr. Dinakar S. Kalambe

45. Impact Of Climate Change On The Indian Agriculture — **25**
Dr. G. S. Pattebahadur

46. Survey: Natural Language Parsing For Indian Languages — **25**
Mr. Jadhav Tukaram Bhivsen

47. Relevance Of Dr. Babasaheb Ambedkar And His Analysis Of The Caste System — **26**
Dr. Jagdish Chhaburao Sonawane

48. A Critical Approach To Theories On Ancient India — **26**
Dr. Mhaske Naraya Karbhari

A Study On Sultan Iltutmish: Career And Difficulties

#43

Bhosale Mrunal Gulabrao
Dept of History
Jijamata College of Science and Arts, Bhende (Bk)
Tal:-Newasa.Dist:- Ahmednagar-(India)
Email: -mrunalgbhosale@gmail.com

Abstract :

In this manner, the Sultan disallowed to offer Iltutmish in Ghazni. Iltutmish was then taken to Delhi where Qutb-ud-commotion Aibak bought him. Iltutmish demonstrated his value and rose to higher positions by his own particular legitimacy. He got advancements in a steady progression till he turned into the ace of the chase (Amir-I-Shikar).

At that point he was sent as incharge of the stronghold of Gwalior. After that he got the governorship of Baran (Bulandshahr), was hitched to the little girl of Qutb-ud-commotion and, at long last, delegated as legislative head of the Iqta (region) of Badaun.

While battling against the Khokhars in 1205-06 A.D., Sultan Muhammad was inspired such a great amount with his valor that he prompted Aibak to free him from bondage which was therefore done. After the demise of Aibak, the residents of Delhi felt that the newborn child Turkish realm in India required the administrations of an able ruler than that of lethargic Aram Shah. In this way, Sipahsalar Amir Ali took assent of the natives and Turkish nobles of Delhi and welcomed Iltutmish to come to Delhi. Iltutmish accepted the rules of government, crushed Aram Shah and, along these lines, turned into the leader of Delhi in 1211 A.D.

Keywords : Sultan disallowed, Khokhars, battling

Contribution (Role) of International laws inprotecting the HumanRights

#44

Dr. Dinakar S. Kalambe
Associate Professor, Moreshwar Art's, Science and Commerce College,
Bhokardan, Dist. Jalna Maharashtra 431114.
Email : kalambedinakar@gmail.com

Abstract :

It is important to Know the meaning of rights before trying to Know the meaning of Human Rights. Every Person have on authority to get something it means that it is his right. Every Person gets some rights by birth which is Very important for the development of personality. Nobody can eject to these rights because they are natural in nature that's why these rights are known as Human Rights. Stator Society doesn't give these rights to the person. These rights comes into existence While person Taken birth. Journey an Idea of natural rights. Concept of natural rights became an effective in western political thoughts in 16th (sixteenth) and 17th (seventh) Century. United States of America and some European countries concluded to the natural rights in their constitutions that's why natural rights becomes legal rights. These legal rights are indulgence by the Citizens of those countries who are accepted to them as legal rights in the form of Civil liberty.An Idea of Human Rights is based on the Natural rights legal sights and Civil liberty. Which rights should to be the person as a human being how should the to be honored by the government, this was the subject of all discussion which is going on in the field of political thoughts from big span of time.If someone asks, whatthe origin of Human Rights is then We can indicate our finger towards the 1215 A.D. In 1215 A.D. England had accepted "Magna chart" Which was very first written Human Rights letter. This letter meansa contract which takes place between British people and their King. Authority plea letter in 1628 A.D. Law against arrest in 1679 1689's Authority letter, Proclaim of American liberty in 1776, France Granted to the Human Rights after French Revolution in 1789. This is the history of Charter of human rights. Human rights are those rights which are very important to live for the persons. Without the human rights no man can seek at his best, no one can develop himself, human efficacy, Flair and spirituality Could not use With out human rights Human rights problem become a serious problem to the World after the first and second world war. After Second World War 58 Members of United Nation gives votes in the fervor of human rights.They Voted 1400 times, so many arguments, debit take place lastly on 10th December 1948 Human rights commission of united Nations made a Vast proclaim of Human rights doing very hard work from last 2½ (Two and Half Years) and general assembly of United National gives Its approval to them proclaim of human rights on 10th December 1948. These are 30 Articles in an International public proclaim. Every Country of the globe gives space to the human bright proclaim in their own Constitutions and gives approval to the as human rights are for human being across the words There is nothing or machinery or mechanism behind this proclaim of human rights after world every Nation implements it rigorously across the World.

Keywords : Human right , International law, safeguard of Human Right,WTO and UNO Contribution.

DR. BABASAHEB AMBEDKAR MARATHWADA UNIVERSITY
'A' Grade NAAC Re-acredited

SDNLS

UNIVERSITAS UDAYANA
Unggul, Mandiri, dan Berbudaya

4th International Conference on

" MODERN TRENDS IN NATURAL SCIENCES, SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES IN 21st CENTURY "

12 - 16th May 2018 | BALI, INDONESIA

: Organized by :

Society for Development of New Life Sciences, Aurangabad (M.S.) INDIA

: In Collaboration with :

Department of Botany,
Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University,
Aurangabad (M.S.) INDIA

and

Department of Biology,
Udayana University, Bali, (INDONESIA)

INDEX

Oral / Poster Presentations : Social Science & Humanities

41. Shirpur Pattern As Effective Techniques Of Groundwater Recharge To Conserve And Sustainability Of Water Resources: A Case Study of Some Technique Adopted Villages In Maharashtra State — 23
Mr. Sharad K. Auti | Dr. Rajesh V. Wagh

42. A Study Of Foreign Relations of India: Brics And India — 23
Dr. Ahire Kalpana Murlidhar

43. A Study On Sultan Iltutmish: Career And Difficulties — 24
Bhosale Mrunal Gulabrao

44. Contribution (Role) of International laws inprotecting the HumanRights — 24
Dr. Dinakar S. Kalambe

45. Impact Of Climate Change On The Indian Agriculture — 25
Dr. G. S. Pattebahadur

46. Survey: Natural Language Parsing For Indian Languages — 25
Mr. Jadhav Tukaram Bhivsen

47. Relevance Of Dr. Babasaheb Ambedkar And His Analysis Of The Caste System — 26
Dr. Jagdish Chhaburao Sonawane

48. A Critical Approach To Theories On Ancient India — 26
Dr. Mhaske Naraya Karbhari

Relevance Of Dr. Babasaheb Ambedkar And His Analysis Of The Caste System

#47

Dr. Jagdish Chhaburao Sonawane
Assistant Professor, Department of History, Arts, Commerce & Science College Sonai,
Dist. Ahmednagar, M.S. India. 414105 | Email: sonawanejagdish31@gmail.com

Abstract :

The caste system is the basic nature of Hinduism and prevailing throughout the ages in Indian history. It is beneficial to upper castes by conferring privileges upon them, and at the same time it is very oppressive to lower castes and especially to untouchables as it took away all kinds of human rights from them. Dr. Babasaheb Ambedkar's approach to the caste problem in India was the most radical, rational and based on detailed study. He defined caste as an endogamous social group; the emergence of caste was the result of the superimposition of endogamy over exogamy. He has proved that caste is an important barrier to the economic progress and it operates as economic system of surplus appropriation based on the principle of graded inequality and exploitation. The caste system is not merely a division of labor but it is also division of Labourers. He stated that Caste divides Labourers, it dissociates work from interests, it disconnects intelligence from manual labour. It prevents mobilization and thus proved to be an obstacle in the economic progress of the individual as well as that of the nation. He identifies caste as a system of graded inequality and exploitation which is very important conceptual tool to locate socio-economic mechanism of caste. The religious apparatus of Brahmanism gives graded inequality a ritualistic structural basis. He explained that the principle of commensality also governs inter-caste relations and hierarchy. Thus his approach to the caste system is very much relevant even in this 21st century.

Keywords :

1.**Caste System** : The caste system is the basic nature of Hinduism and prevailing throughout the ages in Indian history. It is beneficial to upper castes by conferring privileges upon them, and at the same time it is very oppressive to lower castes and especially to untouchables as it took away all kinds of human rights from them. 2.**Graded Inequality** : Inequality due to imposed by the caste system. 3.**Caste Slavery**: Slavery imposed by birth due to existance of the caste system. **Solidarity:** Unity and uniformity of any society, which is absent in Hindu social order.

A Critical Approach To Theories On Ancient India

#48

Dr. Mhaske Naraya Karbhari
Head, Dept of History
JijamataCollege of Science and Arts,Bhende (Bk)
Tal:-Newasa.Dist:- Ahmednagar-(India)
Email: mhaskenk@yahoo.com

Abstract :

It starts with a presentation that there is no feeling of national pride in the scholarly skyline of the Indian students of history, who indiscriminately take after the frontier adaptation of Indian history. They anticipated Antiquated India as virtual ideal world, beginning with the Vedic Age where the general population were dairy cattle herders searching for good fields, without commonality with farming and grains like rice. Other than Vedic references on cultivators and horticulture, numerous archeological destinations including Jhusi close Allahabad have yielded confirmation of rice development in the locale amid the Neolithic stage, potentially to the extent back as 9000 BCE., considerably sooner than the dates settled by these antiquarians for the Vedic period.

Keywords : horticulture, numerous archeological destinations.

2018

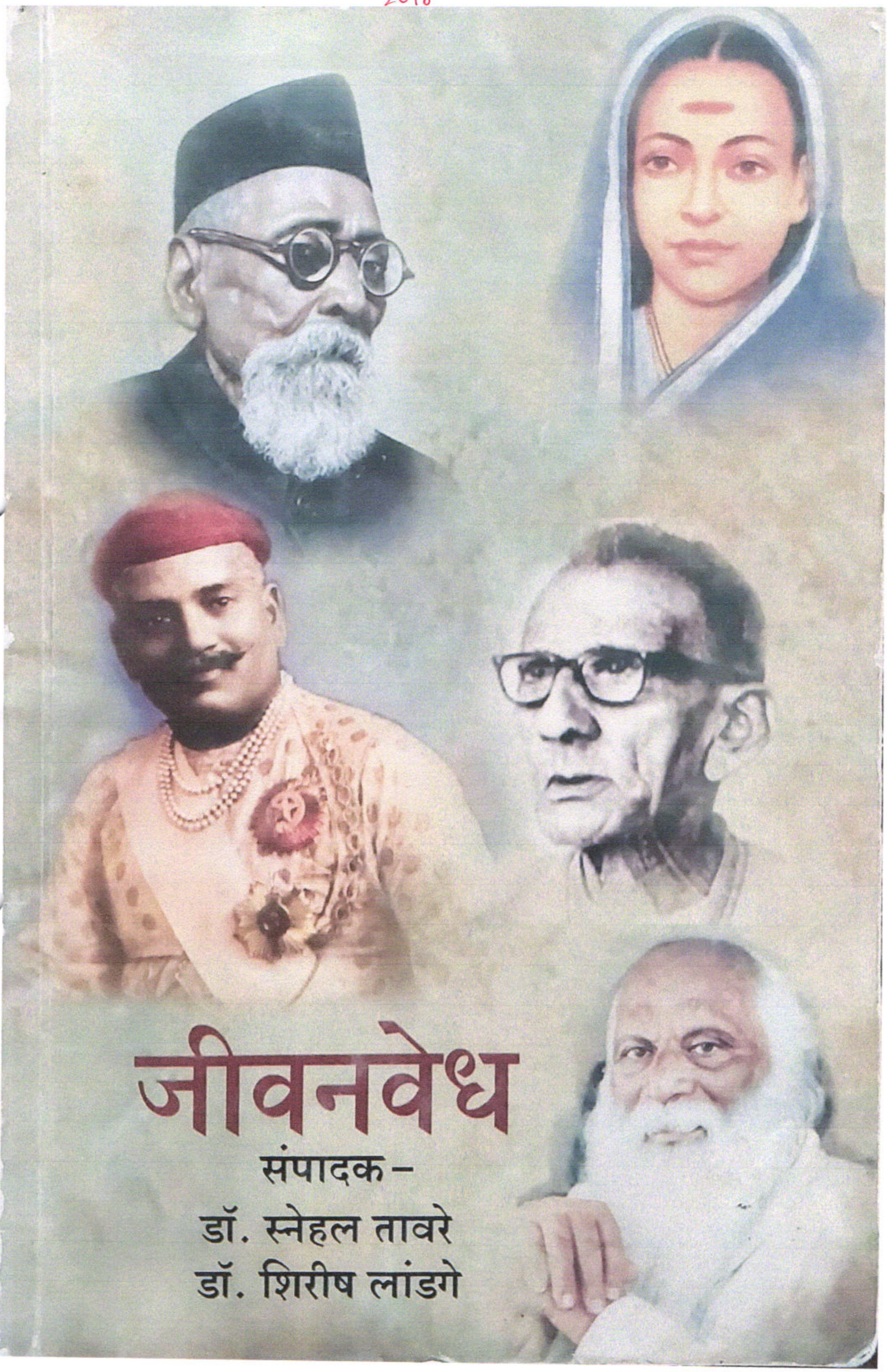

ISBN- 978-81-926415-7-7

Scanned with OKEN Scanner

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

(१४ एप्रिल १८९१ ते ६ डिसेंबर १९५६)

आनंदीबाई शिर्के

(३ जून १८९२ ते ३१ ऑक्टोबर १९८६)

पद्मश्री डॉ. विठ्ठलराव विखे पाटील

(१२ ऑगस्ट १८९७ ते २७ एप्रिल १९८०)

कर्मवीर काकासाहेब वाघ

(२६ ऑक्टोबर १८९८ ते २२ जुलै १९७३)

कर्मयोगी भाऊसाहेब हिरे

(१ मार्च १९०५ ते ६ नोव्हेंबर १९६१)

ग्रंथ खराब केल्यास किंमत
वसूल केली जाईल

जीवनवेध

संपादक

डॉ. स्नेहल तावरे
डॉ. शिरीष लांडगे

Jijamata Science & Arts College
19346
Bhende Newasa

891.46/TAW

001-019346

Acc. No.:SR-19346

लीलावती प्रकाशन

Scanned with OKEN Scanner
Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 23 / 269

Scanned with OKEN Scanner

2018

Scanned with OKEN Scanner

- **स्नेहवर्धन प्रकाशन** : क्र. ११९०
- **मराठीतील चरित्रात्मक कादंबरी**
  (संदर्भ-समीक्षा)
- **प्रकाशक आणि मुद्रक :**
  डॉ. एल. व्ही. तावरे
  स्नेहवर्धन प्रकाशन
  ८६३ सदाशिव पेठ, महात्मा फुले सभागृहामागे,
  पुणे ४११ ०३०.
  स्थिरभाष : २४४७२५४९/२४४३६९६१
  ई-मेल : snehaltawre@gmail.com

- **© सर्व हक्क सुरक्षित**

- **प्रथमावृत्ती** : १ जुलै २०१८
- **मुखपृष्ठ** : श्री. संतोष धोंगडे
- **अक्षरजुळणी** : सोनी कॉम्प्युटर्स, श्रीरामपूर.
- **मुद्रणस्थळ** : स्मिता प्रिंटर्स, पुणे
- **पृष्ठसंख्या** : १८८
- ISBN 978 - 93 - 85709 - 67 - 8
- मूल्य : ₹ २००/-
  $ 4

आजपर्यंत माझ्या सोबत असणारी
आणि
आता फक्त आठवणीत असणारी,
माझी आई,

कौसल्या राजाराम लांडगे

यांना आदरपूर्वक अर्पण.

- प्रा. डॉ. शिरीष राजाराम लांडगे

Scanned with OKEN Scanner
Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 26 / 269

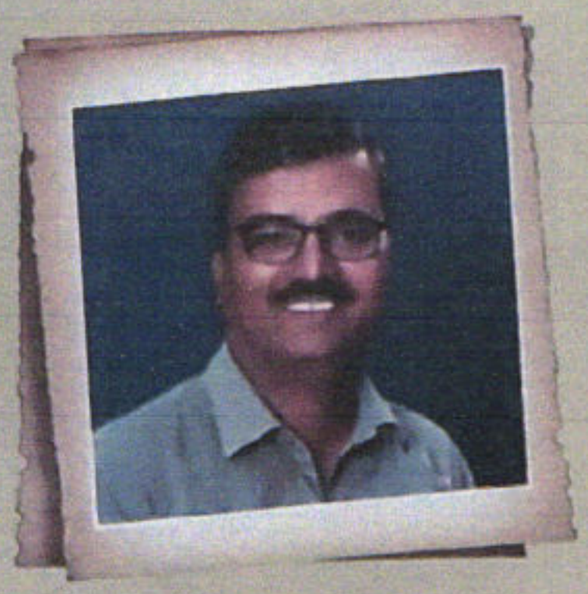

प्रा. डॉ. शिरीष राजाराम लांडगे
सहयोगी प्राध्यापक, मराठी विभागप्रमुख,
श्री. मारुतराव घुले पाटील शिक्षण संस्थेचे,
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, ज्ञानेश्वर नगर,
पो. भेंडे, ता. नेवासा, जि. अहमदनगर ४१४ ६०५

शिक्षण : एम. ए. (मराठी), नेट., पीएच. डी. MS-CET

अनुभव : २२ वर्षे

- एम. फिल. आणि पीएच. डी. मार्गदर्शक, सा. फु. पुणे विद्यापीठ.
  सदस्य, मराठी अभ्यासमंडळ, सा. फु. पुणे विद्यापीठ. (२०११- २०१५), (२०१७ - २०२३)
- सदस्य, ३२ (५) अ कला, ललित कला व प्रयोगजीवी कला विद्याशाखा, सा. फु. पुणे विद्यापीठ. (२०११ - २०१५)
- सदस्य, द्वि. वर्ष कला/ विज्ञान, एम. ए. पुणे विद्यापीठ अभ्यासक्रम पुनर्रचना समिती. (२०१३-२०१४)

संशोधन : '**मराठीतील चरित्रात्मक कादंबऱ्यांचा अभ्यास**' या विषयावर पीएच. डी. साठी संशोधन सा. फु. पुणे विद्यापीठ. (२००९)

- '**मध्ययुगीन कालखंडातील पैठण, डोमेग्राम आणि नेवासा परिसरातील मराठी संस्कृती आणि साहित्य**' या विषयावर बृहद संशोधन पूर्ण. (Major Reasearch Project)
- '**मध्ययुगीन मराठी भाषा, साहित्य आणि नेवासा परिसरातील संस्कृती**' या विषयावर लघु संशोधन प्रकल्प पूर्ण. (Minor Reasearch Project)

प्रकाशित ग्रंथ : मराठी अभ्यासक्रम स्वरूप आणि दिशा, २०१२.

- अक्षरांचा परिमळु, २०१४.
- जीवनवेध, २०१४.
- दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटील : होळीची पोळी, २०१४.
- मोगरा फुलला, २०१६.
- मराठी संशोधन आणि आंतर्विद्याक्षेत्रीय संशोधन, २०१७.

लेखन :

- ग्रंथांर्तगत चोवीस संशोधनपर लेख प्रकाशित.
- विविध नियतकालिकांतून २० संशोधनपर लेख प्रकाशित.
- विविध वृत्तपत्रांतून प्रासंगिक आणि स्फुट लेखन.

व्याख्याने : शंभराहून अधिक.

पुरस्कार : साहित्य, कला विकास प्रतिष्ठान, सातारा यांचा

- 'ग्रंथमित्र डॉ. शिवाजीराव चव्हाण संशोधन पुरस्कार' २०१६-२०१७

भ्रमणध्वनी : ९४०४९८०३२४, ९१४५२५०१६ इमेल : landgeshirish@gmail.com

स्नेहवर्धन
प्रकाशन

ISBN 978-93-85709-67-8
9 789385 709678
मूल्य २००/- $-4

Scanned with OKEN Scanner

2018

मराठी अभ्यासक्रम : स्वरूप आणि दिशा

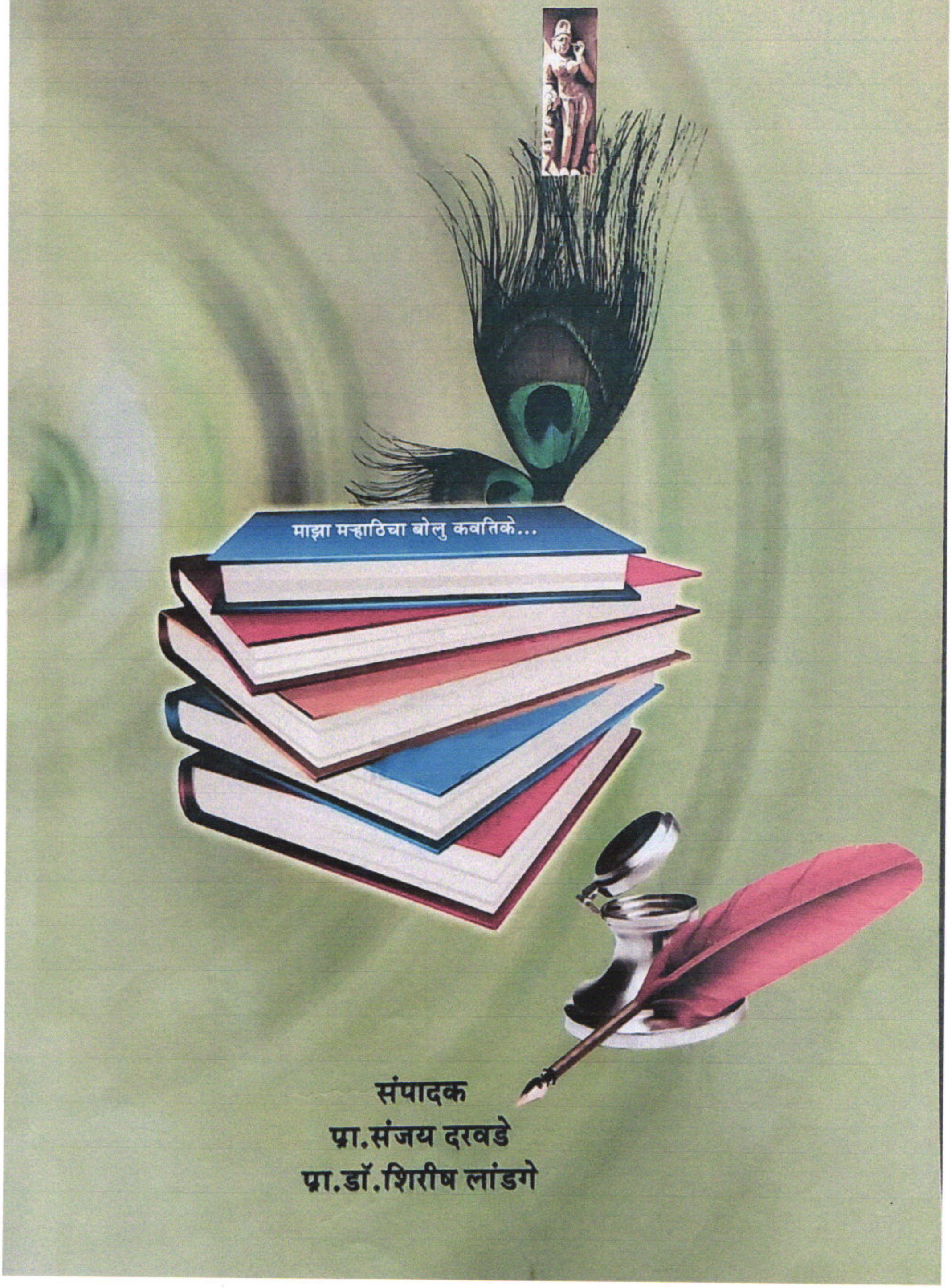

संपादक

प्रा.संजय दरवडे

प्रा.डॉ.शिरीष लांडगे

Scanned with OKEN Scanner

ग्रंथ [illegible]राब केल्यास किंमत
वसूल केली जाईल

मराठी अभ्यासक्रम : स्वरूप आणि दिशा

संपादक
प्रा.संजय दरवडे
प्रा.डॉ.शिरीष लांडगे

891.46/DAR
001-017570
Acc. No.:SR-17570

Jijamata Science & Arts College
17570
Bhende Newasa

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)
29 / 269
Scanned with OKEN Scanner

दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटील कथात्म साहित्याचा चिकित्सक अभ्यास या विषयावर Ph.D.साठी संशोधन सुरू.
उपाध्यक्ष,दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटील ग्रामीण वाचनालय, तरवडी. दोन राष्ट्रीय तर पाच राज्यस्तरीय चर्चासत्रात शोधनिबंधांचे वाचन.
महाविद्यालयातील विधिध समित्यात सहभाग तसेच 'ज्ञानस्तंभ' या नियतकालिकाचे चार वर्षे संपादक.

प्रा.संजय दरवडे
(M. A. B.Ed. SET)

सदस्य, मराठी अभ्यास मंडळ, पुणे विद्यापीठ, पुणे.
सदस्य, ३२(५) मराठी परीक्षा मंडळ, पुणे विद्यापीठ, पुणे.
'मराठीतील चरित्रात्मक कादंबऱ्यांचा अभ्यास' या विषयावर Ph.D.साठी संशोधन.
तीसहून अधिक राष्ट्रीय, राज्यस्तरीय चर्चासत्रात शोधनिबंधांचे वाचन.
मान्यताप्राप्त संशोधनपर नियतकालिकांतून नऊ शोधनिबंध प्रकाशित.
इंडीयन स्ट्रीम्स् रिसर्च जर्नल, गोल्डन रिसर्च थॉटस् आणि शौर्यभूमी या तीन संशोधन पत्रिकांच्या समीक्षा समितीसदस्य.
महाविद्यालयातील विधिध समित्यात सहभाग तसेच 'ज्ञानस्तंभ' या नियतकालिकाचे एक वर्षे संपादक.

प्रा.डॉ. शिरीष लांडगे
(M.A. NET Ph.D.)

ऋतू प्रकाशन
अहमदनगर
ISBN No. 978-81-921250-0-5

Scanned with OKEN Scanner

2018

MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

विद्यावार्ता®

आंतरविद्याशाखीय बहुभाषिक संशोधन पत्रिका

विशेषांक- डिसेंबर २०१८

भैरवनाथ शिक्षण मंडळाचे

भैरवनाथ विज्ञान महाविद्यालय

खुटबाव - ४१२२०३, ता. दौंड, जि. पुणे

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

आणि

भैरवनाथ विज्ञान महाविद्यालय, खुटबाव

आयोजित

गुणवत्ता सुधार योजने अंतर्गत

दोन दिवसीय राज्यस्तरीय चर्चासत्र :

मराठी विज्ञानसाहित्य : स्वरूप आणि समस्या

संयोजक

मराठी विभाग, भैरवनाथ विज्ञान महाविद्यालय,

खुटबाव (ता. दौंड, जि. पुणे)

शुभ संदेश :

डॉ. सुधाकर शेलार

(सदस्य, विद्या परिषद, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे)

भैरवनाथ विज्ञान महाविद्यालयाने आपल्या नावाला साजेशा विषयावर आयोजित केलेले हे चर्चासत्र मराठीच्या प्राध्यापकांबरोबरच इतर विषयांच्याही प्राध्यापकांनाही विज्ञानवाद रुजवण्यासाठी निश्चितच फलदायी ठरेल, असे वाटते. हा विज्ञानवाद शिक्षकांमध्ये रुजला, तरच तो विद्यार्थ्यांमध्ये परावर्तित होऊ शकेल. आपण १९४९ साली स्वीकारलेल्या संविधानाने आपल्याला विज्ञानसन्मुख होण्याचे आवाहन केलेले आहेच. त्याला प्रतिसाद म्हणून आपण घेताय, असे अनेक उपक्रम होणे आवश्यक आहे. त्यामुळेच आपल्या 'मराठी विज्ञानसाहित्य : स्वरूप आणि समस्या' या चर्चासत्रास शुभेच्छा!

शुभ संदेश :

डॉ. शिरीष रा. लांडगे

अध्यक्ष, मराठी अभ्यास मंडळ, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

'मराठी विज्ञानसाहित्य : स्वरूप आणि समस्या' ह्या महत्त्वाच्या विषयावर भैरवनाथ विज्ञान महाविद्यालय दोन दिवसीय राज्यस्तरीय चर्चासत्र आयोजित करून ते मान्यताप्राप्त संशोधनपत्रिकेत प्रकाशित करीत आहे. नेहमीच्या विषयांपेक्षा वेगळ्या विषयावर चर्चासत्र आयोजित केले जाऊन अभ्यासकांमध्ये चर्चा घडवून आणली जात आहे, ह्याबद्दल महाविद्यालयाचे अभिनंदन आणि चर्चासत्राला शुभेच्छा.

मराठी विज्ञानसाहित्याला दीर्घ परंपरा आहे. ही परंपरा परिपुष्ट झाली का, ती समृद्ध आहे का, मराठी विज्ञानसाहित्यामध्ये विज्ञान किती, तसेच मराठी साहित्याने विज्ञानाला काय दिले, अशा कितीतरी दृष्टिकोनातून ह्या चर्चासत्रात गंभीरपणे विचार होतील. त्याचे निष्कर्ष हे मराठी विज्ञानसाहित्याचे स्वरूप आणि समस्या अधोरेखित करतील, ह्याचा मला विश्वास आहे.

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या सहकार्याने संपन्न होत असलेल्या ह्या चर्चासत्राचे आयोजक, सहभागी प्राध्यापक आणि विद्यार्थ्यांना शुभेच्छा देतो.

धन्यवाद.

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 33 / 269

नॅक पुनर्मूल्यांकित 'A' ग्रेड

पेमराज सारडा महाविद्यालय, अहमदनगर

(सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाशी संलग्नित)

व

विद्यीपाठ अनुदान आयोग, नवी दिल्ली
यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित

दोन दिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्र

पॉवर ऑफ नॉलेज
विशेषांक
एप्रिल २०१८

ISSN-2320-4494
UGC approved
Sr.No. 45681

संशोधनाच्या नव्या दिशा

संपादक
डॉ. माहेश्वरी गावित

काटेकोर अवलंब करणे हा संशोधनविषयक शिस्तीचा एक प्राथमिक संस्कार आहे. त्याबद्दल संशोधकाने दक्ष राहणे आवश्यक आहे.

५. मराठी संशोधनात साधारग्रंथ, संदर्भग्रंथ अवतरणे, विविध मतप्रवाह, तळटीपा यांना अनन्यसाधारण महत्त्व आहे त्याबद्दल जागृकतेने भान ठेवून संशोधन लेखन करणे अपेक्षित असते.

समारोप :-

संशोधन ही एक अखंड सावधानतेने करावयाची एक प्रयत्नसाध्य प्रक्रिया आहे. त्यातील प्रत्येक बाब बारकाईने तपासली गेली पाहिजे. विश्वसनियता, मौलिकता, वस्तुनिष्ठता, पारदर्शकता, गुणवत्ता आणि नावीन्य या गोष्टींना संशोधनात अतिशय महत्त्व असते. संशोधन चांगले व्हावे यासाठी संशोधकाच्या अंगी विषयज्ञान, व्यासंग, कार्यक्षमता, निष्ठा, जिद्द, चिकाटी, वेळ, परिश्रम घेण्याची तयारी, तळमळ असे गुण असावे लागतात. संशोधन हे अतिशय काळजीपूर्वक व गांभीर्याने करण्याची गोष्ट असते त्यासाठी चिकित्सक वृत्ती लागते. भाषिक अभिव्यक्तीचे सामर्थ्य अधिक कार्यक्षम होण्यासाठी भाषा व साहित्य संशोधनाची प्रत्येक काळात नितांत गरज असतेच.

भाषा आणि साहित्य संशोधनाची व्याप्ती आणि खोली मुळातच व्यापक आणि सखोल असल्यामुळे संशोधनाची क्षेत्रे ही अनेक आहेत. संशोधनाच्या या महासागराचा तळ लीलया गाठून त्यातील रत्ने, मौक्तिके शोधून त्यावर आपल्या विचारांचे पैलू पाडून चमकदार कामगिरी करणे ही संशोधनावरची निष्ठा संशोधकामध्ये असणे ही आजच्या काळाची गरज आहे.

•••

मराठीतील मध्ययुगीन साहित्यनिर्मिती केंद्र : एक आंतर्विद्याक्षेत्रीय परिप्रेक्ष्य

– प्रा. डॉ. शिरीष रा. लांडगे
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,
भेंडे ता. नेवासा जि. अहमदनगर

१) प्रास्ताविक :-

कला आणि सामाजिक शास्त्र या दोन स्वतंत्र विद्याशाखा, ज्ञानशाखा आहेत. यातील कला विद्याशाखेत साहित्याचा समावेश होतो, तर सामाजिक शास्त्र या विद्याशाखेत इतिहासाचा समावेश होतो. असे असले तरी, साहित्य आणि इतिहास या दोहोंचा विषय माणूस आणि त्याचे जीवन हा आहे. म्हणून, साहित्य आणि इतिहास या वेगवेगळ्या विद्याशाखा असल्या तरी त्या परस्पपूरक आहेत. या निबंधातून या दोन विद्याशाखा, ज्ञानशाखातील परस्परपूरकता लक्षात घेत, मराठी साहित्यातील मध्ययुगीन साहित्यव्यवहाराचा एक स्थळकेंद्रित अभ्यास मांडला आहे. साहित्य, पुरातत्त्वविद्या, इतिहास, भाषाशास्त्र या विषयातील घटीतांच्या प्रकाशात नेवासा गावाविषयी विचार केला आहे.

२) साहित्य आणि इतिहास :-

साहित्याचे केंद्र माणूस आणि त्याचे जीवन असते. साहित्यात माणसाच्या जीवनातील शाश्वत सत्याचा कलात्मक शोध घेतलेला असतो. इतिहासातही असाच शोध असतो. मात्र, इतिहासात भूतकाळातील विशिष्ट कालखंडातल्या असामान्य व्यक्ती केंद्रस्थानी असते. यातही रूढार्थाने राजकीय सत्तास्थानी असलेल्या व्यक्तींना आणि त्यांच्या कृतींना प्राधान्य दिले जाते. त्या अनुरोधाने तत्कालीन सामाजिक, धार्मिक, आर्थिक, सांस्कृतिक स्थितीविषयीचे विश्लेषण

5

Lift Irrigation and Agriculture Development

Dr. Rajendra Pandurang Nabade
Dr. Sambhaji Bhaurao Kale

CONTENTS

1.	Introduction	15 - 51
2.	Review of Literature	52 - 102
3.	Irrigation Progress And Present Condition in India	103 - 166
4.	Data Collection and Analysis	167 - 209
5.	Results And Discussion	210 - 230
6.	Recommendations & Summary, Limitations And Scope For Further Works	231 - 248
	Bibliography	249 - 256

Special Issue, February- 2019

MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

International Multilingual Refereed Research Journal

VIDYAWARTA

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ आणि
जनता शिक्षण प्रसारक मंडळ दहिगाव–ने संचलित

लोकनेते मारुतराव घुले पाटील महाविद्यालय

दहिगाव–ने, ता.शेवगाव, जि.अहमदनगर यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित

राज्यस्तरीय मराठी चर्चासत्र

* अतिथी संपादक *

प्रा.डॉ.निलेश खरात
प्रा.अमोल गुंड

Index

01) आधुनिक मराठी कथा वाड्.मयाचा अभ्यास
पाटील पद्मावती प्रभाकर, सोलापूर ||08

02) आधुनिक कथालेखिका आणि त्यांच्या कथेतील समाजचित्रण
प्रा. डॉ. जितेंद्र शरणप्पा बिराजदार, जिल्हा सोलापूर ||10

03) आदिवासी मराठी आत्मचरित्रे
प्रा. डॉ. माहेश्वरी वीरसिंग गावित, अहमदनगर ||13

04) आधुनिक कथा वाङमयाचे स्वरुप आणि मूल्ये
प्रा. डॉ. जी. पी. बोडखे, जि. बीड ||20

05) आधुनिक स्त्रीवादी कविता
प्रा. डॉ. निवृत्ती विनायक मिसाळ, ता.नेवासा ||23

06) आधुनिक मराठी साहित्य व ललित गद्याचा प्रवास
बिन्नीवाले उध्दव राधाकृष्ण, औरंगाबाद ||24

07) दलित साहित्य संकल्पना, स्वरुप वैशिष्टये
प्रा.दत्तात्रय सदाशिव सावंत, जि.पुणे ||26

08) फेसाटी : आधुनिक मराठी साहित्य प्रकारांच्या बदलत्या संदर्भमूल्यांचा अंतःस्वर
डॉ. बाळासाहेब दास, टेंभूर्णी ||29

09) मराठी प्रवासवर्णनातील स्त्रियांचे योगदान
डॉ. किसन रंगनाथ पिसाळ ||33

10) आत्मचरित्र : एक साहित्यप्रकार
प्रा. हनुमंत बाजीराव मते, सोलापूर ||36

11) आधुनिक मराठी साहित्यातील कादंबरीचे स्वरूप
प्रा. रामदास पंढरीनाथ कातकडे, जि.अहमदनगर ||39

12) साहित्य प्रकार : कथा
प्रा. डॉ. संजय दरवडे, भेंडे ||43

http://www.printingarea.blogspot.com/03 — www.vidyawarta.com

12

साहित्य प्रकार : कथा

प्रा. डॉ. संजय दरवडे
जिजामाता शास्त्र व कला महा.भेंडे

१.प्रास्ताविक

कथा या साहित्यप्रकाराच्या उदयाला अनेक वर्ष उलटून गेलेली असली तरी, कथा हा आधुनिक युगातील एक साहित्यप्रकार आहे. मराठी साहित्यात 'कथा' हा शब्द कथन आणि कथनपर या दोन्ही अर्थानी योजला जातो. कोणत्याही सांगण्याला म्हणजे कथनाला कथा असे म्हटलेले दिसते. कथा हा गद्य कथात्म साहित्याचा एक साहित्यप्रकार होय. कथा सामान्यपणे व्यक्तीच्या, समाजाच्या जीवनामधील एखाद्या अवस्थेचे, जीवनानुभवाचे, टप्याचे चित्रण करतांना दिसते. आधुनिक युगात जन्माला आलेल्या कथेचा हेतू हा वेगळा आहे. तो आधुनिक युगधर्माशी, समाजकल्पनांशी, मूल्यकल्पनांशी संबधीत आहे. तो प्रामुख्याने भौतिक जीवनदर्शनाचा, त्यातील विविध सौंदर्यदर्शनाचा, मानवी वृत्तीप्रवृत्तींच्या दर्शनाचा, अनुभवाच्या कलात्मक दर्शनाचा आत्माविष्काराचा आहे. कथा या साहित्यप्रकाराचे स्वरूप समजून घेण्यासाठी कथेच्या काही समिक्षकांनी केलेल्या व्याख्या विचारात घेऊ.

२. कथा : व्याख्या

मराठी कथा वाङ्मयाचा अभ्यास करीत असतांना आपणास तिच्या विविध व्याख्यांचा मागोवा घ्यावा लागतो. कारण की, एखादी साहित्यकशती अभ्यासत असतांना तिचे गुण–दोष समजून घेतांना, त्या सहित्यकृतीचा सर्वांगीण सांगोपांग अभ्यास करणे अत्यंत महत्त्वाचे असते. स्वतंत्र वाङ्मयप्रकार म्हणून जेंव्हा कथेचा विचार होऊ लागला; तेंव्हा कथेची जाणवलेली भिन्न भिन्न वैशिष्ट्ये विचारात घेऊन अनेकांनी कथेची व्याख्या करण्याचा प्रयत्न केला. मराठी सहित्यात मराठी कथेचे स्वरुप हे तिच्या विविध समिक्षकान्या व्याख्येतून आपल्याला अभ्यासता येते. विविध वळणांनी व विविध अंगानी समृद्ध झालेली ही मराठी कथा तिच्या व्याख्येतून अभ्यासण्याचा हा अल्पसा प्रयत्न आहे.

अनेक मराठी अभ्यासकांनी कथा वाङ्मय प्रकाराची व्याख्या आपापल्या पद्धतीने केलेली दिसते. या विविध व्याख्येच्या अभ्यासावरून आपणास मराठी कथा म्हणजे नेमके काय हे सहज लक्षात येते. कथेच्या लवचिकपणामुळे तिची एकच एक व्याख्या करता येत नाही. एकंदरीत कथेची लांबी, रुंदी, विषय, माडंणी, पात्र, प्रभाव आदी घटक विचारात घेऊन काही अभ्यासकांनी कथेच्या व्याख्या केलेल्या आहेत. या व्याख्यांचा पुढील भागात परामर्ष घेऊ.

१. ना. सी. फडके

"कमीत कमी पात्र आणि कमीत कमी प्रसंग वापरून थोड्या वेळात परिणामकारक रीतीने सांगितलेली व ऐकणाऱ्याच्या मनावर एकच एक ठसा उमठविणारी हकिगत म्हणजे लघुकथा होय."[1]

ना. सी. फडके या ठिकाणी कमीत कमी पात्र–प्रसंगाना महत्त्व देऊन वाचकांच्या मनावर होणाऱ्या परिणामांची दखल घेतात.

२. गो. म. कुलकर्णी

"कविता आणि कथा हे वैचित्र्यपूर्ण सहसा व्याख्येच्या पकडीत न सापडणारे जवळजवळ अव्याख्येयच."[2] जेष्ठ समिक्षक गो. म. कुलकर्णी कथेची व्याख्या करतांना कथेचा सहसंबंध कवितेशी जुळविताना दिसतात. त्यांच्या मते कथेची व्याख्या करणे अवघड आहे. यावरून कथा एक निश्चित चाकोरीबद्ध चौकटीत न बसणारा साहित्य प्रकार आहे हे लक्षात येते.

३. भालचंद्र फडके

"कथा हा आत्मनिष्ठ वाङ्मय प्रकार आहे. कथा हे उपदेश करण्याचे, प्रवचन झोडण्याचे, संदेश सांगण्याचे साधन नव्हे. कथा वाचकांना अनुभवसंपन्न करीत करीत त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा पर्यायाने विकास साधित असते. म्हणून आपण म्हणतो की, कथा हे जीवितयात्रेतील पांथेय आहे."[3]

Impact Factor – 6.261 ISSN – 2348-7143
INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

RESEARCH JOURNEY

INTERNATIONAL E-RESEARCH JOURNAL
PEER REFREED & INDEXED JOURNAL
February - 2019 SPECIAL ISSUE- 139

ग्रामीण साहित्य : एक चिंतन

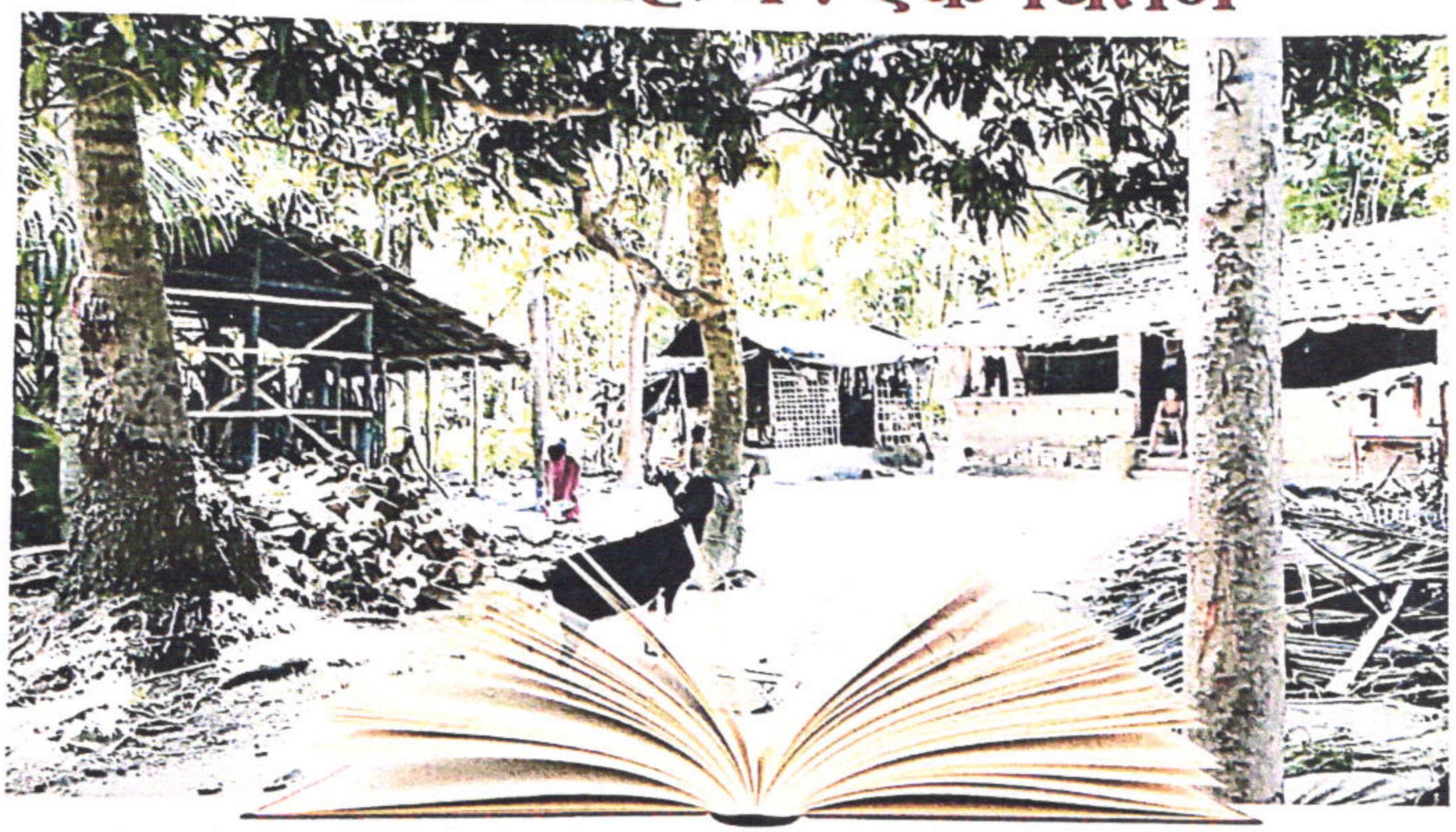

अतिथी संपादक :
डॉ. आर.जे. टेमकर
प्राचार्य,
दादापाटील राजळे कला, विज्ञान व
वाणिज्य महाविद्यालय, आदिनाथनगर
ता. पाथर्डी, जि. अहमदनगर

विशेषांक संपादक :
डॉ. जालिंदर कानडे
मराठी विभाग प्रमुख,
दादापाटील राजळे कला, विज्ञान व
वाणिज्य महाविद्यालय, आदिनाथनगर
ता. पाथर्डी, जि. अहमदनगर

विशेषांक सहसंपादक :
डॉ. चंद्रकांत काळे
डॉ. सुभाष देशमुख
दादापाटील राजळे कला, विज्ञान व
वाणिज्य महाविद्यालय, आदिनाथनगर
ता. पाथर्डी, जि. अहमदनगर

मुख्य संपादक :
डॉ. धनराज धनगर (येवला)

This Journal is indexed in :
- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

SWATIDHAN PUBLICATIONS

अनुक्रमणिका

अ.क्र	शीर्षक	लेखक/ लेखिका	पृ.क्र.
1	मराठी ग्रामीण कादंबरीतील महकाराचे चित्रण	डॉ. सदाशिव सरकटे	5
2	१९८० नंतरच्या ग्रामीण कादंबरीतील राजकीय चित्रण	डॉ. सुभाष शेकडे	12
3	मराठी ग्रामीण साहित्यातील स्त्री चित्रण	डॉ. माहेश्वरी गावीत	16
4	मराठी ग्रामीण साहित्याची संकल्पना, स्वरूप व प्रेरणा	डॉ. मच्छिद्र मालुंजकर	23
5	१९६० नंतरच्या मराठी ग्रामीण कवितेचा विकास	डॉ. अनिल गर्जे	32
6	गत दशकातल्या ग्रामीण कादंबरीतील राजकीय चित्रण	डॉ. कैलास दौंड	38
7	'प्रार्थनेची घंटा' मधील समाजदर्शन	प्रा. लक्ष्मण कोठावळे	45
8	साठोत्तरी ग्रामीण कादंबरी : प्रेरणा व स्वरूप	डॉ. जालिंदर कानडे	49
9	जागतिकीकरण आणि ग्रामीण कादंबरी	डॉ. रावसाहेब ननावरे	52
10	१९६० नंतरचे ललित लेख, ललित गद्य : काही निरीक्षणे	डॉ. सुभाष देशमुख	56
11	मराठी ग्रामीण कादंबरी व समाजपरिवर्तन	डॉ. द. के. गंधारे	58
12	मराठी ग्रामीण कादंबरीतील स्त्री संघर्ष	डॉ.चंद्रकांत काळे	62
13	ग्रामीण साहित्य आणि मुकुंदराव पाटील	डॉ.संजय दरवडे	66
14	'पाणी' धरणग्रस्तांचे जीवन चित्रण करणारी कादंबरी	डॉ. ए.बी.उगले	70
15	मराठी ग्रामीण कथांतील भाषिक वेगळेपण	डॉ. विठ्ठल जंबाले	75
16	मराठी ग्रामीण साहित्याचे स्वरूप व वेगळेपण	डॉ. निवृत्ती मिसाळ	81
17	मराठी ग्रामीण साहित्य व समाज जीवन	डॉ. अशोक डोळस	83
18	डॉ. नागनाथ कोत्तापल्ले यांची ग्रामीण कथा : एक शोध	डॉ. सुभाष पुलावळे	87
19	ग्रामीण कादंबरीचे बदलते स्वरूप	डॉ. देविदास शेटे	92
20	ग्रामीण कादंबरीतील बदलते स्त्री चित्रण	डॉ. अनिता आढाव	96
21	ग्रामीण साहित्यातील राजकीय चित्रण	डॉ. व्ही. बी. बनसोडे	101
22	साठोत्तरी ग्रामीण कादंबरीतील सामाजिकता	डॉ. जी. पी. बोडखे	104
23	१९६० नंतरच्या ग्रामीण कादंबऱ्यांचे रचनाविशेष	डॉ. प्रकाश सूर्यवंशी	107
24	ग्रामीण साहित्य : स्वरूप, प्रेरणा आणि वैशिष्ट्ये	डॉ. निलेश खरात	110
25	मराठी ग्रामीण साहित्य व समाज जीवन	डॉ. रंजना कदम	114
26	१९८० नंतरच्या ग्रामीण कवितेतील स्त्री भावनांचा आविष्कार	डॉ. वसंत सपकाळ	119
27	मुस्लिम साहित्यिकांच्या ग्रामीण मराठी कथा : एक चिकित्सक अभ्यास	डॉ. रमेश खिळदकर	122
28	१९९० नंतरचे मराठी साहित्यातील बदलते संदर्भ	प्रा. डी. बी. हारकर	125
29	मराठी ग्रामीण कादंबरी	डॉ. पोपट सिनारे	128
30	प्रयोगशील कादंबरीकार डॉ. अनिल सहस्त्रबुद्धे	श्री. संतराम साबळे	132
31	मराठी ग्रामीण साहित्यातील स्त्री चित्रण	डॉ. संभाजी शिंदे	135
32	इंद्रजित भालेराव यांची ग्रामीण कविता (पीकपाणी व दूर राहिला गाव)	डॉ. कार्तिकी नांगरे	140
33	मराठी ग्रामीण कविता	राजेश नेटके	144
34	'धग' : एक विलक्षण वास्तव	प्रा.महेंद्र पाटील	147
35	ग्रामीण नाटक वाङ्मय	डॉ. राखी सलगर	152
36	मराठी ग्रामीण कथेची वाटचाल	प्रा. पी. टी. कांबळे	154
37	मराठी ग्रामीण साहित्य व समाज जीवन	हरेश शेळके	157

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue 139 - ग्रामीण साहित्य : एक चिंतन
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
February-2019

ग्रामीण साहित्य आणि मुकुंदराव पाटील

डॉ. संजय दरवडे
जिजामाता शास्त्र व कला महा. भेंडे
भ्र. ध्व. ८३२९८३११९९

प्रास्ताविक :

दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटील हे सत्यशोधकीय साहित्य परंपरेतील दर्जेदार साहित्यिक व विचारवंत होते. विसाव्या शतकात सत्यशोधक चळवळीच्या संदर्भात त्यांनी दिलेले योगदान अत्यंत महत्वाचे आहे. त्यांनी चालविलेल्या दीनमित्र या साप्ताहिकातून त्याचे साहित्यलेखन वेळोवेळी प्रकाशित झाले. त्यांनी 'होळीची पोळी', 'चढलोकींची विलक्षण रूढी अर्थात दादासाहेबांची फजिती', 'तोबातोबा', 'ढढ्ढाशास्त्री परान्ने','राष्ट्रीय तारुण्य' अशा पाच कादंबऱ्या लिहिल्या."तसेच इ. स. १९२० ते इ.स. १९४४ या कालखंडात त्यांनी सुमारे सत्तेचाळीस कथा लिहिल्या. प्रबोधन आणि परिवर्तन घडवून आणणे हे जरी त्यांच्या साहित्याचे प्रयोजन असले तरी आधुनिक मराठी साहित्यातील विविध प्रवाहांची बिजे त्यांच्या साहित्यातून जाणवतात. परंतू वाङ्मयीन इतिहासाने याची नोद न घेतल्याने या साहित्याची उपेक्षा झाली.

ग्रामीण साहित्य आणि मुकुंदराव पाटील

मुकुंदरावांना ग्रामीण शेतकरी जीवन सुधारण्याचा ध्यास लागला होता. हिंदू धर्मातील कालबाह्य धार्मिक व सांस्कृतिक मूल्यांचे पुनरूज्जीवन करून बहुजन समाजास परिवर्तनाचा मार्ग मोकळा करून देणे हेच त्यांच्या साहित्य लेखनाचे सूत्र होते. ते स्वत: ग्रामीण जीवनाशी समर्पित जीवन जगले. ग्रामीण जनतेच्या विशेषत: शेतकऱ्यांच्या भावनांशी समरस होऊन त्यांच्या सुखदु:खाचा आस्थेने त्यांनी विचार केला. ग्रामीण दु:स्थितीचे वस्तूनिष्ठ दर्शन त्यांच्या कथा व्यक्त करतात. त्यांचे कथात्म साहित्यातील जीवनदर्शन तत्कालीन सार्वत्रिक ग्रामीण जीवनाचे प्रतिनिधित्व करते. त्यांच्या कथात्म साहित्याचा पट आणि घाट ग्रामीण आहे. आंतबाह्य ग्रामीण जीवनशैलीचे अनेकविध पदर त्यातून चित्रित झाले आहेत. या कथात्म साहित्यातून येणारे खेडे, खऱ्या अर्थाने तत्कालीन खेड्याचे प्रतिनिधित्व करते.

समकालीन लेखक खेड्यातील निसर्गवर्णनापलीकडे पोहचू शकले नाही. त्यांनी कृषिनिगडीत शेती, पिके, औजारे, जनावरे यांची वर्णने रंजकपणे केली. डॉ. वासुदेव मुलाटे यांनी म्हटल्याप्रमाणे, " १९२५ ते १९४० या कालखंडातील ग्रामीण साहित्यातील एक लेखकवर्ग नाविण्यासाठी वा वाचकांचे कुतूहल जागविण्यासाठी खेडे, खेड्याचा परिसर, निसर्गाचे वर्णन करीत होता. तर दुसरीकडे लेखकवर्ग ग्रामीण जीवनासंबंधी काही अंदाज बांधून, समस्या निश्चित करून लेखन करीत होता"[1]. याचा अर्थ समकालीन लेखकांनी ग्रामजीवन वस्तुनिष्ठपणे न अनुभविता स्वत:च्या इच्छेप्रमाणे अनुभवले. रा. रं. बोराडे म्हणतात, "१९६० पर्यंतच्या काळात जे ग्रामीण साहित्य लिहिलं गेलं आहे; त्या ग्रामीण साहित्यात कृषी व्यवसायाशी प्रत्यक्ष संबंध नसलेल्या, पण ग्रामीण जीवनाचा घटक असलेल्या एखादया ग्रामस्थानं आपल्या गावातल्या एखाद्या शेतकऱ्याच्या शेताच्या बांधावर उभं राहून आपल्या शहरी मित्राला ते शेत दाखवावं तशा स्वरूपाचं चित्रण आहे"[2]. नागरी वाचकांची ग्रामीण जीवन जाणून घेण्याच्या उत्सुकतेपोटी अशा ग्रामीण साहित्याची निर्मिती झालेली आहे. हे संदर्भ विचारात घेता नागरी लेखकांनी लिहिलेले ग्रामीण साहित्य कसे कृत्रिम आणि

MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

Special Issue

International Multilingual Refereed Research Journal

Vidyawarta®

12th and 13th February 2019

State Level Seminar on

'Cultural Aspects in Indian Literature

Sponsored by

Savitribai Phule Pune University, Pune

Organized by,

Department of English

Shri MarutraoGhulePatilShikshanSanstha's

JIJAMATA COLLEGE OF SCIENCE AND ARTS

At. Bhende (Bk). Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar,Maharashtra State,

Winner of SPP University's Best Rural College Award &
Re-accredited at B+' Grade by NAAC (3rd Cycle), Recipient of DST-FIST 2014

Guest Editor
Vijay Adsure
Mohini Sathe

28) 'The Namesake': Semiotic version into Cinematic medium
Prof. Adsure Vijay Damodar, Ahmednagar ||92

29) साहित्य आणि समाज
डॉ. महादेव वाळुंज, पुणे ||95

30) Correlation of Society and Culture with Indian Literature
Dr. Khedkar Sandip Prabhakar, Ahmednagar ||98

31) साहित्य आणि संस्कृती
प्रा. डॉ. संजय दरवडे, भेंडे ||101

32) Social Aspects in Indian English Literature
Prof. P. A. Phatangare, Ahmednagar ||105

33) दलित साहित्य आणि जागतिकीकरण
प्रा.डॉ. निलेश खरात, अ.नगर ||106

34) Cross Cultural Interpretation of Chitra Divakaruni's The Palace Of Illusion
Dr. Santosh S. Chouthaiwale, Dr. Ravikant B. Jadhavar, Aurangabad ||109

35) Impact of Globalization on Culture and English Language
Dr. Sonal S. Kawade, Aurangabad ||113

36) Socio-Political Aspects in Indian English Fiction
Dr. Neeta Bhausaheb Jadhav, Jalgaon ||117

37) डॉ. विवेकीराय के उपन्यासों में अभिव्यक्त धार्मिक परिदृश्य
प्रा. काळे सुभाष अप्पासाहेब, अहमदनगर ||120

http://www.vidyawarta.blogspot.com | https://sites.google.com/site/vidyawartajournal

31

साहित्य आणि संस्कृती

प्रा. डॉ. संजय दरवडे
जिजामाता शास्त्र व कला महा. भेंडे

प्रास्ताविक

साहित्य हा संस्कृतीचा एक घटक म्हणून जशी काही एक मिमांसा करता येते त्याचप्रमाणे संस्कृती ही साहित्याचा एक घटक म्हणून विचार करता येणे शक्य असते. साहित्य हा संस्कृतीचा एक घटक असतो. याचा अर्थ साहित्यातून समाजाचे आणि संस्कृतीचे रूप व्यक्त होते. साहित्य आणि संस्कृती याच्यातील अनुबंध हा विषय खुपच व्यापक आणि अनेक विद्याशाखांशी संबंधीत असा विषय आहे. साहित्य हा संस्कृतीचा एक भाग असून साहित्यातून संस्कृतीचे दर्शन घडत असते. संस्कृती या संकल्पनेने संपूर्ण मानवी जीवन व्यापून टाकले आहे. संस्कृती ही समाजव्यवस्थेची घडी बसवणारी एक मूल्यव्यवस्था आहे. भारतीय संस्कृती ही विविधतेने नटलेली आहे. या विविधतेतून भारतीय समाजव्यवस्था निर्धारीत झाली असून या समाजव्यवस्थेला त्या त्या काळाला साहित्यरूपाने प्रतिबिंबीत केले आहे. साहित्य आणि संस्कृतीच्या अनुबंधाच्या दृष्टीने प्रस्तुत शोधनिबंधात उहापोह केलेला आहे.

संस्कृती

मानवी समाजाचे सर्वात महत्त्वाचे वैशिष्ट्य म्हणजे संस्कृती होय. संस्कृती या संकल्पनेने संपूर्ण मानवी जीवन व्यापून टाकले आहे. मनुष्य ज्या समाजात जन्मतो तसेच वावरतो. त्या समाजाच्या संस्कृतीपासून तो आलिप्त राहू शकत नाही. म्हणून साहित्याचा अभ्यास करताना तत्कालीन संस्कृतीचा विचार आवश्यक ठरतो. साहित्यातून त्या समाजाचे वेगळेपण, वैशिष्ट्य कळते. एकंदरीत विशिष्ट समाजाचा घटक म्हणून व्यक्ती जे जे आत्मसात करते त्या साऱ्यालाच समाजशास्त्रीय अर्थाने संस्कृती म्हटले जाते.

संस्कृती या शब्दाचा अर्थ फार व्यापक आहे. संस्कृती या शब्दाचा अर्थ व व्याख्यांचा विचार करु.

"समाजाचा एक घटक म्हणून व्यक्ती ज्या गोष्टी आत्मसात करते ती संस्कृती."

— टेलर

"संस्कृती एक प्रतिकात्मक, निरंतर, संचयी आणि प्रगतीशील प्रक्रिया आहे."

— व्हाईट

"नीतीमत्तेची आंतरस्थिती म्हणजे संस्कृती होय."

— कांट

"एका पिढीकडून दुसऱ्या पिंढीकडे संप्रेषित करण्यास शक्य असणाऱ्या सर्व गोष्टींचा संस्कृतीमध्ये समावेश होतो."

— सदरलँड वुडवर्ड

"मनुष्य व्यक्तिश: व समुदायश: जी जीवनपध्दती निर्माण करतो आणि जीवनसाफल्याचे स्वत:वर आणि बाह्यविश्वावर संस्कार करून आविष्कार करतो ती पध्दती वा तो आविष्कार म्हणजे संस्कृती होय. मनुष्य व भोवतालचे विश्व मिळून निसर्ग होतो. या निसर्गामध्ये बदल करून किंवा संस्कार करून मनुष्याची जीवित यात्रा चालत असते. निसर्गावर विजय मिळविण्याचा क्रम म्हणजे संस्कृती होय."

— तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी.

"मनुष्य समाजाची डोळयांना दिसणारी भौतिक वस्तुरूप निर्मिती व डोळयांना न दिसणारी पण विचारांना v kd y u gksk kjh eu e; l "Vh Eg.kr sl a Nr hgks-Þ

भारतीय संस्कृती म्हणजे परंपरेने भारतीय जीवनाचे आलेले संचित होय. संस्कृती ही मानवी जीवनातील संजीवन शक्ती आहे. संस्कृती या शब्दाचा अर्थ वेगवेगळा लावला जातो. मानवाची जीवन जगण्याची पध्दती म्हणजे संस्कृती असेही म्हटले जाते. संस्कृती बहुविध आहे. मानवाच्या गरजा आणि उपलब्ध साधने यांच्या अनुषंगाने एकाच समाजात ती अनेक रूपे धारण करते.

संस्कृती म्हणजे व्यक्तीनिरपेक्ष, भाषा व्यवहाराचे व आत्मप्रगटीकरणाचे साधन आहे. संस्कृतीचे दोन भाग मानता येतील. १. भौतिक संस्कृती २. अभौतिक

2019

स्मृतिगंध

सत्यशोधक डॉ. श्रीराम गुंदेकर

संपादक
डॉ. हंसराज भोसले

2019

16th International Interdisciplinary Conference, Pune

Contribution of Literati, Social Reformers, Reserchers and Scientists at National & International Levels

Volume - 1

Editors

Dr. Snehal Tawre

Dr. Manjusha Dhumal

Dr. Shilpagauri Ganpule

Snehavardhan Publishing House

Pune

- **Snehavardhan Publishing House : No.** 1273
- **Contribution of Literati, Social Reformers, Reserchers and Scientists at National & Internationl Levels (Volume 1)**
- **Publisher and Printer**

  Dr. L. V. Tawre
  Snehavardhan, 863 Sadashiv Peth,
  Behind Mahatma Phule Sabhagruh,
  Pune - 411030. India
  Tel. : (020) 24472549 /244336961
  Mobil : 9423643131 / 9075081888
  Email : snehaltawre@gmail.com

- **© S. R. I.**

- **First Edition :** 8th Feb. 2019
  16th International Interdisciplinary Conference
- **Cover :** Santosh Ghongade
- **Type Setting :** S. S. Graphics, Pune.
- **Printed at :** Smita Printers, Pune.
- **ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1**
- **No. of Pages : 196**
- Price : ₹ 250/-
  $ 4

19. Remembering the Reformers of Dentistry in India — **Dr. Piyusha Kharat /97**
20. Hamid Dalwai - A Muslim Social Reformer — **Dr. Manjiri Karekar /102**
21. Homi Jehangir Bhabha : Father of the Indian Nuclear Programme — **Dr. Sandesh Bhitre /107**
22. Indian Labour Migration and Its Remedies — **Dr Sambhaji Kale /112**
23. Prafulla Chandra Ray : 'Father of Indian Chemistry' — **Dr. Madhukar Navgire /117**
24. Contribution of Jangarh Singh Shyam in 'Gond Tribe Art' — **Dr. Pallavi Meshram /122**
25. Notion of Liveliness : in Shalespearean Tragedies — **Prof. Jyoti Lekule /126**
26. Martin Luther King Jr. : A Voice of Social Reform — **Prof. Namrata Alhat /131**
27. Dr. B. R. Ambedkar as a Visionary — **Prof. Nitu Chouhan /136**
28. Shashi Deshpande's Contribution in Indian English Literature — **Prof. Pranjali Vidyasagar /141**
29. Contribution of Shahu Maharaj in The Field of Education — **Prof. Jagan Mudgade /146**
30. Dr. Babasaheb Ambedkar's Contribution towards Women Empowerment — **Prof. Sanghmitra Ingale /150**
31. Alexander Von Humboldt's Contribution to Travel and Tourism — **Prof. Santosh Shinde /154**
32. Leo Tolstoy : The Most Illustrious Mind from Russia — **Prof. Smita Bangal /159**
33. The Democratic Conception in Education - John Dewey — **Prof. Sunil Nevkar /164**
34. Sri Sri : A Messenger of Peace — **Prof. Vijay Adsure /169**
35. Melvil Dewey : The Father of Library Science — **Prof. Mangesh Bhitre /174**
36. Comparative Study of Contribution of Mr. Gareth Kane and Dr. A.N. Sarkar in Green Business and Green Banking — **Prof. Shraddha R. Hirwe /179**
37. Thomas Robert Malthus contribution in Geography — **Prof. K.S. Gaikwad /184**
38. R.K. Laxman, his artworks and his contribution to Indian Society — **Prof. Mugdha Kale /189**

Homi Jehangir Bhabha : Father of the Indian Nuclear Programme

Dr. Sandesh Ramrao Bhitre

Introduction -

One of the most prominent names in nuclear physics is none other than **Homi Jehangir Bhabha.** He was an Indian nuclear physicist, founding director, and professor of physics at the Tata Institute of Fundamental Research. Jeffrey Richelson in his book referred him as "father of the Indian bomb"[1]. Bhabha was also the founding director of the Atomic Energy Establishment, Trombay which was renamed the Bhabha Atomic Research Centre in his honor after his death. Bhabha received his doctorate in nuclear physics after publishing his first scientific paper, 'The Absorption of Cosmic radiation' in which he offered an explanation of the absorption features and electron shower production in cosmic rays. In 1936, with Walter Heitler, he co-authored a paper, 'The Passage of Fast Electrons and the Theory of Cosmic Showers'. He is credited with formulating a strategy of focussing on extracting power from the country's vast thorium reserves rather than its meagre uranium reserves.

Early life and Education -

Homi Jehangir Bhabha was born on 30 October 1909, into a wealthy, prominent industrial and an illustrious family having a long tradition of learning and service to the country. His father Jehangir Hormusji Bhabha was a well-known lawyer [2]. He did his schooling from Bombay's Cathedral and John Connon School and at age 15 went to Elphinstone College . He then attended the Royal Institute

Indian Labour Migration and Its Remedies

Dr. Sambhaji Bhaurao Kale

Labour Persons Management and Effect on the Production-

Production in any industry depends on the efficient labour and on the efficient personnel administration. The personnel employed are classified according to their ability: technical, non-technical, clerical, supervisory etc. Such qualities of labour tend to differentiate one from another.

Following are the factors affecting the efficiency of the personnel employed in the industry.

1. ***State of Health.*** The state of health is the primary factor on which the efficiency of labour depends. The health of the worker is affected adversely due to unhealthy surroundings, overcrowded mud-hovels, unhygienic and the improper diet causing general diluting and other diseases.

2. ***Racial qualities***. Inheritance plays an important part in the determination of efficiency. In the performance of particular work, certain classes in every society are not efficient. For instance, the health and longevity of a worker have direct relationship with his family and neighbourhood.

3. Climate, to a large extent, determines the physical efficiency of a man. Climate refers to the geographical environment. A lot and damp climate is not favourable for the development of physical vigour and strength. A cool and dry climate produces a wholesome effect upon a person's physique.

4. ***Standard of living***. Standard of living in an under developed region in the form of lack of nourishing food, good housing conditions, sufficient clothing, some comforts

Prafulla Chandra Ray : 'Father of Indian Chemistry'

Dr. Madhukar E. Navgire

In 1882, Prafulla won a scholarship to Edinburgh University, UK and he gained his degree there in 1885. Remaining at Edinburgh to undertake research, he was awarded a D. Sc. in 1887 and the 'Hope Prize' for his thesis on "Conjugated Sulphates of the Copper-Magnesium Group: A Study of Isomorphous Mixtures and Molecular Combinations".

Contributions and Achievements:

Prafulla Ray became an assistant professor of Chemistry at the Presidency College in Calcutta in 1889. He established a research laboratory and slowly gathered a group of dedicated students who researched with him. He published around 150 research papers during his lifetime. Many of his articles on Science were published in renowned journals of his time. His research included the discovery of the stable compound **Mercurous Nitrite** in 1896 while studying nitrite and hyponitrite compounds and their compounds. He also researched organic compounds containing sulphur, double salt, homomorphism and fluorination.

In 1892 with a small capital of 700 INR, he established Bengal Chemical Works. It flourished under his management. The company initially produced herbal products and indigenous medicines. In 1901 the enterprise became a limited company, Bengal Chemical and Pharmaceutical Works Ltd (BCPW) and India's first pharmaceutical company. Gradually, the company expanded and became a leading chemicals and medicine producer.

Prafulla Ray was interested in ancient texts and after

Sri Sri : A Messenger of Peace

Prof. Vijay Damodar Adsure

Ravi Shankar is an Indian spiritual leader. He is often referred as "Sri Sri" or as Guruji or Gurudev. Forbes Magazine identified him one of the top five most powerful figures in India and who has reached over 300 million people worldwide, He is the founder of 'The Art of Living Foundation', an NGO providing social support to the people. He established a Geneva-based charity, in 1997. It is the International Association for Human Values, an NGO that engages in relief work and rural development and aims to foster shared global values. The Art of Living Foundation has centers in more than 155 countries. Art of Living Foundation offers various stress-elimination and self-development programs based on breathing techniques, meditation and yoga. Sri Sri has inspired millions through courses that provide techniques and tools to live a deeper, more joyous life and has established non-profit organization that recognize human identity above the boundaries of race, nationality and religion.

Ravi Shankar was born in Papanasam, Tamil Nadu, in the family of Acharya Ratnananda, a renowned Vedic scholar.He was named 'Ravi' (a common Indian name which means 'sun') because his he was born on Sunday, and "Shankar" after the eighth-century Hindu saint, Adi Shankara, whose birthday was on the same day as Ravi Shankar. He holds a Bachelor degree of Science from the St Joseph's College of Bangalore University. After graduation, he travelled with his spiritual Guru second teacher, Maharishi Mahesh Yogi, giving talks and arranging conferences on Vedic science, and setting up Transcendental Meditation and

Thomas Robert Malthus Contribution in Geography

Prof. Kakasaheb A. Lande
Prof. K.S. Gaikwad

Abract :

Thomas Robert Malthus (13 February 1766 – 23 December 1834) was an English cleric and scholar, influential in the fields of **political economy** and **demography**. Malthus himself used only his middle name, Robert. In his 1798 book *An Essay on the Principle of Population*, Malthus observed that an increase in a nation's food production improved the well-being of the populace, but the improvement was temporary because it led to population growth, which in turn restored the original per capita production level. In other words, mankind had a propensity to utilize abundance for population growth rather than for maintaining a high standard of living, a view that has become known as the 'Malthusian trap' or the 'Malthusian specters'. Populations had a tendency to grow until the lower class suffered hardship and want and greater susceptibility to famine and disease, a view that is sometimes referred to as a Malthusian catastrophe. Malthus wrote in opposition to the popular view in 18th-century Europe that saw society as improving and in principle as perfectible. He saw population growth as being inevitable whenever conditions improved, thereby precluding real progress towards a utopian society: 'The power of population is indefinitely greater than the power in the earth to produce subsistence for man'.

Introduction :

Malthus was interested in everything about POPULATIONS. He accumulated figures on births, deaths, age of marriage

16th International Interdisciplinary Conference, Pune

Contribution of Literati, Social Reformers, Reserchers and Scientists at National & International Levels

Volume - 2

Editors

Dr. Snehal Tawre

Dr. Manjusha Dhumal

Dr. Shilpagauri Ganpule

Snehavardhan Publishing House

Pune

- **Snehavardhan Publishing House : No.** 1274
- **Contribution of Literati, Social Reformers, Reserchers and Scientists at National & Internationl Levels (Volume 2)**
- **Publisher and Printer**

  Dr. L. V. Tawre
  Snehavardhan, 863 Sadashiv Peth,
  Behind Mahatma Phule Sabhagruh,
  Pune - 411030. India
  Tel. : (020) 24472549 /244336961
  Mobil : 9423643131 / 9075081888
  Email : snehaltawre@gmail.com

- **© S. R. I.**

- **First Edition :** 8th Feb. 2019
  16th International Interdisciplinary Conference
- **Cover :** Santosh Ghongade
- **Type Setting :** S. S. Graphics, Pune.
- **Printed at :** Smita Printers, Pune.
- **ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1**
- **No. of Pages : 190**
- Price : ₹ **250/-**
  $ 4

Index

- **Editorial...** — **Dr. Snehal Tawre**, **Dr. Manjusha Dhumal**, **Dr. Shilpagauri Ganpule /7**

1. Saga of Indian Science, National Aspiration and Self Discipline Uniqueness Reflection in Dr. A.P.J Kalam's 'Wings of Fire' — **Prof. Anil Swami /11**
2. Dr. S. R. Ranganathan : A Father of Indian Library Science — **Prof. Balasaheb Deshmukh /16**
3. Mahatma Gandhi - the great Teacher of all times and peoples — **Lyudmila Sekacheva /21**, **Guzel Strelkova** *Russia*
4. Radha (by Leena Saldanha) - More than just a 'Village Belle' — **Abba Kuldeep /26** *Mauritius*
5. A Tribute To Great Indian Reformer - Pandita Ramabai — **Alaknanda Ratnaparkhi /30**
6. Kiran Bedi : A Multifaceted and an Inspiringly Dynamic Personality — **Aruna Bhosale /34**
7. Legendry Icon : Chetan Bhagat — **Brijesh Deshmukh /38**
8. Shades' of Shelley — **Chittaranjan Kortikar /43**
9. The Little Prince - A Social Reformer — **Devika Dhumal /48**
10. Kamla Das as a Social Reformer — **Dipti Kandari /53**
11. Paulo Coelho : Promoting Spirituality through Cross Cultural Odysseys — **Gorakh Jondhale /58**
12. Treatment of Women as Other in Arundhati Roy's *The God of Small Things* — **Jyotsna Jadhav /63**
13. Contribution of Mr. Bharat Goenka in Management — **Manasi Chandakkar /67**
14. Contribution of Dr. Sudha Murthy in Social Rerformation and Literature — **Mary Christabel George /72**
15. Characterization in *Lord of the Flies* — **Meena Gupta /77**
16. Anita Desai's Contribution to Indian Fiction — **Mrinalini Shekhar /81**
17. A Study of Oral History as a genre in Literature with special reference to Svetlana Alexievich's Non-Fiction works — **Nivant Kambale /86**
18. Kalidas : The Great Sanskrit Writer — **Pallavi Bokil /91**
19. The Substantial Contribution of Rabindranath Tagore as a Poet to Glorify Indian Culture and Moral Values through *Gitanjali* — **Rajkumar Kadam /95**

Dr. S. R. Ranganathan : A Father of Indian Library Science

Prof. Balasaheb T. Deshmukh

Education:

Ranganathan education was initiated on Vijayadasami day in October 1897 with Aksharabyasam at Ubhayavedanthapuram near Shiyali. Ranganathan attended the S. M. Hindu High School at Shiyali and passed Matriculation examination in 1908/1909. Ranganathan passed the examination in first class, in spite, of sickness like anemia, piles and stammering. Ranganathan joined the junior intermediate class at the Madras Christian College where he took B.A. with a first class in March 1913 and completed his M.A. degrees in Mathematics in 1916. Ranganathan was honored by Delhi University and Pittsburgh University by awarding Doctor of Letters degrees in 1948 and 1964.

Teaching Career:

In 1917 he joined the faculty of Government College, Mangalore. He subsequently taught at Government College, Coimbatore, in 1920. At Mangalore and Coimbatore Ranganathan taught Physics and Mathematics. In July 1921 he joined the Presidency College, Madras as Assistant professor of Mathematics. He taught Algebra, Trigonometry and Statistics. Ranganathan left Presidency College in 1924. He was appointed first librarian of Madras University. He took charge of University library at 4.00 P.M. on Thursday, 4th January 1924.

In Croydon public library London:

In order to fit himself for the post he traveled to England to study at University College, London. In England, Ranganathan came in contact with W.C. Berwick Sayers, Chief

2019

सोळावी
आंतरराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषद, पुणे

'देश – विदेशातील साहित्यिक, समाजसुधारक, संशोधक आणि शास्त्रज्ञ यांचे योगदान'

भाग पाच

संपादक
डॉ. स्नेहल तावरे
डॉ. मंजुषा धुमाळ
डॉ. शिल्पागौरी गणपुले

स्नेहवर्धन प्रकाशन
पुणे

२०) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या धर्मांतराचे परिणाम — अमृता जोगदंड /८१
२१) पु.ल. देशपांडे - व्यक्ती आणि पत्रविशेष — अस्मिता पायनाईक /८५
२२) साहित्यिक, देशभक्त कृष्णाजी प्रभाकर खाडिलकर यांचे योगदान — उर्मिला घोलप /८९
२३) कार्ल मार्क्स — पियुष डहाळे /९३
२४) जिव्या सोमा म्हसे - वारली चित्रकलेला जागतिक पातळीवर पोहोचवणारा अवलिया चित्रकार — मंगेश तांबे /९७
२५) समाजसुधारक श्रीमंत मालोजीराजे नाईक निंबाळकर — प्रा. नीलम देशमुख /१०१
२६) महात्मा ज्योतिबा फुले यांच्या वैचारिक वाङ्मयाचा अभ्यास — पद्मावती पाटील /१०३
२७) क्ष - किरणांचा जनक : विल्हेम रॉंटजन — वर्षा जोशी /१०७
२८) महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे यांच्या सामाजिक कार्याचे योगदान — कविता मते /११०
२९) छत्रपती शाहू महाराजांचे शेतीविषयक धोरण आणि योगदान — नम्रता पाटील /११४
३०) मॉरीशसीय साहित्यकार : अभिमन्यु अनंत — डॉ. लक्ष्मी झमन /११८ मॉरिशस
३१) हिंदी साहित्य में कबीरदासजी का योगदान — डॉ. सविता रुक्के /१२१
३२) महीप सिंह का साहित्यिक योगदान — डॉ. शरद कोलते /१२५
३३) आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदीजी का निबन्ध साहित्य में योगदान — डॉ. संजय महेर /१२९
३४) आधुनिक साहित्य की मीरा महादेवी वर्मा — प्रा. जे. बी. जाधव /१३३
३५) तुलसी के काव्ये की प्रासंगिकता — प्रा. दशरथ खेमनर /१३७
३६) कबीर के काव्य में सामाजिकता — प्रा. शफीक लतीफ चौधरी /१४१
३७) साहित्य जगत में बच्चनजी की दस्तावेज़ी हैसियत — देवी नागरानी /१४५ अमेरिका
३८) लोक संस्कृति के चितेरे - बी.एल. गौड़ — डॉ. सुधांशु शुक्ला /१४९ पोलंड

महीप सिंह का साहित्यिक योगदान

डॉ. शरद भानुदास कोलते

कोई व्यक्ति लेखक बनने का निश्चय करता है तब वह भली-भाँति जानता है कि वह एक ऐसा कर्म चुन रहा है जो उसे कभी एक पल को भी अवकाश नहीं देगा। और न ही जीते जी उससे कभी मुक्ति या निवृत्ति मिल पाएगी। या तो वह लिख रहा होगा या लिखने की तैयारी कर रहा होगा। उसका पूरा जीवन एक लम्बी रचना-प्रक्रिया बन जाएगा-यानी एक जीवन लम्बी यातना। फिर भी वह इसे चुनता है तो इसलिए कि सृजन का अनिर्वचनीय सुख इसी यातना में से उपजता है। ऐसे ही बहुमुखी प्रतिभा के धनी है महीप सिंह।

रचनाकार की रचनाएँ ही उनका वास्तविक परिचय होता है। लेखक होने के साथ ही सम्पादक, प्रस्तोता, कालम-राइटर, आयोजक, संयोजक क्या-क्या नहीं हैं वे। डॉ. महीप सिंह ने पत्रकारिता के क्षेत्र में भी अपना एक विलक्षण कीर्तिमान स्थापित किया है। साहित्य, राजनीति, समिक्षा, व्यंग्य, कविता, कहानी, उपन्यास, संस्मरण, चिन्तन तथा विविध प्रकार की गतिविधियों के चित्रण 'सचेतना' में स्थान पाकर सभी के लिए मनोरंजन, प्रेरणा और प्रोत्साहन के लिए सराहे गये हैं।

वस्तुत: मानवतावादी विचारक और यशस्वी साहित्यकार होने के नाते महीप सिंह के नैतिक मूल्य उनके जीवन के सशक्त आधार है। उच्च कोटि के उनके आदर्श उनकी परार्थ भावना के प्रतीक तो हैं ही, साथ-ही-साथ एक दिव्य आस्थावाद का जमघोष भी करते है। संवेदनशील होने के कारण उनका जीवन-दर्शन प्रेम, सहयोग और विवेक पर अंकुरित, पल्लवित और फलित है। उनकी आत्मशक्ति अपरिचित, संयमित और सर्वदा जागृत है। महीप सिंह का समग्र ऐश्वर्य उनकी सज्जनता में समाहित है। वाक्-संयम ही उनका शौर्य है। उनकी विनयशीलता उनकी विदवत्ता का प्रत्यक्ष प्रमाण है। उनका साहित्यकार मानवीयता, शब्दसंतुलन, वेदना और संवेदना से अनुप्रणित होकर सम्यक हो गया है।

महीप सिंह के कृतिव को निम्नलिखित भागों में विभाजित करेंगे-

गद्य साहित्य-

कहानी साहित्य-

हमेशा मुस्कुराता चेहरा, मिलनसारिता, गर्मजोशी और एक अंतरंग खुलापन - और ठीक यही टिप्पनी उनकी के बारे में भी, बिना किसी झिझक, संकोच अथवा दुनिया के, की जा सकती है।

आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदीजी का निबन्ध साहित्य में योगदान

डॉ. संजय म. महेर

आचार्य हजारीप्रसा द्विवेदी जी एक श्रेष्ठ निबन्धकार थे । वे भारतीय संस्कृति के अनन्य पुजारी थे । द्विवेदी जी क विस्तृत अध्ययन, गहन चिन्तन और लोकमंगलमयी प्रकृति के कारण उनके निबंधों में एक प्रकार की गरिमा आ गयी है । वे किसी भी विषय की चर्चा करते समय अपनी बात कहने लगते है । कहीं विशिष्ट बात कहते-कहते कोई और बात करने लगने लगते हैं और पुन: सारे सूषों को एकषित करके अपने विषय पर लिखने लगते है । उन्होंने अपने निबंधों में सौंदर्य को संकुचित धरातल से उठाकर व्यापक धरातल पर लाने का प्रयास किया है । उनका सौन्दर्य शिव और शक्ति के मेल से है, बनावटी उपादनों से नहीं३ द्विवेदी जी के निबंध साधारण से साधारण विषय को लेकर गंभीर और जटील होते हुए भी सरल प्रतित होते है । साधारण मनुष्य के लिए यह समझना बडा कठिन है कि कब पंडित का शास्त्र उसकी बुद्धि को दबा लेता है और कब उसकी बुद्धि शास्त्र को [१] अर्थात शास्त्र और बुद्धि का समन्वय उनके निबंध की विशेषता है ।

भारतीय संस्कृति और साहित्य को आधार बनाकर द्विवेदीजी के पूर्व बहुत सारे निबंध लिखे गये परन्तु धूलिच्छन्न आवरण को हटाकर प्राचीनता के स्वच्छ तल का दर्शन, आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदीजीने ही कराया । हिंदी निबंध के क्षेष में उन्होंने प्राचीन भारत को एक अखण्ड जीवित सत्ता के रूप में उपस्थित किया है । उनके निबंधों में साहित्यशास्त्र, पुराण, इतिहास, धर्म, भाषा, दर्शन, साधना और ज्योतिष विविध रूपों में मानवीय जीवन्त सत्यों को समझाने का प्रयास हैं । आचार्य द्विवेदीजी की रचनात्मक प्रतिभा को अतीत से जो कुछ प्राप्त हुआ उसीसे उन्होंने संतोष नहीं किया । बल्कि विशाल सम्पदा को उन्होंने पुननिर्याजित ढंग से प्रस्तुत किया । यही कारण है कि प्राचीन संस्कृति, मध्यकालिन संस्कृति की धुँधली छाया में द्विवेदीजी सांस्कृतिक चेतना का सही चिष खींच सके । प्राचीन भारतीय संस्कृति को, साहित्य की सृजनात्मक भूमि पर उतार ते समय वे महनीय गुणों को अनुकरणीय रूप देने में पूर्ण सक्षम रहे है ।

आचार्य द्विवेदीजी को महामना मालवीयजी से सच्ची हिंदू संस्कृति निष्ठा तथा शान्तिनिकेतन से राष्ट्रीय सेवा, समाजसेवा जैसी अमूल्य निधियाँ प्राप्त हुई । इन निधियों को आचार्य द्विवेदी जी ने अपने साहित्य में पूर्ण रूप से समाहित करने का प्रयास किया है । यही कारण है कि, मनुष्य उनके साहित्य का लक्ष्य बना

सोळावी

आंतरराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषद, पुणे

देश – विदेशातील साहित्यिक,समाज सुधारक, संशोधक आणि शास्त्रज्ञ यांचे योगदान

भाग तीन

संपादक

डॉ. स्नेहल तावरे

डॉ. मंजुषा धुमाळ

डॉ. शिल्पागौरी गणपुले

स्नेहवर्धन प्रकाशन

पुणे

- स्नेहवर्धन प्रकाशन : क्र. १२७५
- देश – विदेशातील साहित्यिक, समाजसुधारक, संशोधक आणि शास्त्रज्ञ
  यांचे योगदान – भाग तीन
  (समीक्षा – संदर्भ)
- **प्रकाशक आणि मुद्रक :**
  डॉ. एल. व्ही. तावरे
  स्नेहवर्धन, ८६३ सदाशिव पेठ, महात्मा फुले सभागृहामागे,
  पुणे – ४११ ०३०.
  स्थिरसंवाद : (०२०) २४४७ २५ ४९ / २४४३६९६१
  भ्रमणसंवाद : ९४२३६४३१३१ / ९०७५०८१८८८
  ई-मेल : snehaltawre@gmail.com

- © S.R.I.

- **प्रथमावृत्ती :** ८ फेब्रुवारी २०१९,
  सोळावी आंतरराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषद, पुणे
- **मुखपृष्ठ :** संतोष धोंगडे
- **अक्षरजुळणी :** एस. एस. ग्राफिक्स, पुणे
- **मुद्रणस्थळ :** स्मिता प्रिंटर्स, पुणे
- ISBN 978-93-87628-44-1
- **पृष्ठसंख्या :** १६२
- मूल्य : ₹ २००/-
  $ 3

अनुक्रमणिका

- योगदानाच्या निमित्ताने.... — डॉ. स्नेहल तावरे, डॉ. मंजुषा धुमाळ, डॉ. शिल्पागौरी गणपुले /७

१) डॉ. प्रज्ञानंद दामले : प्रज्ञावान शिक्षक — डॉ. पंडित विद्यासागर /९
२) १४ वे रत्न : मा. श्री. नरेंद्र मोदीजी — श्री. उज्ज्वल ठेंगडी, लंडन /१३
३) अष्टपैलू प्रज्ञावंत साहित्यिक पु. ल. देशपांडे — डॉ. नीला पांढरे /१७
४) लोकसंस्कृतीचे संवर्धक डॉ. द.ता. भोसले — डॉ. स्नेहल तावरे /२१
५) विचारांची बांधीलकी जपणारे लोकनेते मारुतराव घुले पाटील — डॉ. शिरीष लांडगे /२५
६) बारामती (जि. पुणे) चे साने गुरुजी प्रा. डॉ. (कै.) दयाराम पाटील — डॉ. मधुकर मोकाशी /२९
७) शाहीर हैबती — डॉ. वर्षा कीर्तने /३३
८) गुरुदेव रवींद्रनाथ टागोर यांचे शिक्षण क्षेत्रातील योगदान — डॉ. मच्छिंद्र गोंटे /३७
९) नाट्यप्रेमी, नाट्यसमीक्षक डॉ. वि. भा. देशपांडे — डॉ. मधुरा कोरान्ने /४१
१०) महात्मा गांधीजींचा दक्षिण आफ्रिकेतील सत्याग्रह : एक दृष्टिक्षेप — डॉ. आशा मुंडे /४४
११) कर्मयोगी पंडित सहदेव — डॉ. मधुमती कुंजल, मॉरिशस /४८
१२) कार्ल मार्क्सचे आर्थिक विचार — डॉ. उत्तम मानवते /५२
१३) महाराष्ट्रातील सामाजिक विकासाच्या चळवळी — डॉ. नितीन चांगोले /५६
१४) वर्धा जिल्ह्यातील समाजसेविका सिंधुताई सपकाळ यांच्या कार्याचे अवलोकन — डॉ. माया वानखडे /६०
१५) लोकशाही मूल्याचे उद्‌गाते - महात्मा बसवेश्वर — डॉ. रवींद्र बेम्बरे /६४
१६) साहित्यिक यशवंतराव चव्हाण — डॉ. हणमंत पोळ /६८
१७) आधुनिक भारताच्या इतिहासातील आध्यात्मिक मार्गदर्शकांचे योगदान — डॉ. राजेश कुलकर्णी /७२
१८) गोपाळ गणेश आगरकरांचे मराठी वृत्तपत्रातील योगदान — डॉ. सुभाष आहेर /७६

विचारांची बांधीलकी जपणारे लोकनेते मारुतराव घुले पाटील

डॉ. शिरीष लांडगे

काळ बदलला. जगण्याची परिमाणे बदलली. जीवनाची सर्व क्षेत्रे बदलली तसे राजकारणही बदलले. राजकारणातील नेत्यांच्या कामातही बदल झाले. स्वातंत्र्यापूर्वी स्वातंत्र्य मिळविण्याच्या ध्येयाने भारलेली मंडळी स्वातंत्र्यानंतर रचनात्मक कार्य करू लागली. हे रचनात्मक कार्य पाहिले की आश्चर्य वाटते. आश्चर्य अशासाठी की या नेत्यांनी राजकारण कमी आणि समाजकारण अधिक केले आहे. या नेत्यांनी माणसाला उभे करण्याचे काम केले. जमिनीसाठी पाणी, हातांसाठी काम उपलब्ध केले. या नेत्यांनी खेड्यापाड्यांत शेतमालावर प्रक्रिया करणारे उद्योग, पतपुरवठा आणि खरेदी विक्री करणाऱ्या संस्था सुरू केल्या. या संस्थांचे संगोपन केले. यातून ग्रामीण महाराष्ट्राचा विकास झाला. या परिवर्तनातून पुढे आलेले आज राष्ट्रीय, राज्य स्तरावर निर्णय प्रक्रियेत महत्त्वाची भूमिका बजावताना दिसत आहे. कुणी म्हणेल एखादा सहकारी साखर कारखाना, एखादी सूतगिरणी, एखादी संस्था काढण्यात काय मोठे आहे. बरोबर आहे. आज एकटा माणूस एवढे सहजगत्या निर्माण करताना दिसत आहेत. पण असे उद्योगच काय यापेक्षा मोठे उद्योग भारतातील अनेक लोकांनी एकट्याने स्थापन केले आहेत. म्हणून त्यात वेगळेपण नसेल. पण लोकसहभागातून उद्योगांची निर्मिती करणे, त्यासाठी लोकचळवळ उभारणे, लोकांना आर्थिकदृष्ट्या उभे करणे, या सर्वाला सामाजिक मान्यता मिळविणे हे सोपे नाही. म्हणून या पिढीने जे रचनात्मक कार्य केले ते खरोखरच अतुलनीय आहे.

असे अवघड काम नेवासा – शेवगाव परिसरातील लोकनेते मारुतराव घुले पाटील यांनी लीलया केले. पद्मश्री डॉ. विठ्ठलराव विखे पाटील यांनी सुरू केलेली सहकारी साखर कारखान्याची विकासवाट महाराष्ट्रात अनेक मान्यवरांनी अनुसरली. या अनुसरणाचे भलेबुरे परिणाम सर्वांनी पाहिले आहेत. या पार्श्वभूमीवर लोकनेते मारुतराव घुले पाटील यांचे वेगळेपण उठून दिसते. कुठेही प्रसिद्धीचा हव्यास नाही की केलेल्या कामाचे ढोल पिटवणे नाही. कुठेही आक्रस्ताळेपणा नाही की उरबडवेपणा नाही. तर संयमाने, सचोटीने, विचारपूर्वक आश्वासक वाटचाल करणाऱ्या या लोकनेत्याचे नाव उभ्या महाराष्ट्राला माहीत आहे. ते त्यांच्या सहकारातील अतुलनीय योगदानाबद्दल. त्यांच्या रचनात्मक कार्यामुळे. त्यांच्या विचाराधिष्ठित राजकारणामुळे. तसेच सुसंस्कृत आणि उमद्या स्वभावामुळे.

2019

सोळावी आंतरराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषद, पुणे

देश - विदेशातील साहित्यिक, समाज सुधारक,संशोधक आणि शास्त्रज्ञ यांचे योगदान

भाग चार

संपादक
डॉ. स्नेहल तावरे
डॉ. मंजुषा धुमाळ
डॉ. शिल्पागौरी गणपुले

अनुक्रमणिका

- योगदानाच्या निमित्ताने.... — डॉ. स्नेहल तावरे, डॉ. मंजुषा धुमाळ, डॉ. शिल्पागौरी गणपुले /७, डॉ. निलेश खरात /९

१) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक योगदान
२) कार्ल मार्क्स विचारसरणी — डॉ. संभाजी तनपुरे /१३
३) सत्याग्रह आणि महात्मा गांधीजींचे योगदान — डॉ. सूर्यकांत गित्ते /१७
४) प्रबोधन पुरुष : न्यायमूर्ती महादेव गोविंद रानडे — डॉ. स्वाती काळभोर /२१
५) कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदान — डॉ. राजाराम गावडे /२५
६) मराठी साहित्यातील स्त्रीवादी विचारधारेला लाभलेले सिमोन द बोव्ह्युआर यांचे योगदान — डॉ. कविता मुरुमकर /२९
७) वि. स. खांडेकर : साहित्याचे दीपस्तंभ — डॉ. वंदना चव्हाण /३३
८) समाजसुधारक बाळासाहेब तिरपुडे यांच्या शैक्षणिक धोरणांचा आढावा — डॉ. हिरालाल मेश्राम /३७
९) महात्मा गांधीजींचे राष्ट्र विकासातील योगदान — डॉ. स्मिता खोपडे /४१
१०) मराठी साहित्य आणि मुकुंदराव पाटील — डॉ. संजय दरवडे /४५
११) नि:स्पृह व दानशूर समाजसेवक ॲड. मनोहरराव देशमुख — डॉ. रावसाहेब ननावरे /४९
१२) भास्कर चंदनशिव यांच्या कथेतील दलित, शोषित वर्गाचे चित्रण — डॉ. महादेव गायकवाड /५३
१३) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे स्त्रियांच्या उन्नतीसाठीचे योगदान — डॉ. रमेश शेंडे /५७
१४) हार्वे जाकिन्स : पूनर्मूल्यांकन समुपदेशन उपपत्तीचा उद्‌गाता — डॉ. सुरेखा भाग्यवंत /६१
१५) डॉ. पंडितराव टापरे यांचे योगदान — डॉ. जनार्दन भोसले /६५
१६) शिरीष पै - जीवन व समाजदर्शन — डॉ. विजय निकम /६९
१७) अण्णा भाऊ साठे यांचे साहित्यिक योगदान — डॉ. उज्ज्वला हातागळे /७३
१८) महात्मा फुले यांच्या साहित्यवाचनाचा बी.एड. विद्यार्थिनी - शिक्षिकांवरील परिणाम — डॉ. उषा मोरे /७७
१९) विज्ञान उपासक : श्री. शरद कुलकर्णी — प्रा. विनीता कुलकर्णी /८०

साहित्य लेखन

मुकुंदराव पाटील यांनी कथा, कादंबरी, कविता, चित्रपट कथा, नाटक, बाल साहित्य असे विविध वाङ्मय प्रकारातून लेखन केले. त्यांचे साहित्य प्रामुख्याने विचारप्रधान, विशिष्ट ध्येयाने प्रेरीत असले तरी; या साहित्यातील मूल्ये नाकारता येणार नाही. ग्रामीण जीवन हा त्यांच्या कार्याचा केंद्रबिंदू असल्यामुळे तत्कालीन ग्रामीण जीवन वास्तवाचे प्रतिबिंब त्यांच्या साहित्यातून उमटलेले आहे.

खंडकाव्य

मुकुंदराव पाटील यांनी इ.स १९२२ पासून काव्यलेखनास सुरुवात केली. त्यांनी एकूण तीन खंडकाव्ये लिहिली आहेत.

कुलकर्णी लीलामृत

'कुलकर्णी लीलामृत' हे त्यांनी लिहिलेले पहिले खंडकाव्य आहे. ग्रामीण भागात अशिक्षित व अज्ञानी शेतकऱ्यांचे होणारे शोषण वेशीवर मांडण्यासाठी त्यांनी 'कुलकर्णी लीलामृत' हे दीर्घकाव्य लिहिले. हे खंडकाव्य १३ मार्च १९१२ ते १४ जून १९१३ या काळात दीनमित्रामधून क्रमश: प्रसिद्ध झाले. पुढे जुलै १९१३ साली कोल्हापूरचे सत्यशोधक विठ्ठल बिराजी डोणे यांनी ते पुस्तक रूपाने प्रसिद्ध केले.[२] या खंडकाव्यात वतनदार कुलकर्णी आपल्या अधिकाराचा दुरुपयोग करून गावच्या लोकांना कसा फसवतो, लोकांत कलागती लावून आणि दोन्ही पक्षांना चेतवून आपली पिशवी कशी भरतो आणि गावातील सुधारणांच्या मार्गात तो अडथळे कसे आणतो याचे वर्णन केले आहे. या काव्यामुळे कुलकर्णी वतन बंद होण्यासाठी प्रेरणा मिळाली.

ओवी छंद आणि धार्मिक पोथीची जनमाणसातील आवड ओळखून त्यांनी ओवीबद्ध पोथीवजा स्वरूपाचे हे काव्य लिहिले. त्यांचे हे काव्य खूप गाजले होते. 'मराठी भाषेतील पहिले विडंबन काव्य' अशा शब्दात कविवर्य माधव जुलियन यांनी या काव्याचा गौरव केला; तर श्री न. चिं केळकर यांनी या काव्याला 'वाङ्मय सुवर्णालंकार' असे संबोधून केसरीतून या काव्याचा सविस्तर परामर्ष घेतला. डॉ.श्रीराम गुंदेकर यांच्या मते हा ग्रंथ वतनदार कुलकर्णी लोकांची कपट कारस्थाने जगापुढे मांडण्यासाठी लिहिला आहे.[३] डॉ.भालचंद्र फडके यांनी म्हटल्याप्रमाणे, खेड्यातील कुलकर्णी अज्ञानी शेतकऱ्यांना फसवून त्यांच्या जमिनी

Chapros

2019

महात्मा फुले
चिंतन आणि चर्चा

• संपादक •

डॉ.भगवान डोंगरे

डॉ.गोवर्धन मुळक

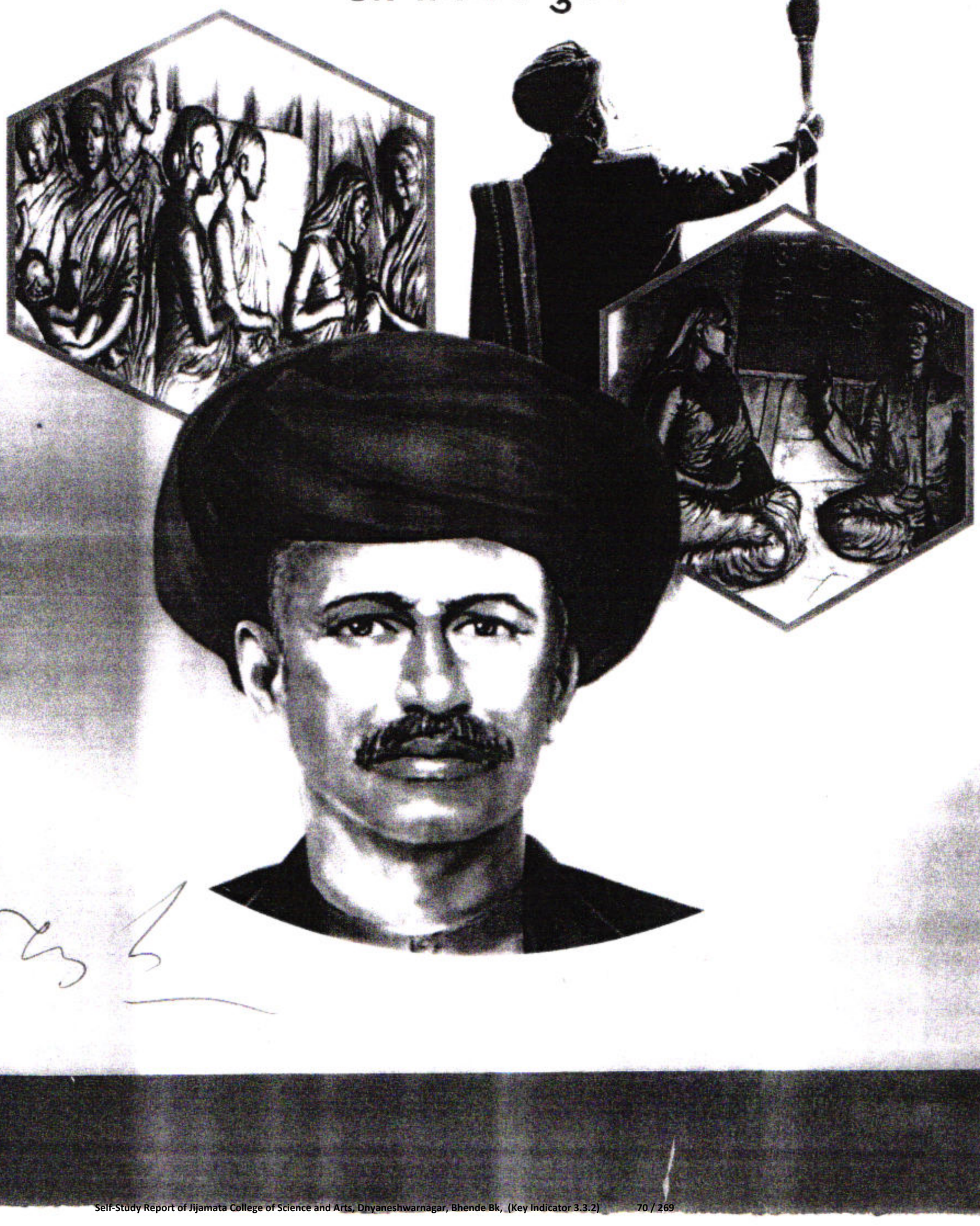

अनुक्रमणिका

१) लोकसंस्कृतीचे संवर्धक डॉ. द.ता. भोसले

डॉ. स्नेहल तावरे /१३

२) कार्ल मार्क्सचे आर्थिक विचार

डॉ. उत्तम मानवते /१७

३) महाराष्ट्रातील सामाजिक विकासाच्या चळवळी

डॉ. नितीन चांगोले /२१

४) वर्धा जिल्ह्यातील समाजसेविका
सिंधुताई सपकाळ यांच्या कार्याचे अवलोकन

डॉ. माया वानखडे / २५

५) विचारांची बांधिलकी जपणारे लोकनेते मारुतराव घुले पाटील

डॉ. शिरीष लांडगे /२४

६) कार्ल मार्क्स यांची विचारसरणी

डॉ. संभाजी तनपुरे /२९

७) डॉ बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक योगदान

डॉ.निलेश खरात /३१

८) महात्मा फुले यांचे शिक्षण विषयक विचार आणि कार्ये

प्रा. विकास कसबे /४४

९) मराठी साहित्य आणि मुकुंदराव पाटील

डॉ. संजय दरवडे /५०

१०) प्रबोधन पुरुष : न्यायमूर्ती महादेव गोविंद रानडे

डॉ. स्वाती काळभोर /५५

११) सत्याग्रह आणि म.गांधीजींचे योगदान

डॉ.सूर्यकांत गिते /६१

१२) महीप सिंह का साहित्यिक योगदान

डॉ. शरद कोलते /६७

१३) आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदीजी का निबन्ध साहित्य में योगदान

डॉ. संजय म. महेर /७२

2019-20

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

Choice Based Credit System (CBCS)

CBCS PATTERN

ANALYTICAL CHEMISTRY

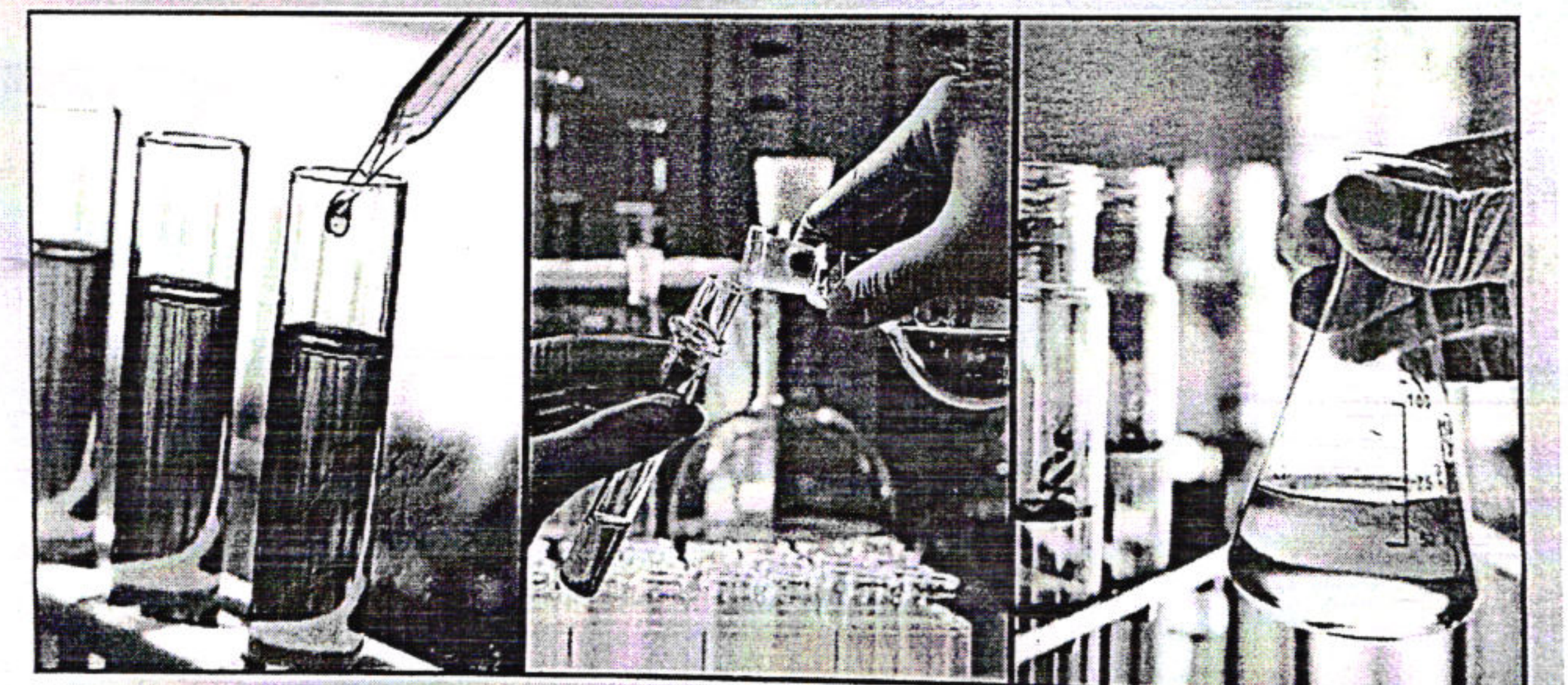

Prof. B. L. Shinde
Dr. B. K. Upadhye
Karande
Dr. P. D. Shalekar

As per U.G.C. Guidelines and also on the basis of revised syllabus of

Savitribai Phule Pune University, Pune

with effect from June, 2019, Also useful for all Universities.

F.Y.B.Sc. | Sem II | CH 202

ANALYTICAL CHEMISTRY

- AUTHORS -

Dr. R. M. Naval
Vice Principal and Head,
Dept. of Chemistry
Jijamata College of Science and Arts, Bhende,
Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar.

Prof. B. L. Shinde
Assistant Professor,
Dept. of Chemistry,
Arts, Commerce and Science College Sonai,
Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar.

Dr. B. K. Uphade
Assistant Professor, Dept. of Chemistry,
Padamashri Vikhe Patil College, Loni,
Dist. Ahmednagar.

Dr. N. T. Dhokate
Assistant Professor,
K. J. Somaya College, Kopargaon,
Dist. Ahmednagar.

Prof. A. V. Karande
Assistant Professor, Dept. of Chemistry,
New Arts, Commerce and Science College,
Ahmednagar.

Dr. P. D. Shalake
Assistant Professor, Dept. of Chemistry,
New Arts, Commerce and Science College,
Ahmednagar.

540/NAV

001-024052

Acc. No.:SR-24052

Prashant

Jijamata College of Arts & Science
24052
Bhende Bk., Tal. Newasa

Prashant Publications

K. J. SOMAIYA COLLEGE OF ARTS, COMMERCE AND SCIENCE, KOPARGAON

(Affiliated to Savitribai Phule Pune University, Pune)

Mohanirajnagar, Kopargaon - 423 601, Dist. Ahmednagar (M.S.)

Website: www.kjscollege.com Email: kjscollege@rediffmail.com

NAAC Re-accredited 'A' Grade DST-FIST Sponsored ISO 9001: 2015 Certified Institute

2019
डॉ. साळके.

State Level Seminar

Emerging Trends in Biodiversity Conservation

Certificate

This is to certify that Prof./ Dr./ Mrs./ Ms. Sagade Ashok Babanrao

of Tijamata College of Science and Arts, Bhende

has delivered Lead Lecture / Presented Scientific Paper/ Poster and actively Participated in th

State level Seminar Sponsored by Savitribai Phule Pune University, Pune and Organized b

Department of Botany during 07th & 08th January, 2019.

DR. B. S. GAIKWAD
Organizing Secretary
(ETBC-2019)

DR. B. S. YADAV
Principal

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 74 / 269

INDUCED MUTAGENIC VARIABILITY FOR VARIOUS TRAITS IN URDBEAN

A. B. Sagade
Jijamata College of Science and Arts Bhende B.K.

ABSTRACT

Induced genetic variability, in various quantitative traits viz. plant height, plant spread, number of pods per plant, pod length, seed yield per plant, number of seeds per pod and 100 seed weight by employing EMS, MMS and gamma rays were studied in the urdbean cultivar TPU- 4 in M_3 generation. The mean values shifted towards both positive and negative directions in most of the characters studied. The phenotypic coefficient of variation (PCV) and genotypic coefficient of variation (GCV) were higher for number of pods per plant, seed yield per plant, pod length and 100 grains seed weight. Higher heritability coupled with high genetic advance was observed for quantitative traits like plant height, number of pods per plant and seed yield per plant indicating that there are further opportunities for the improvement of these characters.

Keywords: Urdbean, EMS, MMS, gamma rays, mutagenic variability and quantitative traits.

INTRODUCTION

Mutation techniques are the best methods to enlarge the genetically conditioned variability of a species with in short time (Micke, 1988). Use of induced mutation for genetic variability in quantitative traits of chickpea has been reported earlier by Kharkawal (2001) and Barshile and Apparao (2007). Genetic variability is one of the prerequisites for crop improvement. Srivastava *et al*., (1973) reported that mutation provides a good source of genetic variability, which may be exploited in the improvement of the crop plants. Diamant and Trumf in barley, IARI 13 and Calrose 76 in rice, Lumian 1 and NIAB 78 in cotton , prevents in sunflower and star ruby in grape fruit are some outstanding examples of cultivars which had a remarkable economic impact (Anonymous, 1991)

Induction of micro mutations in polygenic systems controlling the quantitative characters is important for crop improvement. Estimates of heritability and genetic advance for different quantitative characters in the mutant population is expected to a strong base for affecting selection of desired genotypes. In the present investigation an attempt has made to

❖ अनुक्रमणिका ❖

१.	व्यवहारतोल	१.१ ते १.३१
	◣ १.१ व्यापारतोल	
	◣ १.२ व्यवहारतोल	
	◣ १.३ विदेशी व्यापार गुणक	
	◣ १.४ अंतर्गत आणि बाह्य संतुलनाची धोरणे	
	◣ १.५ भारतीय रुपयाचे अवमूल्यन	
२.	परकीय विनिमय	२.१ ते २.३७
	◣ २.१ परकीय विनिमय बाजारपेठ	
	◣ २.२ परकीय विनिमय बाजारातील सहभागी घटक	
	◣ २.३ परकीय विनिमय बाजारातील व्यवहार	
	◣ २.४ विनिमय दराचे निर्धारण	
	◣ २.५ विनिमय नियंत्रण	
	◣ २.६ विनिमय दर व्यवस्था	
३.	आंतरराष्ट्रीय भांडवल प्रवाह	३.१ ते ३.२०
	◣ ३.१ आंतरराष्ट्रीय भांडवल प्रवाह	
	◣ ३.२ परकीय भांडवलाची आर्थिक विकासातील भूमिका आणि महत्त्व	
	◣ ३.३ आंतरराष्ट्रीय भांडवल हालचाल	
	◣ ३.४ चालू आणि भांडवली खात्यावरील परिवर्तनीयता	
	◣ ३.५ परकीय चलन व्यवस्थापन कायदा, १९९९	
४.	आंतरराष्ट्रीय बँक व्यवसाय	४.१ ते ४.३०
	◣ ४.१ आंतरराष्ट्रीय बँक व्यवसाय	
	◣ ४.२ आंतरराष्ट्रीय बँक व्यवसायविषयक कायदे	
	◣ ४.३ आंतरराष्ट्रीय बँक व्यवसाय करार	
	◣ ४.४ आंतरराष्ट्रीय आर्थिक संघटनांची बदलती भूमिका	

आधुनिक अर्थव्यवस्थांचे स्वरूप अत्यंत गुंतागुंतीचे झाले आहे. उत्पादन, विभाजन, विनिमय आणि उपभोग या व्यवहारांना आर्थिक व्यवहार असे म्हटले जाते. अर्थव्यवस्थेतील सर्व आर्थिक घटक या आर्थिक व्यवहाराशी निगडित असतात. देशाच्या नैसर्गिक, आर्थिक, तांत्रिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, राजकीय वातावरणातून आर्थिक पर्यावरण निश्चित होत असते. देशातील आर्थिक पर्यावरणाचा देशाच्या आर्थिक विकासावर परिणाम होतो. देशाचे आर्थिक पर्यावरण अनुकूल असेल तर देशाच्या आर्थिक विकासात वाढ घडून येते. तर प्रतिकूल आर्थिक पर्यावरणामुळे देशाच्या आर्थिक विकासात अडथळे निर्माण होतात. सदर पुस्तकामध्ये आर्थिक पर्यावरणाचा अर्थ, परिणाम करणारे घटक, अर्थव्यवस्थेपुढील आव्हाने, जगातील प्रमुख अर्थव्यवस्थाशी तुलना, कृषी पर्यावरण, शेतीची भूमिका, आव्हाने व विविध प्रवृत्ती, कृषी-औद्योगिक पर्यावरण, देशांच्या आर्थिक विकासामध्ये उद्योगांची भूमिका, औद्योगिक धोरण १९९१, भारतीय उद्योग क्षेत्रापुढील आव्हाने, सुक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योग, सेवा क्षेत्राची भूमिका व विकास, आव्हाने, बँकिंग क्षेत्र, लघु आणि देय बँका, बँक खाते प्रकार, पद्धती, प्रक्रिया, ई-बँकिंग, ई-वॉलेट, भारतीय अर्थव्यवस्थेपुढील आव्हाने, दारिद्र्य निर्मूलन, रोजगार निर्मिती कार्यक्रम, कृषी विकास वगैरे महत्त्वपूर्ण घटकांचा समावेश आहे.

अर्थशास्त्र/पर्यावरण ₹ 225

ISBN 978-93-89492-15-6

Prashant

www.prashantpublications.com
prashantpublication@gmail.com

भारतीय आर्थिक पर्यावरण

डॉ. भिंगारदिवे • प्रा. खोसे • डॉ. काळे • प्रा. घुगे

प्रशांत पब्लिकेशन्स

2019

INDIAN ECONOMIC ENVIRONMENT

भारतीय आर्थिक पर्यावरण

डॉ. सुरेखा भिंगारदिवे • प्रा. महारुद्र खोसे
डॉ. संभाजी काळे • प्रा. दिनेश घुगे

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 77 / 269

2019

अर्थशास्त्र

(आंतरराष्ट्रीय वित्तपुरवठा)

M.A. - I, Sem. - II

● Dr. Sambhaji Kale ● Dr. Suresh Patil

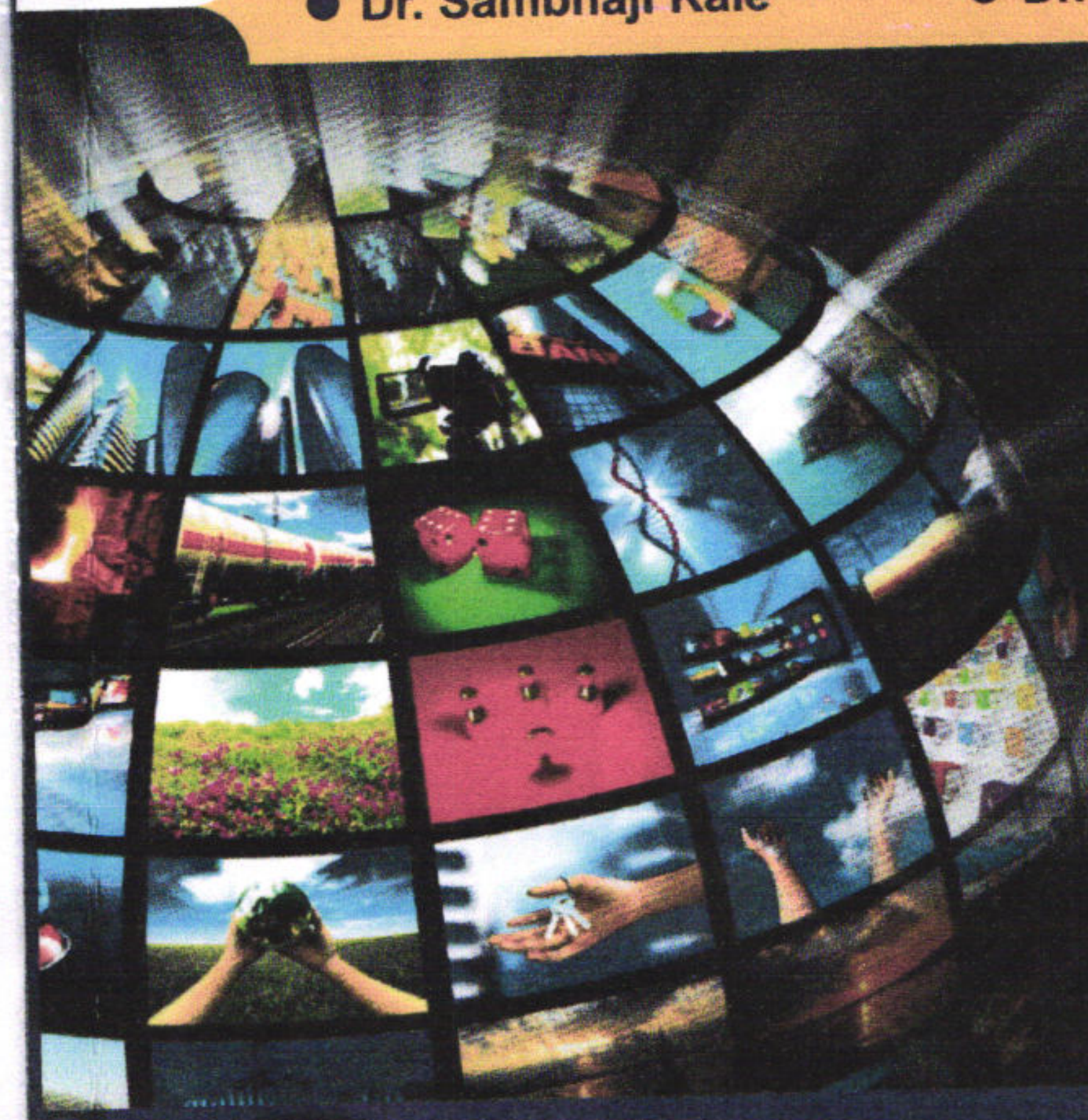

As Per New Syllabus 2019

SUCCESS PUBLICATIONS

❖ अनुक्रमणिका ❖

१.	व्यवहारतोल ◣ १.१ व्यापारतोल ◣ १.२ व्यवहारतोल ◣ १.३ विदेशी व्यापार गुणक ◣ १.४ अंतर्गत आणि बाह्य संतुलनाची धोरणे ◣ १.५ भारतीय रुपयाचे अवमूल्यन	१.१ ते १.३१
२.	परकीय विनिमय ◣ २.१ परकीय विनिमय बाजारपेठ ◣ २.२ परकीय विनिमय बाजारातील सहभागी घटक ◣ २.३ परकीय विनिमय बाजारातील व्यवहार ◣ २.४ विनिमय दराचे निर्धारण ◣ २.५ विनिमय नियंत्रण ◣ २.६ विनिमय दर व्यवस्था	२.१ ते २.३७
३.	आंतरराष्ट्रीय भांडवल प्रवाह ◣ ३.१ आंतरराष्ट्रीय भांडवल प्रवाह ◣ ३.२ परकीय भांडवलाची आर्थिक विकासातील भूमिका आणि महत्त्व ◣ ३.३ आंतरराष्ट्रीय भांडवल हालचाल ◣ ३.४ चालू आणि भांडवली खात्यावरील परिवर्तनीयता ◣ ३.५ परकीय चलन व्यवस्थापन कायदा, १९९९	३.१ ते ३.२०
४.	आंतरराष्ट्रीय बँक व्यवसाय ◣ ४.१ आंतरराष्ट्रीय बँक व्यवसाय ◣ ४.२ आंतरराष्ट्रीय बँक व्यवसायविषयक कायदे ◣ ४.३ आंतरराष्ट्रीय बँक व्यवसाय करार ◣ ४.४ आंतरराष्ट्रीय आर्थिक संघटनांची बदलती भूमिका	४.१ ते ४.३

2019

Bhumi Publishing, India

A REVIEW ON PLANKTON DIVERSITY WITH EMPHASIS ON PHYSICO CHEMICAL PARAMETERS

Ajit K. Gedam[1] and Vasant K. Dongare*[2]

[1]Jijamata College of Science, Bhenda Factory, Ahmadnagar, M.S.

[2]Sundarrao More Art's Commerce & Science College, Poladpur, Dist: Raigad, M.S.

*Corresponding author E-mail: drvkdongare@gmail.com

ABSTRACT:

Jakhar (2013) reported Phytoplankton forms the sole base of food chain in aquatic system as they act as energy transducers and convert the solar energy into chemical energy of food. Zooplankton passes this food energy to the higher trophic levels and thus provides a link between energy producers and the consumers. These organisms are important biological indicator of water quality and trophic status of aquatic ecosystem as they respond quickly to the environmental changes. Halyal and Kaliwal (2007) reported that the distribution and population density of zooplankton species depend upon the physico-chemical factors of the environment. Statistical analysis showed that there exists a significant relation between the biological and non-biological factors.

KEYWORDS: phytoplankton, zooplanktons, biodiversity.

INTRODUCTION:

Jakhar (2013) reported Phytoplankton forms the sole base of food chain in aquatic system as they act as energy transducers and convert the solar energy into chemical energy of food. Zooplankton passes this food energy to the higher trophic levels and thus provides a link between energy producers and the consumers. These organisms are important biological indicator of water quality and trophic status of aquatic ecosystem as they respond quickly to the environmental changes.Zooplanktons are playing important role in biomonitering of water pollution (Tyor *et al.*, 2014). Shaikh *et al.* (2013) observed that the abundance and distribution of zooplanktons depend upon variety of ecological factors. The nature and pattern of fluctuation in population density of zooplanktons depend upon temperature, light, pH, dissolved oxygen and various other factors of the water body.

Nearly all fishes depend upon zooplanktons for food during their younger stages and some fishes continue to eat zooplanktons in their entire lives (Madin *et al.*, 2001). Because of

2019

उत्कर्षवाटा

संपादक

डॉ. शिरीष लांडगे

डॉ. तुकाराम रोंगटे

डॉ. राजेंद्र सांगळे

978-93-86909-15-2

Scanned with OKEN Scanner

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे
प्रथम वर्ष वाणिज्य
मराठी अभ्यास पुस्तक : प्रथम सत्र
२०१९ पासून

उत्कर्षवाटा

संपादक

डॉ. शिरीष लांडगे
मराठी विभाग प्रमुख,
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, ज्ञानेश्वरनगर,
पो. भेंडे, ता. नेवासा, जि. अहमदनगर

डॉ. तुकाराम रोंगटे
मराठी विभाग प्रमुख, मराठी विभाग, पुणे
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

डॉ. राजेंद्र सांगळे
सहयोगी प्राध्यापक,
व्ही. एन. नाईक एज्युकेशन सोसायटीचे
आर्टस्, कॉमर्स अॅण्ड सायन्स कॉलेज,
शरणपूर, नाशिक

शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर

Scanned with OKEN Scanner
Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 82 / 269

उत्कर्ष हा कोणत्याही एका ठरावीक क्षेत्रापुरता मर्यादित नाही. त्यामध्ये ग्रामीण-शहरी, राष्ट्रीय- आंतरराष्ट्रीय असे कप्पे नसतात. शेतीमध्येही उत्कर्ष साधता येतो. खेड्यातूनही आंतरराष्ट्रीय झेप घेता येते. अनुभव नसतानाही यश मिळते. त्यासाठी ज्ञान, विज्ञान, तंत्रज्ञानाचा आधार घेत, जिद्द, कष्ट, सचोटी, गुणवत्ता, समूहाचे भले करण्याची जाणीव, उपेक्षितांना न्याय देण्याची भूमिका, ग्राहकांचा विश्वास, व्यापक समाजहित, स्वयंशिस्त, कार्यसंस्कृती, कामामध्ये वाहून घेण्याची प्रवृत्ती, कौशल्य, व्यवसायाशी बांधिलकी, सहनशीलता, चिकित्सकवृत्ती आणि नेतृत्वगुणांची क्षमता आदी गुण अंगी निर्माण करणे. हे आजच्या काळामध्ये आवश्यक झाले आहे. त्यासाठी संघर्ष करावा लागतो. उत्कर्ष हा सहजसाध्य नसतो. तसा तो अप्राप्यही नसतो.

शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर

00090
9 789386 909152

मूल्य - ९० रु.

Scanned with OKEN Scanner

2019

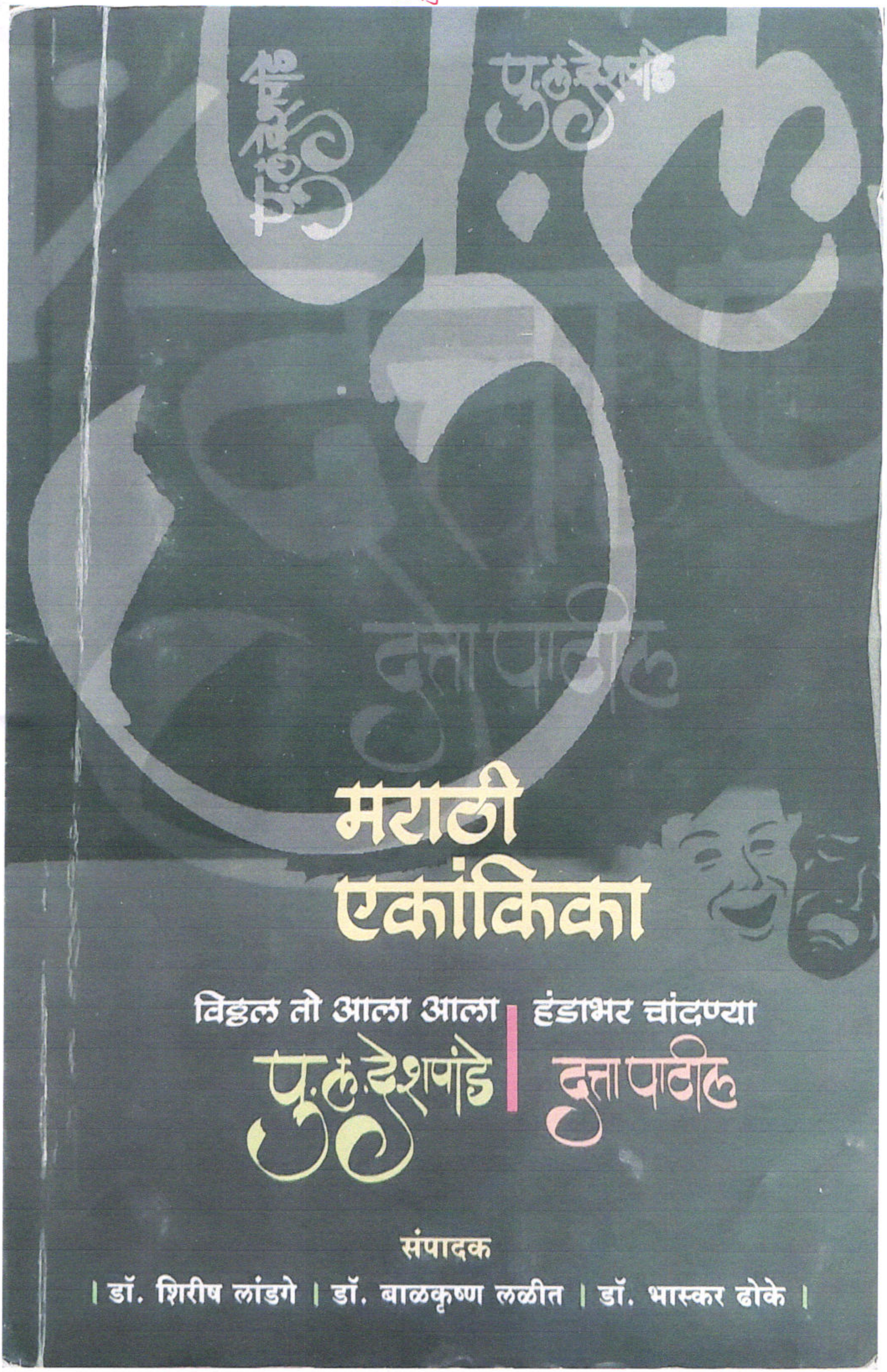

Scanned with OKEN Scanner

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

प्रथम वर्ष कला (एफ.वाय.बी.ए.)

मराठी अभ्यासपुस्तक (द्वितीय सत्र)

वर्ष २०१९ पासून

मराठी एकांकिका

विठ्ठल तो आला आला - पु.ल.देशपांडे

हंडाभर चांदण्या - दत्ता पाटील

संपादक

डॉ. शिरीष लांडगे

डॉ. बाळकृष्ण लळीत

डॉ. भास्कर ढोके

पद्मगंधा
प्रकाशन

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)

85 / 269

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

2019

समकालीन मराठी कथा

संपादक
डॉ.शिरीष लांडगे
डॉ.दिलीप पवार डॉ.संदीप सांगळे

Scanned with OKEN Scanner

ग्रंथ खराब केल्यास किंमत
वसूल केली जाईल

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

प्रथम वर्ष कला

मराठी अभ्यासपुस्तक : प्रथम सत्र

(२०१९ पासून)

समकालीन मराठी कथा

संपादक

डॉ. शिरीष लांडगे

जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,
ज्ञानेश्वरनगर, पो. भेंडे, ता. नेवासा, जि. अहमदनगर

डॉ. दिलीप पवार

के.टी.एच.एम. महाविद्यालय,
गंगापूर रोड, शिवाजीनगर, नाशिक

डॉ. संदीप सांगळे

साहेबराव शंकरराव ढमढेरे कला व
वाणिज्य महाविद्यालय, तळेगाव-ढमढेरे

891.46/LAN
Acc. No :SR-22874
891.46/LAN
Jijamata Science & Art's College
22874
★ Bhende Bk., Tal.Newasa ★
891.46/LAN
Acc. No :SR-22874
891.46/LAN
Acc. No :SR-22874

Scanned with OKEN Scanner
Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)
88 / 269

मराठी कथेचे अनुभवविश्व समृद्ध व व्यापक आहे. व्यक्ती, समाज, संस्कृती, अंतर्मन-बाह्यविश्व अशा अनेकविध आशयसूत्रांनी मराठी कथाविश्व बहरलेले आहे. कालप्रवाहाच्या विविध टप्प्यांवर मराठी कथा भाषा, शैली, तंत्र व विविधांगी ज्ञानव्यवहार यांना मुरवत विकसित झालेली आहे. त्यामुळे मराठी कथेचे स्वरूप हे आशय व अभिव्यक्तीच्या दृष्टीने वैशिष्ट्यपूर्ण ठरलेले आहे.

'समकालीन साहित्य' या संज्ञेतील 'समकालीन' या शब्दातून काळाचे सूचन होते, तर 'साहित्य' हा शब्द आपल्या काळातील परिस्थितीशी जवळचे नाते सांगतो, हे साहित्य या काळातील घटना, स्थिती, वृत्ती-प्रवृत्ती यांचे आकलन करून त्याच्या गाभ्याशी जाऊन भिडते, तसेच या काळातील मानवी भावभावना, विचार, प्रश्न, जीवन-जाणिवा यांचे प्रभावी दर्शन घडविते.

सदर अभ्यासपुस्तकात समकालीन जीवन व्यवहाराशी नाते सांगणाऱ्या निवडक मराठी कथा आहेत. त्यामध्ये ग्रामीण, दलित, आदिवासी, स्त्रीवादी, महानगरीय अशा प्रवाहांतील कथांची निवड केलेली आहे. त्यात मराठी कथेच्या वाटचालीमध्ये मानदंड ठरलेल्या काही कथा आहेत, तसेच काही नव्या कथा आहेत. एकूणच नव्या-जुन्या कथांचा समन्वय विद्यार्थ्यांना समकालीन वास्तवतेचे भान आणून देईल असा विश्वास आहे.

समकालीन मराठी कथा
ISBN 978-93-83362-13-4
₹ १२०
॥ अक्षरबंध ॥
प्रकाशन
aksharbandhprakashan@gmail.com

Scanned with OKEN Scanner

Satyashodhak Gharane
* सत्यशोधक घराणे

* **संपादक** : प्रा.डॉ.संजय दरवडे, प्रा.भाऊसाहेब सावंत

© दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटील स्मारक समिती

* **प्रकाशन** : शब्दगंध प्रकाशन

* **प्रकाशक** : सुनिल गोसावी
फुलोरा, लक्ष्मी कॉलनी,भिस्तबाग महालाजवळ
तपोवन रोड, सावेडी,अहमदनगर ४१४ ००३
मो- ९३७१८१२९८९

* **प्रकाशन क्रमांक** : २१३

* **आवृत्ती** – प्रथम

* **प्रकाशन** : ५ ऑगस्ट २०१९

* **मुखपृष्ठ** : सौ.प्रणिता शिरसाठ

* **मुद्रक** : राहुल ग्राफिक्स ऑफसेट, कुकाणा

ISBN No. 978-93-83401-77-2

* **स्वागत मूल्य** – १०० /-रुपये

* **छापलेल्या प्रती** : ५००

(पुस्तकातील विचारांशी प्रकाशक व संपादक सहमत असतीलच असे नाही.)

अनुक्रमणिका

अ.नं.	लेखाचे नांव	लेखकाचे नांव	पान नंबर
१.	प्रस्तावना	भाऊसाहेब सावंत	४
२.	सत्यशोधक घराणे	प्रा.जी.ए.उगले	७
३.	सत्यशोधक कृष्णराव भालेकर....	सतिष जामोदकर	१३
४.	सत्यशोधक साहित्यिक मुकुंदराव पाटील	प्रा.डॉ.शिरीष लांडगे	१६
५.	मुकुंदराव पाटील आणि दीनमित्र...	प्रा.डॉ.गोविंद काळे	२१
६.	ग्रामीण पत्रकार मुकुंदराव पाटील	अनिलकुमार लोहार	३०
७.	...स्वप्नातील महाराष्ट्र व आजचे वास्तव्य	डॉ.मिलिंद गायकवाड	३३
८.	सत्यशोधक चळवळीतील दीपस्तंभ	डॉ.अरूण शिंदे	३८
९.	मुकुंदराव पा.भाषणामधील वैचारिक दिशा	किशोर ढमाले	४१
१०.	सत्यशोधक उत्तमराव पाटील	दिनकर मुरकुटे	४८
११.	सत्यशोधक विद्यापीठ	डॉ.अरूण शिंदे	५५
१२.	सत्यशोधक वारसा जपणारे नाना	डॉ.वंदना महाजन	५८
१३.	माझी पी.एच.डी.व नाना	डॉ.नारायण भोसले	६१
१४.	पाटील घराणे आणि मी	प्रा.डॉ.संजय दरवडे	६४
१५.	दीनमित्रचे कंपोझिटर	सुधीर लंके	६९
१६.	सत्यशोधक चळवळीचे वारसदार	प्रा.भाऊसाहेब सावंत	७३
१७.	आमचे प्रेरणास्थान	वर्षा मुरकुटे	७५
१८.	मला दिसलेले सत्यशोधक नाना...	सतिष दरवडे	७८
१९.	आमचे मार्गदर्शक उत्तमराव पाटील (नाना)	मुख्याध्यापक	८२
२०.	आमचे नाना	सौ.सुनिता वाघ	८६
२१.	पितामह	यशवंत पाटील	८८
२२.	नाना एक समाज भूषण	सौ.अनिता देवतकर	९१
२३.	माझे वडील	सौ.संगिता कुळधर	९३
२४.	माझे आजोबा	सौ.प्रणिता एंडाईत	९५
२५.	माझे आजोबा	सौ.मयुरी वाडकर	९६
२६.	आमचे नाना बाबा	सौ.पल्लवी देवतकर	९८
२७.	माझे आजोबा	सौ.दर्शना वाडकर	१०१
२८.	नाना बाबा एक आधारवड	मुकुंद पाटील	१०२
२९.	वंशावळ		१०४

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 90 / 269

सत्यशोधक साहित्यिक मुकुंदराव पाटील

प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे

अध्यक्ष, मराठी अभ्यास मंडळ,
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

एकोणिसाव्या शतकात महाराष्ट्रात महात्मा जोतिबा फुले यांच्यापासून समाजसुधारकांची एक परंपरा दिसते. तुकाराम तात्या पडवळ, नारायण मेघाजी लोखंडे, कृष्णाजी पांडुरंग भालेकर, विश्राम रामजी घोले, विठ्ठल रामजी शिंदे, छत्रपती शाहू महाराज, गोपाळबाबा वलंगकर, शिवराम जानबा कांबळे, विठोबा रावजी मून पांडे, किसन फागू बानसोडे, गणेश आक्काजी गवई, कालीचरण नंदगवळी या परंपरेने महाराष्ट्रीय समाजाचे प्रबोधन केले. या परंपरेतील बहुतेक समाजसुधारकांचे मृत्यू १९१०-२० च्या आसपास झाले आणि प्रबोधनाची ही परंपरा खंडीत होण्याची, क्षीण होण्याची परिस्थिती निर्माण झाली. अशा काळात इ. स. १९१० च्या आसपास मुकुंदराव पाटील यांनी सत्यशोधक समाजाचे कार्य पुढे नेण्याचे कार्य सुरू केले.

कृष्णराव भालेकर आणि गणपतराव पाटील यांनी सुरू केलेली प्रबोधनाची परंपरा मुकुंदरावांनी पुढे चालविली. मुकुंदराव पाटील यांचे शिक्षण तिसरी पर्यंत झाले. मात्र कृष्णराव भालेकर, गणपतराव पाटील यांनी मुकुंदरावांना औपचारिक शिक्षण दिले. कृष्णराव भालेकरांनी उपजीविकेसाठी आयुष्यभर अनेक व्यवसाय केले. याचाच एक भाग म्हणून कृष्णराव भालेकर यांनी इ.स. १९०६ मध्ये अहमदनगर येथे बागडे थिएटरच्या कामाचे कॉंट्रॅक्ट घेतले होते. या कामावर मुकुंदराव पाटील हे देखरेख करीत. मुकुंदराव पाटील यांचे अहमदनगर येथील वास्तव्य त्यांच्या साहित्यनिर्मितीस चालना देणारे ठरले. याठिकाणी त्यांचा रेव्हरंड टिळक, बालकवी यांच्याशी परिचय झाला. या काळात मासिक मनोरंजनने प्रसिद्ध केलेली पुस्तके पाहून मुकुंदराव पाटील यांना ग्रंथलेखनाचा आत्मविश्वास वाटला. मासिक मनोरंजन, ग्रंथ प्रसारक मंडळी यांनी बोधपर कादंबरी, नाटके लेखासाठी ५० ते २०० रुपयांची बक्षीसे ठेवली. यापासून स्फूर्ती घेऊन मुकुंदराव पाटील यांनी मासिक मनोरंजनच्या स्पर्धेसाठी 'गर्वाचा दुष्परिणाम' ही बोधपर कादंबरी

पाठविली. मात्र त्यामागे बक्षीस हा हेतू नव्हता तर लेखनास बळ हवे हा हेतू होता. तसेच त्यामागे बोध हा धागा होता. मुकुंदराव पाटील हे प्रार्थना समाजामध्ये जायचे. त्यांची १९०८ मध्ये महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे यांच्याशी भेट झाली. त्यांना १९१० मध्ये 'हिंदू आणि ब्राह्मण' हे आपले पहिले पुस्तक मारवाडी छापखाना येथून अपूर्ण स्वरूपात पुस्तक प्रकाशित करावे लागले. हे पुस्तक वाचक वर्गापुढे असे अपूर्ण आणण्याचा प्रसंग आला याबद्दल मला फार वाईट वाटते. प्रस्तावनेची तारीख आणि मुद्रणालयाचे नाव यावरुन पुढील मजकूर छापण्याचे रहीत केले, हे चाणाक्ष वाचकास सांगावयास नको, असे स्वत: मुकुंदराव पाटील नमूद करतात. कालांतराने हे पुस्तक पूर्ण स्वरूपात प्रकाशित झाले.

मुकुंदराव पाटील यांनी आयुष्याच्या प्रारंभापासून अखेरपर्यंत दोन हेतू कसोशीने पाळलेले दिसतात. एक म्हणजे पैसा मिळविण्यासाठी लेखन करावयाचे नाही आणि दुसरे म्हणजे लेखन हे प्रबोधनासाठी करावयाचे. सामान्यत: असे दिसते की, माणसे तरूणपणी ठरविलेल्या हेतू, विचारांवर अखेरपर्यंत ठाम राहतातच असे नाही. किंवा बऱ्याचदा असे हेतू प्रत्येकाला निश्चित ठरवता येतातच असेही नाही. मानवी स्वभावधर्माला अपवादात्मक ठरावी अशी बाब मुकुंदरावांच्या बाबतीत पाहावयाला मिळते. सबंध जीवनभर आपल्या निष्ठांशी मुकुंदराव पाटील अविचल राहातात. ठाम भूमिका, निश्चित विचार ही बाब मुकुंदराव पाटील यांच्या बाबतीत ठळकपणे पुढे येते.

मुकुंदराव पाटील यांच्या साहित्य लेखनाचा कालखंड इ. स. १९१० ते १९५३ असा आहे. या दीर्घ कालखंडात मुकुंदराव पाटील यांनी कथा, कादंबरी, कविता, निबंध, लेख, नाटक, चित्रपटकथा अशा विविध साहित्यप्रकारातून विपुल लेखन केले. या सगळ्या साहित्यामागे एक समान सूत्र होते, ते म्हणजे सत्यशोधकीय विचारधारा.

मुकुंदराव पाटील यांची साहित्यनिर्मिती सुरू झाली तेव्हा मराठी साहित्यात नुक्ताच भाषांतर युगाचा अस्त झाला होता. प्रबोधनयुगातील बिनीचे शिलेदार एक एक कालवश होत होते. कथा-कादंबरीत हरिभाऊ आपटे, कवितेत केशवसुत, तर वैचारिक गद्यात चिपळूणकर, आगरकर, टिळक, म. फुले यांनी साहित्यगत नवे मानदंड निर्माण केले होते. त्याचवेळी मराठी साहित्यात मोठ्याप्रमाणात करमणूकप्रधान साहित्य निर्माण होत होते आणि वाचले जात होते. अशा काळात मुकुंदराव पाटील यांची साहित्यनिर्मिती सुरू झाली.

मुकुंदराव पाटील हे एक विचारवंत होते. पत्रकार होते. लेखक होते. कृतीशिल सुधारक होते. या काळात सत्यशोधकांची पहिली पिढी अस्तंगत होत चालली होती.

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 91 / 269

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)

प्रतिभा साधन

भारत सासणे यांचे साहित्यविश्व

संपादन : शिरीष चिटणीस

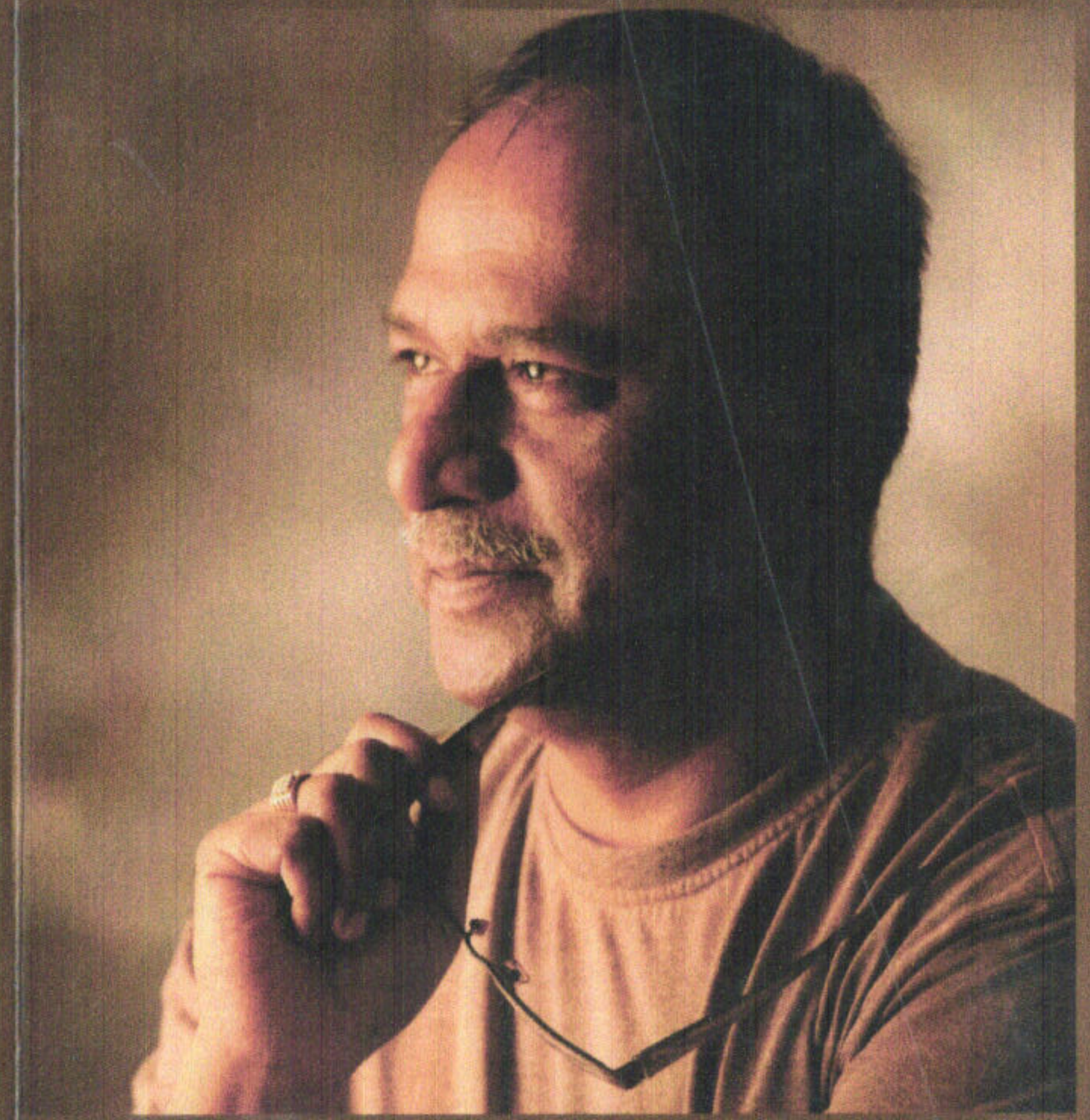

अनुक्रमणिका

संपादकीय...	शिरीष चिटणीस	..७
साधनाकाल फलद्रुप होणे...	भारत सासणे	..१५
विचारधारांचे झेंडे हातात कशाला?...	प्रा. मिलींद जोशी	..१७
श्री. भारत सासणेंचे लेखन : चर्चासत्र...	प्राचार्य कौतिकराव ठाले पाटील	..२२
भारत सासणे यांची मुशाफिरी...	मनोहर सोनावणे	..२५
दोन मित्र...	अविनाश सप्रे	..२८
भारत सासणे यांचे कादंबरीलेखन...	डॉ. रामचंद्र काळुंखे	..३६
मानवी जगण्यातल्या अंतःस्थ ...	डॉ. वंदना बोकील-कुलकर्णी	..४८
भारत सासणे यांची रंगमंचीय...	प्रा. डॉ. प्रवीण भोळे	..६२
अनुवाद आणि भारत सासणे...	डॉ. पृथ्वीराज तौर	..७१
सटवाईचा लेख ...	प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे	..७६
बालसाहित्यिक भारत सासणे...	डॉ. वर्षा तोडमल	..८३

संपादकीय...

१२, १३ व १४ फेब्रुवारी, १९९३ रोजी साताऱ्यात ६६ व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे आयोजन करण्यात आले होते. या संमेलनाचे अध्यक्ष होते विद्याधर गोखले, कार्याध्यक्ष होते शंकर सारडा, स्वागताध्यक्ष होते श्रीमंत छत्रपती अभयसिंहराजे भोसले आणि मी कोषाध्यक्ष होतो. या साहित्य संमेलनात 'माझ्या काळातील प्रस्थापित साहित्य आणि मी' असा एक परिसंवाद होता. यामध्ये लेखक भारत सासणे हेही सहभागी होते. ते असे म्हणाले, "महानगरापलीकडल्या सर्वसामान्य माणसाचे मन प्रस्थापित साहित्याला जाणवलेले नाही. त्यामुळे मराठी साहित्य वैश्विक उंचीवर गेले नाही. साहित्यामध्ये जेव्हा कलावाद, अस्तित्ववाद अशी विभागणी न होता सर्वसमावेशक जीवनवाद येईल, तेंव्हा खऱ्या अर्थाने मराठी साहित्य समृद्ध होईल.. लेखनासाठी सखोल चिंतनाची आवश्यकता आहे."

१९७२-७३ सालापासून निष्ठेने अव्याहतपणे भारत सासणे सखोल चिंतनाने लिखाण करीत आहेत. म्हणजेच जवळपास ५० वर्षे त्यांच्या लेखक म्हणून लिखाणाला पूर्ण होत आहेत. गेली चार-पाच दशकं ही जगाच्या इतिहासातील जबरदस्त, अतर्क्य आणि गुंतागुंतीची घडामोडीची वर्षे आहेत. राजकीय, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक अशा असंख्य विरोधाभासांनी भरलेल्या या गुंतवळ्याचे समग्र भान आणि प्रातिभ आकलन वृत्तिगांभीर्याने प्रकट करणाऱ्या मोजक्या साहित्यिकांच्यामध्ये भारत सासणे यांनी आपली नाममुद्रा कोरली आहे. असे डॉ. वंदना बोकील-कुलकर्णी म्हणतात. हे अगदी तंतोतंत खरे आहे. या त्यांच्या साहित्यिक योगदानामुळेच उद्गीर येथे होणाऱ्या ९५ व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे नियोजित अध्यक्ष म्हणून एकमताने निवड झाल्यानंतर महाराष्ट्रभर, बाहेरच्या राज्यात, देशाबाहेर मराठी माणसाला व इतरांना जो आनंद झाला आणि तो त्यांनी व्यक्त केला, असे फार कमी मराठी साहित्यिकांच्या नशीबी आले.

भारत सासणे हे मराठीमध्ये मान्यताप्राप्त लेखक म्हणून स्थिरावल्यानंतर भाषांतर-अनुवादाकडे वळले. ज्यांना सर्जनशील लेखन करायचे आहे, त्याने भाषांतराच्या वाटेवर जाऊ नये, अशी भूमिका मांडणाऱ्या लेखकांच्या सल्ल्याकडे दुर्लक्ष करून त्यांनी २००५ मध्ये 'दंतकथा' ही कादंबरी अनुवादित केली आणि १५ वर्षाच्या कालखंडानंतर भारत सासणे यांनी कृष्णचंदर यांच्या 'उघडा दरवाजे उघडा..!' या नाटकाचा अनुवाद केला. हा अनुवाद करीत असताना त्यांनी उर्दू भाषा शिकून घेतली. अभ्यासक्रम पूर्ण केला. 'दंतकथा'

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 93 / 269

सटवाईचा लेख :

वाचकाला उन्नत, प्रगल्भ करणारे मुक्तगद्य

'सटवाईचा लेख' हे पुस्तक माझ्या हाती आले. त्याला कारण विश्वास वसेकर हे आहेत. त्यांचे हे आवडते पुस्तक, त्यांनी मला सांगितले आणि मी उत्सुकतेने पुस्तक वाचायला घेतले. पुस्तकातील सहज, संयत, दीर्घ चित्रदर्शी आठवणी, अनुभव, विचार वाचताना पुस्तकात गुंतून जायला होते. इतके की, पुस्तकाबाहेर येऊन त्यावर काही लिहिणेही कठीण होऊन बसते.

'सटवाईचा लेख'मध्ये भारत सासणे यांच्या साहित्य निर्मितीमागील अनुभवविश्व, त्यांचे वाचन, अनुवाद असे येते. या विश्वात माणसे, पुस्तके, पात्रे, निसर्ग, वाचनालये असे बरेच काही आहे. हे सर्व आठवणी, अनुवाद, समीक्षापर निबंध, लेख अशी रूपे घेऊन साकार होत जाते. लेखकाच्या या आत्मशोधातून त्यांची स्वत:ची जडणघडण, भूमिका, बांधिलकी कथन होत जाते. त्यांचा प्रवास, जडणघडण व्यक्तिमत्त्व समजत जाते. नकळत आपणही या विश्वाशी समरस होतो, समृद्ध होत जातो. त्यामुळे हे पुस्तक हातातून सोडवत नाही. वाचणाऱ्याला खिळवून ठेवते.

भारत सासणे यांचे 'सटवाईचा लेख'हे पुस्तक दिलीपराज प्रकाशन प्रा. लि., पुणे यांनी २०१५ मध्ये प्रकाशित केले. या पुस्तकाचे खिडकीतून आकाश, स्वतः साहित्य आणि भवताल, संक्षिप्त, वाचन संस्कृती, भज गोविंदम् मूढमतेऽ; असे पाच विभाग असून त्यामध्ये अडतीस लेख आहेत. हे पुस्तक म्हणजे वेगवेगळ्या निमित्ताने लिहिलेल्या लेख, आठवणी, भाषांतर, समीक्षापर निबंध यांचे संकलन आहे. अशा पुस्तकाचा समावेश कोणत्या साहित्य प्रकारात करायचा? या लेखनाचा ललित गद्यामध्ये समावेश करता येईल का? हा विचार करण्यापूर्वी लेखकाची भूमिका पाहू.

भारत सासणे हे मराठी साहित्यात १९८० पासून साहित्यनिर्मिती करीत आहेत. त्यांनी कथा, दीर्घकथा, नाटक, कादंबरी, ललितगद्य अशा विविध साहित्यप्रकारांतून निर्मिती केली आहे. याशिवायही त्यांनी लेखन केले आहे. 'सटवाईचा लेख' विषयी भूमिका मांडताना भारत सासणे म्हणतात, ''सर्वदूर पसरलेल्या सामान्य माणसाचा शोध घेणे ही लेखकाची प्रतिज्ञा असते. त्या निमित्ताने जर माणसाच्या-माझ्या व तुमच्या-सगळ्यांच्याच भवितव्याबद्दल हे

लेख काही बोलत असतील, तर ते सटवाईने ललाटावर लिहिलेल्या भाग्यलेखांकडे निर्देश करीत असतील.... ही भाग्य लिपी उलगडण्याचा प्रयास लेखकाला करावा लागतो.'' (१०)

लेखक आपल्या लेखानातून स्वत:बद्दल आणि इतरांबद्दल बोलत असतो. तसेच लेखक माणसांच्या भवितव्याविषयीही बोलत असतात. हे बोलणे सटवाईने ललाटावर लिहिलेल्या भाग्यलेखांसारखे असते.

मराठी साहित्यात ललितगद्य हा साहित्यप्रकार सुप्रतिष्ठित आहे. मराठीत या प्रकाराला येऊन दोनशे वर्षे झाली. या काळात ललितगद्याची विचार प्रधान निबंध, गुजगोष्ट, लघुनिबंध, ललितनिबंध, ललितलेख, ललितगद्य, मुक्तगद्य अशी नामकरणे झाली. कालप्रवाहात लेखकांनी आपल्या लेखनाने या साहित्यप्रकाराला नवी वैशिष्ट्ये प्रदान केली. अगदीच मोजक्या लेखकांच्या आधारे काही ठळक स्थित्यंतरे सांगायची झाल्यास; प्रारंभीच्या काळात लोकहितवादी, महात्मा जोतिराव फुले, विष्णुशास्त्री चिपळूणकर यांनी ज्ञानप्रसार, लोकशिक्षण, विचार प्रतिपादनासाठी निबंध लेखन केले. त्यानंतर ना. सी. फडके यांनी लघुनिबंधातून लालित्यपूर्ण आत्माविष्कार तर वि. स. खांडेकर यांनी चिंतनशील लेखन केले. १९४५ नंतरच्या नववाङ्मयीन प्रवृत्तीच्या काळात ललितनिबंधाच्या कक्षा रुंदावल्या. याकाळात इरावती कर्वे यांनी स्वानुभवांना, दुर्गा भागवतांनी भाववृत्ती-अंतर्मुखतेला-काव्यात्मकतेला, माधव आचवलांनी स्वत:चे व्यक्तित्व आणि कलाशास्त्राचा आविष्कार करीत ललित निबंधाला आणखी समृद्ध केले. श्रीनिवास कुलकर्णी यांनी विविध अनुभवांतून, सामाजिक व सांस्कृतिक जीवनाचा स्मरणरंजनातून आत्मशोध घेतला. या कालखंडात कलात्मकता आणि सामाजिकतेमधील द्वंद्व कमी होत गेले. नियतकालिकांतून, सदर लेखनांतून ललित लेखनाच्या कक्षा अधिक विस्तारल्या. १९९० नंतर जागतिकीकरणाच्या काळामध्ये ललितलेखन हे अधिक वास्तव सन्मुख झाले. या काळात वाङ्मयीन संकेत शरणता दूर करणारे लेखन पुढे आले. अनिल अवचट यांच्या लेखनामध्ये स्वानुभवांचा, छंदांचा आणि सामाजिक जीवनाचा स्पर्श आहे. गणेश देवींच्या ललित लेखनातून आदिवासींचे प्रश्न, त्यांचे जीवनविश्व येते. सुनीलकुमार लवटे यांच्या ललित लेखनातून परित्यक्ता, निराधार, बालगुन्हेगार, अन्यायग्रस्त स्त्रिया, स्वयंसेवी संस्थांचे एक विश्व उभे राहते.

थोडक्यात ललितगद्याच्या वाटचालीत प्रारंभी वैचारिक, व्यक्तीनिष्ठ, आत्माविष्काराला स्थान होते. त्यानंतर ललितगद्याने रंगतदार, खेळकर, तात्त्विक, अंतर्मुख, काव्यात्म, कलात्मक अभिव्यक्ती साधली. संवेदनशीलता, अनुभूतीची सुक्ष्मता, उत्कटता, अविरत चिंतन, भाववृत्तीचा आशयसंपन्न आविष्कार आणि शैलीदार भाषा ही ललितगद्याची

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 94 / 269

केंद्रवर्ती आहे. अगदी 'भज गोविंदम्, मूढमतेऽ।'मध्ये अध्यात्म येत असले तरी त्यामध्ये सामान्य माणूस आणि प्रयत्नवाद महत्त्वाचा आहे. अध्यात्मात समर्पण, निष्ठा महत्त्वाची असली तरी प्रयास महत्त्वाचे. रामायणातील प्रयत्नवाद अधोरेखीत होतो. स्वामी महाराजांतील मनुष्यत्वाचा लोभस चेहरा महत्त्वाचा होतो. म्हणून या लेखनाचा केंद्र हा सामान्य माणूस आहे. या माणसाला उन्नत करणारी जीवनमूल्ये या लेखनाच्या केंद्रवर्ती आहेत.

सटवाईच्या लेखातील भाषा अगम्य असते, ती वाचता येणे शक्य नसते, असे म्हणतात. पण भारत सासणे यांच्या 'सटवाईचा लेख'मधील भाषा गम्य आहे. सहजसोपी आहे. असे असले तरी, या आशयाची चिकित्सा करणे सोपे नाही. चिकित्सा करण्यापेक्षा नुसते वाचावे आणि त्या अनुभवात, विचारलयीत राहावे. यादृष्टीने पुस्तकातील अखेरचा विभाग 'भज गोविंदम्, मूढमतेऽ।' पुस्तकाला एका उंचीवर नेतो. या भाव-विचार विश्वाशी आपण समरस होतो. अखेरीस इतकेच, एक उत्तम अनुभव देणारे हे पुस्तक वाचकाला उन्नत, प्रगल्भ करते.

प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे
अध्यक्ष, मराठी अभ्यास मंडळ,
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय
ज्ञानेश्वरनगर, पो.भेंडे, ता.नेवासा. जि.अहमदनगर
मोबा. ९४०४९८०३२४ / ८३२९०२८५६२
ईमेलः landageshirish@gmail.com

बालसाहित्यिक भारत सासणे :

प्रचलित वाटेपेक्षा वेगळ्या वाटेने लेखन करणारे लेखक

मुलांसाठी चांगलं लिहिलं जात नाही हे जेवढं खरं, तेवढंच मुलांसाठी जे लिहिलं जातं त्याची दखल घेतली जात नाही हेही खरं. बालसाहित्याची नीट समीक्षा का नाही होत आपल्याकडे, हा जो प्रश्न विचारला जातो तो बिनतोड आहे. मराठीत बालसाहित्य आहे पण बालसाहित्याची सर्वांगीण समीक्षा नाही. आपल्या आधुनिक मराठी साहित्य परंपरेत बालसाहित्याइतका समीक्षादृष्टीने उपेक्षित राहिलेला दुसरा विषय नाही.

साहित्य म्हणजे काय, असे कोणी कोणाला विचारले नाही. साहित्याचा सहज स्वीकार घडत आला. आरोग्यशास्त्रात शुद्ध हवेचा विचार नंतर आला. त्या अगोदर श्वास चालू झाला. साहित्य हे जीवनाबरोबर आले. त्याची समीक्षा नंतर अस्तित्वात आली.

भारतभरात मुलांसाठी सगळं मिळून जे काय बरं वाईट, साहित्य प्रकाशित होतं ते संख्येने किती असतं? भारतात आहेत ३० कोटी मुलं आणि या मुलांसाठी दर वर्षी प्रकाशित होतात फक्त १.५ कोटी पुस्तके..... भारतात भाषा आहेत २२; पण यातली बहुतांश पुस्तकं इंग्रजी आणि हिंदीत प्रकाशित होतात. खरं तर अनेक भारतीय भाषांत पुस्तकं असणं गरजेचं आहे. ही गरज आणि वस्तुस्थिती यात अंतर असण्याची कारणं तर अनेक आहेत, पण त्यांची चर्चा काही आपण इथे करणार नाही.

मुलांसाठीच्या साहित्याची फार काही बरी स्थिती आपल्याकडे नाही. खरंतर याबाबत गांभीर्याने बोललं गेलं पाहिजे. आज जे काही 'मुलांसाठी' म्हणून लिहिलं जातं, त्यावर पुष्कळ आक्षेप आहेत; पण घ्यायला हवेत तसे आक्षेप मात्र घेतले देखील जात नाहीत. अन्य भाषेत त्यामानाने मुलांसाठी चांगलं लेखन होतंय. पण, त्याचा विचार आपल्याकडे झालेला नाही. यातला खरा मुद्दा भारत सासणे यांनीच असा मांडला आहे की, "प्रतिभावान अशा साहित्यिकाने बालसाहित्य लिहिले पाहिजे, तरच त्यातली संवेदना खऱ्या अर्थाने लिपली जाईल. कल्पनाशक्ती असणारा लेखकच यात खरे रंग भरू शकतो. पण, प्रतिभा नसलेले लेखक जेव्हा असं लेखन करतात, तेव्हा त्यात प्रचारकी औपचारिकता असते, साहित्याचे खरे रंग त्यात उतरत नाही; तर कुठेतरी दुय्यम पातळीवरच हे लेखन थबकून राहते." अशी पुस्तके बरीच छापली जातात. मुलांना ती वाचायला दिली जातात, ही चिंतेची बाब आहे.

कथाकार, दीर्घ कथाकार, नाटककार व कादंबरीकार म्हणून असलेले भारत सासणे

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)

2019

RNI No. - MAHMAR / 2011 / 46509

दिंडी

त्रैमासिक अंक

ऑक्टोबर, नोव्हेंबर, डिसेंबर २०१९

वर्ष ९ वे (अंक १)

दिवाळी विशेषांक

१ ऑक्टोबर २०१९ (वर्ष ९ वे, अंक १ ला) (१ ऑक्टोबर २०१९ ते ३१ डिसेंबर २०१९)

संपादक-प्रकाशक
अशोक सदाशिव कर्डिले

सहसंपादक
सौ. अनुराधा अशोक कर्डिले

कार्यकारी संपादक मंडळ

प्रा.डॉ. भाऊसाहेब मुळे
श्री. चंद्रकांत पालवे
श्री. किशोरजी मरकड
प्रा.डॉ.सौ. वर्षा कीर्तने
प्रा. जवाहर मुथा
प्रा.डॉ. आर. एच. शेख
प्रा.डॉ. मच्छिंद्र मालुंजकर
श्री. विष्णु भुजबळ

अनुक्रमणिका

सहयोग मूल्य : ३०/- रु.

• संवाद संकल्प	श्री अशोकानंद महाराज कर्डिले	२
• 'शेख महंमद अविंध । त्याचे हृदयी गोविंद ।।'	डॉ. वसंत रघुनाथ शेंडगे	३
• समाजनिरीक्षक शेख महंमद	प्रा.डॉ. प्रकाश सूर्यवंशी	६
• शेख महंमदांच्या अभंगांचे लोकबंधात्मक स्वरूप	प्रा.डॉ. माहेश्वरी गावित	९
• आत्मभान हरविलेली पत्रकारिता	प्रा. जवाहर मुथा	१२
• तैसें साच आणि मवाळ । मितले आणि रसाळ ।।	प्रा.डॉ. शिरीष लांडगे पाटील	१५
• श्री संत ज्ञानेश्वरांचे काव्य व त्यातील अध्यात्मिक संवाद	प्रा.डॉ. डी. के. पवार	१८
• वारकरी संप्रदायाचे योगदान	प्रा.डॉ. राजेंद्र थोरात	२२
• विठ्ठलभक्त शेख महंमद बाबा	डॉ. शेख राजमोहमद हसन	२६
• कवी शेख महंमद	प्रा.डॉ. कीर्तने वर्षा सिताकांत	२७
• एक समन्वयकार संत : शेख महंमद महाराज	प्रा.डॉ. भाऊसाहेब मुळे	२९
• श्री शेख महंमद श्रीगोंदेकर यांचे समाजप्रबोधनातील योगदान	प्रा.डॉ. मच्छिंद्र केरुजी मालुंजकर	३२
• अनादि आनंद संप्रदाय : मूल्यविवेक	ह.भ.प. अशोकानंद महाराज कर्डिल	३६
• पंढरपुरा नेईन गुढी	ह.भ.प. अशोकानंद महाराज कर्डिले	४५

• मुखपृष्ठ : विराज बिज्जा, अहमदनगर. • टाईपसेटींग : कुलकर्णी टाईपसेटर्स, अहमदनगर ९८५०२३२८९०

• वर्गणीचे दर : वार्षिक १२० रु., द्वैवार्षिक २३० रु., त्रैवार्षिक ३५० रु., पंचवार्षिक ५८० रु.

• 'दिंडी' हा अंक मालक, मुद्रक, प्रकाशक, संपादक श्री. अशोक सदाशिव कर्डिले यांनी मळगंगा ऑफसेट, अहमदनगर येथे छापून बुऱ्हाणनगर, रसगंगा-११३, गुगळे कॉलनी येथे प्रकाशित केला आहे.

Email : dindi.mag@gmail.com. Mob. 9422220603

Bank Of Maharashtra Dindi Trimasik Ac.No. 60299531704
(Burhannagar Branch) ISC Code MAHB0001867

(या अंकात प्रसिद्ध झालेल्या मतांशी, प्रतिक्रियांशी वा विचारांशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही.) (कोणताही वाद अहमदनगर न्यायालयीन कक्षेतच असेल.)

ह नागरिक आणि
ाहीविरोधी त्रिकूट
करावयाची आहे.
अवघड कामगिरी
ारतीय लोकशाहीचे

ची गरज :-
र्शन करणारे नैतिक
, जयप्रकाशसारखे
र्तन घडविणारे नेते
तिकूल परिस्थितील
ाजात पुनःप्रतिष्ठापना
कारां जावण्याचे
जाणाऱ्या श्रद्धावान
ागणार आहे. हृदयात
ठावर त्यागाचे प्रतीक
खांद्यावर राष्ट्रनिष्ठेची
करीत लोकशाहीच्या
वी, भूक-भयाची पर्वा
ामाजाला नितांत गरज
ी मुन्शी प्रेमचंद यांनी
यासंबंधी काढलेले
राने आपल्या हृदयात
आहे हम तो समाजका
ध्येयवाक्य हेच असले
णण्यासाठी त्याने पडेल
हजे. "जरनॅलिस्ट! दाय
कार कार्य करतील
लोकशाही चिरंजीव

तैसें साच आणि मवाळ । मितले आणि रसाळ ।।

प्रा.डॉ. शिरीष लांडगे पाटील
अध्यक्ष, मराठी अभ्यास मंडळ
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे ७.

'ज्ञानेश्वरी'च्या तेराव्या अध्यायात ज्ञानेश्वर प्रतिपादनाचे, कथनाचे सूत्र सांगताना म्हणतात,

तैसें साच आणि मवाळ । मितले आणि रसाळ ।
बोल जैसे कल्लोळ । अमृताचे ।।[१]

याचा अर्थ असा आहे की, सत्य आणि नम्र, मोजके आणि रसपूर्ण बोलणे हे अमृताच्या लाटांप्रमाणे असते. प्रश्न हा आहे की, नित्याच्या व्यवहारात अशा प्रकारचा भाषिक व्यवहार शक्य आहे का? व्यवहाराच्या रोखठोक भाषेत सांगायचे झाले तर याचे उत्तर नाही, असेच द्यावे लागेल. पण असे जर शक्य नसेल तर ज्ञानदेव कशाला म्हणतील? कारण, त्यांना तर भगवदगीतेतील गुह्यार्थ लोकभाषेत सांगायचा आहे. यासाठी ते लोकव्यवहारातील दृष्टांत देत अर्थ स्पष्ट करीत आहेत. भाविकांच्या दृष्टीने सूत्र महत्त्वाचे दृष्टांत दुय्यम, तर सर्वसामान्यांच्या दृष्टीने सूत्रही महत्त्वाचे आणि दृष्टांतही तितकाच महत्त्वाचा असतो. कारण, सूत्रापर्यंत पोहचण्याचा दृष्टांत हा एक प्रशस्त सोपान असतो. अशावेळी प्रश्न उपस्थित होतो की, 'ज्ञानेश्वरी'तील ही ओवी अधिकचे काही स्पष्ट करते का?

ज्ञानदेवांच्या या साच, मवाळ, मितले आणि रसाळ बोलण्याचा प्रत्यय संपूर्ण 'ज्ञानेश्वरी'त येतो. पण, तेराव्या अध्यायाच्या शेवटच्या भागात त्याचा आणखी एक प्रत्यय येतो. ज्ञानदेवांचे हे साच बोलणे तेराव्या शतकातील नेवाश्यातील करविरेश्वरच्या मंदिरातील श्रोत्यांना उद्देशून होते. श्रोते जरी नेवाश्याचे होते तरी बोलणे सर्वांना लागू पडणारे, म्हणून विश्वात्मक होते. नव्हे, ते काळ ओलांडत आजही लागू पडते. म्हणून, ते कालातीत होते. कारण, श्रेष्ठ साहित्यकृती ही अनेक मुखातून बोलत असते. याचे प्रत्यंतर 'ज्ञानेश्वरी'तून येते.

या तेराव्या अध्यायाच्या प्रतिपादनाचा मुख्य विचार हा क्षेत्रक्षेत्रज्ञ आहे. क्षेत्र म्हणजे देह आणि त्याला जाणणारा तो आत्मा. क्षेत्रज्ञ होय. देह, त्याची तत्त्वे, ज्ञानाची अठरा लक्षणे, अज्ञानाची लक्षणे, ज्ञेय (परमात्मवस्तू) अशा क्रमाने क्षेत्रक्षेत्रज्ञ हा विचार ज्ञानदेव स्पष्ट करतात. या विचाराच्या स्पष्टीकारणार्थ ते हिंसा, अहिंसा, गुरुभक्ती, अज्ञानाची लक्षणे स्पष्ट करतात. ज्ञानदेवांनी सांगितलेल्या प्रतिपादनाच्या सूत्राच्या पार्श्वभूमीवर अज्ञानाची लक्षणे सांगत असताना ज्ञानदेव ज्ञानाचे स्वरूप, ज्ञानी माणसाचे लक्षण स्पष्ट केल्यानंतर अखेरच्या भागात अज्ञानाची लक्षणे स्पष्ट करतात. ज्ञानदेव म्हणतात,

कुणबट कुळवाडी । तैसा आन आन देव मांडी ।
आदिलाची परवडी । करी तया ।।
तया गुरुमार्गा टेंके । जयाचा सुगरवा देखे ।
तरी तयाचा मंत्र शिके । येरु नेघे ।।
प्राणिजातेंसी निष्ठुरु । स्थावरीं बहु भरु ।
तेवींचि नाहीं एकसरु । निर्वाहो जया ।।
माझी मूर्ति निफजवी । ते घराचा कोनी बैसवीं ।
आपण देवो देवी । यात्रे जाय ।।
नित्य आराधन माझें । काजीं कुळदैवता भजे ।
पर्वविशेषें कीजे । पूजा आना ।।
माझें अधिष्ठान घरीं । आणि वोवसे आनाचे करी ।
पितृकार्यावसरीं । पितरांचा होय ।।
एकादशीचा दिवशीं । जेतुला पाडु आम्हांसी ।।

19
INTERNATIONAL
ECONOMICS
आंतरराष्ट्रीय
अर्थशास्त्र
डॉ. संभाजी काळे ■ डॉ. शिवाजी ठोके
Prashant

अनुक्रमणिका

प्रकरण १.....१

परिचय

(Introduction)

१.१ आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र अर्थ, व्याप्ती आणि महत्त्व
(International Economics Meaning, Scope and Importance)

१.२ आंतर-प्रादेशिक आणि आंतरराष्ट्रीय व्यापार
(Inter-regional and International Trade)

१.३ आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचे महत्त्व
(Importance of International Trade)

प्रकरण २.....२७

आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचे सिद्धांत

(Theories of Interntional Trade)

२.१ परिपूर्ण खर्च आणि तुलनात्मक खर्चाचा सिद्धांत
(Theory of Absolute Cost and Comparative Cost Advantage)

२.२ हेक्सचर ओहलिन सिद्धांत
(Huckster Ohlin Theory)

२.३ लिओन्टीफचा विरोधाभास
(Leontief's Paradox)

२.४ उद्योग अन्तर्गत व्यापार
(Intra - Industry Trade)

प्रकरण ३.....५४

व्यापाराच्या अटी

(Terms of Trade)

३.१ अर्थ, प्रकार आणि व्यापारातील अटींचे महत्त्व
(Meaning Types and Importance of Types Terms of Trade)

३.२ व्यापाराच्या अटींचे निर्धारक
(Determinants of Terms of Trade)

३.३ विकसनशील देशांना व्यापार करण्याच्या प्रतिकूल अटींची कारणे
(Causes of Unfavorable Terms of Trade to Developing Countries)

प्रकरण ४.....७२

व्यवहारतोल

(Balances of Payments)

४.१ व्यापारतोल आणि व्यवहारतोल संकल्पना
(Balance of Trade and Balance of Payments)

४.२ व्यापारतोल–घटक
(Balance of Payments- Components)

४.३ व्यापारतोल असमतोलाची कारणे आणि परिणाम
(Disequilibrium of Balance of Payments, Causes and Consequences)

४.४ व्यहारतोलातील तूट दुरुस्त करण्याचे उपाय
(Measures to Correct Disequilibrium in the Balance of Payments)

प्रकरण ५.....९६

भारतीय विदेश व्यापार आणि धोरण

(India'S Foreign Trade and Policy)

५ १ आर्थिक विकासामध्ये परदेशी व्यापाराची भूमिका.
(Role of foreign Trade in Economic development.)

५.२ २००० पासून भारताची परदेशी व्यापार–वाढीची रचना आणि दिशा
(India's Foreign Trade-Growth Composition and Direction Since 2000)

५.३ मुक्त व्यापार विरुद्ध/विरुद्ध संरक्षित व्यापार प्रकरण
(Free Trade v/s Protection Case for and Case Against)

५.४. २०१५ पासून परदेशी व्यापार धोरणावर ठळक मुद्दे
(Highlights Foreign Trade Policy since 2015)

५.५ निर्यातीत पदोन्नतीमध्ये विशेष आर्थिक क्षेत्रांच्या धोरणाचे मूल्यांकन
(Evalucation of Policy of Special Economic Zones in Export Promotion)

प्रकरण ६.....१४५

विदेशी भांडवल

(Foreign Capital)

६.१ आर्थिक विकासामध्ये परकीय भांडवलाची भूमिका
(Role of Foreign Capital in Economics Development)

६.२ परदेशी गुंतवणूकीचे प्रकार
(Types of Foreign Investment)

६.३ १९९१ पासून भारतात परदेशी गुंतवणूक धोरण
(Foreign Investment Policy in India since 1991)

६.५ परकीय भांडवलाची समस्या
(Problems of Foreign Capital)

प्रकरण ७ ..... १६२

विदेशी विनिमय दर
(Foreign Exchange)

७.१ विनिमय दर : संकल्पना,
(Exchange Rate: Concept, Fixed Flexibale Exchange Rate-Merits and Demeits)

७.२ परकीय चलन बाजार–अर्थ, रचना आणि कार्ये
(Foreign Exchange Market - Meaning, Structure and Functions)

७.३ रुपयाची परिवर्तनीयता
(Convertibility of the Rupee)

७.४ परकीय चलन व्यवस्थापन कायदा, १९९१ ची मुख्य तरतूद
(Foreign Exchange Management Act, 1999 Main Provision)

प्रकरण ८ ..... १९४

प्रादेशिक आणि आंतरराष्ट्रीय सहकारिता : स्वरूप व कार्य
(Regional and International Co-Operation : Nature and Functions)

८.१ दक्षिण आशियाई प्रादेशिक सहकार संघटना (सार्क)
(South Asian Association for Regional Co-operation – SAARC)

८.२ ब्राझील, रशिया, भारत, चीन आणि दक्षिण आफ्रिका (ब्रिक्स)
(Brazil, Russia, India, China and South Africa – BRICS)

८.३ युरोपियन आर्थिक समुदाय (इइसि)
(European Economic Community – EEC)

८.४ जागतिक व्यापार संघटना (डब्ल्यू.टी.ओ.)
(World Trade Organization – WTO)

संदर्भ ग्रंथसूची २२२

भारतीय आर्थिक विकास

डॉ. एस. के. पगार ▪ डॉ. संभाजी काळे

Prashant

अनुक्रमणिका

प्रकरण १.....१

आर्थिक विकास आणि वृद्धी

(Economic Development and Growth)

१.१ आर्थिक विकास : अर्थ, व्याख्या आणि निर्देशक
(Economic Development : Meaning, Definition and Indicators)

१.१.१ प्रस्तावना (Introduction)

१.१.२ आर्थिक विकासाचा अर्थ व व्याख्या
(Meaning and Definition of Economics Development)

१.१.३ आर्थिक विकासाचे निर्देशक
(Indicators of Economic Development)

१.२ आर्थिक वृद्धी : अर्थ, व्याख्या आणि निर्देशक
(Economic Growth: Meaning, Definition and Indictors)

१.२.१ आर्थिक वृद्धीचा अर्थ आणि व्याख्या
(Meaning and Definition of Economic Growth)

१.२.२ आर्थिक वृद्धीचे निर्देशक (Indictors of Economic Growth)

१.३ आर्थिक विकासाची गरज आणि महत्व
(Need and Importance of Economic Development)

१.३.१ आर्थिक विकासाची गरज
(Need of Economic Development)

१.३.२ आर्थिक विकासाचे महत्त्व
(Importance of Economic Development)

१.४ आर्थिक विकास आणि आर्थिक वृद्धी यातील फरक
(Difference between growth and Economic Development)

प्रकरण २.....३७

विकसित आणि विकसनशील देश

(Developed and Developing Countries)

२.१ विकसित आणि विकसनशील अर्थव्यवस्था संकल्पना
(Concepts of Developed and Developing Countries)

२.१.१ प्रस्तावना (Introduction)

२.१.२ विकसित देश (Developed Countries)

२.१.३ विकसन देश (Developing Countries)

२.१.४ अल्पविकसित देश (Less Developed Country)

२.२ विकसित अर्थव्यवस्थेची वैशिष्ट्ये
(Characteristics of Developed Countries)
२.३ विकसनशील अर्थव्यवस्थेची वैशिष्ट्ये
(Characteristics of Developing Countries)
२.३.१ आर्थिक
२.३.२ लोकसंख्याविषयक
२.३.३ तंत्रज्ञान
२.३.४ सामाजिक, सांस्कृतिक
२.३.५ इतर
२.४ उद्यन्मुख अर्थव्यवस्था म्हणून भारतीय अर्थव्यवस्था
(Indian as an Emerging Economy)

प्रकरण ३.....६५
आर्थिक विकास प्रक्रियेतील अडथळे
(Constraints on Development Process)

३.१ प्रस्तावना (Introduction)
३.२ दारिद्र्याचे दुष्टचक्र (Vicious Circle of Poverty)
३.३ भांडवल अडथळा (Capital Constraints)
३.४ तंत्रज्ञान अडथळा (Technology Constraints)
३.५ सामाजिक आणि सांस्कृतिक अडथळे (Socio-Cultural Constraints)
३.६ राजकीय आणि प्रशासकीय अडथळे
(Political and Administrative Constraints)
३.७ लोकसंख्या विस्फोट (Population Explosion)
३.८ शेतीची कमी उत्पादकता (Low Productivity of Agriculture)
३.९ बाह्य अडथळे (External Bottlences)

प्रकरण ४.....९८
आर्थिक विकास आणि मानवी साधन संसाधन
(Human Resources and Economic Development)

४.१ प्रस्तावना (Introduction)
४.१.१ मानव संसाधनाचा अर्थ (Meaning of Human Resource)
४.१.२ आर्थिक विकासात मानवी संसाधनाची भूमिका
(Role of Human Resource in Economic Development)
४.२ भारत मानव विकास निर्देशांक
(Human Development Index and India)
४.३ जीवन निर्देशांक शारीरिक गुणवत्ता
(Concepts of Physical Quality of Life Index)

४.३.१ लिंग विकास निर्देशांक (Gender Development Index)
४.३.२ लिंग असमानता निर्देशांक (Gender Inequality Index)
४.३.३ बहुआयामी गरिबी निर्देशांक (Multidimensional Poverty Index)
४.३.४ लिंग सक्षमीकरण निर्देशांक (Gender Empowerment Index)
४.३.५ मानवी दारिद्र्य निर्देशांक संकल्पना

प्रकरण ५..... ११७
आर्थिक नियोजन
(Economic Planning)

५.१ प्रस्तावना (Introduction)
५.२ नियोजनाचा अर्थ, व्याख्या आणि वैशिष्ट्ये
(Economic Planning, Meaning, Definition and Feature)
५.२.१ नियोजनाचा अर्थ आणि व्याख्या
(Meaning and Definition of Planning)
५.२.२ नियोजनाची वैशिषट्ये
(Objectives of Planning)
५.३ नियोजनाची आवश्यकता/गरज
(Need of Economic Planning)
५.४ भारतीय आर्थिक नियोजनाची उद्दिष्टे
(Objectives of Economic Planning India)

प्रकरण ६..... १२९
निती आयोग – राष्ट्रीय भारत परिवर्तन संस्था
(Niti Aayog-National Institutions transforming Indian Aayog)

६.१ प्रस्तावना (Introduction)
६.१.१ निती आयोगाची रचना (Structure of Niti Aayog)
६.१.२ निती आयोगाचे उद्देश (Objective of Niti Aayog)
६.२ निती आयोगाची भूमिका
(Role of Niti Aayog)
६.३ निती आयोग आणि नियोजन मंडळ यातील फरक
(Different between Planning Commission and Niti Aayog)

प्रकरण ७..... १३९
शाश्वत विकास
(Sustainable Development)

७.१ शाश्वत विकासः अर्थ आणि महत्त्व
(Sustainable Development : Meaning and Importance)

७.१.१ शाश्वत विकासाचा अर्थ
(Meaning of Sustainable Development)
७.१.२ शाश्वत विकासाचे महत्त्व
(Importance of Sustainable Development)
७.२ शाश्वत विकासाचे ध्येय
(Goals of Development)
७.३ शाश्वत विकासाचे उपाय
(Measures for Sustainable Development)
७.४ भारतातील शाश्वत विकासाच्या लक्ष्याची सद्यपरिस्थिती
(Currrent Scenario of SDG in India)

प्रकरण ८..... १५८

आर्थिक विकास आणि पर्यावरण
(Environmental and Economic Development)

८.१ आर्थिक विकास व पर्यावरण यातील संबंध
(Relation between: Environment and Economic Development)
८.२ शाश्वत विकास आणि पर्यावरण
(Environment and Sustainable Development)
८.३ भारतातील पर्यावरण धोरण
(Environment Policies in India)
८.३.१ राष्ट्रीय संवर्धन धोरण–१९९२
(National Conservation Strategy-1992)
८.३.२ राष्ट्रीय पर्यावरण धोरण–२००६
(National Environmental Policy-2006)
८.४ ग्लोबल वार्मिंग
(Global Warming)
८.४.१ ग्लोबल वार्मिंगचा अर्थ
(Meaning of Global Warming)
८.४.२ ग्लोबल वार्मिंगची कारणे
(Causes of Global Warming)
८.४.३ ग्लोबल वार्मिंगचे परिणाम
(Effects of Global Warming)

AVAILABLE

प्रशांत बुक हाऊ

ऑर्डर करिता संपर्क : 8830824

BUSINESS MANAGEMENT

व्यवसाय व्यवस्थापन

डॉ. संभाजी काळे ▪ डॉ. बी. डी. उंदरे
प्रा. कृष्णा पाडवी ▪ डॉ. संतोष वाघमारे

Prashant

S.P.P.U.

TYBA (S

(SEC)

NEW SYLLA

किंमत ₹ 1

GPay / Phon
8830824

ऑनलाइन GPay / Pl
द्वारा पैसे भरावे. नंतर
संपूर्ण पत्ता व पेमेंटचा
खालील नंबरवर व्हॉट्स

AVAILABLE

प्रशांत बुक हाऊ

ऑर्डर करिता संपर्क : 8830824

PUBLIC FINANCE

सार्वजनिक आयव्यय

प्रा. डॉ. सुहास आव्हाड ▪ डॉ. संभाजी काळे
डॉ. प्रियंका खोसे ▪ डॉ. जयवंत भदाणे

Prashant

S.P.P.U.

TYBA (S

(DSE-4)

NEW SYLLA

किंमत ₹ 22

GPay / Phon
8830824

ऑनलाइन GPay / Ph
द्वारा पैसे भरावे. नंतर
संपूर्ण पत्ता व पेमेंटचा
खालील नंबरवर व्हॉट्स

2020

PRAKASHAN
ADVANCEMENT OF KNOWLEDGE

एस. वाय. बी. ए.
सेमिस्टर-३

नवीन अभ्यासक्रम
सी.बी.सी.एस. पॅटर्न

स्थूल अर्थशास्त्र-I

(अर्थशास्त्र : स्पेशल पेपर-२)

डॉ. डी. जी. उशीर
डॉ. एस. बी. काळे
डॉ. एस. आर. जावळे
डॉ. जी. के. सानप

Also Available in Marathi Medium

ISBN : 978-81-946881-1-2

SUCCESS PUBLICATIONS

Address : Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth,
Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Theatre, Pune - 30.
Ph. No. 24434662, Mobile : 9325315464
E-mail : sharpgroup31@rediffmail.com
Website : www.sharpmultinational.com

PT-
3027

Economics (Macro Economics) (S-I)

S. Y. B. A. (Sem. - III)

ECONOMICS (S-1)

(Micro Economics)

S. Y. B. A. (Sem. - III)

● Dr. Sambhaji Kale ● Dr. Hamdani Rizwana

Choice Based Credit System (CBCS)

2020

As Per New Syllabus 2020

SUCCESS PUBLICATIONS

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 111 / 269

2020

MICRO ECONOMICS

Also Available in
e-Book

सूक्ष्मलक्षी अर्थशास्त्र

डॉ. संभाजी बी. काळे, डॉ. सुरेखा बी. भिंगारदिवे
डॉ. अजयकुमार एम. पालवे, डॉ. अरविंद शेलार

Prashant

समग्रलक्षी अर्थशास्त्र/स्थूल अर्थशास्त्र यात स्थूल अर्थशास्त्रचे स्वरूप आणि व्याप्ती, महत्व आणि मर्यादा, राष्ट्रीय उत्पन्न, रोजगार व उत्पादनाचे सिद्धांत, उपभोग आणि गुंतवणूक, पैसा, चलनवाढ, व्यापारचक्रे, समग्रलक्षी आर्थिक धोरणे या घटकांची सविस्तर माहिती देण्यात आली आहे. सदर पुस्तक हे विद्यार्थी, संशोधक यांना अत्यंत उपयुक्त आहे. याशिवाय SET, NET व MPSC साठी उपयुक्त आहे.

सदर पुस्तक हे अत्यंत साध्या पद्धतीने मांडणी करुन विद्यार्थ्यांना सहज समजेल यादृष्टीने मांडणी केली आहे. सदर पुस्तक लिहितांना उपयुक्त संदर्भग्रंथ, इंटरनेट वेब, शासकीय प्रकाशने, वेगवेगळे आर्थिक अहवाल यांचा वापर करण्यात आला असून हे पुस्तक प्राध्यापक, विद्यार्थी, संशोधक यांना अत्यंत उपयुक्त ठरेल.

Download
Prashant Publications
app for e-Books
Also e-Books are available online at
• kopykitab.com • amazon.com
• play.google.com
• www.prashantpublications.com

Prashant

वाणिज्य ₹ 225

ISBN 978-93-89493-29-0

www.prashantpublications.com
prashantpublication.jal@gmail.com

समग्रलक्षी अर्थशास्त्र

डॉ. संभाजी काळे, डॉ. गजानन शेंडगे, डॉ. राजेंद्र नाबदे, डॉ. अश्विणी देशमुख

प्रशांत पब्लिकेशन्स

MACRO ECONOMICS

Also Available in
e-Book

समग्रलक्षी अर्थशास्त्र

डॉ. संभाजी काळे, डॉ. गजानन शेंडगे
डॉ. राजेंद्र नाबदे, डॉ. अश्विणी देशमुख

Prashant

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 113 / 269

2020

Also Available in English Medium

ISBN : 978-81-946728-9-0

SUCCESS PUBLICATIONS PT-3058

Address : Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth,
Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Theatre, Pune - 30.
Ph. No. 24434662, Mobile : 9325315464
E-mail : sharpgroup31@rediffmail.com
Website : www.sharpmultinational.com

अर्थशास्त्र (द्वितीय प्रणाली) S. Y. B. A. (Sem. - III)

अर्थशास्त्र (G-2)

(वित्तीय प्रणाली)

S. Y. B. A. (Sem. - III)

● Dr. Sambhaji Kale ● Prin. Dr. Kundlik Shinde
● Dr. Asha Shivajirao Patil

Choice Based Credit System (CBCS)

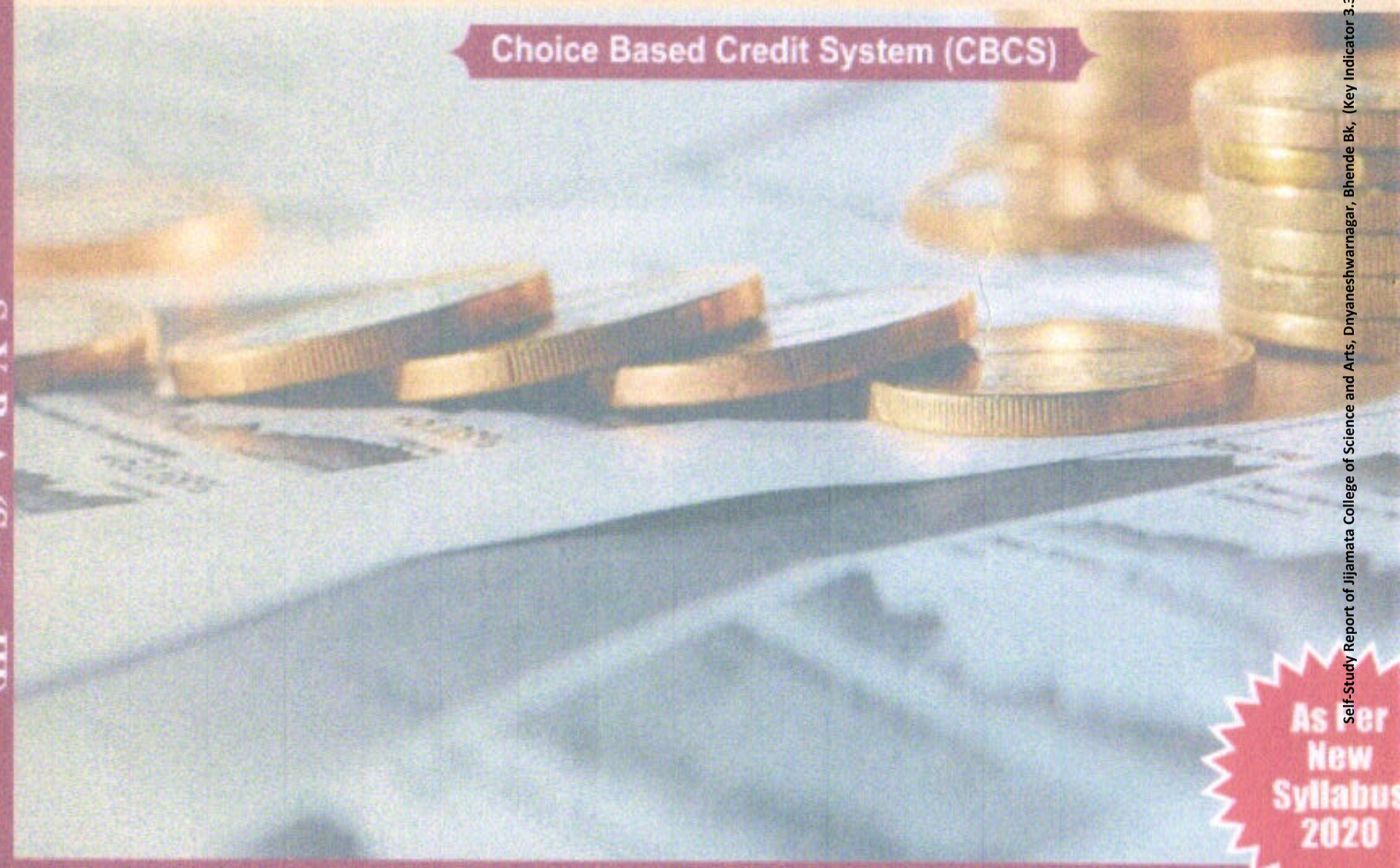

As per New Syllabus 2020

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 114/269

SUCCESS PUBLICATIONS

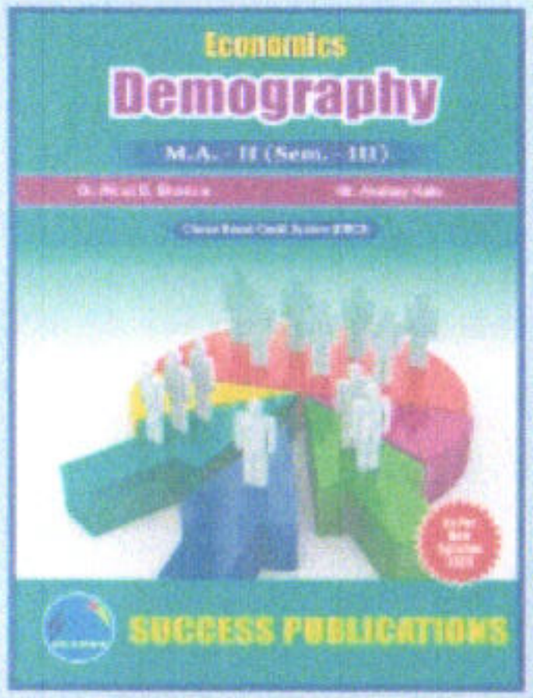

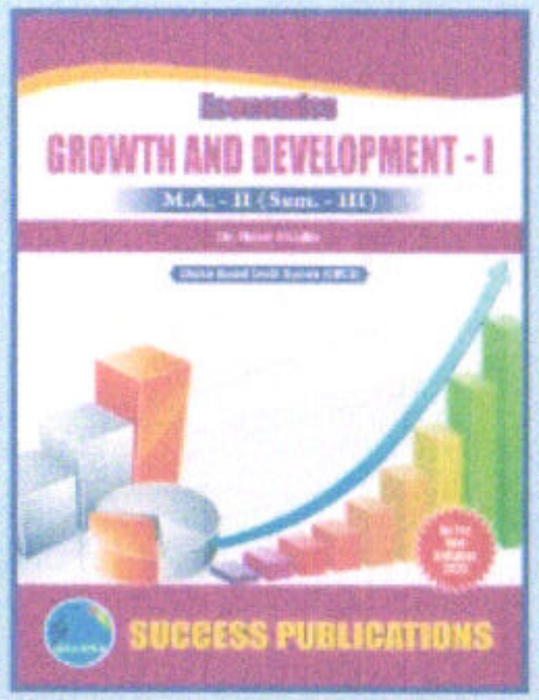

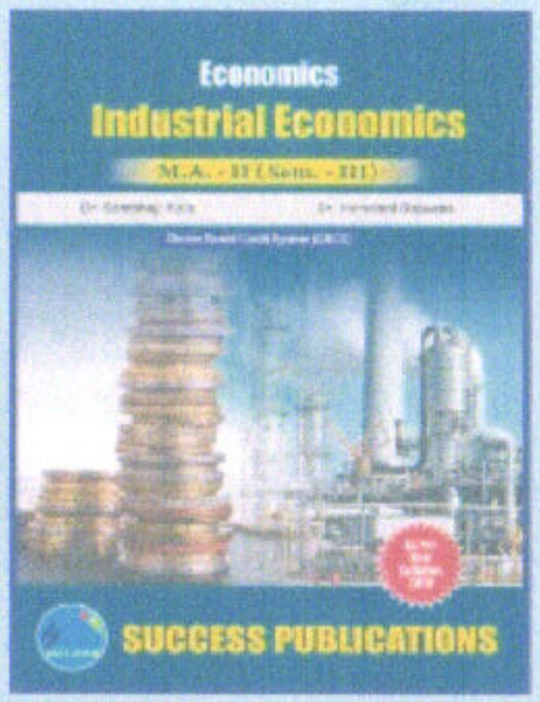

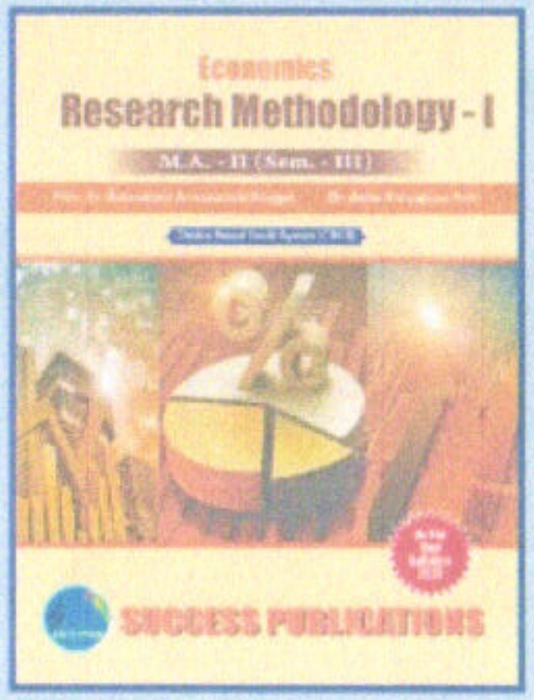

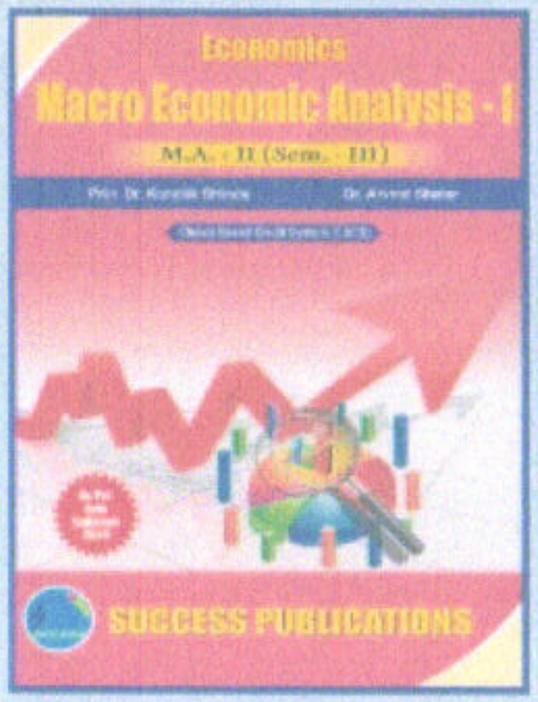

All Semesters Available

ISBN : 978-93-87020-45-0

SUCCESS PUBLICATIONS PT-3298

Address : Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth,
Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Theatre, Pune - 30.
Ph. No. 24434662, Mobile : 9325315464
E-mail : sharpgroup31@rediffmail.com
Website : www.sharpmultinational.com

Economics (Industrial Economics)

M.A. - II. (Sem. - III)

Economics
Industrial Economics

M.A. - II (Sem. - III)

Dr. Sambhaji Kale Dr. Hamdani Rizwana

Choice Based Credit System (CBCS)

As Per New Syllabus 2020

SUCCESS PUBLICATIONS

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 115 / 269

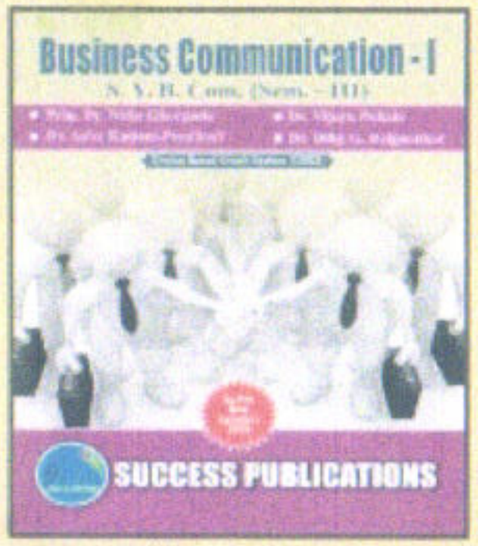

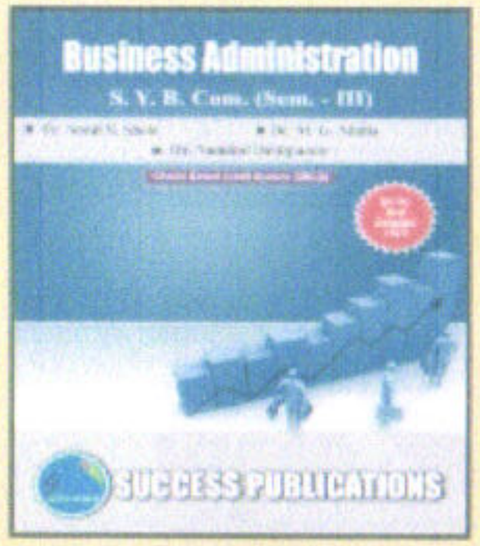

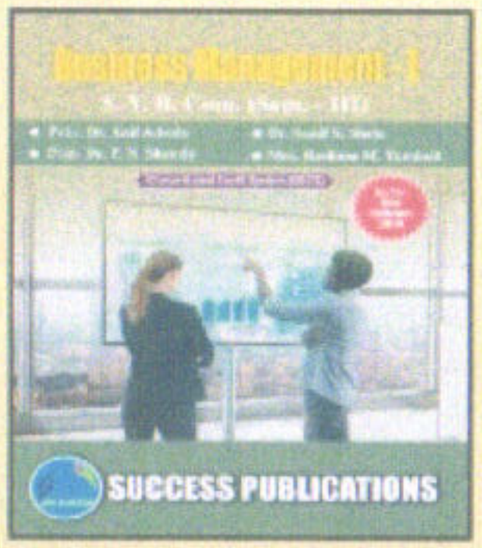

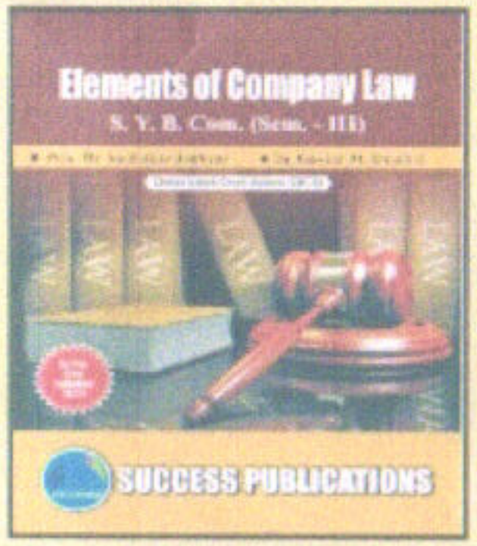

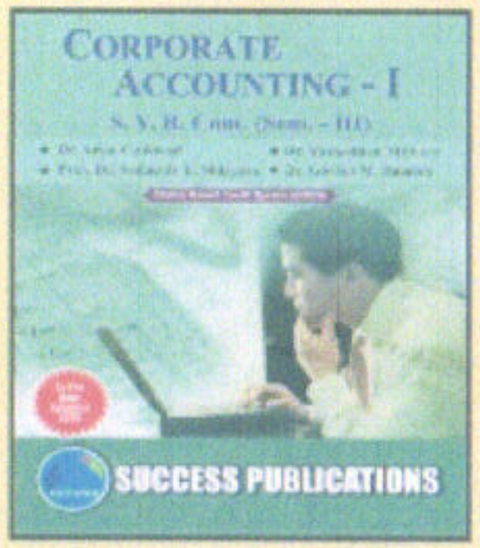

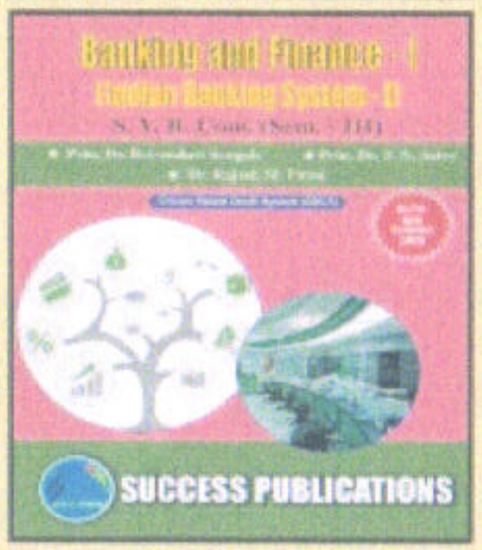

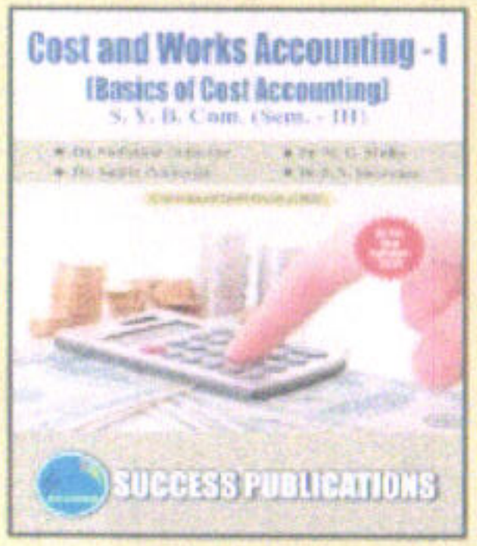

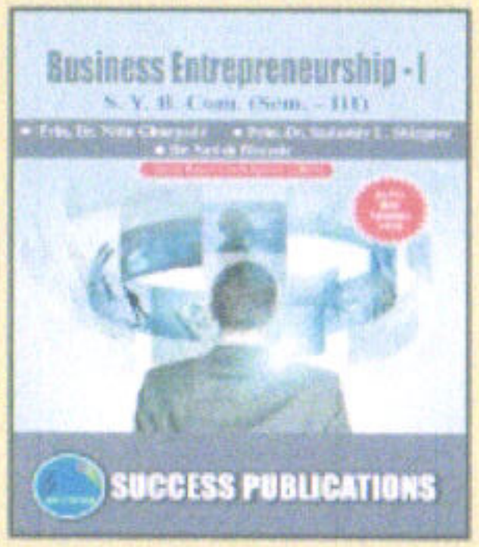

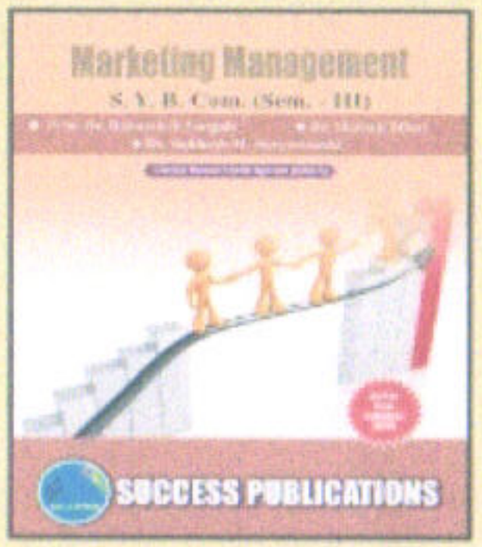

Also Available in Marathi Medium

ISBN : 978-93-89739-90-9

SUCCESS PUBLICATIONS

PT-3337

Address : Radha Krishna Apartment, 535, Shaniwar Peth,
Appa Balwant Chowk, Opp. Prabhat Theatre, Pune - 30.
Ph. No. 24434662, Mobile : 9325315464
E-mail : sharpgroup31@rediffmail.com
Website : www.sharpmultinational.com

BUSINESS ECONOMICS (MACRO) S. Y. B. Com. (Sem. - III)

Business Economics (Macro

S. Y. B. Com. (Sem. - III)

● Dr. Nasir Shaikh ● Dr. Sambhaji Kale
● Dr. Thomas Fernandis

Choice Based Credit System (CBCS)

As Per New Syllabus 2020

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 116 / 269

SUCCESS PUBLICATIONS

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)

समग्रलक्षी अर्थशास्त्रीय विश्लेषण या पुस्तकात समग्रलक्षी अर्थशास्त्रीय पारंपारीक दृष्टिकोन - सनातन दृष्टिकोन / सनातन पंथ : प्रस्तावना व मुख्य वैशिष्ट्ये, केन्सचा दृष्टिकोन : प्रस्तावना व मुख्य वैशिष्ट्ये, नवसनातन दृष्टिकोन - प्रस्तावना व मुख्य वैशिष्ट्ये, राष्ट्रीय उत्पन्न आणि सामाजिक लेखा - राष्ट्रीय उत्पन्नाचा चक्राकार प्रवाह, राष्ट्रीय उत्पन्न लेखाच्या विविध पद्धती, पैशाची मागणी आणि पुरवठा - व्याख्या, रँडक्लिफचा रोखता सिद्धांत, गुर्ले-शॉ दृष्टिकोन, पैशाची मागणी पैशाचा पुरवठा - वित्तीय मध्यस्थ, बँक ठेव निश्चितीचे यांत्रिक प्रतिमाण, पैशाच्या पुरवठ्याच्या निश्चितीचे वर्तनवादी प्रतिमान, मागणी निश्चित पैसा पुरवठा प्रक्रिया, रिझर्व बँकेचा पैशाच्या पुरवठ्यासंबंधीचा दृष्टीकोन, उच्च शक्ती पैसा, पैसा गुणक, अर्थसंकल्पीय तूट व पैशाचा पुरवठा, पैशाचा पुरवठा आणि मुक्त अर्थव्यवस्था, पैशाच्या पुरवठ्यांवरील नियंत्रण या घटकांची सविस्तर माहिती देण्यात आली आहे.

सदर पुस्तकाची मांडणी अत्यंत साध्या पद्धतीने केली आहे. सदर पुस्तक लिहितांना उपयुक्त संदर्भग्रंथ, इंटरनेट वेब, शासकीय प्रकाशने, वेगवेगळे आर्थिक अहवाल यांचा वापर करण्यात आला असून हे पुस्तक प्राध्यापक, विद्यार्थी, संशोधक यांना अत्यंत उपयुक्त ठरेल.

अर्थशास्त्र ₹ 125
ISBN 978-93-90483-77-8
Prashant
www.prashantpublications.com
prashantpublication.jal@gmail.com

Also Available in
e-Book
kopykitab.com

समग्रलक्षी अर्थशास्त्रीय विश्लेषण 1

प्रा. रोहिदास कोल्हे, डॉ. संभाजी काळे, डॉ. बळीराम उंदरे, डॉ. संतोष वाघमारे

प्रशांत पब्लिकेशन्स

M.A. II
(SEM - I & II)
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ

समग्रलक्षी अर्थशास्त्रीय विश्लेषण 1

MACRO ECONOMICS ANALYSIS - 1

Prashant

▪ प्रा. रोहिदास कोल्हे ▪ डॉ. संभाजी काळे
▪ डॉ. बळीराम उंदरे ▪ डॉ. संतोष वाघमारे

#NanoBio20

International Twitter Conference

Certificate

THIS IS TO CERTIFY THAT

Dr. Naval Ramesh Mohan

HAS PARTICIPATED /PRESENTED POSTER IN 2ND INTERNATIONAL TWITTER CONFERENCE #NANOBIO20, ORGANIZED BY THE NEW COLLEGE, KOLHAPUR JOINTLY WITH DADA PATIL MAHAVIDYALAYA, KARJAT AND KNOWLEDGE PARTNER DEPARTMENT OF BOTANY, SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR FROM 13TH TO 15TH, APRIL, 2020

APRIL 16TH, 2020

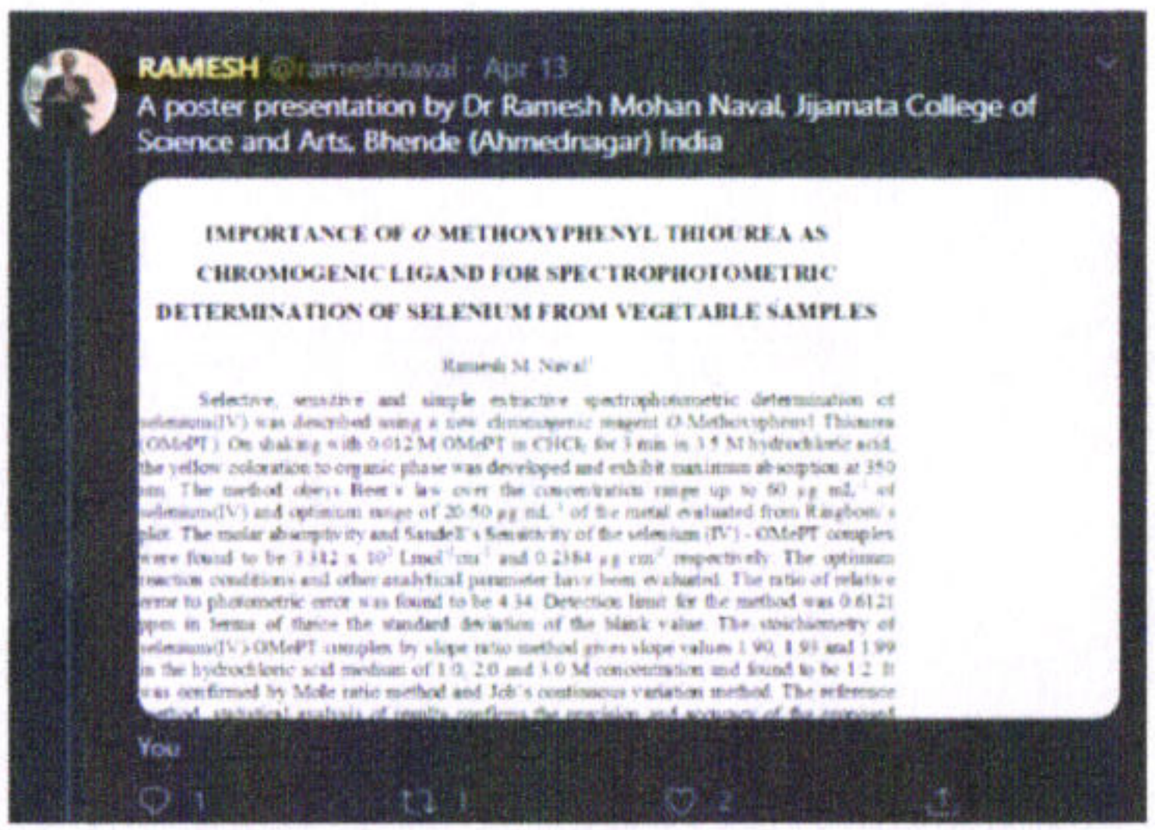

DR. V. M. PATIL
CHAIRMAN

DR. A. D. CHOUGALE
CONVENER

DR. BAL KAMBLE
CHAIRMAN

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 118 / 269

2020

सत्यमेव जयते

GOVERNMENT OF MAHARASHTRA

RAJARAM COLLEGE, KOLHAPUR

QUALITY EDUCATION
FOR PERSONALITY
FOR NATIONALITY

NATIONAL CONFERENCE ON
'RECENT TRENDS IN PHARMACEUTICAL CHEMISTRY AND DRUG DELIVERY'

Organized by

Department of Chemistry

SOUVENIR

RTPCD-2020

25th June, 2020

Estd. 1880

NAAC - 'A' Grade

GOVERNMENT OF MAHARASHTRA

RAJARAM COLLEGE, KOLHAPUR

CERTIFICATE

National Conference on
'Recent Trends in Pharmaceutical Chemistry and Drug Delivery'

This is to certify that Mr./ Ms./ Dr. NAVAL RAMESH MOHAN

of Jijamata College of Science and Arts, Bhende has presented

poster in the National Conference ' Recent Trends in Pharmaceutical Chemistry and Drug Delivary'

organized by IQAC and Department of Chemistry, Rajaram College, Kolhapur held on 25 th June, 2020.

Dr. K. K. Patil
Convener
Head, Department of Chemistry

Dr. Y. C. Attar
IQAC, Co- ordinator

Dr. A. S. Khemnar
Principal
Rajaram College, Kolhapur

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)

36	A GREEN METHOD FOR THE SYNTHESIS OF COPPER NANOPARTICLES USING L-ASCORBIC ACID AND USES OF CUNP'S IN BIOLOGY SYSTEM	Harsha S Gwalani	42
37	QUANTITATIVE DETERMINATION AND STANDARDISATION OF INORGANIC ELEMENTS FROM INDIAN HERBAL MEDICINES BY USING RECENT TECHNIQUES.	Raju P. Suryawanshi & Prafulchand Tekal	44
38	USE OF THIOUREA DERIVATIVE AS CHROMOGENIC LIGAND FOR PECTROPHOTOMETRIC DETERMINATION OF SELENIUM(IV) FROM PHARMACEUTICAL SAMPLES	Ramesh M. Naval	45
39	ISOLATION AND IDENTIFICATION OF MICROORGANISMS ASSOCIATED WITH MOBILE PHONES	Farnaz Nabiya1, Dr. Juliana Joe	46
40	NOVEL, GREEN AND SUSTAINABLE ROUTE FOR SYNTHESIS OF 5-ARYL-4-PHENYL-1,2,4-TRIAZOLIDINE-3-THIONES	Mayuri Patil , Pradeep Mhaldar , Vrushali Mahadik [a] and Dattaprasad M. Pore,	47

USE OF THIOUREA DERIVATIVE AS CHROMOGENIC LIGAND FOR PECTROPHOTOMETRIC DETERMINATION OF SELENIUM(IV) FROM PHARMACEUTICAL SAMPLES

Ramesh M. Naval

Analytical Chemistry Laboratory, Department of Chemistry

Jijamata College of Science and Arts, Bhende, Dist- Ahmednagar, (MS) India PIN 414 605.

E-Mail- rameshnaval@gmail.com Contact No +91 9420840433.

Selective, sensitive and simple extractive spectrophotometric determination of selenium(IV) was described using a new chromogenic reagent *O*-Methoxyphenyl Thiourea (OMePT). On shaking with 0.012 M OMePT in CHCl3 for 3 min in 3.5 M hydrochloric acid, the yellow coloration to organic phase was developed and exhibit maximum absorption at 350 nm. The method obeys Beer's law over the concentration range up to 60 µg mL-1 of selenium(IV) and optimum range of 20-50 µg mL-1 of the metal evaluated from Ringbom's plot. The molar absorptivity and Sandell's Sensitivity of the selenium (IV) - OMePT complex were found to be 3.312 x 102 Lmol-1cm-1 and 0.2384 µg cm-2 respectively. The optimum reaction conditions and other analytical parameter have been evaluated. The ratio of relative error to photometric error was found to be 4.34. Detection limit for the method was 0.6121 ppm in terms of thrice the standard deviation of the blank value. The stoichiometry of selenium(IV)-OMePT complex by slope ratio method gives slope values 1.90, 1.93 and 1.99 in the hydrochloric acid medium of 1.0, 2.0 and 3.0 M concentration and found to be 1:2. It was confirmed by Mole ratio method and Job's continuous variation method. The reference method, statistical analysis of results confirms the precision and accuracy of the proposed method. The proposed method is free from interference, except Pd and Ir. The interference of Pd and Ir was overcome by their prior extraction. The proposed procedure has been successfully applied to the determination of selenium(IV) in synthetic mixtures and real samples of pharmaceutical tablets and shampoo. Determination of selenium (IV) from Cabbage by proposed method is in accordance with that of content found by AAS. The method is applied for determination of selenium (IV) from multivitamin pharmaceutical tablets and Selsun-shampoo which gives comparable results as that of reported by manufacturing company. In addition the developed method is cost-effective and involves easily accessible instrumentation technique which can be used by ordinary laboratories.

2020

Printed by: navgireme@gmail.com. Printing is for personal, private use only. No part of this book may be reproduced or transmitted without publisher's prior permission. Violators will be prosecuted.

HETEROGENEOUS NANOCATALYSIS FOR ENERGY AND ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY

VOLUME 2 - ENVIRONMENTAL APPLICATIONS

EDITED BY PUTLA SUDARSANAM,
YUSUKE YAMAUCHI, AND PANKAJ BHARALI

WILEY

Printed by: navgireme@gmail.com. Printing is for personal, private use only. No part of this book may be reproduced or transmitted without publisher's prior permission. Violators will be prosecuted.

3
Nanostructured Iron Oxide Hybrid Composites as Heterogeneous Fenton-Like Catalyst for Remediation of Persistent Organic Pollutants

Aniruddha Gogoi[1], Xinliang Liu[2], Xu Du[3], Kank Chandra Sharma[4], Madhukar Navgire[5], and Parikshit Gogoi[6]

[1] *Department of Chemistry, IIT Guwahati, Guwahati, Assam, India*

[2] *College of Light Industry and Food Engineering, Guangxi University, Nanning, P. R. China*

[3] *National Bioenergy Center, National Renewable Energy Laboratory (NREL), Golden, CO, USA*

[4] *Department of Instrumentation & USIC, Gauhati University, Guwahati, Assam, India*

[5] *Department of Chemistry, Jijamata College of Science and Arts, Bhende, Maharashtra, India*

[6] *Department of Chemistry, Nowgong College, Nagaon, Assam, India*

3.1 Introduction

The water and soil contamination caused by the untreated discharge of toxic chemicals from industrial, agricultural, and household activities has been a serious health concern globally. The major organic pollutants found in effluents are different pesticides, phenols, naphthas, polychlorinated biphenyls (PCBs), polychlorinated dibenzodioxins, polycyclic aromatic hydrocarbons, etc. [1]. Moreover, textile dyes are non-biodegradable and dye wastewater has high chemical oxygen demand (COD) value and changeable pH [2]. The organic pollutant lowers the value of oxygen for an organism and disturbs the ecosystem. The European Community and the United States (Environmental protection agency) listed these organic pollutants as a hazard for respiratory effects, asthma, gastrointestinal effects, and cardiovascular effects, including cancer to human health [3]. With the growing scarcity of water and to protect the environment from these pollutants, researchers have been forced to explore new water purification technologies and conservation arrangements to meet the Governmental norms before its discharge to the environment. Due to the stability of organic pollutants and the large quantity of water in industrial processes, conventional degradation techniques by using light, chemical, and biological treatments are less effective [4].

In recent years, various processes have been studied and designed to remove toxic organic compounds present in large-scale industrial wastewater, such as physical methods, chemical/photocatalytic degradation methods, electrochemical methods, and biological processes [5]. These methods include various techniques viz adsorption technology, photocatalytic degradation, ion exchange, advanced oxidation process (AOP), electrochemical oxidation, reductive treatment with zero-valent iron, catalytic wet oxidation, radiation-induced degradation, Fenton oxidation, and production of sulfate radicals by activating peroxymonosulfate (PMS) as an alternative of hydrogen peroxide (H_2O_2) [6]. However, most of the available techniques have their own limitations to comply with the environmental and economic norms. Some of the issues are involves high operation cost, low degradation rate, toxic by-product formation during reactions, catalyst deactivation, excessive sludge formation, etc. [7].

Among them, AOPs, especially heterogeneous Fenton/Fenton-like reactions, would be the best choice to mineralize the persistent organic pollutants in wastewater streams. The Fenton processes are simple in operation, eco-friendly, and have high treatment efficiency as compared to the physical techniques like adsorption and flocculation. In a typical Fenton reaction, iron (Fe^{2+}/Fe^{3+}) acts as a catalyst to activate H_2O_2 to produce •OH radicals to oxidize organic molecules [6a, b].

Fenton chemistry started in 1894 when H. J. H. Fenton discovered that some Fe ions have the property to generate highly reactive •OH (hydroxyl) radicals as intermediates from H_2O_2 to oxidize tartaric acid. Since then, H_2O_2 activated by iron ($H_2O_2 + Fe^{2+}/Fe^{3+}$) in solution has been called as the Fenton reaction. Later in 1934, Haber and Weiss also suggested that •OH radical is the primary reactive species in the Fenton reaction [8].

Many redox-active metals, such as Ce, Cu, Mn, and Ni, also display Fenton-like reactions [4, 9]. In both Fenton and Fenton-like processes, •OH radical is the reactive species. Its oxidative potential is 2.8 eV (lower than H_2O_2:1.78 eV) and can convert organic compounds to low molecular weight compounds or minerals non-selectively [10].

Generally, the Fenton reaction can occur either in a homogenous manner or in a heterogeneous way. The homogenous Fenton oxidation reaction brings conversion by speeding up the reaction as a single active site. However, the

2020

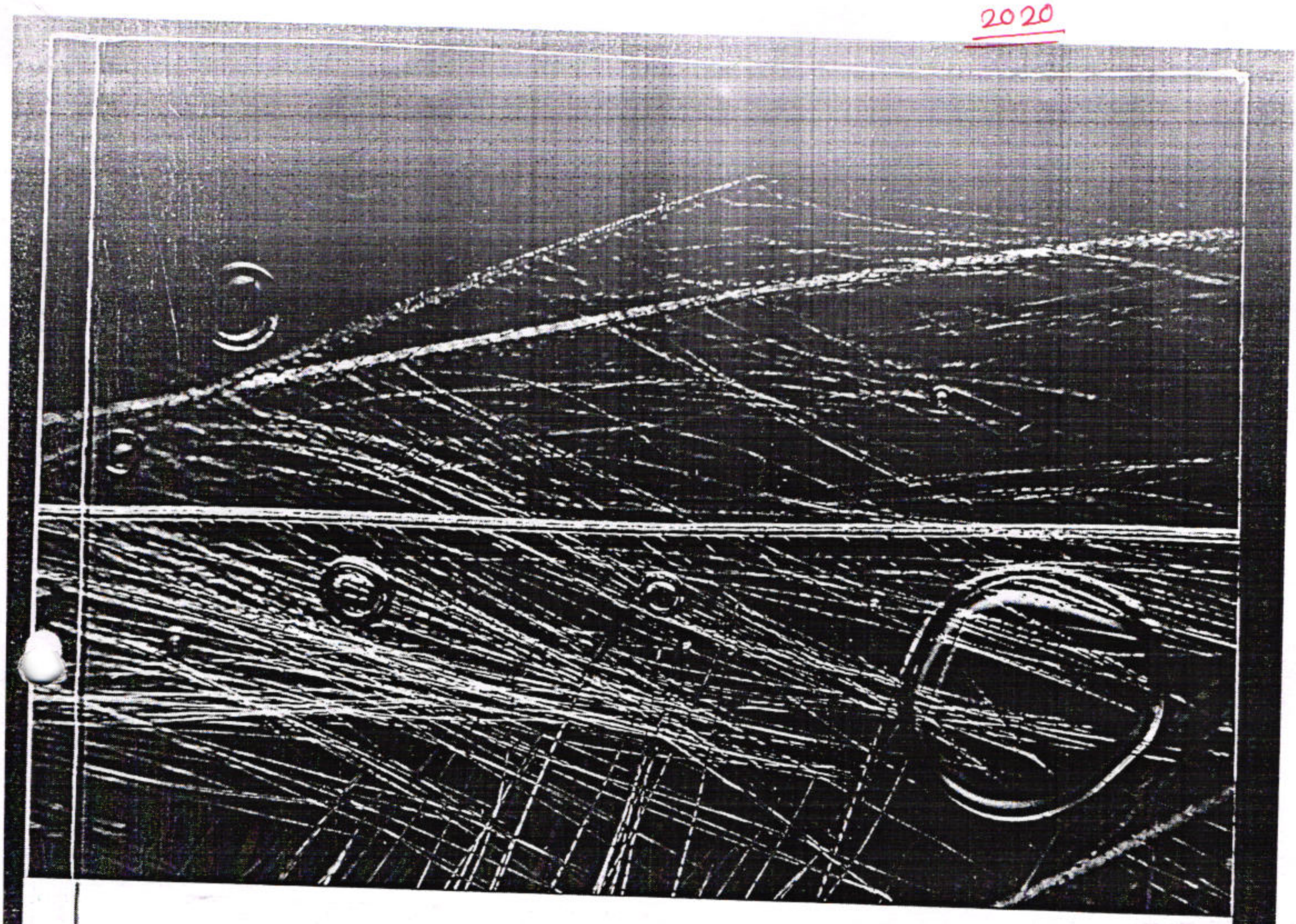

Ajeet Appasaheb Yelwande
Madhukar Eknath Navgire

Microscopic Characterization Techniques

Scanning Electron Microscopy and Transmission Electron Microscopy

LAP LAMBERT Academic Publishing

Here in this book, we focus on the advanced, effective and widely used microscopic technique available for detection of morphological characterizations of materials. The principal objective is to provide a concise reading material on both practical and theoretical description of the techniques used to characterize a wide variety of materials. We discussed on the fundamental understanding, basic instrumentation, experimental strategy, analyses, and application part related to the scanning electron microscopy as well as transmission electron microscopy.

Dr. Ajeet A Yelwande (MSc, PhD)
Assistant Professor in chemistry at Indraraj College Sillod, He has completed MSc Organic Chemistry & PhD from Dr. BAM University Aurangabad
Dr. Madhukar E Navgire (MSc, PhD)
Assistant Professor in chemistry at Jijamata College Bhende, He has completed MSc Inorganic Chemistry & PhD from Dr. BAM University Aurangabad

9 786202 797610

2020

Reinventing Academic Libraries

Editors

Dr. Daya T.Patil (Dalve) Dr. Veena Kamble (Salampure) Dr. Dharmraj Veer

Dr. Shivshankar Ghumre Dr. Hitendra Patil

Atharva Publications

Reinventing Academic Libraries (VOL - II)
National Conference Papers
RALNESDACO 2020
Copyright © All rights reserved.
ISBN : 978-81-944866-8-8

Publisher & Printer
Mr. Yuvraj Mali

Atharva Publications
Dhule : 17, Devidas Colony,
Varkhedi Road, Dhule - 424001.
Contact : 9405206230
Jalgaon : Shop No. 2, 'Nakshatra' Apt., Housing Society,
Shahu Nagar, Opp. Teli Samaj Mangal Karyalaya,
Jalgaon - 425001.
Contact : 0257-2253666, 9764694797
Email : atharvapublications@gmail.com
Web : **www.atharvapublications.com**

In Association with
Maharashtra University and College Librarians Association

First Edition
7th February 2020

Type Setting
Atharva Publications

Price
Rs. 950/-

Disclaimer: *The authors are solely responsible for the contents of the papers compiled in the volume / book. The publishers or editors / Maharashtra University and College Librarians Association do not take responsibility for the same in any manner. Errors if any purely unintentional and readers are requested to communicate such error to the publishers or editors to avoid discrepancies in future.*

INDEX

(III) Digital Libraries and Social Media

- **Digital Library and Information Literacy** 01
  -Dr. Vikram V. Giri
- **Use of Internet by the Fashion Designing Students: A Case Study** 06
  -Dr. Hitendra J. Patil, Mr. Yogesh P. Surwade, Dr. Daya T. Patil (Dalve)
- **Mobile Cloud Computing: Characteristic Advantages and Benefits** 13
  -Dr. Yadav Shyamla C, Dr. Ghumre Shivshankar K
- **Use of Social Media Networking in Academic Libraries** 18
  -Dr. Shamsunder V. Kantule, Mr. Ganesh Sagre, Dr. Vikram Dahiphale
- **Role of Consortia in Resource Sharing among Libraries** 22
  -Mr. Dhage Santosh, Mr. Sagar Ambhore
- **The Role of Digital Library in Present Era: An Overview** 26
  -Prof. M. M. Chavan
- **Resource Sharing in Libraries Role of Consortia** 28
  -Dr. Thorwe Rajkumar Hiraman
- **Trends of Content Management Systems In Library Management: An Overview** 32
  -Dr. S.N.Dongare
- **Social Media Awareness & Use by College Librarians Affiliated to Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University LA Case Study** 37
  - Dr. Nirmala G. Borade , Dr. Madansing D. Golwal, Dr. Veena Kamble-Salampure
- **Digital Library: An overview** 42
  -Dr. Vikram Dahifale , Prof.Balasaheb T Deshmukh
- **Information Access Management and Data Security Services** 46
  -Dr. Vaishali M. Choudhari
- **Digital Libraries : Definition and Characteristic** 50
  -Prashant Bhat, Gopal Rajaram Patil
- **Digital Libraries and e-Learning** 53
  -Prakash Nilknthrao Chondikar
- **Role of Social Media in Digital Era** 56
  -Prof. Dr. Kishor M. Dhumne
- **Social Networking for Academic Libraries** 59
  -Dr. Mrs. Daya T. Patil (Dalve), Mr. Vaidya Ashok Haribhau
- **Digital Resources** 63
  -Dr. Hariprasad Bidwe
- **Maintenance of collection in Digital Library** 66
  -S. A. Mutkule
- **IT and digital information preservation** 71
  -Kalyan Dattatray Yadav
- **Digital Library: An Overview** 74
  -Mr. Yuvraj B. Andhorikar, Dr. Shobha R. Sulsule
- **Challenges for Digital Libraries** 77
  -Swapna P. Gaikwad
- **Social Networking Sites in Libraries** 79
  -Mrs. Vandana Jalindar Ambhore, Dr. Anjali Dashrath Kale

Digital Library: An overview

Dr. Vikram Dahifale
Librarian ,
Rashtramata Indira Gandhi College, Jalna

Prof.Balasaheb T Deshmukh
Librarian,
Jijamata College of Science and Arts,
Dnyaneshwarnagar,Bhende Tal-Newasa

Abstract :

We discuss in the present paper about the digital library. The Information Technology explosion and its applications in every aspect of life have changed the concept of Libraries. Each and every library is going to be digitalized step by step. Digital Libraries are rapidly developing. These Libraries are moving towards smaller and smaller but with rich potential of information. The Digital libraries are based on digitized data of information which has gradually replaced paper based records. A digital library comprises digital collections, services and infrastructure to support lifelong learning, research, scholarly communication and preservation and conservation. It is a process of democratization of information. Digital library motivation is anything, anywhere access to large document collections.

Keywords- Digital Library; Information Technology; digitization; Internet

Introduction :

Today, the advent of information technology has paved the way of reducing the size of the libraries from biggest to the small. Visual information system are getting more popular these days in comparison to text based information systems, therefore Digital libraries, now a day, are becoming popular and more graphical in nature. Digital Libraries have reduced the space problems in them.

Digital libraries are the outcome of information explosion. Developed countries recognized the use of digital libraries quite early. In 1990s Libraries in the developed countries began to connect remote hosts to conduct online searches for commercial digital bibliographic databases. The invention of CD-ROM in 1980s was a turning point in the digitization of information. In 1990s marked a progressive more towards digitization due to networking, electronic document delivery services, online services, electronic journals etc. major advance in this field has been the document delivery service, which transmit by fax the full text of documents.

There are number of terms which are used to present

Concept of Digital Libraries:

These terms which have been in vogue at different times include paperless library, virtual library polyglot library, Electronic Library, desktop library, online Library, Library without walls (boundaries) and more recently digital libraries. The term Digital library in broad sense is a computerized system that allows users to obtain a coherent means of access to an organized electronically store repository of information and data.

Majority the term digital Library is commonly used. Digital libraries are heterogeneous in nature. These include work related to information and how to digitize, store, find, link, visualize, use, publish, manage and share the information. These libraries provide instant access to digitized information by utilizing the avenues of information technology.

Definition of Digital Library:-

- The term digital Library is now widely accepted to mean the use of digital technology in the provision of library services and operations, which include acquisition, organization, storage conservation and dissemination of information to users.
- Borgeman (1999) defines "Digital libraries are a set of electronic resources and associated technical capabilities for creating searching and using information."
- Digital libraries are organizations that provide the resources, including the specialized staff to select structure, offer intellectual access to interpret, distribute preserve the integrity of and insure the existence over time of connections of digital works so that they are readily and economically available for use by a defined community or set of communities.
- Digital library is a collection of documents in organized electronic form available on the Internet or on CD-ROM (Compact disk read only memory) disks. Depending on the specific library a user may be able to access magazine articles, books, papers, Images, sound files and Video's. On the internet the use of a Digital Library is enhanced by a broadband connection

2020 19-20

Ahmednagar Jilha Maratha Vidya Prasarak Samaj's

NEW ARTS, COMMERCE AND SCIENCE COLLEGE

Ahmednagar (Maharashtra) - 414001

DST-FIST, DBT STAR and UGC-CPE Sponsored | Best College Award by SPPU, Pune

NAAC Re-accredited A++ Grade with CGPA 3.79

INTERNATIONAL CONFERENCE ON BIOENGINEERING AND LIFE SCIENCES

ICBL2020

11 and 12 February 2020

Sponsored by

Savitribai Phule Pune University, Pune, Maharashtra.

ABSTRACTS

ICBL2020

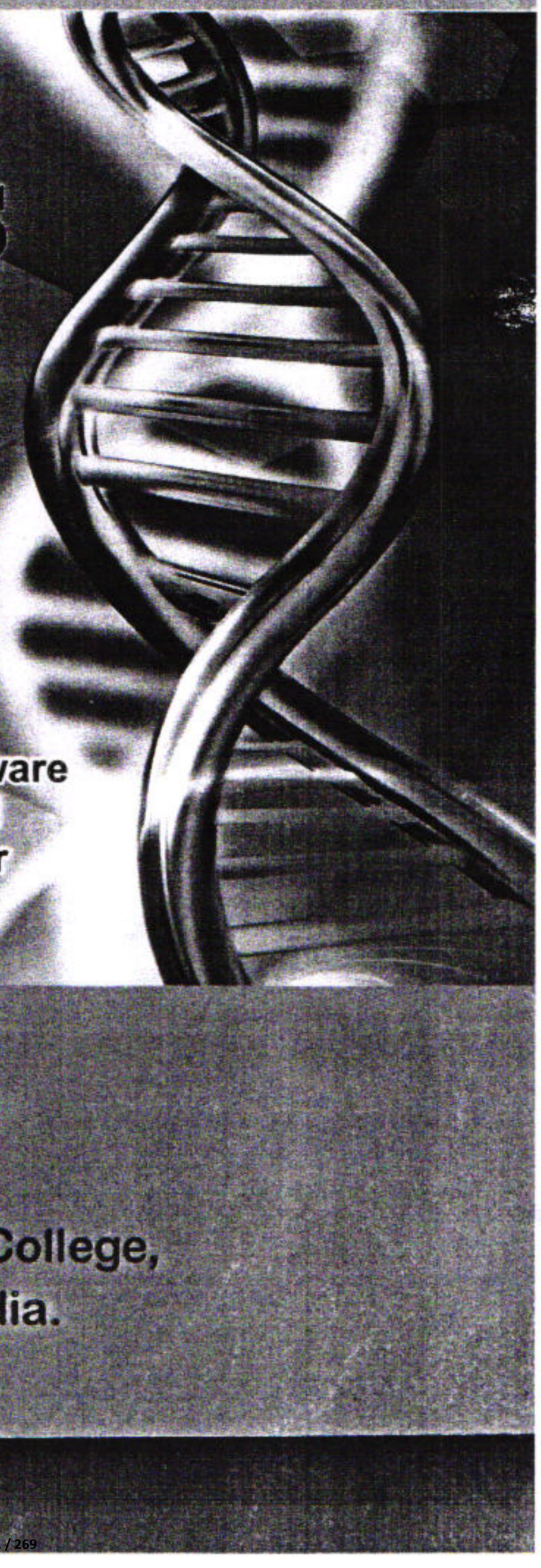

Dr. A. K. Pandarkar
Vice Principal
Organizing Secretary

Dr. B. H. Zaware
Principal
Convener

Organized by

Department of Zoology,

New Arts, Commerce and Science College,

Ahmednagar, Maharashtra, India.

[PLS-54]

Role of Vermicompost on Growth and Development of Brinjal Plant

Sayyad N. R.
Head, Department of Zoology, Jijamata College, Bhende Tal- Newasa, Dist – Ahmednagar, Maharashtra 414605
*email: nabizoology@gmail.com

Vermicompost is a nutritive organic fertilizers which contributes the growth and development of brinjal plant .The application of Vermicompost provided better results than control (T_4). The study was conducted to find the most effective treatment of vermicompost of cowdung (T_1), Vermicompost of garden waste (T_2) and vermicompost of kitchen waste (T_3) were used with brinjal plant. Efficacy of vermicompost against growth and development on brinjal, it was found in the order $T_1>T_2>T_3> T_4$.and as in days 30days> 60 days>90 days. From above finding it can be said that maximum growth and development of brinjal plant of vermicompost of cowdung (T_1) after treatment. Among all the treatments minimum growth and development of brinjal plant of control (T_4).

Key Words: - Vermicompost, Fertilizers, Growth, Efficacy

[PLS-55]

Production of Bio-ethanol from Dried Leaves of Ashoka Tree & Waste Orange Peels through the Process of Fermentation

Anjali B. Wagh, Rozina R. Shaikh*, Jayshree R. Mulay
Department of Chemistry, New Arts, Commerce and Science College, Ahmednagar
*Correspondence E-mail: rozina_riaz@rediffmail.com

Increasing concern about pollution that occurs from agriculture and industrial wastes has stimulated the interest in converting waste material into commercially valuable products. The production of ethanol from dried leaves & fruit wastes using dried active baker's yeast (Saccaromyces cerevisiae) was investigated. The compositions suggest the feasibility of using the fermentative production of alcohol. The fermentable sugars in dried leaves & fruit peels were quite comparable. The maximum production of alcohol was produced within 6 days of fermentation in orange peel & Ashoka leaves extract. The results showed that the substrate support both growth and alcohol production. It was found that of the total fermentable sugars present almost 94-98% was converted for the production of alcohol. The higher productivity was for Ashoka leaves as compare to orange peel extra after 6 days of incubation.

Keywords: Bioethanol; Fermentation.

Ahmednagar Jilha Maratha Vidya Prasarak Samaj's

NEW ARTS, COMMERCE AND SCIENCE COLLEGE

Ahmednagar (Maharashtra) - 414001

DST-FIST, DBT STAR and UGC-CPE Sponsored | Best College Award by SPPU, Pune

NAAC Re-accredited A++ Grade with CGPA 3.79

ORGANIZED

INTERNATIONAL CONFERENCE ON BIOENGINEERING AND LIFE SCIENCES

11 and 12 February 2020

Sponsored by Savitribai Phule Pune University, Pune, Maharashtra.

CERTIFICATE

This is to certify that

Prof./ Dr. / Mr./ Miss ./Mrs. Sayyad N. R. *of*

Tijamata College, Bhende. Tal-Newasa. *has participated/*

Presented a paper (Oral/ Poster) in ICBL 2020 held between 11 and 12 February 2020, organized by

Department of Zoology, New Arts, Commerce and Science College, Ahmednagar, Maharashtra, India.

The paper is entitled as Role of Vermicompost on Growth and Development of Brinjal Plant.

Dr. A. K. Pandarkar

Dr. B. H. Zaware

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 133 / 269

1st International Conference on Climate Change and Its Effect on Biodiversity, Commerce & Economics (ICCCBCE-2020)

28-29 Feb., 2020

ABSTRACTS

Sponsored By

BOD, Savitribai Phule Pune University

Organized by

Department of Commerce & Life Sciences

Mula Education Society's

ARTS, COMMERCE AND SCIENCE COLLEGE

Sonai, Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar

 ISBN No. 978-93-89-739-81-7

OP-114

COMPARATIVE STUDY OF CONVENTIONAL CATTLE DUNG COMPOST AND VERMICOMPOST AS BIOFERTILIZERS

Sayyad Nabilal R.

Jijamata College, Bhende Tal- Newasa, Dist – Ahmednagar, Maharashtra 414605

*email: nabizoology@gmail.com

ABSTRACT

The present investigation was under taken to study the comparative study between conventional cattle dung compost and vermicompost. The present investigation showed that total carbon content in Conventional Cattle dung Compost was 7.62% and Vermicompost was 14.5%. The total nitrogen content in Conventional Cattle dung Compost was 1.22% and Vermicompost was 1.95% and total phosphorus content in Conventional Cattle dung Compost was 0.39% and Vermicompost was 0.59%. The conventional cattle dung compost amount of micronutrient are less as compared to vermicompost (Iron - 497.07 mg/100 gm, Zinc - 12.96 mg/100 gm, manganese – 35.12 mg/100 gm, Copper – 4.22 mg/100 gm and magnesium -622.42 mg/100 gm). The vermicompost contented good amount of micronutrients these are Iron - 626.22 mg/100 gm, Zinc - 17.33 mg/100 gm, manganese – 58.42 mg/100 gm, copper – 6.22 mg/100 gm and magnesium -744.11 mg/100 gm. Thus Vermicopost significantly superior than conventional cattle dung compost. The biodegradable organic wastes converted into a very good quality bio-fertilizer (vermicompost) by the use of earthworms, Eisenia fetida. Vermicompost is an excellent bio-fertilizer and improves soil fertility and plants' quality.

Key Words: -*Eisenia fetida*, Vermicompost, Compost, Biofertilizer

2020

सत्यशोधक घराणे

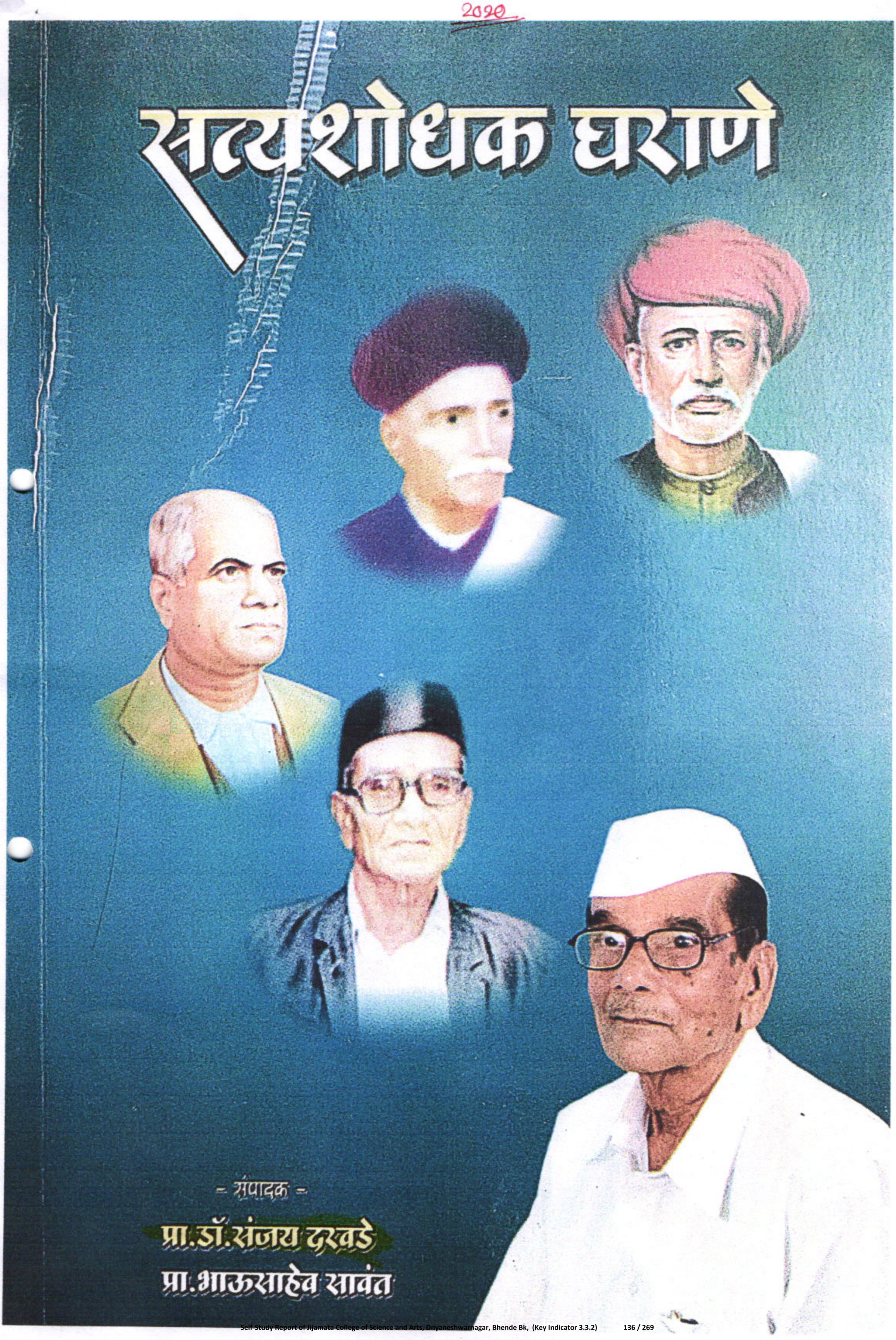

= संपादक =

प्रा.डॉ.संजय दरवडे

प्रा.भाऊसाहेब सावंत

अनुक्रमणिका

अ.नं.	लेखाचे नांव	लेखकाचे नांव	पान नंबर
१.	प्रस्तावना	भाऊसाहेब सावंत	४
२.	सत्यशोधक घराणे	प्रा.जी.ए.उगले	७
३.	सत्यशोधक कृष्णराव भालेकर....	सतिष जामोदकर	१३
४.	सत्यशोधक साहित्यिक मुकुंदराव पाटील	प्रा.डॉ.शिरीष लांडगे	१६
५.	मुकुंदराव पाटील आणि दीनमित्र...	प्रा.डॉ.गोविंद काळे	२१
६.	ग्रामीण पत्रकार मुकुंदराव पाटील	अनिलकुमार लोहार	३०
७.	...स्वप्नातील महाराष्ट्र व आजचे वास्तव्य	डॉ.मिलिंद गायकवाड	३३
८.	सत्यशोधक चळवळीतील दीपस्तंभ	डॉ.अरूण शिंदे	३८
९.	मुकुंदराव पा.भाषणामधील वैचारिक दिशा	किशोर ढमाले	४१
१०.	सत्यशोधक उत्तमराव पाटील	दिनकर मुरकुटे	४८
११.	सत्यशोधक विद्यापीठ	डॉ.अरूण शिंदे	५५
१२.	सत्यशोधक वारसा जपणारे नाना	डॉ.वंदना महाजन	५८
१३.	माझी पी.एच.डी.व नाना	डॉ.नारायण भोसले	६१
१४.	पाटील घराणे आणि मी	प्रा.डॉ.संजय दरवडे	६४
१५.	दीनमित्रचे कंपोझिटर	सुधीर लंके	६९
१६.	सत्यशोधक चळवळीचे वारसदार	प्रा.भाऊसाहेब सावंत	७३
१७.	आमचे प्रेरणास्थान	वर्षा मुरकुटे	७५
१८.	मला दिसलेले सत्यशोधक नाना...	सतिष दरवडे	७८
१९.	आमचे मार्गदर्शक उत्तमराव पाटील (नाना)	मुख्याध्यापक	८२
२०.	आमचे नाना	सौ.सुनिता वाघ	८६
२१.	पितामह	यशवंत पाटील	८८
२२.	नाना एक समाज भूषण	सौ.अनिता देवतकर	९१
२३.	माझे वडील	सौ.संगिता कुळधर	९३
२४.	माझे आजोबा	सौ.प्रणिता एंडाईत	९५
२५.	माझे आजोबा	सौ.मयुरी वाडकर	९६
२६.	आमचे नाना बाबा	सौ.पल्लवी देवतकर	९८
२७.	माझे आजोबा	सौ.दर्शना वाडकर	१०१
२८.	नाना बाबा एक आधारवड	मुकुंद पाटील	१०२
२९.	वंशावळ		१०४

2020

पाटील घराणे आणि मी

प्रा. डॉ. संजय दरवडे

माध्यमिक शिक्षण घेतल्यानंतर उच्च शिक्षण घेण्यासाठी मी तरवडी हे गाव सोडले. आठ–दहा वर्षे मी शिक्षणासाठी बाहेरच होतो. सुट्टीच्या काळातच मी गावी तरवडीला येत असे. शिक्षण पूर्ण होऊन मी १९९३ ला तरवडीला आलो. या गावापासून सहा–सात कि.मी. अंतरावर असलेल्या भेंडे येथे वरीष्ठ महाविदस्त्राालयात प्राध्यापक म्हणून रूजू झालो

माधवराव पाटील (भाऊ) आणि दरवडे गुरूजी (माझे वडील) तसे समवयस्क होते. मी कॉलेजमध्ये नोकरीस लागल्याचे वडीलांनी भाऊंना सांगितले. त्यांना आनंद तर झालाच; पण मुलाला माझी भेट घेण्याचे सांगा माझ्याकडे मराठवाडा, विदर्भातील कॉलेजमधील प्राध्यापकमंडळी सत्यशोधक चळवळ अभ्यासाच्या संदर्भात येतात. ही प्राध्यापकमंडळी पीएच डी करतात. प्रा. डॉ. अशोक एरंडे सरांचे देखील संदर्भ भाऊंनी वडीलांना दिला. त्याला देखील मागे–पुढे मुकुंदराव पाटील यांच्या कार्यावर पीएच डी करता येईल. त्यासाठी त्याला माझ्याकडे पाठवा. मी त्याच्याशी बोलतो.

भाऊंचा निरोप वडीलांनी मला सांगितला. पण भाऊंची भेट घेण्स्त्राची म्झी हिंमत होत नसायची. कारण त्यांना मी शाळेत असतांना पाहिलेले होते. काळा कोट,काळी टोपी, पांढरे शुभ्र धोतर, पायात बुट, डोळ्यावर चष्मा, ही लहान असतांना भाऊंची पाहिलेली प्रतिमा मनात कायमची ठसलेली होती. भाऊ म्हणजे गावातील इतरांपेक्षा एक वेगळेच व्यक्तिमत्त्व! त्यांच्या या वेगळस्त्राा स्त्रणीमानावरून मी समजत असे. अनेक विचारांची, प्रश्नांची मनात गर्दी घेऊन मी भाऊंकडे एके दिवशी गेलो. मी दरवडे गुरूजींचा मुलगा आहे. हे प्रथमदर्शनी भाऊ ते काय ओळखणार! नेहमीप्रमाणे अनोळखी म्हणून स्वत: भाऊंनी पाणी देऊन माझा पाहुणचार केला. वडील शिक्षक असल्याने संस्काराचे व शिष्टाचाराचे धडे मिळालेले असल्याने भाऊंनी आपणहून पाणी आणून देणे; या प्रसंगाने मी खूप खजील झालो. त्यांना मी माझी ओळख करून दिली. माझ्या शैक्षणिक वाटचालीवर त्यांनी आत्मियतेने विचारपूस केली. नंतर ते घरासमोरील छपराच्या

कार्य, मुकुंदराव पाटील यांचे कार्य, दीनमित्राची खडतर वाटचाल, सत्यशोधकांनी केलेला त्याग हा सर्व इतिहास भाऊंनी स्पष्ट केला. भाऊ मला या वाचनालयातील पुस्तके वाचण्साासाठी दस्साायचेप्रा गजमल माळी प्रा. एस. एस. भोसले, प्रा. अशोक एरंडे, प्रा. श्रीराम गुंदेकर ही अभ्यासक मंडळी तरवडीला आली की, भाऊ मला निरोप दस्साायचे या पाठीमागे मला पीएच डी संशोधनाची रीत, पद्धत कळावी. हा त्यांचा प्रामाणिक हेतू असल्याचे आता मला जाणवते.

पुढे १९९८ मध्ये तरवडी येथे आ. भारतीय सत्यशोधक समाजाचे २८ वे अधिवेशन भाऊंच्या आग्रहाने भरविण्यात आले. भाऊंचे चिरंजीव उत्तमराव पाटील (नाना) यांच्या नियोजनाखाली हे यशस्वी अधिवेशन झाले. या अधिवेशनाला या खेडस्साात महाराष्ट्रातून किती तरी विचारवंत, समाजसुधारक, साहित्यिक अभ्यासक आले. या अधिवेशनाच्या तयारीसाठी भाऊंचे नातू यशवंत (बंडू) आणि माझ्यावर सोपविलेली कामे जबाबदारीने केली. या परिषदेतून खूप काही वैचारिक मिळाले.

कॉ. जंगमस्वामी व माधवराव पाटील यांचा अमृतमहोत्सव २००२ मध्ये साजरा केला. यावेळी एक स्मरणिका काढण्साात आली त्या स्मरणिकेचे काम नानांनी माझ्याकडे दिले. माझ्या दृष्टीने ही संपादकाची जबाबदारी मी फार महत्त्वाची मानतो.

गावातील एक उच्चविभूषित, विश्वासू व जबाबदार म्हणून पाटील घराण्याशी माझी जवळिकता होऊ लागली. तसे यशवंत (बंडू) आणि मी समवयस्क व वैचारिक एकवाक्यता असल्याने मैत्रीचे एक विश्वसनीय नाते होतेच. दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटील स्मारक समितीची स्थापना झाल्यानंतर या समितीमार्फत मुकुंदराव पाटील यांच्या जयंतीनिमित्त २० डिसेंबरला सत्यशोधक पत्रकारिता तसेच या पुरोगामी विचाराशी समांतर असलेल्या कथा, कादंबरी, वैचारिक, साहित्यलेखनासाठी पुरस्कार देण्यात येऊ लागले. या जयंतीच्या समारंभाच्या निमित्तानेही अनेक कामे करता आली. कितीतरी लेखकांच्या, अभ्यासकांच्या ओळखी झाल्या. अनेकांना ऐकायला मिळाले.

भाऊ व नानांच्या प्रयत्नातून दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटील स्मारक समितीची स्थापना झाली. आज सांस्कृतिक भवनाची अदस्साावत वास्तू उभी आहे तरवडी

विद्यावार्ता®

MAH/MUL/03051/2[illegible]
ISSN:2319-[illegible]

SPECIAL ISSUE-2020 04

Peer Reviewed International Refereed Research Journal

शंकरराव पाटील महाविद्यालय, भूम व

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद

यांच्या संयुक्त विद्यमाने

"राजर्षी शाहू, महात्मा फुले, डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचे योगदान " या विषयावर

एक दिवसीय राष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषद

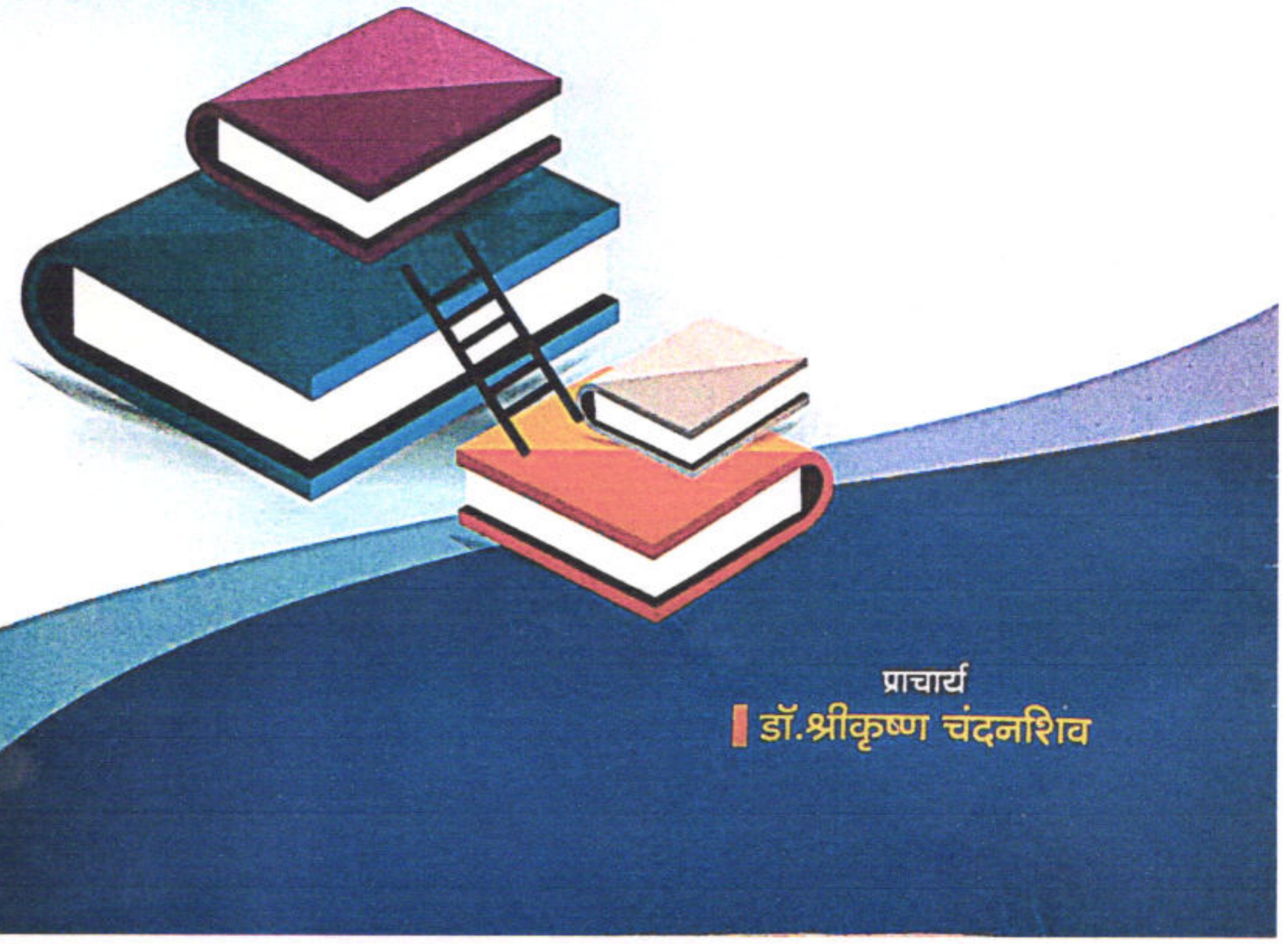

प्राचार्य

डॉ.श्रीकृष्ण चंदनशिव

37) महात्मा फुले यांची सामाजिक न्याय आणि समता
प्रा. विट्ठल बाबुराव गुंडे, बीड ||116

38) राजर्षी शाहू महाराज यांचे ऐतिहासिक योगदान
प्रा.डॉ. नानासाहेब पंडितराव मनाळे, उस्मानाबाद ||119

39) राजर्षी शाहू महाराज व डॉ. आंबेडकर यांच्यातील पत्रव्यवहार
रुपाली राजू सावे, औरंगाबाद ||121

40) महात्मा जोतिबांचे शैक्षणिक विचार
प्रा. जगताप शालन धर्मराज, उस्मानाबाद ||123

41) बहुजन शिक्षणाचे जनक : महात्मा जोतीराव फुले
प्रा. डॉ. संजय दरवडे, अहमदनगर ||127

42) लोकसंख्या शिक्षण आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे विचार व कार्य
प्रा. सुधाकर कांबळे, डॉ. वसंत डोंगरे, प्रा. मनोज भगत, रायगड ||130

43) महात्मा ज्योतिबा फुले यांचे सामाजिक योगदान
प्रा. कांबळे रोशनी बाबुराव, उस्मानाबाद ||133

44) शाहू महाराज यांचे जलव्यवस्थापन विषयक विचार
बळीराम शेषेराव चव्हाण, स्नेहा राजेंद्र माने, उस्मानाबाद ||136

45) कलाप्रेमी राजर्षी शाहू महाराज
प्रो. डॉ. विकास कदम, डॉ. बाळकृष्ण माळी, सोलापूर ||140

46) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे आर्थिक विचार
डॉ. बाळासाहेब गौरीशंकर पाटील, उस्मानाबाद ||143

47) महात्मा जोतिराव फुले का सामाजिक कार्य
प्रा. जाधव जे. बी., उस्मानाबाद ||146

www.vidyawarta.com/03 | http://www.printingarea.blogspot.com

41

बहुजन शिक्षणाचे जनक : महात्मा जोतीराव फुले

प्रा. डॉ. संजय दरवडे
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,
भेंडे, ता. नेवासा, जि. अहमदनगर

१. प्रास्ताविक :

महात्मा जोतीराव फुले हे आधुनिक भारताचे शिल्पकार, शोषणमुक्त समाजरचनेचे स्वप्न पाहाणारे द्रष्टे विचारवंत आहेत. कृती व लेखनातून बहुजनवादी परंपरेची पुर्नमांडणी करणारे समाजसुधारक आणि लेखक आहे. त्यांनी सामाजिक समतेचा आग्रह धरत आणि बहुजनासाठी न्यायाची भूमिका घेत लोकशाही व्यवस्थेचा पाया घातला. शूद्र, अतिशूद्र आणि स्त्रियांच्या मुक्तीसाठी हयातभर कार्य करत बहुजन संस्कृतीला आकार दिला. महाराष्ट्रातील समाजसुधारकांच्या पहिल्या पिढीतील श्रेष्ठ समाजसुधारक विशेषत: समाजातील श्रमजीवी वर्गाच्या शोषणाची व सामाजिक दास्याची मीमांसा करणारा, क्रांतिकारक विचारवंत म्हणजे महात्मा फुले होय. त्यांनी बहुजनसमाजात जागृती करुन आत्मभान दिले. त्यांनी शैक्षणिक क्षेत्रात केलेले कार्य व व्यक्त केलेला विचार हा बहुजनकेंद्री आहे. सामाजिक न्यायाच्या भुमिकेतून त्यांनी शिक्षणविषयक धोरण राबविले. 'सामाजिक मोक्ष' हाच त्यांच्या कार्याचा जीवित हेतू होता.

२. महात्मा फुले यांना जाणवलेले शिक्षणाचे महत्त्व:

महात्मा जोतिबा फुले यांच्या काळात संपूर्ण भारतात बहुजन समाज अंध:कारात चाचपडत होता. अज्ञान, अंधश्रध्दा व अस्पृश्यता यांचे भयंकर चटके तो सोसत होता. स्त्री आणि अतिशूद्र (अस्पृश्य) समाज हे या समाजव्यवस्थेतील सर्वाधिक उपेक्षित घटक होते, त्यामूळेच स्त्री शिक्षण व अस्पृश्यांचा उद्धार करणे हे जोतिबांच्या जीवनाचे ध्येयच बनले. त्या वेळेच्या स्त्रिया ह्या शिक्षित नसल्यामूळे स्वत:ची अस्मिताच हरवून बसल्या होत्या. या परिस्थितीतून त्यांना बाहेर काढण्यासाठी स्त्री शिक्षणाची आवश्यकता आहे, असे त्यांना वाटले. स्त्री सुशिक्षित झाली म्हणजे पुढच्या सर्व पिढ्या सुशिक्षित हे समीकरण त्यांनी जाणले व आपल्या पत्नीला शिक्षण देऊन त्या पवित्र कार्याची सुरुवात केली.

तत्कालीन ब्राह्मणी समाजव्यवस्थेत स्त्री व शूद्रातिशूद्रांची झालेली दुर्दशा ही शिक्षणाअभावी झाली आहे अशी खात्री पटल्यावरुन त्यांनी शाळा काढण्याचे ठरविले. वयाच्या २१ व्या वर्षापासून मुलींसाठी, शूद्रातिशूद्रांसाठी शाळा काढून त्यात पत्नी सावित्रीबाईसह स्वत: देखील मुलामुलींना शिकविण्यास सुरुवात केली. सर्व स्त्रियांना शिक्षण घेता यावे म्हणून १५ मे १८४८ रोजी बुधवार पेठेत भिडयांच्या वाड्यात पुणे येथे प्रथम मुलींची शाळा काढली. ती शाळा चालविताना सावित्रीबाईना खूप हालअपेष्टा सहन कराव्या लागल्या.

जोतीरावांच्या विचारांमुळे मुलींना शिक्षण घेण्याची मुभा मिळाली. मुली व स्त्रिया शिक्षण घेऊ लागल्या, म्हणजेच तोवर मुली व स्त्रिया शिक्षणांपासून वंचित राहत होत्या. जोतीरावांच्या योगदानामुळे स्त्रिया शिक्षित झाल्या. परंतु जोतीरावांना यासाठी अतोनात कष्ट करावे लागले. समाज अंध:कारामध्ये होता परंतु जोतीरावांनी समाजाला प्रकाशामध्ये आणले. शिक्षणाची त्यांना ओळख करुन दिली. समाजातील लोकांनी या शिक्षणामुळे रुढी, प्रथा, परंपरा, अंधश्रध्दा, सावकारी– जमीनदारी प्रथा, जातिप्रथा इत्यादींना शिक्षणाच्या माध्यमातून नष्ट केले. समाज परिवर्तन करण्याचे काम महात्मा जोतीराव फुलेयांनी केले. जे लोक अक्षरापासून खूप लांब होते. अशा लोकांना त्याद्वारे जवळ आणले. जोतीरावांनी शिक्षणाच्या माध्यमातून उद्देशापूर्ण परिवर्तन घडवून आणले.

महात्मा फुले यांनी आपल्या लेखनात आणि सत्यशोधक समाजाच्या चळवळीत शिक्षणप्रसाराच्या कार्याला अग्रस्थान दिले होते. बहुजनांच्या दु:खाचे मूळ कारण त्यांचे अज्ञान, अशिक्षितपणा हेच होय, हे महात्मा फुले यांनी ओळखले होते. पिढयानपिढयांच्या नि:सत्त्व व प्रेरणाशून्य जीवनाच्या ठराविक चाकोरीतून या वर्गाला बाहेर काढायचे असेल, धार्मिक, सामाजिक, आर्थिक

2020

मराठी कथा दर्शन

डॉ. शिरीष लांडगे
सुनिताराजे पवार डॉ. शांताराम चौधरी

Scanned with OKEN Scanner

ग्रंथ खराब केल्यास किंमत
वसूल केली जाईल

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

द्वितीय वर्ष विज्ञान

मराठी अभ्यास पुस्तक : द्वितीय सत्र

(२०२० पासून)

मराठी कथा दर्शन

संपादक

डॉ. शिरीष लांडगे

अध्यक्ष, मराठी अभ्यास मंडळ
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

सुनिताराजे पवार

सदस्य, मराठी अभ्यास मंडळ
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

डॉ. शांताराम चौधरी

सदस्य, मराठी अभ्यास मंडळ
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

891.46/LAN
Acc. No.:SR-25149
891.46/LAN
Acc. No.:SR-25149
Jijamata Science & Art's College
25149

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)
144 / 269

Scanned with OKEN Scanner

'मराठी कथा दर्शन' या अभ्यास पुस्तकामध्ये इ.स. १९६० नंतरच्या निवडक मराठी कथा समाविष्ट केल्या आहेत. या कथांच्या वाचनातून विद्यार्थ्यांना विविध जीवनानुभवांचे आकलन व्हावे, त्यांना समृद्ध जीवनदर्शनाचा प्रत्यय यावा, त्यांचा जीवनविषयक दृष्टिकोन विकसित व्हावा, त्यांच्यामध्ये कथा या साहित्यप्रकाराविषयी आवड निर्माण व्हावी. असे काही उद्देश समोर ठेऊन 'मराठी कथा दर्शन'ची निर्मिती केली आहे. या कथांतील आशयविश्व जीवनचिंतन, दु:ख, दारिद्र्य, विषमतेची दाहकता, स्वातंत्र्यकांक्षा, मानवी जीवनातील समस्या अशा विषयसूत्रांवर आधारलेले आहे. तसेच या कथा गतकाळ, वर्तमान आणि संभाव्य भविष्यकाळ अशी कालिक जाणीवही देतात.

रुद्र
रुद्र प्रकाशन
rudrapublicationpune@gmail.com

मराठी
कथा दर्शन
₹ १३५

ISBN 978-81-945446-0-9

Scanned with OKEN Scanner

2020

साहित्यरंग

प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे
प्रा. डॉ. दिलीप पवार
प्रा. डॉ. जया कदम

Scanned with OKEN Scanner

ग्रंथ खराब केल्यास किंमत
वसूल केली जाईल

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

द्वितीय वर्ष कला

मराठी अभ्यास पुस्तक : द्वितीय सत्र
(२०२० पासून)

साहित्यरंग

संपादक

प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे
अध्यक्ष, मराठी अभ्यास मंडळ
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

प्रा. डॉ. दिलीप पवार
सदस्य, मराठी अभ्यास मंडळ
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

प्रा. डॉ. जया कदम
सदस्य, मराठी अभ्यास मंडळ
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

Jijamata Science & Art's College
25096
Bhende Bk.

अक्षरवाङ्मय
प्रकाशन, पुणे

001-025096
Acc. No.:SR-25096
891.46/LAN

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)
147 / 269
Scanned with OKEN Scanner

ललितगद्यात आठवणी, अनुभव, प्रवासलेख, व्यक्तिचित्र, ललितलेख आदी रूपांतून लेखकाचे चिंतन, विचार, भावना, जीवनविषयक दृष्टिकोन सूक्ष्म, तरल, भावपर व सौंदर्यपूर्ण रीतीने प्रकट होत असतात. लेखकाच्या व्यक्तिमत्त्वाचा प्रत्यय देणाऱ्या ललितगद्यात परिस्थितीला गौणत्व आणि अनुभवाला प्राधान्य दिलेले असते. म्हणूनच ललितगद्य हा समकालीन जीवनाच्या सम्यक संदर्भांना समर्पक, लालित्यपूर्ण शैलीतून आविष्कृत करणारा एक लवचीक व सर्वसमावेशक साहित्यप्रकार ठरतो. 'साहित्यरंग' या पुस्तकात ललितगद्याच्या या सर्व विशेषांना कवेत घेणाऱ्या निवडक लेखांचे संपादन केले गेले आहे. यातील लघुनिबंध ते मुक्तगद्यातील 'मीत्त्वा'चा आविष्कार, मूल्यदृष्टी, जीवनसन्मुखता, मुक्त आस्वादशीलता आदींनी व्यापलेली 'रंगसृष्टी' वाचकांना अधिक समृद्ध करेल, असा विश्वास वाटतो.

Sahityarang

ISBN 978-93-84470-54-8

9 789384 470548

अक्षरवाङ्मय प्रकाशन, पुणे

aksharperani@gmail.com

Cover : Predeep Khetmar

Price : ₹ 110 /-

Scanned with OKEN Scanner

2020

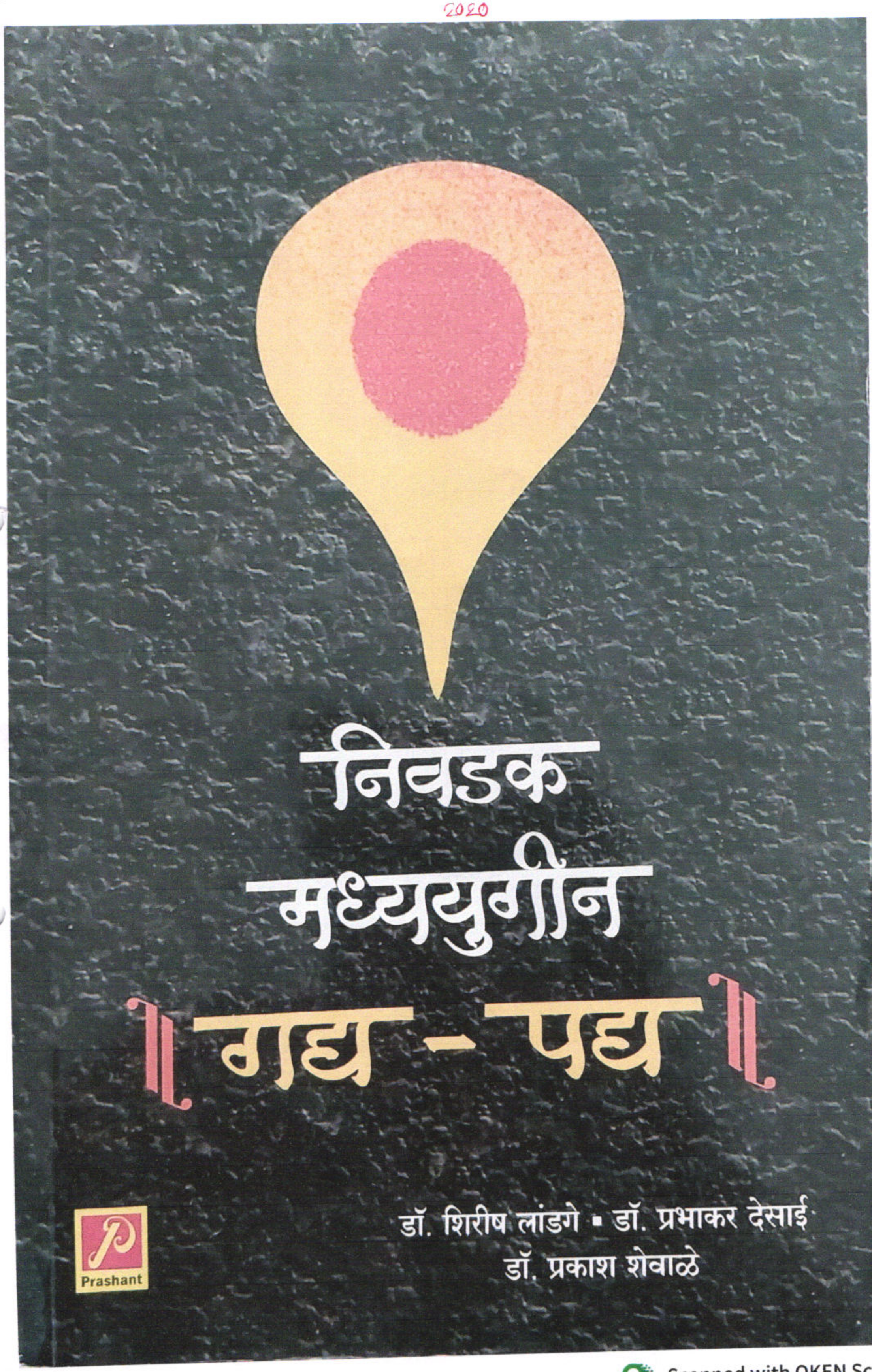

Scanned with OKEN Scanner

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 150 / 269

Scanned with OKEN Scanner

नियतकं गटसमुच्चयातील गद्य-पद्य

– संपादक –
डॉ. शिरीष लांडगे
अध्यक्ष, मराठी अभ्यास मंडळ,
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे-७.

डॉ. प्रभाकर देसाई
मराठी विभाग प्रमुख,
सदस्य, मराठी अभ्यास मंडळ,
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे-७.

डॉ. प्रकाश शेवाळे
सदस्य, मराठी अभ्यास मंडळ,
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ,
पुणे-७.

Jijamata Science & Arts College
Bhende Bk. Dnyaneshwarnagar
25109

Prashant
प्रशांत पब्लिकेशन्स

891.46/LAN
Acc. No.:SR-25109

नियतकं गटसमुच्चयातील गद्य-पद्य
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे
द्वितीय वर्ष कला (DSE 2 A) मराठी अभ्यास पुस्तक - द्वितीय सत्र (वर्ष २०२० पासून)

मध्ययुगीन कालखंडातील मराठी वाङ्मयाला जवळपास साडेसहाशे वर्षांची परंपरा आहे. या काळात संतकवी, पंडितीकवी, शाहीर, बखरकार आदींनी गद्य - पद्य स्वरूपाची मौलिक निर्मिती केलेली आहे. या वाङ्मयाच्या प्रेरणा व स्वरूपाचे अंशत: दर्शन निवडलेल्या वेच्यांमधून होणार आहे.हे वाङ्मय भक्ती, अध्यात्म, पारलौकिक - लौकिक श्रद्धा प्रकट करणारे आहे. तत्कालीन लोकजीवन, लोकसंस्कृती, धर्मविचार, तत्त्वज्ञान आदींचा आविष्कार या वाङ्मयातून झालेला पाहावयास मिळतो. येथे मध्ययुगीन कालभान प्रकट होतेच, पण मराठी भाषेची बदलती रूपेही अनुभवता येतात.

Prashant

मराठी ₹ 90

ISBN 978-93-90483-81-5

9 789390 483815

www.prashantpublications.com
prashantpublication.jal@gmail.com

Also Available in
e-Book
kopykitab.com

Scanned with OKEN Scanner

प्रा.डॉ.बाबुराव उपाध्ये

"एक मार्गदर्शक संशोधन ग्रंथ"

आमचे अभ्यासू मित्र, साहित्यिक प्रा.डॉ. बाबुराव उपाध्ये यांनी लिहिलेला 'साहित्य संशोधन : स्वरुप आणि उपयोजन' हा ग्रंथ म्हणजे नवोदित, अभ्यासक, साहित्यिक, वाचक, समीक्षकांना नक्की दिशादर्शक, मार्गदर्शक ठरणारा असा संशोधन ग्रंथ आहे.

पत्रकारिता क्षेत्रामध्ये १९७५ पासून विविध माध्यमातूनकाम करताना 'संशोधन' ही तपस्वी जीवनाची भूमी असल्याचे जाणवत राहिले, आमची शोधपत्रकारिता आम्हाला सदैव जाण व भान ठेवण्यास शिकवत राहिली. डॉ बाबुराव उपाध्ये यांच्या 'साहित्य संशोधन' विषयातील विविध लेख वाचल्यानंतर हीच प्रचिती आली. भुत, वर्तमान, भविष्यकालीन, मराठी साहित्याचे संशोधन करणाऱ्यांना ह्या ग्रंथातील विषयमांडणी पीएच.डी.,चे संशोधन, ग्रंथसमीक्षण, ग्रंथपरीक्षण, अभ्यासकाला लागणारी एक उत्कृष्ट अवस्था आणि संशोधनासाठी लागणाऱ्या विविध साधनांचे येथे अनुभवाने उपयोजन केले आहे. या ग्रंथामुळे संशोधनाच्या वाटा अधिक उजळ होतील. असा विश्वास वाटतो.

साधी, सोपी, सरळ शब्दकळा आणि संशोधनासाठी लागणारी सुलभ दिशा यातून नक्कीच मिळेल. अशी अपेक्षा आहे. ग्रंथनिर्मिकाचे मनापासून अभिनंदन करतो.

श्री. प्रकाश बापुराव कुलथे

कार्याध्यक्ष, महाराष्ट्र संपादक परिषद, मुंबई
प्रमुख कार्यवाह, महाराष्ट्र साहित्य परिषद
शाखा : श्रीरामपूर.

स्नेहप्रकाश
प्रकाशन

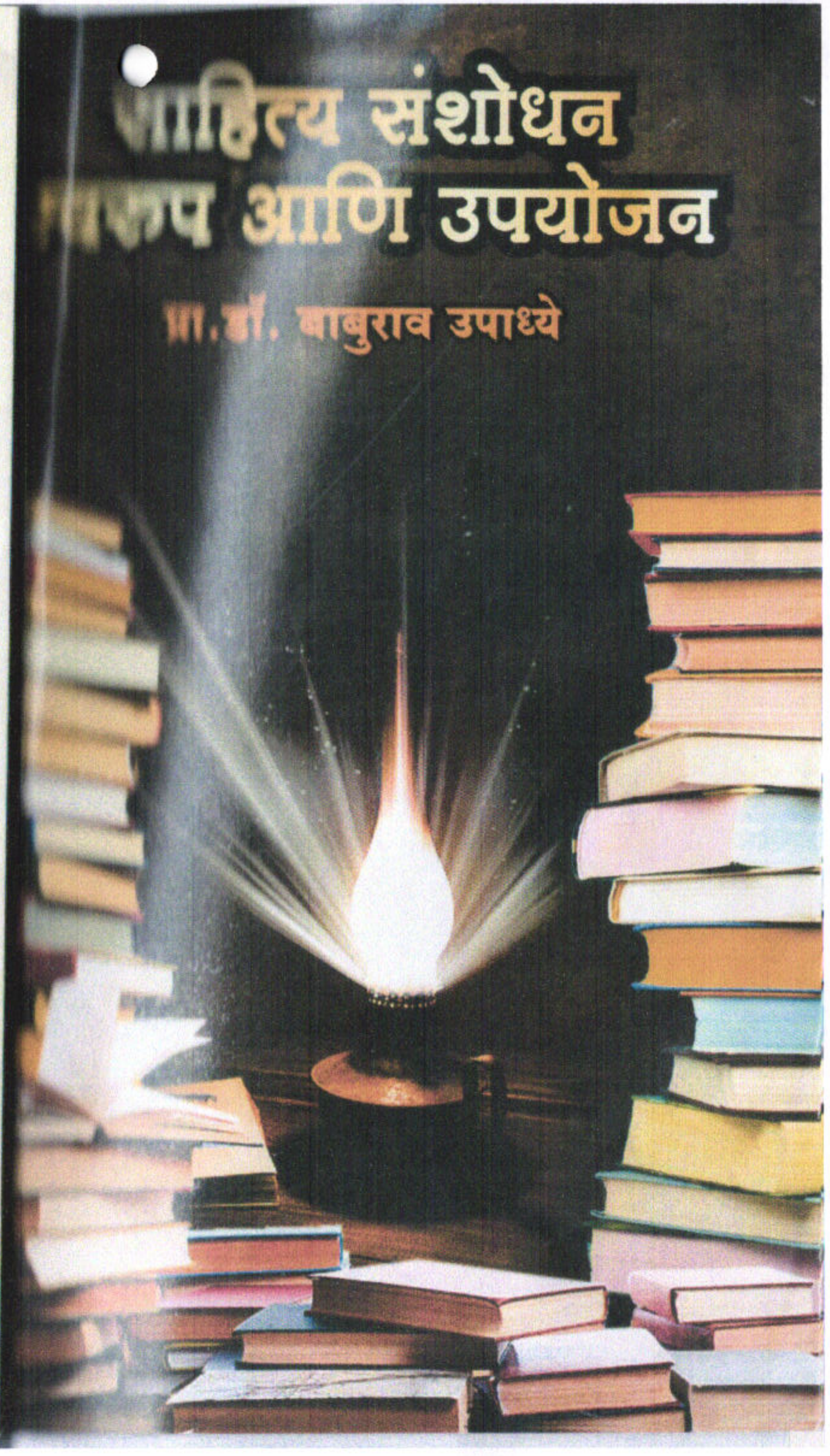

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)

* साहित्य संशोधनः स्वरूप आणि उपयोजन
(समीक्षाग्रंथ)
-प्रा. डॉ. बाबुराव उपाध्ये
* ISBN No.- ९७८-८१-९३६४०४-६-३

* प्रकाशक-
सौ. स्नेहलता प्रकाश कुलथे
स्नेहप्रकाश प्रकाशन,
वार्ड नं. ३ जिजामाता चौक
श्रीरामपूर-४१३७०९ जि.अहमदनगर
दूरध्वनी- ०२४२२ -२२२२८०,
भ्रमणभाष-९८३४६३९१९१,९८२२४२४००२

* सर्व हक्क- सौ. मंदाकिनी बाबुराव उपाध्ये
निर्मिक - १९१, इंदिरानगर श्रीदत्तमंदिराजवळ,
ता. श्रीरामपूर४१३७०९ जि.अहमदनगर
भ्रमणभाष-९६३७११४२२८

* अक्षरजुळवणी-
सौ. स्नेहलता प्रकाश कुलथे
'स्नेहप्रकाश', सिध्दीविनायक गणपती मंदिर रोड
मोरगे वस्ती, श्रीरामपूर, जि. अ.नगर
भ्रमणभाष- ९८३४६३९१९१,९८२२४२४००२

* किंमत -२००/-
* मुखपृष्ठ -सागर कुन्हे, श्रीरामपूर
* प्रथमावृत्ती-०५ ऑक्टोंबर २०२०, (सौ. मंदाकिनी उपाध्ये ५५ वा वाढदिवस)
* पृष्ठसंख्या- १८०

।। अर्पणपत्रिका ।।

''माझ्या अंधार वाटेवर
प्रकाशदीप होऊन जीवनप्रेरणा देणारे
मराठी साहित्य विश्वात समर्पित होत
मराठी माणूस, भाषा व संस्कृतीचे दीपस्तंभ असणारे
माझ्या 'वाचन, लेखन, संशोधन कार्यात सदैव
आपुलकीने मार्गदर्शक ठरणारे
आणि साहित्यप्रांतात सात्त्विक, माणुसकीच्या
साहित्य मंदिरातील माझे गुरूवर्य असणारे

डॉ.आनंद यादव
डॉ.र.बा.मंचरकर
डॉ.नागनाथ कोत्तापल्ले
डॉ.द.ता.भोसले
मा.प्राचार्य विजयराव कसबेकर

यांच्या प्रेमळ साहित्यसंवेदनशील व्यक्तिमत्त्वास माझा हा **'साहित्य संशोधन-स्वरूप आणि उपयोजन'** समीक्षाग्रंथ चरणी समर्पित करतो.

-डॉ. बाबुराव उपाध्ये, श्रीरामपूर

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 153 / 269

'साहित्य संशोधन- स्वरूप आणि उपयोजन'

अनुक्रमणिका

* प्रस्तावना : डॉ. शिरीष लांडगे पाटील
* लेखकाचे मनोगत- डॉ. बाबुराव उपाध्ये

०१. साहित्य संशोधन
०२. संशोधनपध्दती- नवीन प्रवाह
०३. साहित्य संशोधनाच्या नवीन दिशा
०४. भाषिक विषयाच्या संशोधन संधी
०५. साहित्य संशोधन आणि पत्रात्मक अभ्यास आराखडा
०६. 'संवादपर्व'मधील साहित्यिकांची पत्रे
०७. मराठी कवितेच्या निमित्ताने
०८. मराठी ग्रामीण कथेविषयी
०९. 'आईची माया' कथेच्या निमित्ताने
१०. मराठी कादंबरी- स्वरूप व संदर्भ
११. डॉ. आनंद यादव यांच्या आत्मपर कादंबऱ्यांच्या निमित्ताने
१२. 'झोंबी' मधील स्त्रीजीवन
१३. २००२ नंतरची दलित आत्मकथने
१४. ग्रामीण साहित्याचे स्वरूप आणि विवेचन
१५. प्रसारमाध्यमे: स्वरूप आणि वाटचाल
१६. सामाजिक भाषाविज्ञान
१७. आदिवासी समाज: स्थिती आणि गती
१८. मराठी विषय अभ्यासक्रम निमित्ताने...

।। प्रस्तावना ।।

साहित्य हेच स्वत:चे जगणे झालेल्या प्राध्यापकाचा समीक्षाग्रंथ

साहित्य, समीक्षा व्यवहारामध्ये डॉ. बाबुराव उपाध्ये यांचा **''साहित्य संशोधन: स्वरूप आणि उपयोजन''** हा ग्रंथ दाखल होत आहे. प्रथमत: डॉ. बाबुराव उपाध्ये यांचे अभिनंदन करतो आणि त्यानिमित्ताने या ग्रंथाला प्रस्तावनापर चार शब्द लिहितो. मात्र, हे लेखन करीत असताना, मला दोन भूमिका कराव्या लागत आहेत. माझी पहिली भूमिका विद्यार्थ्याची आहे. याचे कारण म्हणजे , डॉ. बाबुराव उपाध्ये हे मला एम. ए. ला शिकवायचे. म्हणून मी त्यांचा विद्यार्थी आहे. विद्यार्थ्याने आपल्या शिक्षकाच्या समीक्षा ग्रंथाला प्रस्तावना लिहिणे, हे योग्य ठरणार नाही. मात्र, असे असले तरी सध्या मी सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ मराठी अभ्यास मंडळाचा अध्यक्ष आहे. माझ्या या दुसऱ्या भूमिकेला जागत, एक अध्यक्ष म्हणून मी प्रस्तावनेचे लेखन करीत आहे.

डॉ. बाबुराव उपाध्ये हे तळमळीने आणि निष्ठेने अध्ययन, अध्यापन आणि संशोधन करणारे अध्यापक होते. जून २०१७ मध्ये ते सेवानिवृत्त झाले. अनेकदा सेवानिवृत्तीनंतर आपल्या मूळ विषयाशी असणारा अनुबंध सुटताना अनभुवायला येत असतो. मात्र, डॉ. बाबुराव उपाध्ये हे त्याला अपवाद आहेत. साहित्याचे आणि त्याचे नाते हे व्यावहारिक नाही, तर ते अत्यंतिक जिव्हाळ्याचे आहे. डॉ. बाबुराव उपाध्ये हे एक प्राध्यापक म्हणून ओळखले जातात. तसेच ते एक साहित्यिक म्हणूनही ओळखले जातात. त्यांनी आजवर अनेक साहित्यविषयक उपक्रमांमध्ये आपला सक्रीय सहभाग नोंदविला आहे. एक गरीब, पोरक्या मुलाची मराठी साहित्याशी नाळ जुळते. त्यानंतर अंतरी असणाऱ्या साहित्याच्या धाग्याने हा मुलगा अनेक साहित्यिकांशी जोडला जातो. त्यामधून डॉ. बाबुराव उपाध्ये यांनी एक स्वतंत्र विश्व निर्माण केले आहे. स्वत:चे स्वतंत्र स्थान निर्माण केले आहे. विशेषत: श्रीरामपूरच्या परिसरात डॉ. बाबुराव उपाध्ये यांनी साहित्य चळवळ रूजविण्याचा जो प्रयत्न केला आहे. तो महत्त्वाचा आहे. या चळवळीमध्ये श्रीरामपूरमधील काही साहित्यिक आहेत. वाचक आहेत.

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 154 / 269

डॉ. बाबुराव उपाध्ये यांनी गेल्या कित्येक वर्षापासून श्रीरामपूर नगरीमध्ये साहित्यनिर्मिती आणि साहित्यविषयक कार्य केले आहे. स्वत: सर्जनशील लेखन करीत असताना, अनेक नवागतांना साहित्य व्यवहारामध्ये उभे करण्यासाठी मदत केली आहे. त्यांच्या या कार्यामुळे त्यांचा एक मोठा साहित्य परिवार तयार झाला आहे. म्हणून डॉ. बाबुराव उपाध्ये यांचा एक साहित्यिक म्हणून विचार करावा लागतो. तसाच त्यांनी चालविलेल्या चळवळीचा विचार करावा लागतो. यापेक्षा या ग्रंथाच्या निमित्ताने त्यांच्यातील एक समीक्षकाचा प्रत्यय येतो. अर्थात त्यांचे समीक्षाग्रंथ यापूर्वीही आहेत. समीक्षा व्यवहारात त्यांची नोंद झाली आहे.

डॉ. बाबुराव उपाध्ये हे सतत लेखन, वाचन, साहित्यविषयक उपक्रम, अध्ययन, अध्यापन आणि संशोधनात व्यग्र असतात. त्याचा परिपाक या ग्रंथामध्ये प्रत्ययास येतो. या ग्रंथामध्ये डॉ. बाबुराव उपाध्ये यांनी वेळोवेळी लिहिलेले लेख आहेत. त्यांची शीर्षके पाहा. 'साहित्य संशोधन', 'संशोधन पध्दतीतील नवीन प्रवाह', 'साहित्य संशोधनाच्या नव्या दिशा', 'भाषिक विषयाच्या संशोधन संधी', 'साहित्य संशोधन आणि पत्रात्मक अभ्यास आराखडा', 'संवादपर्व'मधील साहित्यिकांची पत्रे, 'मराठी कवितेच्या निमित्ताने', 'नव्वदोत्तरी मराठी ग्रामीण कथा', 'आईची माया'कथेच्या निमित्ताने, 'मराठी कादंबरी स्वरूप व संदर्भ', 'आनंद यादव यांच्या आत्मचरित्रपर कादंबऱ्यांच्या निमित्ताने', 'झोंबी मधील स्त्रीजीवन', '२००२ नंतरची दलित आत्मकथने', 'ग्रामीण साहित्याचे स्वरूप', 'साठोत्तरी ग्रामीण साहित्य', '१९९० नंतरचे मराठी ग्रामीण साहित्य', 'प्रसारमाध्यमे: स्थिती व गती', 'प्रसारमाध्यमे आणि साहित्य', 'प्रसारमाध्यमे आणि समाज', 'प्रसारमाध्यमातील मराठी', 'प्रसारमाध्यमे: जाहिरातींचे भाषिक कौशल्य', 'सामाजिक भाषाविज्ञान', 'आदिवासी समाज: स्थिती आणि गती', 'मराठी विषय अभ्यासक्रम निमित्ताने' ही सर्व शीर्षके पाहिली तरी डॉ. उपाध्ये यांच्या विचारांचा आणि त्यांच्या समीक्षेचा पैस लक्षात येतो.

साहित्य संशोधन काय आहे? भाषिक संशोधनाचे स्वरूप, नवीन प्रवाह, संशोधनपध्दती, संशोधनाच्या नव्या दिशा, संशोधनातील संधी डॉ. उपाध्ये सांगतात. तसेच प्रसंगपरत्वे त्यांनी विविध ग्रंथांची केलेली समीक्षा पुढे येते. म्हणजेच मराठी समीक्षा, संशोधन, उपयोजित समीक्षा, सैध्दांतिक, उपयोजित मराठी आणि भाषाविज्ञान

अशा विविध विषयांवर डॉ. उपाध्ये यांनी लिहिले आहे. 'दिसामाजी काहीतरी लिहीत जावे' यानुसार डॉ. बाबुराव उपाध्ये हे सतत साहित्यविषयक विचार करीत असतात, लेखन करतात. या विचारांचा प्रभाव आणि परिणाम त्यांच्या एकूणच लेखनावर होताना दिसतो. ते वेगवेगळ्या विषयांवर सहजतेने आणि अधिकारवाणीने लिहितात. ते पाहिल्यानंतर असे लक्षात येते की, साहित्य हा एकच ध्यास असलेल्या डॉ. बाबुराव उपाध्ये यांचे हे समीक्षालेख त्यांच्या समीक्षा कार्याची पावती आहेत. म्हणून ते महत्त्वाचे ठरतात. त्यांनी प्रसंगपरत्वे वेगवेगळ्या विषयांवर लिहिलेले समीक्षालेख या निमित्ताने एकत्र वाचायला मिळतात. ही एक महत्त्वाची बाब आहे. वाचक या समीक्षा लेखांची चिकित्सा करतील , त्यातील चांगल्या- वाईटाची चर्चा करतील, अशी अपेक्षा व्यक्त करतो. कोणत्याही ग्रंथाच्या बाबतीत हे आवश्यक असते. शेवटी इतकेच म्हणता येईल की, साहित्य हेच स्वत:चे जगणे झालेल्या एका प्राध्यापकाच्या या समीक्षा ग्रंथाचे वाचक निश्चित स्वागत करतील , असा विश्वास व्यक्त करतो आणि थांबतो.

- **प्रा.डॉ.शिरीष राजाराम लांडगे**
अध्यक्ष, मराठी अभ्यास मंडळ,
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ,पुणे
मराठी विभाग प्रमुख,
श्री मारूतराव घुले पाटील शिक्षण संस्थेचे,
जिजमाता शास्त्र व कला महाविद्यायलय,
ज्ञानेश्वर नगर, पो. भेंडे, ता. नेवासा
जि. अहमदनगर ४१४६०५
भ्रमणभाष- ९४०४९८०३२४

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 155 / 269

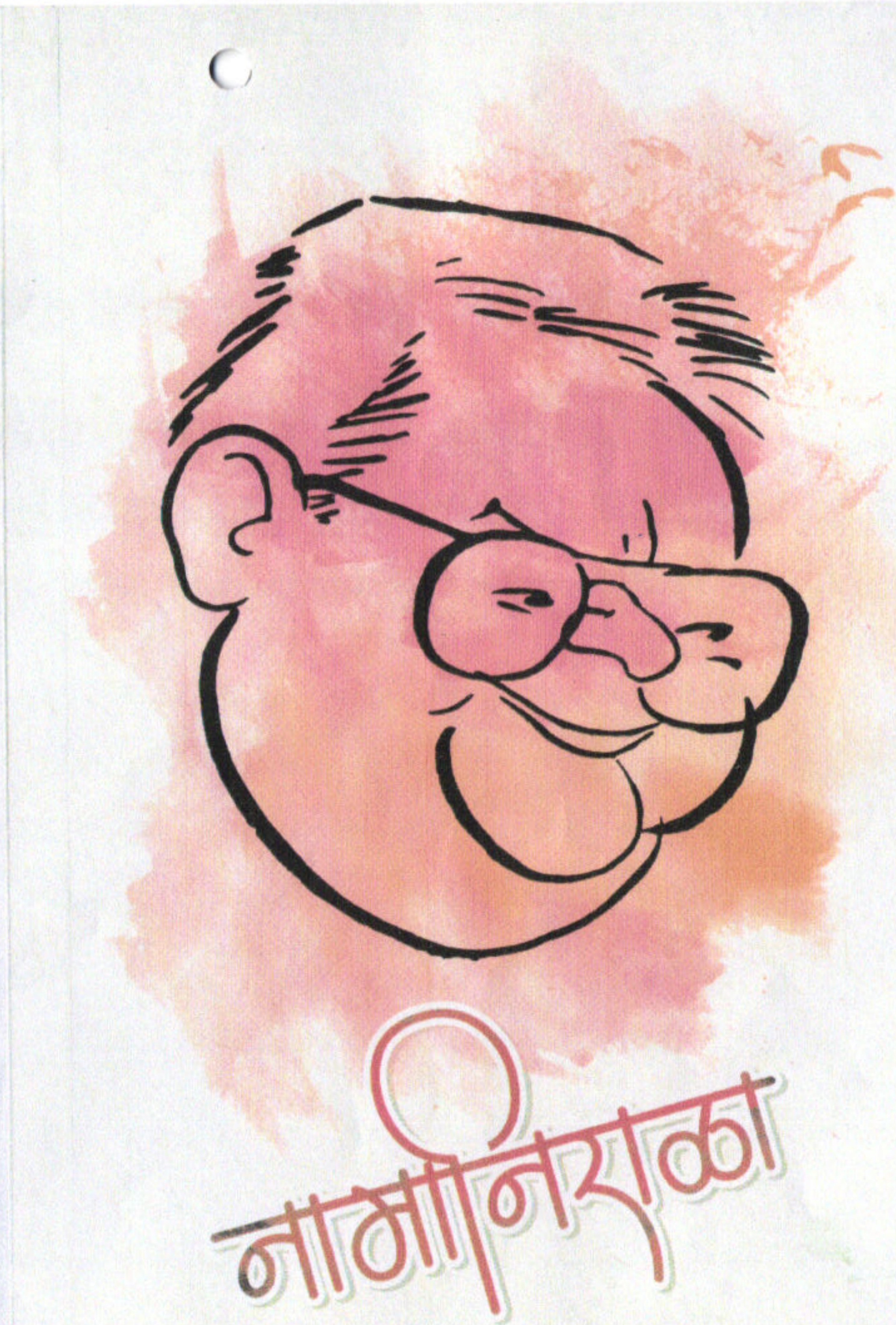

नामीनरका

(ग्रामीण साहित्यिक नामदेवराव देसाई गौरव ग्रन्थ)

संपादक – डॉ. बाबुराव उपाध्ये

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 157 / 269

'नामानिराळा'

(ग्रामीण साहित्यातील गुरूवर्य श्री.नामदेवराव देसाई गौरवग्रंथ)

संपादक : श्री.डॉ.बाबुराव दत्तात्रय उपाध्ये

सर्वाधिकार :
सौ.मंदाकिनी बाबुराव उपाध्ये
१९१, इंदिरानगर,श्रीदत्त मंदिराजवळ,श्रीरामपूर ४१३७०९
जि.अहमदनगर. भ्रमणध्वनी-९१७५३१८२१७

प्रकाशन :
'स्नेहप्रकाश प्रकाशन',

प्रकाशक :
सौ.स्नेहलता प्रकाश कुलथे
'वार्ड नं.३,जिजामाता चौक,श्रीरामपूर-४१३७०९,जि.अहमदनगर
दूरध्वनी-०२४२२ -२२२२८०, भ्रमणभाष-९८३४६३९१९१
E-mail-snehalatakulthe17@gmail.com

प्रथम आवृत्ती : ४ डिसेंबर २०२० (नामदेवराव देसाई यांचा ८१ वा वाढदिवस)

मार्गदर्शन/विशेष सहकार्य-
श्री. प्रकाश बापुराव कुलथे (कार्याध्यक्ष-महाराष्ट्र संपादक परिषद,मुंबई)

ISBN No.- 978-81-936404-9-4

किंमत -१००/- **पृष्ठसंख्या**- १५४

मुखपृष्ठ -सागर कुऱ्हे, श्रीरामपूर

।। अर्पणपत्रिका ।।

स्व. सौ. जयश्री नामदेवराव देसाई

आमच्या साहित्य वर्तुळातील आमच्या वहिनी,काकू,माई अशा नामाभिधानाने आमच्यावर पूत्रवत प्रेम करणाऱ्या, वत्सलतेने आतिथ्यशीलता करणाऱ्या,आमचे गुरूवर्य नामदेवराव देसाई यांच्या विनोदी,लोकप्रबोधक लेखनातील प्रेरणादायी पात्र असणाऱ्या

स्व.सौ.जयश्रीमाई नामदेवराव देसाई यांच्या चरणी हा गौरवग्रंथ समर्पित आहे.

-डॉ. बाबुराव उपाध्ये
संपादक

०५. जिंदादिल लेखक : नामदेवराव देसाई

मराठी साहित्यामध्ये एक विनोदी लेखक, ज्येष्ठ ग्रामीण साहित्यिक म्हणून नामदेवराव देसाई हे ओळखले जातात. त्यांचे नाव श्रीरामपूर शहरामध्ये कुणाला माहीत नाही, असे होणार नाही. ते अशोक सहकारी साखर कारखान्यामध्ये सेवेत असल्यापासून मी त्यांना ओळखतो. त्यावेळी त्यांचे सार्वमतमध्ये खुसखुशीत विनोदी लेखन यायचे. त्यावेळेपासून एक लेखक म्हणून माझ्या मनात देसाई यांच्याविषयी आदरभाव निर्माण झाला होता. तो उत्तरोत्तर वाढत गेला. पण माझा आणि त्यांचा प्रत्यक्ष संपर्क व्हायला, विचारांची देवाण-घेवाण व्हायला काही अंशी उशीर झाला. पण जो काही संपर्क झाला, त्यातून मला जीवनाची नवीन शिदोरी मिळाली.

नामदेवराव देसाई हे नाऊरसारख्या छोट्या गावातील शेतकरी कुटुंबातून पुढे आले. साठ नंतरच्या काळात श्रीरामपूर परिसरातील शिक्षित तरुणांनी ग्रामीण परिसरात आपली स्वतंत्र ओळख निर्माण केली. त्यामध्ये नामदेवराव देसाई हे एक महत्त्वाचे नाव आहे. त्यांचे बहुतांश जीवन श्रीरामपूर, नेवासा परिसरात व्यतीत झाले. त्यांनी लेखक म्हणून आपला स्वतंत्र ठसा उमटविला तसाच एक पत्रकार, अभिनेता म्हणूनही त्यांनी आपली स्वतंत्र ओळख निर्माण केली. 'सकाळ'मधील नामानिराळा, 'सार्वमत'मधील गावगप्पा ही त्यांची सदरे विशेष गाजली. अहमदनगर येथे झालेल्या सत्तराव्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे ते सहकार्याध्यक्ष होते. अनेक दिवाळी अंकातून त्यांच्या विनोदी कथा यायच्या. त्यातून नमुनेदार माणसे, त्यांचे किस्से यातून देसाई यांची कथा फुलते. गोष्टी वेल्हाळपणा, प्रवाहीपणा हा त्यांच्या कथांचा स्थायीभाव राहिला आहे. माणसाला रडवणे सोपे असते पण त्याला हसविणे ही मोठी कठीण गोष्ट असते. अशी काहीशी कठीण बाब सहजतेने करायला निश्चितच मोठी साधना लागते. ती साधना नामदेवरावांनी साधली होती.

त्यांनी आयुष्यभर समकालीन जीवनावर प्रतिसाद देत लेखन केले. त्यांच्यातील सर्जकाने समकालीन प्रश्नांना प्रतिसाद देत स्वत:चे चिंतन मांडले. त्यांनी

आपल्या साहित्यातून शेतकऱ्याच्या जीवनातील दु:खे मांडली. तसेच वाचकाला खळखळून हसवत विचार करायला भाग पाडले. फक्त लेखन करून ते थांबले नाहीत तर भाषणे दिली. अनेक सभा, संमेलनात आपल्या हजरजबाबी, खुसखुशीत प्रभावी निवेदनाने श्रोत्यांना खळखळून हसविले.

त्यांच्याशी गप्पा मारताना मला त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वातील काही वैशिष्ट्ये जाणवली. नामेदवराव देसाई हे पुरोगामी विचारधारेवर विश्वास ठेवणारे. लोकांच्या मनातील अंधश्रध्दा दूर होण्यासाठी प्रयत्न करणारे आहेत. निश्चित असा जीवनाचा दृष्टिकोण स्वीकारून त्यावर आधारित आपले जीवन व्यतीत करणारे आहेत. विनोद हा त्यांच्या जीवनाचा स्थायीभाव राहिला आहे. त्या आधारावर त्यांनी जीवनाचे विश्लेषण, चिकित्सा केली आहे. त्यांची अभिव्यक्ती मात्र विनोदाच्या माध्यमातून केली. म्हणून नामदेवराव देसाई यांचा विनोद हा टवाळा आवडे. विनोद अशा स्वरूपाचा नव्हता तर त्यामागे भक्कम अशी वैचारिक भूमिका होती. या वैचारिक भूमिकेतून नामदेवरावंनी आपले समग्र लेखन केलेले आढळते. असा या जिंदादील लेखकाचा आज गौरव होत आहे त्यानिमित्ताने गौरवग्रंथ निघत आहे. ही मोठी समाधानाची आणि आनंदाची बाब आहे. प्रा. डॉ. बाबुराव उगले, संपादक प्रकाश कुलथे, कवयित्री सौ. संगीता फासाटे यांनी हा ग्रंथ प्रत्यक्षात आणला, त्यांचे आभार. शेवटी इतकेच! ज्येष्ठ साहित्यिक नामदेवराव देसाई यांना उत्तम आरोग्य लाभो, अशी प्रार्थना करतो. धन्यवाद.

– प्रा.डॉ.शिरीष लांडगे
अध्यक्ष, मराठी अभ्यास मंडळ
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ,पुणे
भ्रमणभाष-९४०४९८०३२४

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 158 / 269

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)

ही नवी ओळख आहे - समाजशिल्पशास्त्रज्ञ महाराजा सयाजीराव गायकवाड या भारताच्या सुपुत्राची. आजच्या आधुनिक भारताच्या जडणघडणीचे एक शिल्पकार असलेल्या या महाराष्ट्राच्या राजाने स्वत: शिकून जगभरातील प्रशासन पद्धतीचा अभ्यास करत सुप्रशासन आणि जनतेच्या ज्ञानात्म प्रबोधनातूनच जनकल्याणाचा ध्यास घेतला.

शिक्षण-विज्ञान हेच प्रगतीचे परिवर्तनाचे साधन आहे हे ओळखून या देशात प्रथमच सक्तीचे प्राथमिक मोफत शिक्षण, सुप्रशासन-न्याय, शेती उद्योगांना मदत, धर्म खात्याच्या माध्यमातून सामाजिक-धार्मिक सुधारणा करून मानवता व सर्वधर्मसमभावाचा मार्ग निवडला.

शैक्षणिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अन् वाङ्मयीन कलांचे सयाजीराव आश्रयदाते होते. पितामह नौरोजी, जमशेटजी टाटा, ना.गोखले, म. गांधी, लो. टिळक, न्या. रानडे, स्वा. सावरकर, म. शिंदे, म. फुले, डॉ. आंबेडकर, पं. मालवीय, कर्मवीर भाऊराव, राजर्षी शाहू या आणि अनेक युगपुरुषांना आणि संस्थांना जगात आठव्या क्रमांकाचे श्रीमंत असलेल्या सयाजीरावांनी केलेली कोट्यवधीची मदत हे त्यांचे जगावेगळे दातृत्व होते.

सार्वभौम राजा असलेले सयाजीराव स्वातंत्र्ययोद्धयाचे पाठीराखे, एक प्रज्ञावंत लेखक, सुप्रशासन अन् जनकल्याणातच आपला मोक्ष शोधणाऱ्या, या देशप्रेमी राजाची सर्व अंगांनी नवी ओळख या ग्रंथातून करून देण्याचा प्रयत्न केला आहे.

महाराजा सयाजीराव गायकवाड संशोधन व प्रशिक्षण संस्था
११५, म. गांधीनगर, स्टेशन रोड,
औरंगाबाद - ४३१ ००५
मो. - ९८८१७४५६०४
ई-मेल : sayajiraogsps@gmail.com

समाजशिल्पशास्त्रज्ञ सयाजीरावांची ओळख संपादक : बाबा भांड, डॉ. राजेंद्र मगर

११

समाजशिल्पशास्त्रज्ञ
सयाजीरावांची ओळख

संपादक
बाबा भांड
डॉ. राजेंद्र मगर

तत्त्वज्ञानाचा व्यासंग असलेले, देशभरातील विद्वानांच्या ज्ञानाचा उपयोग करून घेणारे प्रज्ञावंत साहित्यप्रेमी होते. एवढेच नाही तर हिंदुस्थानात एकमेव सार्वभौम राजा असलेल्या हिंमतबाज सयाजीरावांनी आयुष्यभर राष्ट्रीय चळवळीला मदत करून ते स्वातंत्र्ययोद्ध्यांचे पाठीराखे झाले, या इतिहासाची ओळखही नव्याने होत आहे.

अनेक साहित्य संमेलनांचे अध्यक्ष, शिकागो येथील दुसऱ्या जागतिक सर्वधर्म परिषदेचे अध्यक्ष, बनारस हिंदू विद्यापीठाचे चान्सलर या आणि अशा अनेक गोष्टींची या ग्रंथाने नव्याने ओळख होईल.

विद्याव्यासंगी सयाजीराव हे एक प्रज्ञावंत लेखक होते, हे त्यांनी लिहिलेल्या पुस्तकांतून, भाषणांतून, पत्रांतून, रोजनिशीतून आणि पंचाहत्तर हजार हुकमांतून दिसून येते. एवढेच नाही तर देशभरातील शैक्षणिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अन् वाङ्मयीन कलांचे ते मोठे आश्रयदाते होते. अनेक युगपुरुषांना-संस्थांना त्यांनी आयुष्यभर सढळ हाताने कोट्यवधींची मदत केली. पितामह दादाभाई नौरोजी, जमशेटजी टाटा, नामदार गोपाळ कृष्ण गोखले, लोकमान्य बाळ गंगाधर टिळक, महात्मा गांधी, न्यायमूर्ती म. गो. रानडे, महात्मा जोतीराव फुले, राजर्षी शाहू, डॉ. भीमराव आंबेडकर, पंडित मदन मोहन मालवीय, कर्मवीर भाऊराव पाटील, महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे, गंगाराम भाऊ म्हस्के, स्वातंत्र्यवीर सावरकर ही यातील काही नावे आहेत. महाराजांच्या या दातृत्वाचा स्वतंत्र ग्रंथ तयार होत असून, मदतीचा हा आकडा ६५ कोटींच्या जवळपास पोहोचला आहे.

सयाजीराव गादीवर आले त्यावेळी बडोदे संस्थान काही लक्ष रुपये तोट्यात होते; पण वीस वर्षांच्या सुप्रशासनातून आणि व्यवस्थापनाच्या कौशल्यातून मॅनेजमेंट गुरू सयाजीराव जगातले आठव्या क्रमांकाचे श्रीमंत ठरले. यामागे समाजशिल्पशास्त्रज्ञ सयाजीरावांचे कोणते गुण होते, याची ओळख या ग्रंथातून करून देण्याचा नम्र प्रयत्न आम्ही केला आहे. याकामी लेखन सहकार्य करणारी सर्व अभ्यासू मंडळी आमचे स्नेही आहेत. त्यांच्या टीमवर्कमुळेच सांस्कृतिक अक्षरधनाचा हा वारसा पुढे येऊ शकला. या संपादनात महत्त्वाची जबाबदारी डॉ. राजेंद्र मगर या तरुण मित्राने सांभाळली. हा ग्रंथ वाचून सयाजीरावांच्या वेगवेगळ्या अधिक पैलूंची ओळख करून घेण्याची प्रेरणा जिज्ञासू वाचकांना होईल, अशी आमची आशा आहे.

- बाबा भांड

अनुक्रमणिका

पुस्तकाबद्दल... / ३
१. सयाजीराव महाराज : ज्ञानोपासक - डॉ. शिरीष लांडगे / ७
२. समाजसुधारणा - प्रा. योगेश्वर जाधव / २०
३. आदर्श प्रशासक - डॉ. महादेव वाळुंज / ३२
४. सयाजीराव महाराजांच्या शेतीसुधारणा - पूनम नाईकनवरे / ४०
५. महाराजांचे व्यवस्थापन - डॉ. अरुणकुमार मानकर / ४९
६. भारतीय उद्योगाचा 'बीजपुरुष' : सयाजीराव - प्रा. दिनेश पाटील / ६१
७. बडोदा संस्थानाची आर्थिक सुबत्ता - प्रवीण मालुंजकर / ७४
८. भारतीय सहकाराचे 'सयाजी'मॉडेल - सौरभ गायकवाड / ८५
९. सयाजीराव महाराजांचे शैक्षणिक कार्य - मंदा हिंगुराव / ९१
१०. ग्रंथालय चळवळ - डॉ. अमोल महाजन / १०१
११. धर्मसुधारणा - डॉ. प्रमोद कुमावत / ११०
१२. एक चौमुखी दातृत्व - धारा भांड-मालुंजकर / ११६
१३. महाराजांची आंतरराष्ट्रीय शतपावली - डॉ. विशाल तायडे / १२५
१४. ललितकलांना मदत - संदीप जोशी / १३१
१५. बडोद्यातील वास्तू - सारंग पाटील / वैशाली पाटील / १४२
१६. महाराजांची रत्ने - नामदेव आवताडे / १५२
१७. महाराजा सयाजीरावांचे इतिहासविषयक विचार - डॉ. सुनीता बोर्डे / १६६
१८. आधुनिक भारताचे शिल्पकार - योगेश निकम / १७६
१९. साहित्यप्रेमी महाराजा सयाजीराव - डॉ. राजेंद्र मगर / १८७
२०. स्वातंत्र्ययोद्ध्यांचे पाठीराखे सयाजीराव - बाबा भांड / १९९
लेखक परिचय / २०९

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)

प्रज्ञावंत महाराजा सयाजीरावांबद्दल

"बडोदे हे भारतातील महान व्यक्ती तयार करण्याचे ट्रेनिंग स्कूल व भावी स्वतंत्र भारताची प्रयोगशाळाच आहे. स्वतंत्र भारताची शासनव्यवस्था कशी असावी, याचे प्रयोग सयाजीराव महाराज करत आहेत."

- लोकमान्य बाळ गंगाधर टिळक

"बडोदे संस्थानात सामाजिक सुधारणांविषयी जे कायदे करण्यात आले ते युरोप व अमेरिकेतील कोणत्याही सुधारलेल्या राष्ट्राच्या तद्विषयक कायद्यांपेक्षा पुढारलेले आहेत."

- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

"१९०६ला मी सयाजीराव महाराजांचं अंत्यजोद्धारासंबंधीचं भाषण वाचलं आणि मी निश्चय केला, हेच काम आजन्म करायचं. गरीब व मागासवर्गीय मुलांच्या शिक्षणाचं काम वसतिगृहाच्या माध्यमातून सुरू केलं."

- कर्मवीर भाऊराव पाटील

"श्रीमंत सरकार गायकवाड महाराजांनी बडोद्यात शेतकऱ्याचा असूड ग्रंथ लक्षपूर्वक ऐकिला व द्रव्यद्वारे मदत करून, माझा यथासांग सत्कार केला."

- महात्मा जोतीराव फुले

"हिंदुस्थानात आतापर्यंत दोनच खरे राजे झाले आहेत, ते आहेत छत्रपती शिवाजी महाराज आणि सयाजीराव महाराज."

- चक्रवर्ती राजगोपालाचारी

"महाराष्ट्रातील शंभर वर्षांतील बुद्धिवान, कर्तृत्ववान, प्रतिभावान व्यक्तींत पहिले सयाजीराव गायकवाड आहेत."

- इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे

"भारतवर्ष के वर्तमान सभी राजाओं में बुद्धिमत्ता और देशाभिमान की दृष्टी से सयाजीराव का मेरे मनपर विशेष प्रभाव पडा है।"

- स्वामी विवेकानंद

"भारतातील शेवटचा आदर्श राजा."

- पंडित मदन मोहन मालवीय

"श्रीमंत सयाजीराव गायकवाड हे मराठी प्रकाशनाचे पोशिंदे होते."

- अनंत हरी लिमये

१.

सयाजीराव महाराज : ज्ञानोपासक

- डॉ. शिरीष लांडगे

महाराजा सयाजीराव गायकवाड हे एक राज्यकर्ते होते. त्यांच्यापुढे एक सधन व संपन्न जीवन होते. इतरांचा फारसा विचार न करताही ते आरामात जगू शकत होते; पण त्यांनी वेगळा मार्ग निवडला. स्वतःसाठी जगत असताना ते इतरांसाठी जगले. त्यांनी सतत लोकांच्या कल्याणाचा विचार केला. या वेगळेपणामुळे महाराजा सयाजीराव गायकवाड यांचे आपल्याला स्मरण करावे लागते.

महाराजांचे स्मरण करीत असताना त्यांचे सबंध आयुष्य डोळ्यांसमोर येते. महाराजांना पंचाहत्तर वर्षांहून अधिक आयुष्य लाभले. पैकी सत्तावन्न वर्षे त्यांनी राज्यकारभार केला. उर्वरित वर्षे ही त्यांच्या जडणघडणीची मानावी लागतात. महाराजांचा बालपणाचा काळ हा बारा वर्षांचा आहे. या बारा वर्षांच्या काळाचे मुख्य वैशिष्ट्य म्हणजे, या काळात महाराज हे अक्षरशत्रू होते. ते शिक्षित नव्हते. अर्थात, या काळात महाराजांचे औपचारिक शिक्षण झाले नसेल; पण त्यांचे अनौपचारिक शिक्षण झाले असणार. या अनौपचारिक शिक्षणाने महाराजांच्या व्यक्तिमत्त्वाची प्रारंभिक जडणघडण झाली. या काळात त्यांचे स्वभावादी गुणदोष विकसित झाले असतील. पुढे दत्तक गेल्यानंतर महाराजांचे सहा वर्षे औपचारिक शिक्षण झाले.

महाराजांनी सत्तावन्न वर्षे राज्यकारभार करून आपले कार्यकर्तृत्व सिद्ध केले. अशावेळी प्रश्न निर्माण होतो की, महाराजांच्या कर्तृत्वात महत्त्व कशाला द्यायचे? म्हणजे त्यांच्या राजे असण्याला की त्यांच्या बौद्धिक क्षमतेला? म्हणजे असे पाहा,

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts; Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 161 / 269

2020

राज्यशास्त्र

भारतातील राजकीय प्रक्रिया

M.A. II. (Sem. - IV)

♦ Dr. Sambhaji Tanpure ♦ Dr. Abhijit Patil

Choice Based Credit System (CBCS)

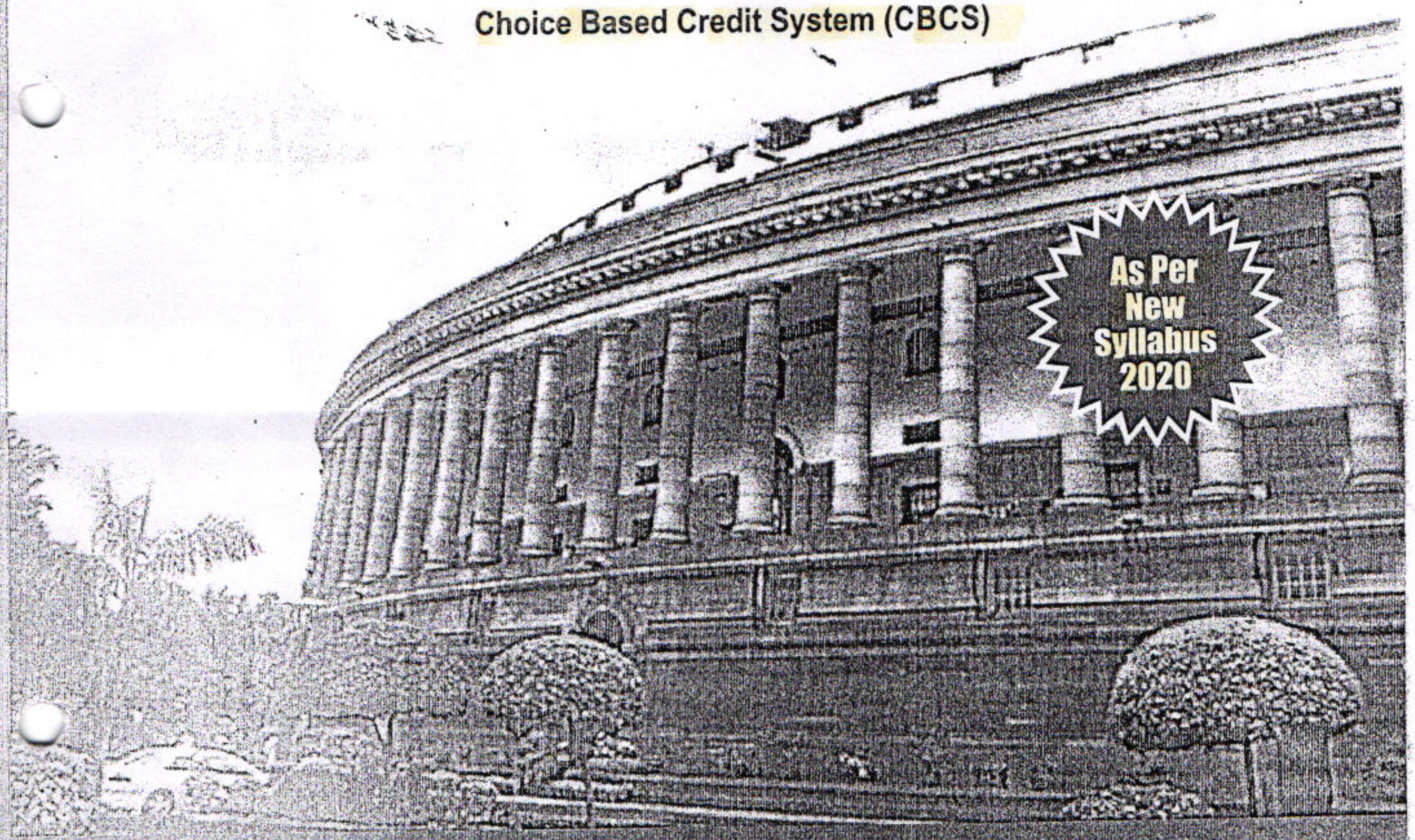

SUCCESS PUBLICATIONS

PRINCIPAL
Jijamata College of Science & Arts
Dnyaneshwarnagar, Tal. Newasa
Dist. Ahmednagar

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या जून २०२० पासून सुरू झालेल्या एम. ए. च्या
राज्यशास्त्र (भारतातील राजकीय प्रक्रिया) या विषयाच्या अभ्यासक्रमासाठी व
इतर विद्यापीठांच्या संबंधित अभ्यासक्रमासाठी उपयुक्त पुस्तक

राज्यशास्त्र

भारतातील राजकीय प्रक्रिया (PO-C11)

(M. A. - II.) (Sem. - IV)

Dr. Sambhaji Tanpure

(M.A., Ph.D.)

Jijamata Arts, Science and Commerce College, Newasa, Ahmednagar.

Dr. Abhijit Patil

(M.A., M. Phil., NET., Ph.D.)

Shiv Chhatrapati Arts, Commerce and Science College, Junnar, Pune.

२०२०

किंमत रु. १४०/-

SUCCESS PUBLICATIONS

PRINCIPAL
Jijamata College of Science & Arts
Dnyaneshwarnagar, Tal. Newasa
Dist. Ahmednagar

प्रकाशक :
डॉ. राजेश पाटणे
सक्सेस पब्लिकेशन्स
राधाकृष्ण अपार्टमेंट, ५३५ शनिवार पेठ,
आप्पा बळवंत चौक, प्रभात टॉकिज समोर, पुणे ४११ ०३०
फोन नं : ०२०-२४४३४६६२
मोबा. - ९३२५३१५४६४

© प्रकाशकाधिन

मुद्रक :
सक्सेस पब्लिकेशन्स
स. न. ३०/२७, लक्ष्मी इंडस्ट्रियल इस्टेट
प्रभात न्यूज पेपर जवळ, धायरी, पुणे : ४११ ०४१

आवृत्ती
२०२०

संपादक
श्री. वाल्मिक गायकवाड

अक्षरजुळणी :
कु. वर्षा लोखंडे

मुखपृष्ठ :
कु. वर्षा लोखंडे

ISBN NO : 978-93-24457-37-9

No part of this book may be reproduced or copied in any form or by any means [graphic, electronic or mechanical, including photocopying, recording, taping, or information retrieval systems] or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device, etc., without the written permission of the publishers.

Every effort has been made to avoid errors or omissions in this book. Inspite of this errors may creep in. Any mistake, error or discrepancy noted may be brought to our Notice which shall be taken care of in the next edition. It is Notified that publisher shall not be responsible for any damage or loss of action to anyone of any kind in any manner, therefrom. It is suggested to all the readers, always refer original references wherever necessary.

❖ अनुक्रमणिका ❖

१.	पक्षीय आणि निवडणूक राजकारणाचे स्वरूप ◣ १.१ भारतातील पक्षपद्धती ◣ १.२ भारतातील निवडणूक यंत्रणा ◣ १.३ एकपक्षीय प्रभुत्व ◣ १.४ स्पर्धात्मक बहुपक्षीय पद्धती ◣ १.५ आघाड्यांचे राजकारण	१.१ ते १.३९
२.	केंद्र–राज्य वित्तीय संबंध ◣ २.१ केंद्र–राज्य वित्तीय संबंध ◣ २.२ वित्तीय संसाधनांचे वाटप ◣ २.३ वित्त आयोगाची भूमिका ◣ २.४ निती आयोग	२.१ ते २.१३
३.	केंद्र–राज्य राजकीय संबंध ◣ ३.१ राज्यपालांची भूमिका ◣ ३.२ आणिबाणीविषयक तरतुदी ◣ ३.३ राज्यांची स्वायत्तता	३.१ ते ३.१३
४.	राजकारणाचे सामाजिक निर्धारक ◣ ४.१ धर्म आणि राजकारण ◣ ४.२ जात आणि राजकारण ◣ ४.३ भाषा आणि राजकारण	४.१ ते ४.१६
५.	जनसंघटनांचे राजकारण ◣ ५.१ नक्षलवादी चळवळी ◣ ५.२ शेतकरी चळवळी ◣ ५.३ नागरी समाज संघटना	५.१ ते ५.२६

2021 —

B.A. | B.Com. | B.Sc. Text Book List 2021-22

प्रशांत पब्लिकेशन्स

Prashant

क्रमिक व संदर्भ पुस्तके मिळण्याचे विश्वसनीय ठिकाण

- ऑफिस : ३, प्रताप नगर, संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड, नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव.
- दूरध्वनी : ०२५७-२२३५५२०, २२३२८०० ▪ मोबा : ९६६५६२६७१७, ९४२१६३६४६०
- Email : prashantbookhouse@gmail.com ▪ Web : www.prashantpublications.com

मा. प्राचार्य/विभागप्रमुख/ग्रंथपाल

नविन बदललेल्या **CBCS Pattern** नुसार **TYBA, TYBSc** व **TYBCom** या नविन अभ्यासक्रमाची सेमिस्टर ५ व ६ ची क्रमिक पुस्तकांची यादी तसेच कला, वाणिज्य व विज्ञान शाखेच्या सर्व क्रमिक पुस्तकांची यादीदेखील सोबत देत आहोत. तसेच ही सर्व पुस्तके **ई-बुक्स (e-Books)** मध्ये देखील उपलब्ध आहेत. आपणास विनंती आहे की, कृपया आपल्या महाविद्यालयाची बहुमूल्य ऑर्डर पाठवून सहकार्य करावे. अधिक माहितीसाठी **www.prashantpublications.com** ला अवश्य भेट द्या.

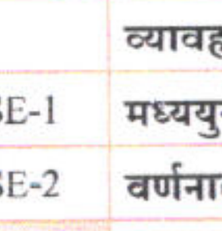

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ - कला, वाणिज्य व विज्ञान

क्रमिक संदर्भ पुस्तक सूची २०२१-२०२२

ORDER FORM

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
T.Y.B.A. (w.e.f. 2021-22)					
		मराठी			
1	CC-1E	**तीन मुलांचे चार दिवस** - प्रवास वर्णन (सत्र 5)	*आदर्श पाटील, विकास वाळवे, श्रीकृष्ण शेळके*		200
2		**भाषा : लेखनकौशल्य व शासनव्यवहार**	*डॉ संदीप माळी*		100
3	CC-1F	**रूप : कवितेचे** (सत्र 6)	*संपादित मराठी अभ्यास मंडळ*		-
4		**व्यावहारिक व उपयोजित मराठी** (पर्यायी)	*डॉ वेदश्री थिगळे*		225
5	DSE-1	**मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा स्थूल इतिहास**	*डॉ अतुल मधुकरराव देशमुख*		195
6	DSE-2	**वर्णनात्मक भाषाविज्ञान**	*डॉ वेदश्री थिगळे, डॉ प्रभाकर जोशी*		250
		हिंदी			
7	CC-1E	**कथेतर विधाएँ** - पाठ्यपुस्तक (सत्र 5)	*संपादन हिंदी अभ्यास मंडल*		90
8	CC-1F	**साये में धूप** (गजल संग्रह) (सत्र 6)	*दुष्यंत कुमार*		199
9		हिंदी गजल और साये में धूप	*डॉ सुमन सिंह*		350
10		दुष्यंत कुमार के साहित्य का पुनर्मुल्यांकन	*डॉ जिजाबराव पाटील*		500
11		प्रयोजनमूलक हिंदी (पर्यायी)	*डॉ तेजपाल चौधरी*		400
12		राजभाषा हिंदी	*डॉ भोलानाथ तिवारी / डॉ भाटिया*		300
13	DSE-1	**हिंदी साहित्य का सरल इतिहास**	*डॉ जालिंदर इंगले*		225
14	DSE-2	**सुबोध भाषा विज्ञान एवं हिंदी भाषा का विकास**	*डॉ जालिंदर इंगले*		250
15	SEC	**कथा पटकथा**	*मनू भंडारी*		250
16		सिनेमा और फिल्मांतरीत हिंदी साहित्य	*डॉ गोकुळ क्षीरसागर*		325

*Prices are subject to change without prior notice.

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
		इंग्रजी			
17	CC	**Exploring New Horizons** (Compulsory English)	*Ed-Board of Editors*		110
18	SEC-1	**Aspirations : English for Careers** (G-3)	*Board of Editors*		100
19	SEC-2	**Mastering Life Skills and Life Values**	*Dr A P Patil*		125
20		Life Skills for Success	*Wadkar Alka*		475
21	DSE-1	**Theory of Novel** (Sem 5)	*Dr C U Kulkarni, Dr P R Bhabad*		250
22		The English Novel - An Introduction	*Terry Eagleton*		695
23		**Silas Marner** (Text)	*George Eliot*		195
24		Silas Marner (Critical)	*Ramji Lall*		150
25		**A Farewell to Arms** (Text) (Sem 6)	*Ernest Hemingway*		399
26		A Farewell to Arms (Critical)	*Raghukul Tilak*		200
27		**The Painter of Signs** (Text)	*R K Narayan*		165
28		The Painter of Signs (Critical)	*G Vaidyanathan*		120
[illegible]	DSE-2	**Introduction to Literary Criticism**	*Dr C U Kulkarni, Dr P R Bhabad*		195
30		An Introduction to Literary Criticism	*Frederick Samuel*		900
		इतिहास			
31	CC-3	**भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीचा इतिहास (1845–1947)** (सत्र 5)	*डॉ जी बी शाह*		175
32		**भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीचा इतिहास (1845–1947)**	*डॉ दिनकर मुरकूटे, प्रा संदिप नन्नवरे*		160
33	CC-4	**स्वातंत्र्योत्तर भारत (1947–1991)** (सत्र 6)	*डॉ जी बी शाह*		185
34		**स्वातंत्र्योत्तर भारत (1947–1991)**	*डॉ दिनकर मुरकूटे, प्रा संदिप नन्नवरे*		150
35	DSE-3	**इतिहासलेखन शास्त्र** (सत्र 5)	*डॉ जुगलकिशोर दुबे, डॉ प्रशांत देशमुख*		175
36		**उपयोजित इतिहास** (सत्र 6)	*प्रा ए एस नाजिर पठाण*		150
37	DSE-4	**19 व्या शतकातील महाराष्ट्राचा इतिहास** (सत्र 5)	*डॉ जी बी शाह*		225
38		**20 व्या शतकातील महाराष्ट्राचा इतिहास** (सत्र 6)	*डॉ जी बी शाह*		200
39	SEC	भारतीय वस्तुसंग्रहालयांचा परिचय	*डॉ रमेश गंगथडे, डॉ अनिल कठारे*		350
40		पुरातत्वशास्त्र	*डॉ उज्ज्वला नेहेते, डॉ प्रेमसागर*		160
		अर्थशास्त्र			
41	CC	**भारतीय आर्थिक विकास**	*डॉ संभाजी काळे, डॉ एस के पगार*		195
42	DSE-3	**आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र**	*डॉ संभाजी काळे, डॉ शिवाजी ठोके*		215
43		**आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र**	*डॉ एस के पगार*		235
44		**International Economics**	*Dr Shivaji Thoke, Dr Sambhaji Kale*		250
45	DSE-4	**सार्वजनिक आयव्यय**	*डॉ संभाजी काळे, डॉ प्रियंका खोसे, डॉ आव्हाड, भदाणे*		230
46		**सार्वजनिक आयव्यय**	*डॉ एस के पगार*		225
47	SEC	**व्यवसाय व्यवस्थापन**	*डॉ संभाजी काळे, डॉ बी डी उंदरे, डॉ पाडवी*		180
		राज्यशास्त्र			
48	CC	**आधुनिक राजकीय विश्लेषणाचा परिचय**	*डॉ दत्तात्रय वाबळे, डॉ महेंद्र पाटील*		275
49		**आधुनिक राजकीय विश्लेषण**	*डॉ अरुण वनारसे*		250
50		**महाराष्ट्रातील स्थानिक स्वराज्य संस्था**	*डॉ दत्तात्रय वाबळे, डॉ सुरेश दूधकवडे*		225
51	DSE-1	**लोकप्रशासन**	*डॉ सुवर्णा बेनके*		275
52	DSE-2	**आंतरराष्ट्रीय संबंध**	*डॉ मनीष सोनवणे, डॉ श्रीकांत देशमुख*		225
53		समग्र राज्यशास्त्र (वस्तुनिष्ठ स्वरूपात)	*डॉ महेंद्र पाटील*		550

COMMERCE 2021-2022

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
T.Y.B.COM (Sem V) (w.e.f. 2021-22)					
1	351	**व्यापार कायदे नियमात्मक रचना**	*डॉ धिरज झाल्टे, डॉ चंद्रकांत चौधरी, प्रा जितेंद्र साळी, डॉ किशोर लिपारे, दिपाली चंद्रमोरे*		180
2		**Business Regulatory Frame Work - I**	*Dr Chandrakant Chaudhari, Dr Dhiraj Zalte, Dr Devendra Bhawari, Prof Devendra Dagade*		150
3	352	**Advanced Accounting - I**	*Dr Bhausaheb Ranpise, Prof. Ravindra Jadhav, Dr Anis Momin*		175
4	353	**भारतीय आणि जागतिक आर्थिक विकास**	*डॉ आर जी रसाळ, प्रा एस पी आढाव, डॉ ए एस कापडी, डॉ ए ए गायकवाड*		225
5		**Indian & Global Economic Development**	*Dr R G Rasal, Prof S P Adhav, Prof S K Ghotekar, Prof K S Gholap*		195
6	OR	**आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र**	*डॉ आर जी रसाळ, डॉ एस के घोटेकर, डॉ एम बी निमसे, डॉ एस आर चव्हाण*		220
7		**आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र**	*डॉ संभाजी काळे, डॉ शिवाजी ठोके*		220
8		**International Economics - I**	*Dr Shivaji Thoke, Dr Sambhaji Kale*		175
9	354	अंकेक्षण	*डॉ धिरज झाल्टे, सीए देवेंद्र दगडे, सीए निखिल गोयल, सीए तृप्ती देवरे*		165
10		Auditing - I	*Dr Dhiraj Zalte, CA Devendra Dagade, CA Nikhil Goyal, CA Trupti Deore*		195
11		आयकर	*सीए देवेंद्र दगडे, सीए निखिल गोयल, सीए तृप्ती देवरे*		150
12		Income Taxation-II	*CA Devendra Dagade, CA Nikhil Goyal, CA Trupti Deore*		160
13	355 A	व्यवसाय प्रशासन (मनुष्यबळ व्यवस्थापन) - II	*डॉ राजेंद्र कळमकर, डॉ राकेश सुरम, डॉ दीपिका शिंदे, डॉ ज्योती माने*		250
14	356 A	व्यवसाय प्रशासन (वित्त) - III	*डॉ राजेंद्र कळमकर, डॉ राकेश सुरम, डॉ दीपिका शिंदे, डॉ ज्योती माने*		265
15	355 B	भारतीय वित्तीय बाजार आणि संस्था	*डॉ एन एल चव्हाण*		150
16	356 B	बँकिंग आणि वित्त - III	*डॉ एस एम कोलते, डॉ एन एल चव्हाण*		175
17	355 E	Cost and Works Accounting - II	*Dr Bhausaheb Ranpise, Prof. Ravindra Jadhav, Dr Pratibha Kanawade, Dr Anis Momin*		180
18	356 E	Cost and Works Accounting - III	*Dr Bhausaheb Ranpise, Prof. Ravindra Jadhav, Dr Pratibha Kanawade, Dr Anis Momin*		175
19	355 H	विपणन व्यवस्थापन - II	*डॉ गणेश पाटील, डॉ अर्चना माळी, डॉ उर्मिला गिते*		225
20	356 H	विपणन व्यवस्थापन - III	*डॉ गणेश पाटील, डॉ अर्चना माळी, डॉ उर्मिला गिते*		275
21	355 H	Marketing Management - II	*Dr Ganesh Patil, Dr Archana Mali, Dr Urmila Gite*		195
22	356 H	Marketing Management - III	*Dr Ganesh Patil, Dr Archana Mali, Dr Urmila Gite*		210
T.Y.B.COM (Sem VI) (w.e.f. 2021-22)					
23	451	**व्यापार कायदे नियमात्मक रचना**	*डॉ धिरज झाल्टे, डॉ चंद्रकांत चौधरी, प्रा जितेंद्र साळी, डॉ किशोर लिपारे, दिपाली चंद्रमोरे*		180
24		**Business Regulatory Frame Work - II**	*Dr Chandrakant Chaudhari, Dr Dhiraj Zalte, Dr Devendra Bhawari, Prof Devendra Dagade*		150
25	452	**Advanced Accounting - II**	*Dr Bhausaheb Ranpise, Prof. Ravindra Jadhav, Dr Anis Momin*		175
26	453	**भारतीय आणि जागतिक आर्थिक विकास**	*डॉ आर जी रसाळ, प्रा एस पी आढाव, डॉ ए एस कापडी, डॉ ए ए गायकवाड*		225
27		**Indian & Global Economic Development**	*Dr R G Rasal, Prof S P Adhav, Prof S K Ghotekar, Prof K S Gholap*		195
28	OR	**आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र**	*डॉ आर जी रसाळ, डॉ एस के घोटेकर, डॉ एम बी निमसे, डॉ एस आर चव्हाण*		220

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
29		**आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र**	*डॉ संभाजी काळे, डॉ शिवाजी ठोके*		220
30		**International Economics - II**	*Dr Shivaji Thoke, Dr Sambhaji Kale*		175
31	454	अंकेक्षण	*डॉ धिरज झाल्टे, सीए देवेंद्र दगडे, सीए निखिल गोयल, सीए तृप्ती देवरे*		165
32		Auditing - II	*Dr Dhiraj Zalte, CA Devendra Dagade, CA Nikhil Goyal, CA Trupti Deore*		195
33		आयकर	*सीए देवेंद्र दगडे, सीए निखिल गोयल, सीए तृप्ती देवरे*		150
34		Income Taxation - II	*CA Devendra Dagade, CA Nikhil Goyal, CA Trupti Deore*		160
35	455 A	व्यवसाय प्रशासन (मनुष्यबळ व्यवस्थापन) - II	*डॉ राजेंद्र कळमकर, डॉ राकेश सुरम, डॉ दीपिका शिंदे, डॉ ज्योती माने*		250
36	456 A	व्यवसाय प्रशासन (वित्त) - III	*डॉ राजेंद्र कळमकर, डॉ राकेश सुरम, डॉ दीपिका शिंदे, डॉ ज्योती माने*		265
37	455 B	भारतीय वित्तीय बाजार आणि संस्था	*डॉ एन एल चव्हाण*		150
38	456 B	बँकिंग आणि वित्त - III	*डॉ एस एम कोलते, डॉ एन एल चव्हाण*		175
39	455 E	Cost and Works Accounting - II	*Dr Bhausaheb Ranpise, Prof. Ravindra Jadhav, Dr Pratibha Kanawade, Dr Anis Momin*		180
40	456 E	Cost and Works Accounting - III	*Dr Bhausaheb Ranpise, Prof. Ravindra Jadhav, Dr Pratibha Kanawade, Dr Anis Momin*		175
41	455 H	विपणन व्यवस्थापन - II	*डॉ गणेश पाटील, डॉ अर्चना माळी, डॉ उर्मिला गिते*		225
42	456 H	विपणन व्यवस्थापन - III	*डॉ गणेश पाटील, डॉ अर्चना माळी, डॉ उर्मिला गिते*		275
43	455 H	Marketing Management - II	*Dr Ganesh Patil, Dr Archana Mali, Dr Urmila Gite*		195
44	456 H	Marketing Management - III	*Dr Ganesh Patil, Dr Archana Mali, Dr Urmila Gite*		210
		S.Y.B.COM (Sem III) (w.e.f. 2020-21)			
45	231	**Business Communication I**	*Prin Dr Nitin Ghorpade, Dr Dhiraj Zalte, Dr Anil Patil, Prof CA Devendra Dagade*		155
46	232	**Corporate Accounting I**	*Dr Bhausaheb Ranpise, Prof Ravindra Jadhav*		195
47	233	**व्यावसायिक अर्थशास्त्र (समग्रलक्षी)**	*डॉ आर जी रसाळ, प्रा एस पी आढाव, डॉ ए एस कापडी, प्रा एस के घोटेकर*		185
48		**Business Economics (Macro)**	*Dr R G Rasal, Prof S P Adhav, Prof S K Ghotekar, Prof K S Gholap*		165
49	234	**व्यवसाय व्यवस्थापन**	*डॉ एस पी गिरासे, प्रा डी पी कोतकर*		160
50		**Business Management**	*Dr Ganesh Patil, Dr Vasant Boraste, Dr Dipak Survase, Dr Mangesh Wagmare*		165
51	235	**कंपनी कायद्याची मूलतत्वे**	*डॉ धिरज झाल्टे, डॉ चंद्रकांत चौधरी, डॉ किशोर लिपारे, सीए देवेंद्र दगडे*		135
52		**Elements of Company Law**	*Dr Chandrakant Chaudhari, Dr Dhiraj Zalte, Dr Devendra Bhawari, Prof Devendra Dagade*		160
53	Special	**व्यवसाय प्रशासन** (सत्र ३ व ४)	*डॉ गणेश पाटील, डॉ गणेश पठारे, डॉ उर्मिला गीते, डॉ नागनाथ माने, डॉ वाल्मिक मेंढकर*		195
54		**बँकिंग व वित्त** (सत्र ३ व ४)	*डॉ एस आर जावळे, प्रा एस के घोटेकर, डॉ एस बी सैय्यद, डॉ के पी बैरागी*		395
55		**Cost and Works Accounting-I**	*Dr Bhausaheb Ranpise, Dr Ravi Ahuja, Dr Anis Momin, Dr Sanjay Devkar*		185
56		**Business Mathematics and Statistics**	*Dr S A Nerpagar*		150
		व्यावसायिक उद्योजकता (सत्र ३ व ४)	*डॉ अरुण डी येवले, डॉ आर पी कळमकर, डॉ राकेश डी सुरम*		225
57		**विपणन व्यवस्थापन** (सत्र ३ व ४)	*डॉ दिलीप शिंदे, डॉ गणेश पाटील, डॉ उर्मिला गीते, डॉ दीपिका शिंदे, श्री प्रवीण गोळे*		275
58		**Marketing Management**	*Dr Mangesh Waghmare, Dr S D Jagtap*		225

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
T.Y.B.Sc (Sem. V)					
		Chemistry (Sem V)			
1	CH 501	Physical Chemistry- I	*Dr S B Takate, Prof M R Gawahe, Dr H A Mahajan*		110
2	CH 502	Analytical Chemistry- I	*Dr Mohan D Sangale, Dr Haribhau R Aher, Dr Shashikant R Kuchekar, Dr Monali P Patil*		120
3	CH 504	Inorganic Chemistry - I	*Prof Dr Kapadnis Kailas Haribhau, Dr A E Athare, Dr Suresh Pandurang Rasale, Dr Madhukar Navgire, Dr Rakesh Sureshchand Sancheti*		100
4	CH 505	Industrial Chemistry - I	*Dr D V Aware, Prof P S Mutkule, Dr Nitin Kolhe*		105
5	CH 507	Organic Chemistry - I	*Dr V N Gite, Prof Dr S S Gholap, Dr D D Lokhande, Dr Mrs S P Kolat*		95
6	CH 508	Chemistry of Biomolecules	*Dr R D Tak, Prof Mrs S P Salve, Prof M T Chaudhari*		100
7	CH 510 (B)	Polymer Chemistry	*Prof S M Kale, Prof Santosh Kshirsagar, Prof M T Chaudhari*		85
8	CH 511 (A)	Environmental Chemistry	*Dr P N Kamble, Mrs V R Shinde, Dr D V Sonawane*		95
9	CH 503,506,509	Practical Chemistry	*Dr S B Takate, Prof M R Gawahe,Prof Dr K H Kapadnis, Dr A E Athare,Dr V N Gite, Prof Dr S S Gholap*		95
10	M.Sc. I & II	**Practical Organic Chemistry**	*Dr Swati P Kolat, Mrs Reshma D Kand, Dr Namdeo N Bhujbal*		350
		Chemistry (Sem VI)			
11	CH 601	Physical Chemistry- II	*Dr S B Takate, Prof M R Gawahe, Dr H A Mahajan*		115
12	CH 602	Physical Chemistry -III	*Dr S B Takate, Prof M R Gawahe, Dr H A Mahajan*		125
13	CH 604	Inorganic Chemistry-II	*Prof Dr Kapadnis Kailas, Dr A E Athare, Dr Suresh Rasale, Dr Madhukar Navgire, Dr Rakesh Sancheti*		100
14	CH 605	Inorganic Chemistry-III			105
15	CH 607	Organic Chemistry-II	*Dr V N Gite, Prof Dr S S Gholap, Dr D D Lokhande, Dr Mrs S P Kolat*		95
16	CH 608	Organic Chemistry-III			120
17	CH 610 (A)	Chemistry of Soils and Agrochemicals	-		125
18	CH 611 (A)	Analytical Chemistry-II	*Dr Mohan D Sangale, Dr Haribhau R Aher, Dr Shashikant R Kuchekar, Dr Monali P Patil*		120
19	CH 603, 606, 609	Practical Chemistry	*Dr K H Kapadnis, Dr S B Takate, Prof M R Gawahe, Prof Dr A E Athare,Dr V N Gite, Prof Dr S S Gholap*		95
		Zoology (Sem V)			
20	ZO 351	Pest Management	*Dr Chetan Jawale, Dr S.V Chaudhari, Prof S A Pingale, Dr Arun Gulave*		125
21	ZO 352	Histology	*Prof S A Pingale, Dr S.V Chaudhari, Dr Chetan Jawale, Dr Arun Gulave*		120
23	ZO 353	Biological Chemistry	*Dr S.V Chaudhari, Prof S A Pingale, Dr Chetan Jawale, Dr Resham Bhalla*		115
24	ZO 354	Genetics	*Dr Arun Gulave, Dr S.V Chaudhari, Prof S A Pingale, Dr Chetan Jawale*		130
25	ZO 355	Development Biology	*Dr Sharad Girmarkar, Dr Resham Bhalla, Dr Rasul Jamadar, Dr Sandip Pokale*		125
26	ZO 356	Parasitology	*Dr Resham Bhalla, Dr Sharad Girmarkar, Dr Sandip Pokale, Dr Rasul Jamadar*		125

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
52	BO 353-363	Spermatophyta and Paleobotany | Plant Pathology	*Dr B A Patil , Dr D M Mahajan, Dr S K Shinde, Dr S R Kale*		240
53	BO 354-364	Plant Ecology | Evolution and population genetics	*Dr B A Patil, Dr D M Mahajan, Dr D D Ahire, Dr M T Patil*		235
54	BO 355-365	Cell and Molecular Biology | Advanced Plant Biotechnology	*Dr B A Patil, Dr A M Bhosale, Prof A S Wani, Prof M C Kandepalli*		200
55	BO 356-366	Genetics Plant | Breeding and Seed Technology	*Dr B A Patil, Dr B J Apparao, Dr A B Kadam, Dr S M Kamble*		245
56	BO 3510-3610	Medicinal Botany | Nursery and Gardening Management	*Dr B A Patil, Dr S T Mohorekar, Dr A B Kadam, Dr S J Chavan*		220
57	BO 3511-3611	Diversity andHuman Health | Biofertilizers	*Dr B A Patil, Dr S V Ahire, Dr Amol Sonawane, Dr R V Deshmukh*		250
S.Y.B.Sc (Sem III) (w.e.f. 2020-21)					
		Physics			
58	PHY-231	Mathematical Methods in Physics-I	*Dr Madhav K Deore, Dr Madhav Sarode, Dr P V Patil, Dr Ashok E Kalange, Prof Sagar G Parkhe, Dr Sarika Shinde*		95
59	PHY-232	Electronics (A)	*Dr Madhav Sarode, Dr Madhav K Deore, Dr P V Patil, Dr Ashok E Kalange, Dr Sarika D Shinde, Dr Vasant Wagh*		130
60	PHY-232	Instrumentation (B)	*Dr P C Pingale, Dr Madhav K Deore, Dr Ashok E Kalange, Prof S S Bandgar, Mr S B Kakade, Dr Kishor Sonawane*		85
61	PHY-233 & 243	Physics Practical	*Dr Madhav K Deore, Dr Smt Sarika D Shinde, Dr Madhav Sarode, Dr P V Patil, Prof Sagar G Parkhe*		100
		Chemistry			
62	CH-301	Physical and Analytical Chemistry	*Dr S B Takate, Dr M R Gaware, Dr H R Aher, Dr M D Sangale*		90
63	CH-302	Inorganic and Organic Chemistry	*Dr K H Kapadnis, Dr N R Dalvi, Dr A E Athare, Dr T S Thopate, Dr S R Thopate, Dr D G Karpe*		85
64	CH-303	Chemistry Practical-III	*Dr S B Takate, Dr M R Gaware, Dr N R Dalvi, Dr N T Dhokale, Dr T S Thopate, Dr S R Thopate, Dr D G Karpe, Dr S R Kuchekar, Dr Anita Deshpande*		75
		Botany (Sem III & IV)			
65	BO 231 & 241	Taxonomy of Angiosperm & Plant Ecology Plant Anatomy & Embryology	*Dr B A Patil, Dr D M Mahajan, Dr A M Bhosale, Dr Y R Gahile, Dr A B Kadam, Dr M T Patil*		195
66	BO 232 & 242	Plant Physiology Plant Biotechnology	*Dr B A Patil, Dr A M Bhosale, Dr D D Ahire, Dr M T Patil, Dr S M Kambale, Dr A B Kadam*		135
67	BO 233 & 243	Practical Botany	*Dr B A Patil, Dr D D Ahire, Prof B M Gayker, Dr A M Bhosale, Dr Y R Gahile, Dr S K Aher, Dr A B Kadam, Dr D M Mahajan, Dr S M Kamble, Dr M T Patil*		120
		Zoology			
68	ZO - 231	Animal Diversity III	*Dr S V Chaudhari, Dr Resham Bhalla, Dr Arun Gulve, Prof S A Pingle, Dr Chetan Jawale*		65
69	ZO - 232	Applied Zoology I	*Dr S V Chaudhari, Dr Chetan Jawale, Prof S A Pingle, Dr Resham Bhalla, Dr Arun Gulve*		145
70	ZO - 233 & 243	Zoology Practical (Animal Diversity)			120
71	ZO - 233 & 243	Zoology Practical (Applied Zoology)			120
72		**Geography**			
73	GG - 232	Geography of Maharashtra (Physical)- I	*Dr Raghunath E Najan, Dr Rajesh V Wagh, Prof Shoukat Z Fakir, Prof Amol S Darandale*		150

2021

SPPU
NEW SYLLABUS

T.Y.B.Sc.
SEMESTER - V

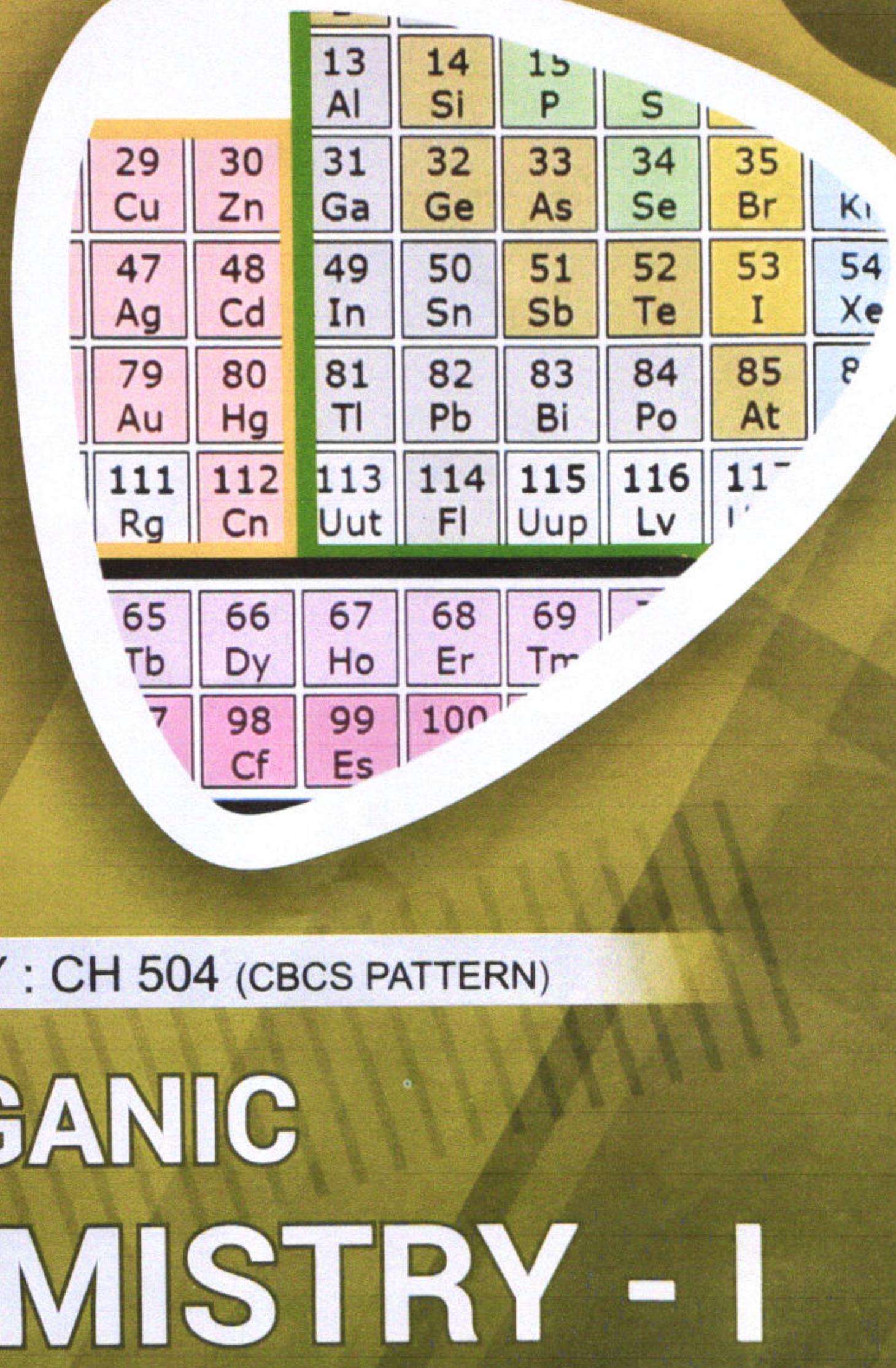

CHEMISTRY : CH 504 (CBCS PATTERN)

INORGANIC CHEMISTRY - I

- Prof. (Dr.) K. H. Kapadnis
- Dr. A. E. Athare
- Dr. Suresh P. Rasale
- Dr. Madhukar Navgire
- Dr. Rakesh S. Sancheti

Prashant

As per U.G.C. Guidelines and also on the basis of revised syllabus of

Savitribai Phule Pune University, Pune

with effect from June, 2021, Also useful for all Universities.

T.Y.B.Sc. | Sem V | CH-504

INORGANIC CHEMISTRY - I

- A U T H O R S -

PROF. (DR.) KAILAS H. KAPADNIS
Professor and Head Department of Chemistry,
Loknete Vyankatrao Hiray Arts, Science and
Commerce College, Panchvati, Nashik.

DR. A. E. ATHARE
Head, Department of Chemistry,
New Art's, Commerce and Science College,
Ahmednagar.

DR. SURESH. P. RASALE
Associate Professor
Head, Departmental of Chemistry,
Prof. Ramkrishna More Arts, Commerce &
Science College, Akurdi, Pune

DR. MADHUKAR NAVGIRE
Assistant Professor in Chemistry,
Department of Chemistry,
Jijamata College of Science and Arts,
Bhende bk, Tal Newasa, Dist-Ahmednagar.

DR. RAKESH S. SANCHETI,
Assistant Professor, Department of Chemistry,
SNJB's KKHA Arts, SMGL Commerce and
SPHJ Science College, Chandwad. Dist. Nashik.

Prashant

Prashant Publications

SPECIMEN COPY

2021

SPPU NEW SYLLABUS

T.Y.B.Sc.
SEMESTER - VI
CBCS PATTERN

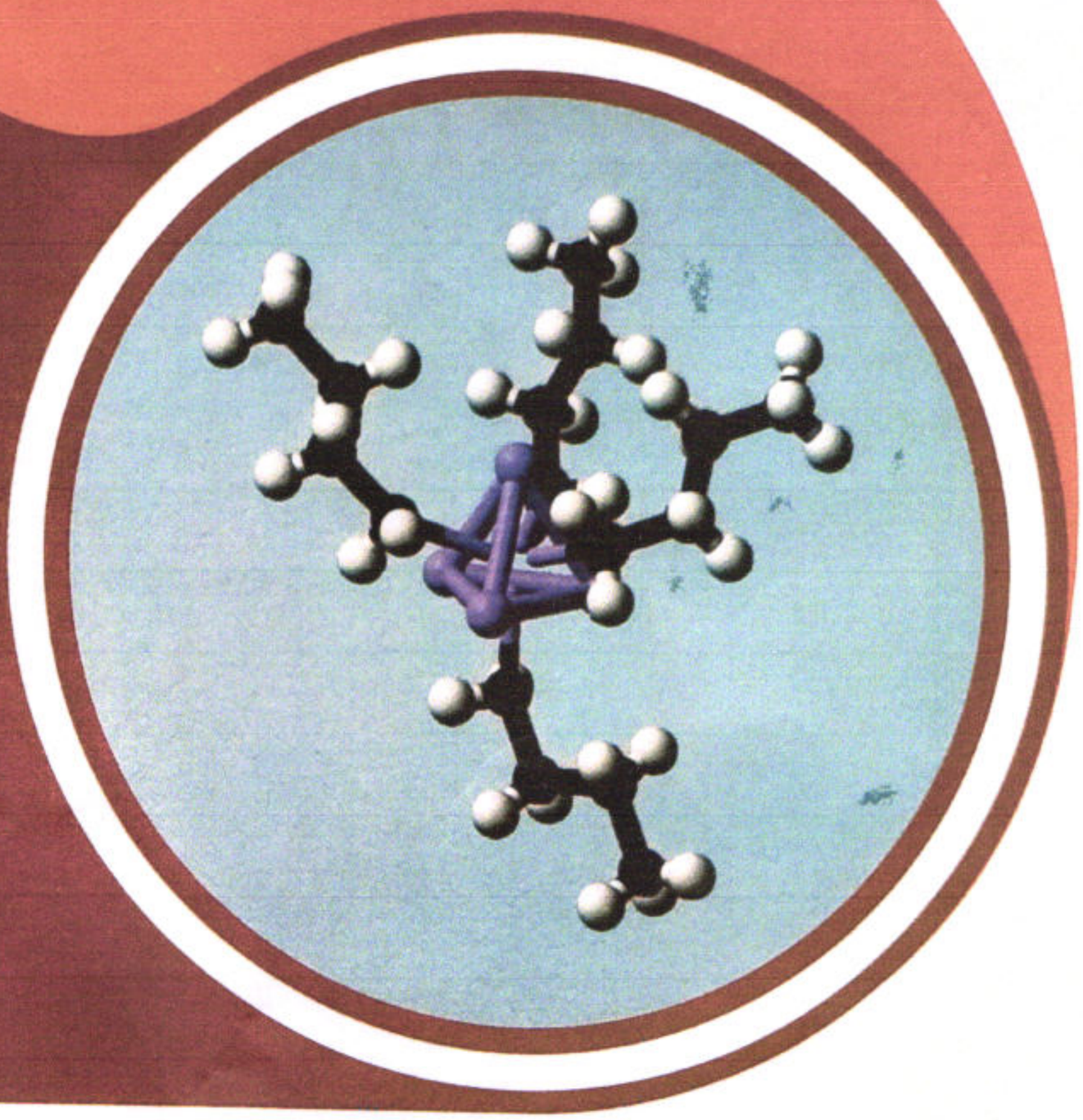

CHEMISTRY | CH 604

INORGANIC CHEMISTRY - II

- Prof. (Dr.) Kailas H. Kapadnis
- Dr. Suresh P. Rasale
- Dr. Rakesh S. Sancheti
- Dr. A. E. Athare
- Dr. Madhukar Navgire
- Dr. D. V. Aware

Prashant

As per U.G.C. Guidelines and also on the basis of revised syllabus of

Savitribai Phule Pune University, Pune

with effect from June, 2021, Also useful for all Universities.

T.Y.B.Sc. | Sem VI | CH-604

INORGANIC CHEMISTRY - II

- AUTHORS -

PROF. (DR.) KAILAS H. KAPADNIS
Professor and Head Department of Chemistry,
Loknete Vyankatrao Hiray Arts, Science and
Commerce College, Panchvati, Nashik.

DR. A. E. ATHARE
Head, Department of Chemistry,
New Art's, Commerce and Science College,
Ahmednagar.

DR. SURESH. P. RASALE
Associate Professor
Head, Departmental of Chemistry,
Prof. Ramkrishna More Arts, Commerce &
Science College, Akurdi, Pune

DR. MADHUKAR NAVGIRE
Assistant Professor, Department of Chemistry,
Jijamata College of Science and Arts,
Bhende bk, Tal. Newasa,
Dist-Ahmednagar.

DR. RAKESH S. SANCHETI,
Assistant Professor, Department of Chemistry,
SNJB's KKHA Arts, SMGL Commerce and
SPHJ Science College, Chandwad. Dist. Nashik.

DR. D. V. AWARE
Assistant Professor, Department of Chemistry,
Shri Dnyaneshwar Mahavidyalaya, Newasa,
Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar.

SPECIMEN COPY

Prashant Publications

2021

SPPU NEW SYLLABUS

T.Y.B.Sc.
SEMESTER - VI
CBCS PATTERN

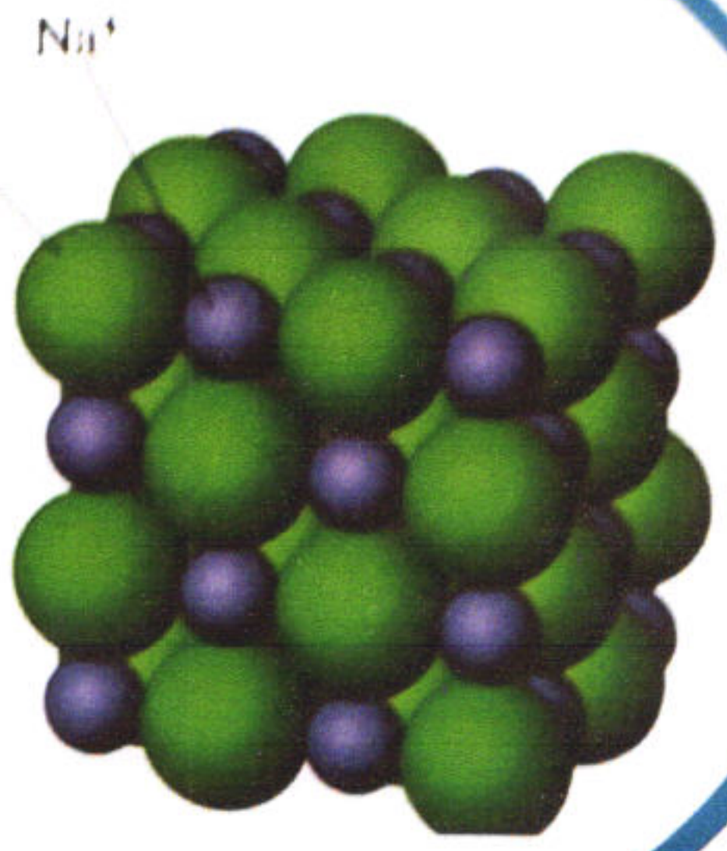

CHEMISTRY | CH 605

INORGANIC CHEMISTRY - III

- Prof. (Dr.) Kailas H. Kapadnis
- Dr. Suresh P. Rasale
- Dr, Rakesh S. Sancheti
- Dr. A. E. Athare
- Dr. Madhukar Navgire
- Dr. D. V. Aware

Prashant

As per U.G.C. Guidelines and also on the basis of revised syllabus of

Savitribai Phule Pune University, Pune

with effect from June, 2021, Also useful for all Universities.

T.Y.B.Sc. | Sem VI | CH-605

INORGANIC CHEMISTRY - III

- A U T H O R S -

PROF. (DR.) KAILAS H. KAPADNIS
Professor and Head Department of Chemistry,
Loknete Vyankatrao Hiray Arts, Science and
Commerce College, Panchvati, Nashik.

DR. A. E. ATHARE
Head, Department of Chemistry,
New Art's, Commerce and Science College,
Ahmednagar.

DR. SURESH. P. RASALE
Associate Professor
Head, Departmental of Chemistry,
Prof. Ramkrishna More Arts, Commerce &
Science College, Akurdi, Pune

DR. MADHUKAR NAVGIRE
Assistant Professor, Department of Chemistry,
Jijamata College of Science and Arts,
Bhende bk, Tal Newasa,
Dist-Ahmednagar.

DR. RAKESH S. SANCHETI,
Assistant Professor, Department of Chemistry,
SNJB's KKHA Arts, SMGL Commerce and
SPHJ Science College, Chandwad. Dist. Nashik.

DR. D. V. AWARE
Assistant Professor, Department of Chemistry,
Shri Dnyaneshwar Mahavidyalaya, Newasa,
Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar.

SPECIMEN COPY

Prashant

Prashant Publications

Published on
24 July 2021 - 2021
Paper Back Book

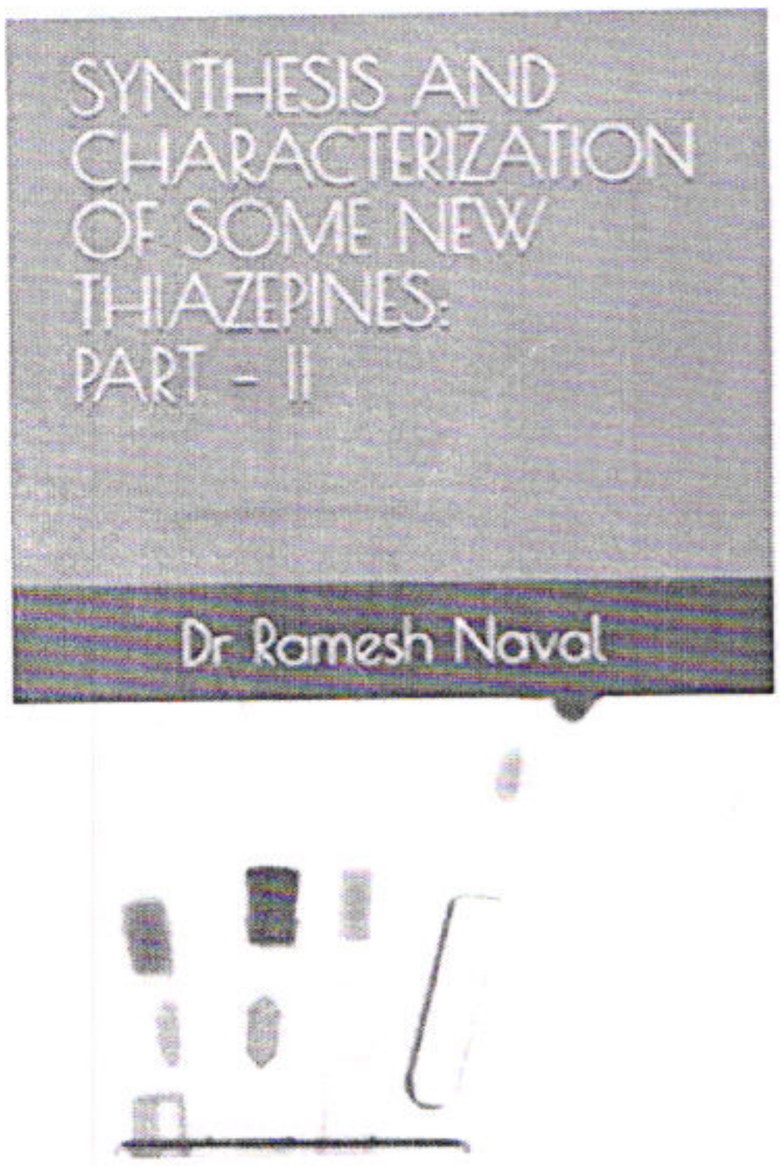

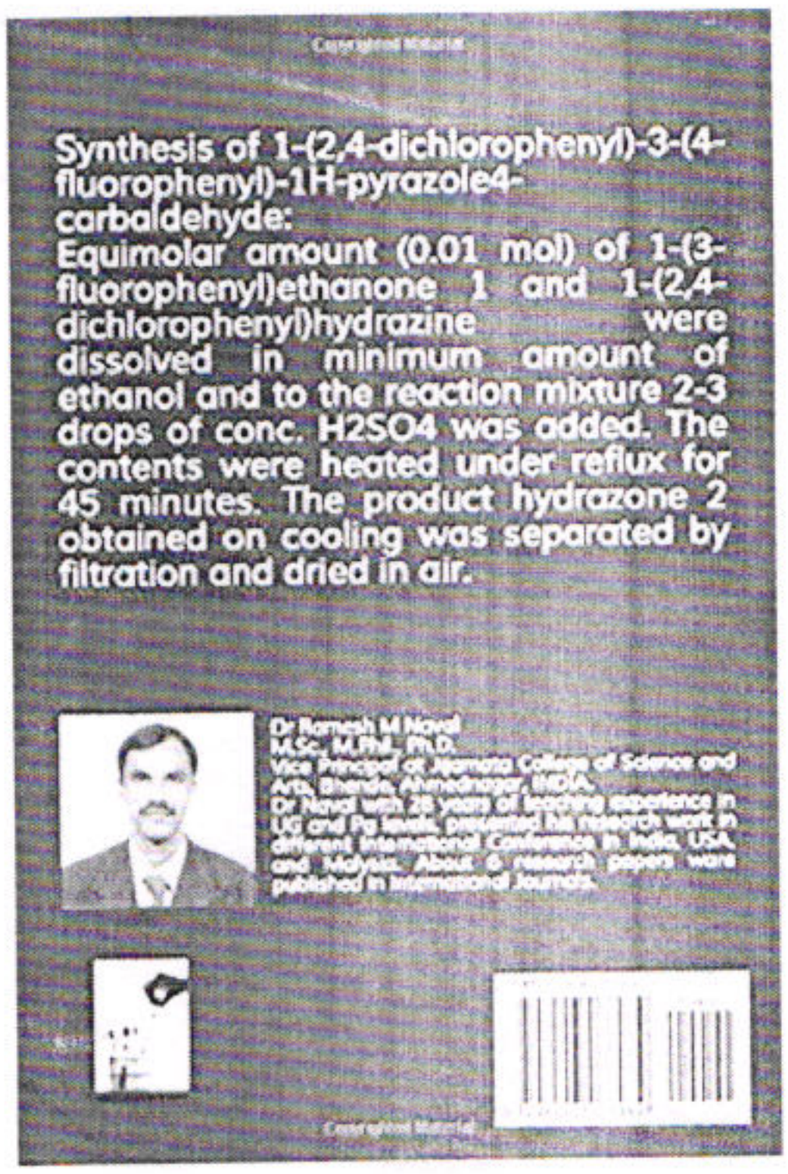

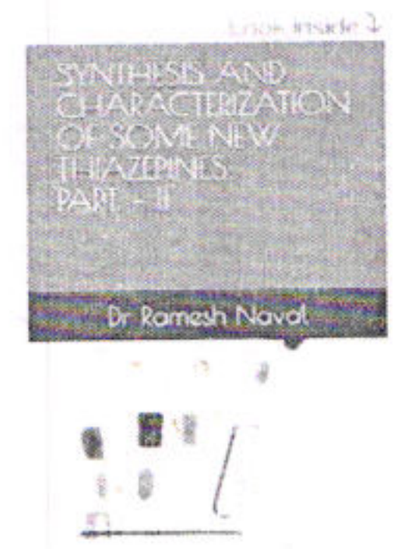

SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF SOME NEW THIAZEPINES: PART – II Paperback July 24, 2021

by Dr Ramesh Mahadeo Naval (Author)

Paperback
$9.99

1,5-benzothiazepine derivatives have gained much significance in recent years due to wide range of biological and pharmacological applications. They are used as a number of different therapeutic agents. The common 1,5- benzothiazepines viz. Diltiazem, Clentiazem and Siratiazem are effective calcium channel antagonist cardiovascular agents.
Benzothiazepine has broad spectrum of biological and pharmacological activities and hence...

54 pages | English | July 24, 2021

Published on
14 July 2021 - 2021
Paper back Book

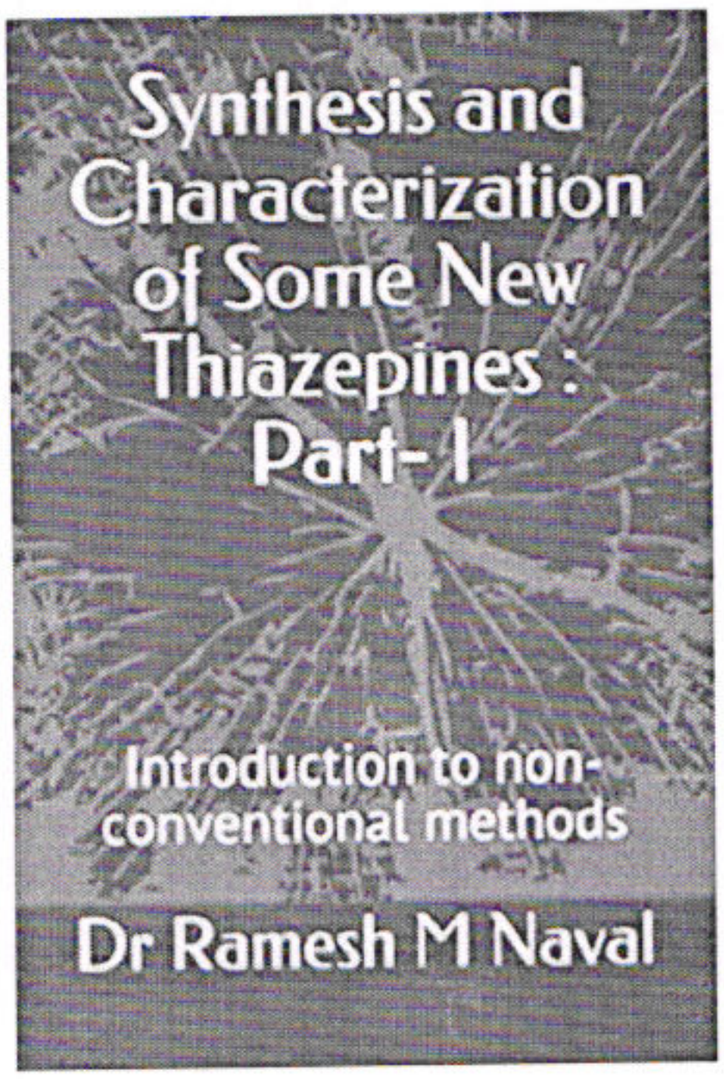

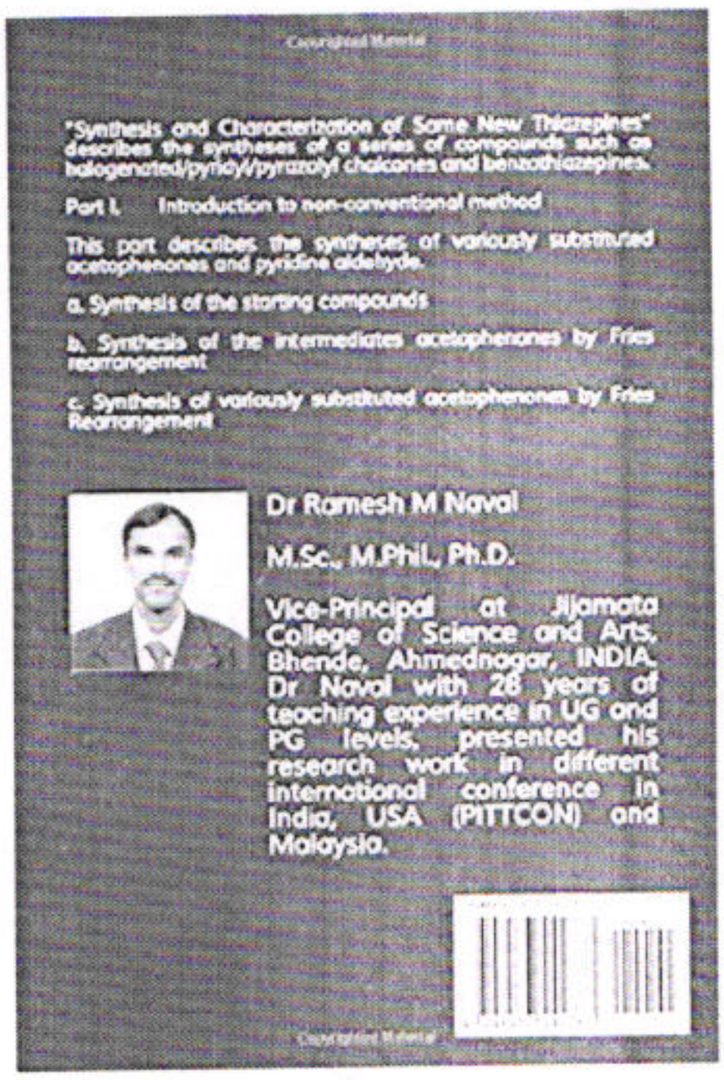

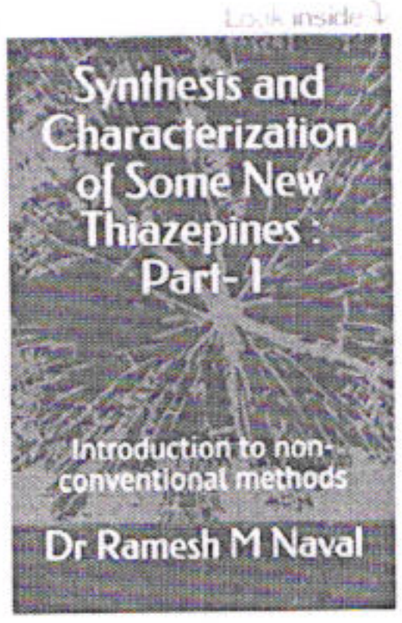

Synthesis and Characterization of Some New Thiazepines : Part- I: Introduction to non-conventional methods Paperback – July 14, 2021

by [illegible]

Kindle	Paperback
[illegible]	INR 280.65
[illegible] Free App	[illegible] from INR 280.65

"Synthesis and Characterization of Some New Thiazepines" describes the synthesis of a series of compounds such as halogenated/pyridyl/pyrazolyl chalcones and benzothiazepines.

Part I. Introduction to non-conventional method

[illegible]

Read more

Print length	Language	Publication date	Dimensions
69 pages	English	July 14, 2021	6 x 0.16 x 9 inches

Published on
13 July 2021. 2021
e-Book

e-Books

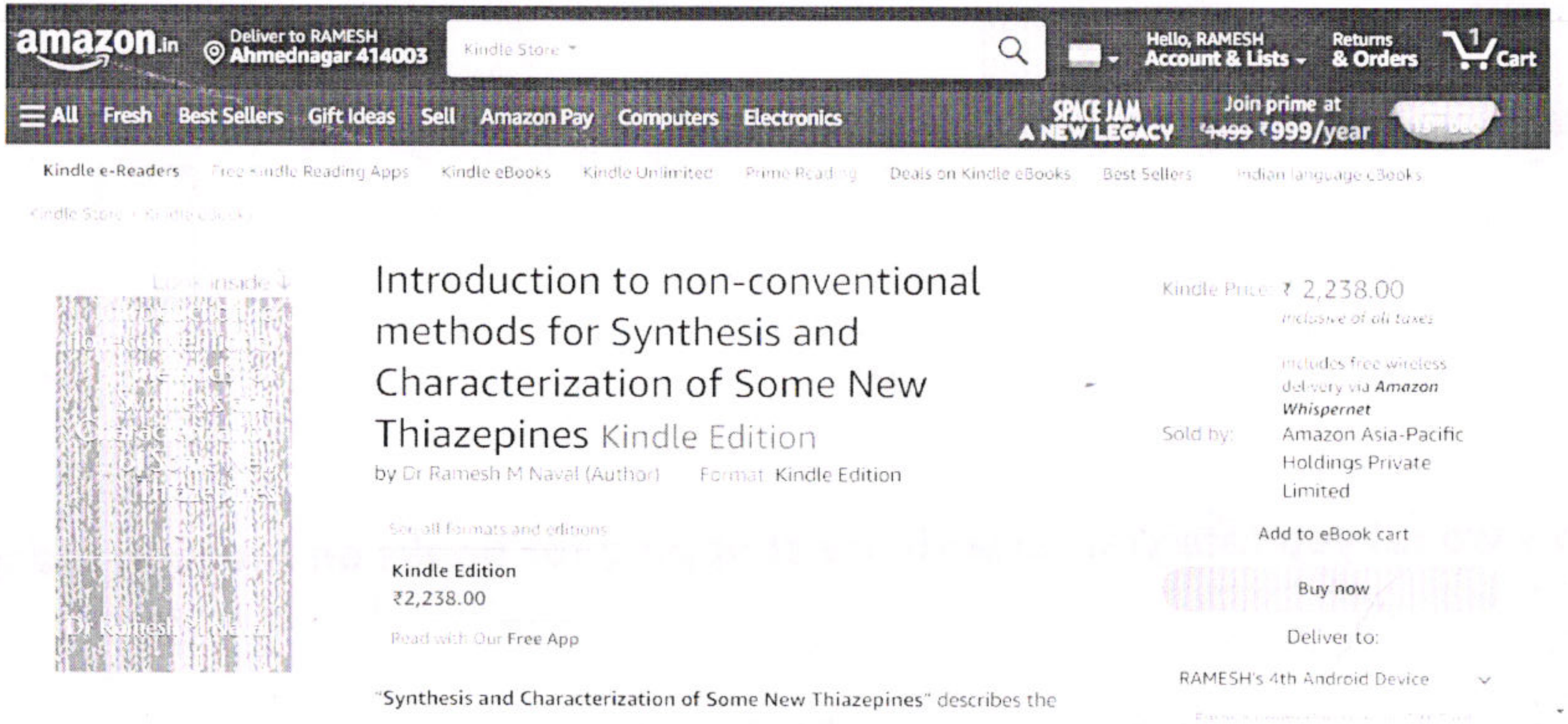

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)

2021

3

पंचायतराज व्यवस्थेचे आर्थिक विकासातील योगदान

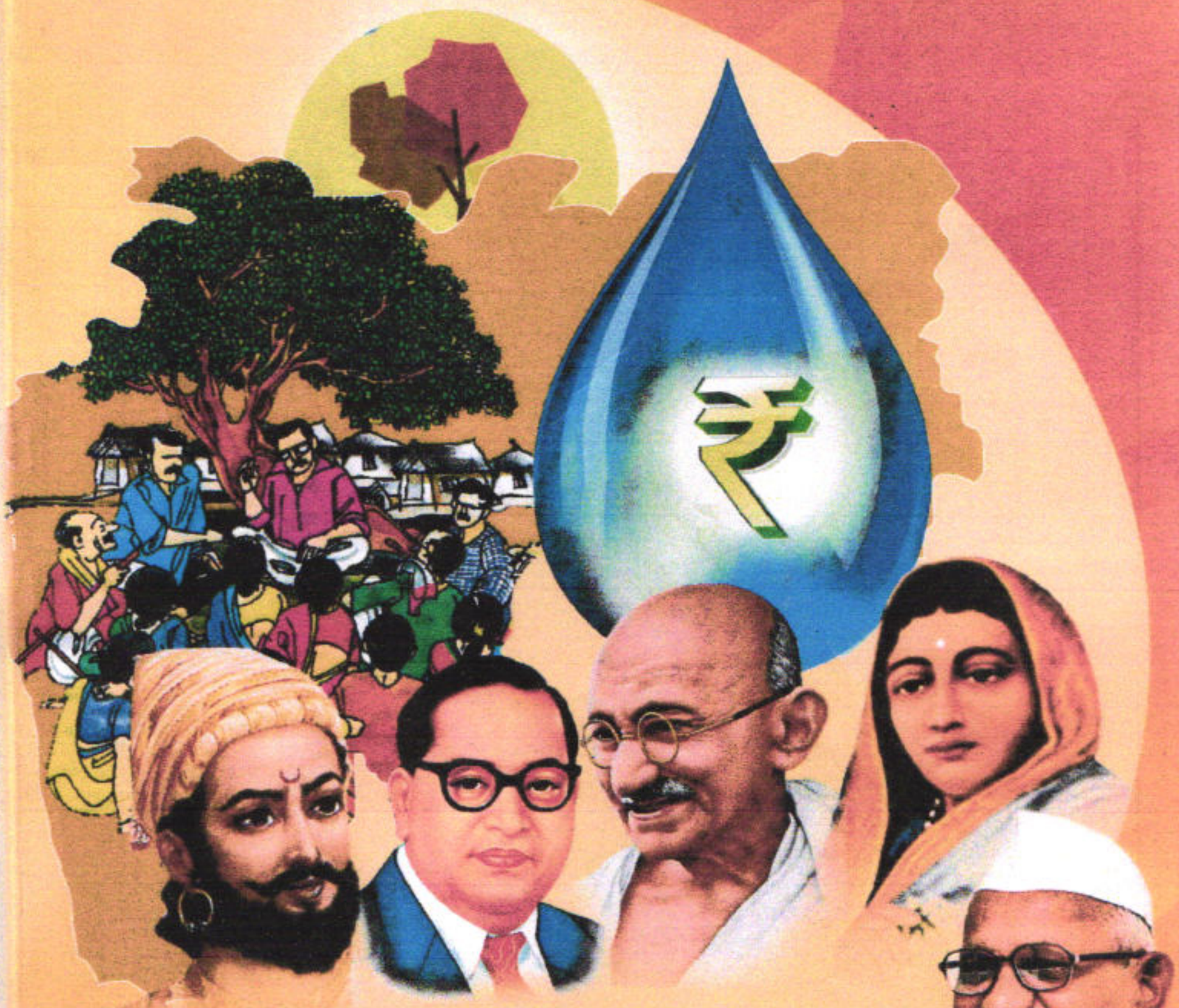

डॉ. संभाजी भाऊराव काळे

डॉ. नारायण म्हस्के

डॉ. विलास खंदारे

अनुक्रमणिका

१. पाश्चिमात्य विचारवंतांचे राज्यविषयक विचार -९

२. स्थानिक स्वराज्य संस्था आर्थिक विकासाचे साधन -५९

३. ग्रामीण स्थानिक शासन संस्थांचा इतिहास -७३

४. पंचायतराजसंदर्भात स्वातंत्र्योत्तर काळातील विविध समित्यांचे अहवाल -१११

५. ग्रामस्वराज्याचा पाया : जागृत ग्रामसभा -१४०

६. पंचायत समितीचे कार्य व आर्थिक विकास -१८३

७. जिल्हा परिषदेचे कार्य व आर्थिक विकास -१९१

८. नागरी स्थानिक प्रशासन कार्यपध्दती व आर्थिक विकास -२१६

संदर्भसूची -२५३

T.Y.B.A | Mandatory Course

GENERIC ELECTIVE COURSE
(HUMANITIES)

Dr. Sambhaji B. Kale
Dr. Hamdani Rizwana M.J.

New Syllabus

Prashant

GEC- Generic Elective Syllabus (Mandatory Course)
4 Credit Course - 60 Hours

Sem. - V

1. **Digital Literacy**
   A) What is Digital Literacy? B) What is role of Digital literacy in professional life? C)Trends and opportunities in using digital technology in workplace
2. **Social Innovation**
   A) What is Social Innovation? B) How to identify social problem? C) Civic Action and Innovation
3. **Social (Graduate) Entrepreneurship and Start up**
   A) What is Social Entrepreneurship: Concept and Functions B) What is impact of policies and programmes pertaining to enterprising activities? C) What is Start Up? D) How to conduct field survey for understanding society/ market? E) How to prepare business plan and raising funding for project?
4. **Civic Education**
   A) What are Fundamental Rights and Duties of Indian Citizens? B) What is Social Justice? C) What are the marginal sections within the Indian Society? D) Role of Panchayat System

Sem. - VI - ***Field Work and Project Activity****

1. **Digital Literacy:**
   A) Internet Basics and Introduction to MS Office tools B) Word C) Excel D) PowerPoint E) Paint
2. **Understanding the marginal sections within the society**
   A) Visiting Slum Area around your locality. B) Write a field work report narrating the problems faced by the people living in the locality. C) Identify the specific government department concerning with the any specific D) problem e.g., Sanitation, Electricity, Public Food Distribution and visit the E) Government authority to convey the problems.
3. **Graduate Entrepreneurship and Start Up**
   A) Visit the Centre for Innovation, Incubation and Linkage center in Savitribai Phule Pune University. B) Write a detailed report explaining the innovation activities suitable for your C) Residential area or any specific social problem in consultation of course teacher.
4. **Your Responsibilities and Rights**
   1. Understanding Social Occupation A) Conduct a survey of your locality to understand the social occupation of the residents. B) Interview any particular individual or group of individual to understand nature of their work. C) Observe what are the factors affecting the occupation of people and opportunities available to them. D) Discuss your observation in the class under the guidance of teacher.

**The second unit is fully dedicated to project work. Students have to select Any two units to complete the field work.*

4.6 Marginalized Community
4.6.1 Types of Marginalization
4.6.2 Causes of Marginalization
4.7 Panchayat Raj -
4.7.1 Features of Panchayat Raj
4.7.2 Function of Grampanchayat

5. Digital Literacy Basic Practical.....74
5.1 Introduction
5.2 Operating System
5.3 My Computer
5.4 M S Office
5.5 Paint
5.6 M S Word
5.7 M S Excel
5.8 M S Power Point
5.9 Internet Basic
5.10 Search Engine
5.11 Thing to Be Cautious about on the Internet

6. Problem Analysis and Reporting.....125
6.1. Slum Problem
6.1.1. Introduction 6.1.2 Aims and Objectives 6.1.3 Method and Methodology 6.1.4 Detail Report 6.1.5 Conclusion 6.1.6 Suggestions
6.2. Government Agency Problems
6.3. Fundraising
6.3.1 Source of Fundraising 6.3.2 Fundraising Proposal

7. Incubation Center.....143
7.1 Meaning and Concept
7.2 Objectives
7.3 Centre for Innovation, Incubation & Enterprise at SPPU

8. Social Inclusion and Law Enforcement Agencies 149
8.1 Social Inclusion and Discrimination
8.1.1 Social Inclusion 8.1.2 Public Space 8.1.3 Private Space
8.2 Law Enforcement Agency
8.2.1 Function of Law Enforcement Agency-Income Tax Department.

References.....156

2021

रूप : कवितेचे

संपादक

प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे

प्रा. डॉ. भास्कर ढोके

प्रा. डॉ. संदीप सांगळे

Scanned with OKEN Scanner

ग्रंथ खराब केल्यास किंमत
वसूल केली जाईल

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

तृतीय वर्ष कला

मराठी अभ्यास पुस्तक : द्वितीय सत्र

(२०२१ पासून)

रूप : कवितेचे

संपादक

प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे

प्रा. डॉ. भास्कर ढोके

प्रा. डॉ. संदीप सांगळे

891.46/LAN
001-026210
Acc. No.:SR-26210

Jijamata Science & Art's College
26210
Bhende Bk., Tal. Nevasa

संस्कृती प्रकाशन

Scanned with OKEN Scanner

रूप: कवितेचे

कविता हा शब्द उच्चारला की, वाचकाच्या मनात कवितेची विविध रूपे आविष्कृत होतात. अनेकदा ही रूपे परस्परांहून भिन्न-भिन्न दिसतात. त्यामुळे कवितेच्या विविध रूपांची चर्चा करताना अनेकदा आपली अवस्था 'लीळाचरित्र' या ग्रंथामध्ये वर्णन केलेल्या हत्ती आणि सहा आंधळ्यासारखी झालेली असते. त्याचे प्रत्यंतर भारतीय आणि पाश्चात्त्य विद्वानांनी केलेल्या कवितेच्या व्याख्यांतून येते. कवितेची स्तोत्रे, पदे आदी स्फुट रचनांपासून ते महाकाव्यापर्यंतची अनेक रूपे दिसतात. कवितेची गीत, भावकविता, कथाकाव्य, नाट्यकाव्य, वैचारिक किंवा सामाजिक अशीही रूपे दिसतात. काळानुरूप कवितेच्या या रूपांमध्ये बदल होत गेला असला तरी गीत (*Song*) आणि भावकाव्य (*Lyric*) ही दोन कवितारूपे मात्र कायम राहिलेली दिसतात.

संस्कृती प्रकाशन
sanskrutiprakashan@yahoo.com
www.sanskrutiprakashan.com

रूप: कवितेचे
₹ ७०

ISBN 978-93-93943-22-4

Scanned with OKEN Scanner

2021

अक्षरधन

संपादक
मोतीराम पौळ

दिवाळी २०२१

वर्ष आठवे,
मूल्य : २५०/-

साहित्य आणि सिनेमा

का

राजन खान १०

विजय पाडळकर १८

प्रमोद मुनघाटे २४

गाईड' / प्रा. मिलिंद दामले २८

/ सु देशपांडे ३४

पाठारे ४०

या भालेराव ४४

/ तुषार बोडखे ४८

नगारं सूत्र / सुश्मिता खुटाळे ५२

ब कटगेरी ५६

नानासाहेब गव्हाणे ६०

गेम्स' / ज्ञानेश्वर जाधवर ६६

धाच्या गाठी / विजय चोरमारे ७०

ंबरी / प्रा. राजेंद्र थोरात ७४

कुमठेकर ८२

ला म ाम / प्रसाद नामजोशी ८८

आधारित चित्रपट / प्रा. चौधरी ९२

गीत-संगीत

• शैलेंद्र, साहिर आणि कैफी / **लक्ष्मीकांत देशमुख** १०२
• चित्रपट गीतलेखनाचा अनुभव! / **प्रा. इंद्रजित भालेराव** ११२
• म्हादू चित्रपट आणि गाणी / **अजय कांडर** ११८
• ये क्या जगह है दोस्तों / **डॉ. शिरीष लांडगे** १२४

समीक्षा

• उन्मळून पडावे, बीज रुजून... / **डॉ. अनमोल कोठाडिया** १३०
• माध्यमांतर : नाटक ते चित्रपट / **विश्वाधार देशमुख** १३६
• पटकथा : भारतीय आणि पाश्चिमात्य / **किरण येले** १४०
• वेबसिरीज : सृजनशील गुंतागुंत आणि संधी / **अमोल उदगीरकर** १४४
• राजकपूर स्टुडिओचे आत्मवृत्त / **यशोधरा काटकर** १४८
• सेलेब्रिटी मेकअप करते तेव्हा / **श्रीपाद ब्रह्मे** १५४
• पडद्यावरील नायिकांच्या बदलल्या प्रतिमा / **नम्रता ढाळे** १५८
• साहित्यिक-चित्रपटांशी कोल्हापूरचं नातं / **उदय कुलकर्णी** १६४
• पडद्यावरील दृश्यकला आणि साहित्यविश्व / **रविराज गंधे** १७०
• चित्रपट समीक्षा की परीक्षण? / **ऋता बावडेकर** १७६
• साहित्याधारित सिनेमा आणि समाज / **सुदर्शन चव्हाण** १८०

ललित

• जलपालथीचे चित्रण / **महावीर जोंधळे** १८४

विजेत्या कथा

• प्रथम क्रमांक : इन्स्पेक्शन / **संभाजी रोडगे** १८८
• द्वितीय क्रमांक : स्वामी आणि महाराज / **सुभाष पारखी** १९२
• तृतीय क्रमांक : दगुड / **निशा डांगे** १९८

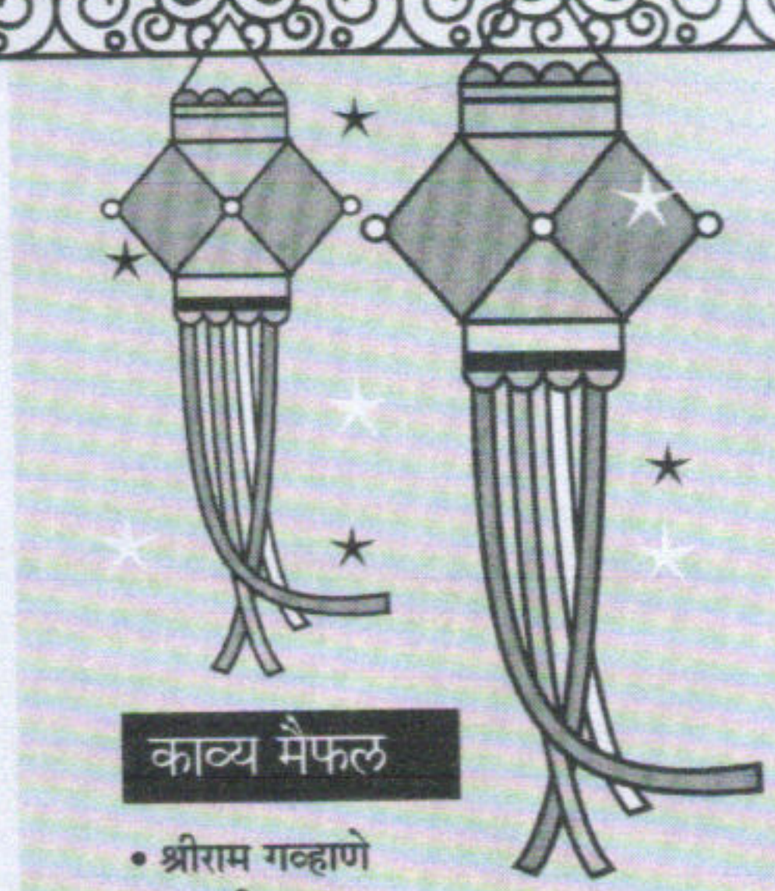

काव्य मैफल

• श्रीराम गव्हाणे
• जयश्री वाघ
• सतीश लोथे
• केशव सखाराम देशमुख
• माधव गव्हाणे
• देविदास फुलारी
• महेश मोरे
• अजित अभंग
• पद्मरेखा धनकर
• सागर शंकर
• गणेश घनसावंत
• संजय ऐलवाड
• नारायण लाळे
• प्रमोद माने
• पुनीत मातकर
• सतीश डेरेकर

आमचे वाचक, विक्रेते, वितरक, जाहिरातदार आणि हितचिंतक यांना ही दिवाळी आणि नवीन वर्ष सुख-समृद्धीचे जावो!- संपादक

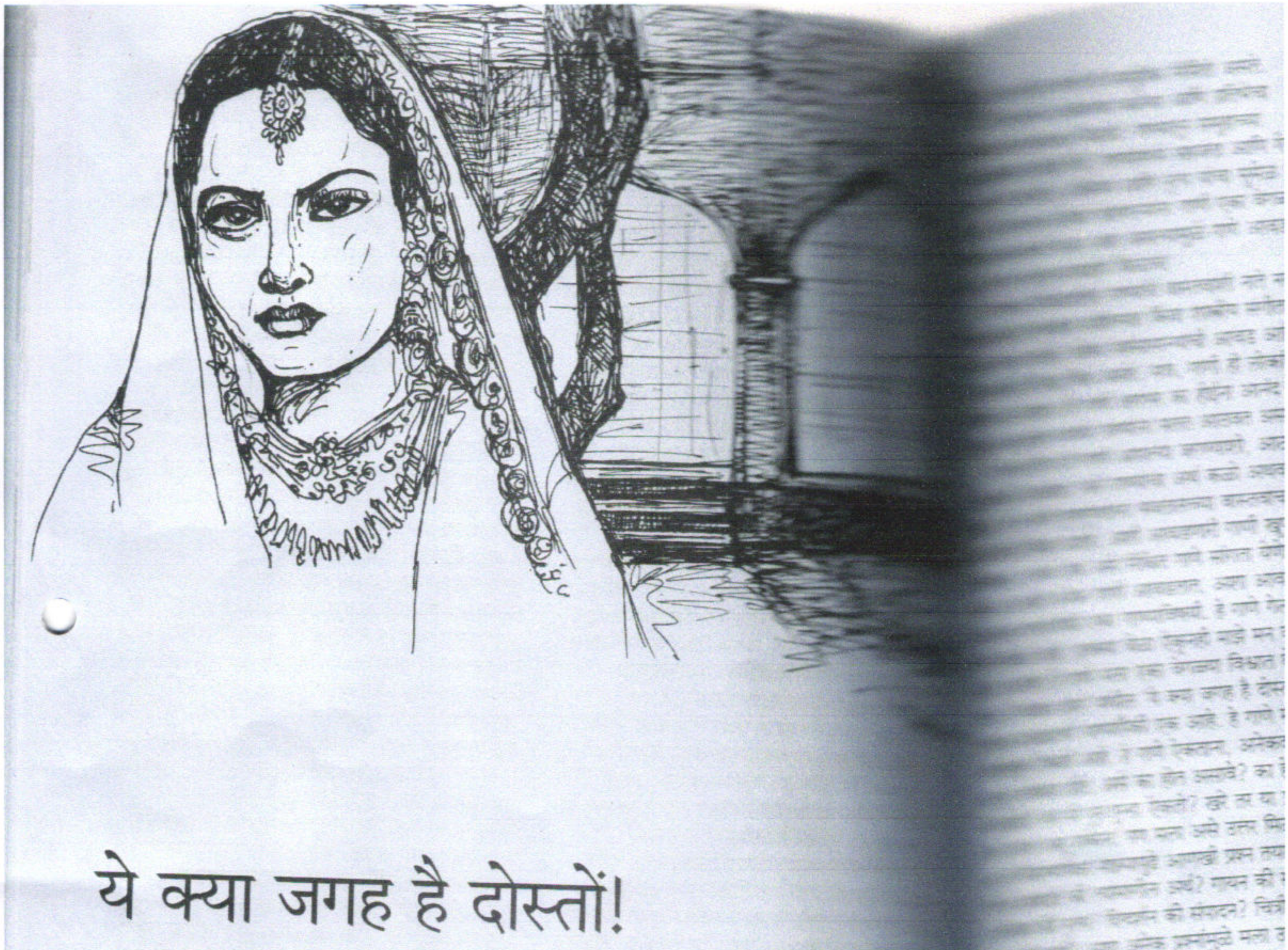

ये क्या जगह है दोस्तों!

डॉ. शिरीष लांडगे

गाणे म्हणताना उमरावला समोर स्वत:चे घर दिसते, बालपणीचे सुखाचा काळ आठवतो. प्रत्यक्षात ती लोकांसमोर मुजरा करीत असते. काय तो दैवदुर्विलास! स्वत:च्या जीवनातील दु:ख तिच्या गाण्यातून बाहेर येऊ लागते. तिच्या सूरातील आर्तता घरात आल्यावर आईला भिडते. आई-मुलीची भेट होते; पण भाऊ एक तवायफ म्हणून बहिणीला स्वीकारायला नकार देतो. उमरावच्या दर्दभऱ्या कहाणीच्या वेदना पिळवटून टाकतात. त्यामधून येणारा करुण, व्याकूळ अनुभव अस्वस्थ करतो.

2021

Organized By

In Collaboration With

BCKIC
Bhubaneswar City Knowledge Innovation Cluster

WMSD 2021

International Conference on
Promoting Environmental Technologies for Waste Management and Sustainable Development

ABSTRACT SOUVENIR

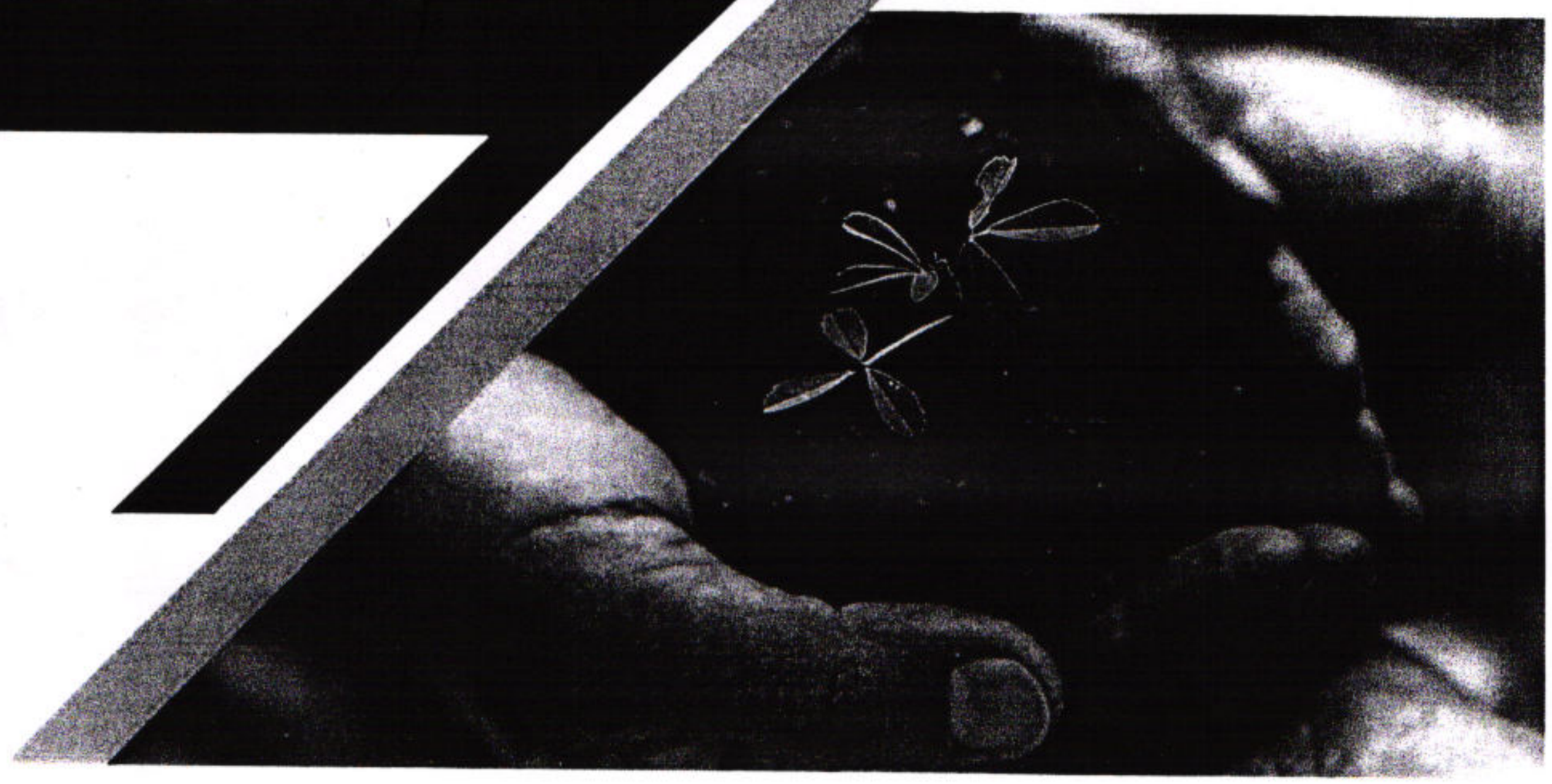

HYBRID MODE

12-13 December, 2021

Auditorium, Campus-11, Kalinga Institute of Industrial Technology, Bhubaneswar, Odisha

In Association With

www.bckic.in/wmsd-2021

International Conference on

Promoting Environmental Technologies for Waste Management and Sustainable Development (WMSD-2021)

12-13 December 2021

STUDY OF WATER QUALITY OF RIVER, GODAVARI AT PRAVARASANGAM DISTRICT AHMEDNAGAR, MS AND ITS SOCIOECONOMICAL IMPACT ON ENVIRONMENT AND SOCIETY

***Dr S.S.Tanpure ** DR R.R.Dandawate**

*Department of Political Science, Jijamata College of Arts and Science Bhende BK.Dist.Ahmednagar, MS

** Department of Zoology Arts, Commerce & Science College, Sonai, Ahmednagar, MS

ABSTRACT

The present study deals with the analysis of Physical Parameters of Godavari River at Pravarasangam, District Ahmednagar Ms,India., which is backwater of Jaikwadi Dam.Samples were collected for one year period from January 2019 to December 2019.For The water quality the parameters were studied like temperature, pH,TDS, Alkalify, Acidity, Turbidity, etc. The water Temperature ranges 32-35 °C, pH 8 to 10,TDS values ranged between 298 to 175.The quality of water indirectly affect on living organisms & also agricultural crops i.e. socioeconomically effect on environment. The detailed study is given in work.

Keywords: Water Quality, Environment, Alkalify, etc.

Corresponding author: * sambhaji.tanpure123@gmail.com ** drajendra2006@gmail.com

2021

राज्यशास्त्र (S-3)

(लोकप्रशासन)

T. Y. B. A. (Sem. - V)

● Dr. Sambhaji Tanpure ● Dr. Rajkumar Rikame

Choice Based Credit System (CBCS)

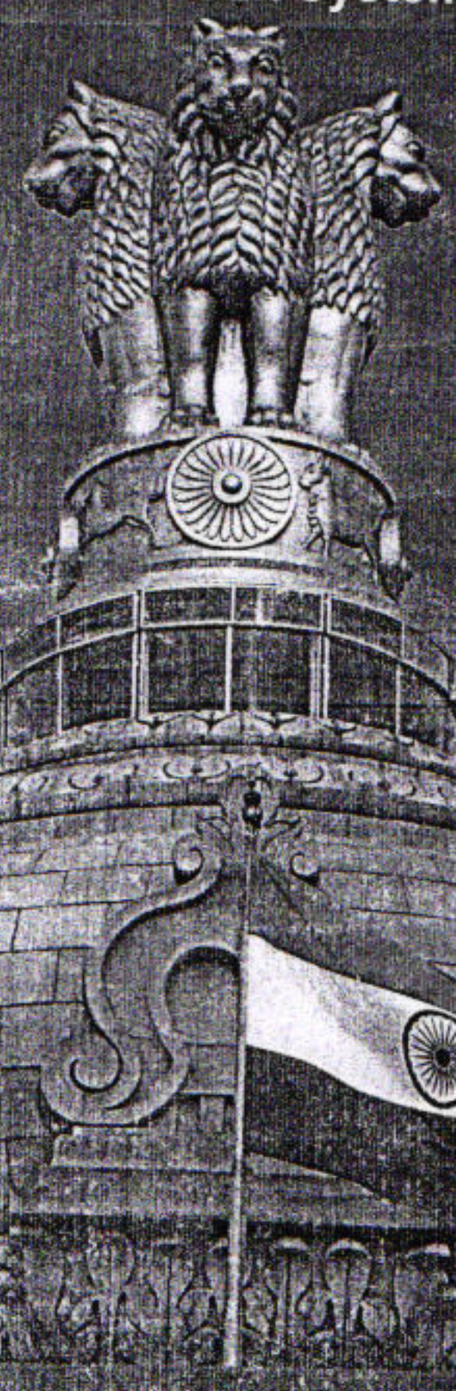

As Per New Syllabus 2021

SUCCESS PUBLICATIONS

PRINCIPAL
Jijamata College of Science & Arts
Dnyaneshwarnagar, Tal. Newasa
Dist. Ahmednagar

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या जून २०२१ पासून सुरू झालेल्या टी. वाय. बी. ए. च्या
राज्यशास्त्र (लोकप्रशासन) या विषयाच्या अभ्यासक्रमासाठी व
इतर विद्यापीठांच्या संबंधित अभ्यासक्रमासाठी उपयुक्त पुस्तक

राज्यशास्त्र (S-3)

(लोकप्रशासन)

(T. Y. B. A.) (Sem. - V)

Dr. Sambhaji Tanpure

(M.A., Ph.D.)

Jijamata Arts, Science and Commerce College, Newasa, Ahmednagar.

Dr. Rajkumar Rikame

(M.A., M.Phil., Ph.D.)

Sharadchandraji Pawar College, Jejuri, Purandar, Pune.

२०२१

किंमत रु. १००/-

SUCCESS PUBLICATIONS

PRINCIPAL
Jijamata College of Science & Arts
Dnyaneshwarnagar, Tal. Newasa
Dist. Ahmednagar

प्रकाशक :
डॉ. राजेश पाटणे
सक्सेस पब्लिकेशन्स
राधाकृष्ण अपार्टमेंट, ५३५ शनिवार पेठ,
आप्पा बळवंत चौक, प्रभात टॉकिज समोर, पुणे ४११ ०३०
फोन नं : ०२०-२४४३४६६२
मोबा. - ९३२५३१५४६४

© प्रकाशकाधिन

मुद्रक :
सक्सेस पब्लिकेशन्स
स. न. ३०/२७, लक्ष्मी इंडस्ट्रियल इस्टेट
प्रभात न्यूज पेपर जवळ, धायरी, पुणे : ४११ ०४१

आवृत्ती
२०२१

संपादक
श्री. वाल्मिक गायकवाड

अक्षरजुळणी :
कु. वर्षा लोखंडे

मुखपृष्ठ :
कु. वर्षा लोखंडे

ISBN NO : 978-93-24457-46-1

No part of this book may be reproduced or copied in any form or by any means [graphic, electronic or mechanical, including photocopying, recording, taping, or information retrieval systems] or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device, etc., without the written permission of the publishers.
Every effort has been made to avoid errors or omissions in this book. Inspite of this errors may creep in. Any mistake, error or discrepancy noted may be brought to our Notice which shall be taken care of in the next edition. It is Notified that publisher shall not be responsible for any damage or loss of action to anyone of any kind in any manner, therefrom. It is suggested to all the readers, always refer original references wherever necessary.

प्र

सावि
वर्षापासू
(लोकप्र
होत आहे
आहे. लं
प्रकाश
लोक
याबाबत
आला अ
दुसऱ्या
प्रकरणा
विस्तारा
क्षेत्र भाग
नवलोक
लोकप्रश
पुस्तक
प्राचार्य, र
ग्रंथालया
ग्रंथांच्या
डॉ. राजे
देखील उ

With

PRINCIPAL
Jijamata College of Science & Arts
Dnyaneshwarnagar, Tal. Newasa
Dist. Ahmednagar

2021

राज्यशास्त्र (S-3)

(लोकप्रशासन)

T. Y. B. A. (Sem. - VI)

● Dr. Sambhaji Tanpure ● Dr. Rajkumar Rikame

Choice Based Credit System (CBCS)

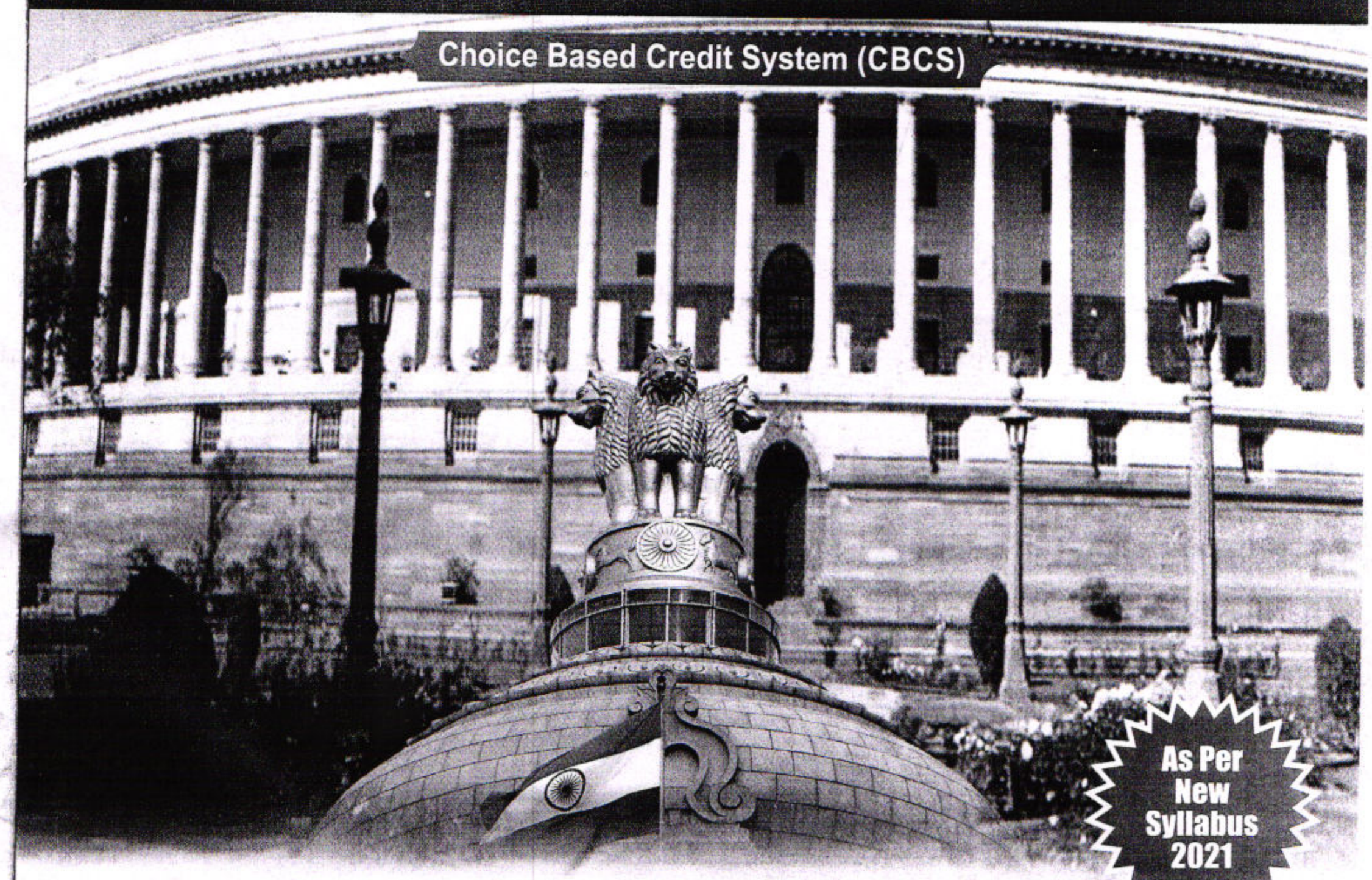

As Per New Syllabus 2021

SUCCESS PUBLICATIONS

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या जून २०२१ पासून सुरू झालेल्या टी. वाय. बी. ए. च्या
राज्यशास्त्र (लोकप्रशासन) या विषयाच्या अभ्यासक्रमासाठी व
इतर विद्यापीठांच्या संबंधित अभ्यासक्रमासाठी उपयुक्त पुस्तक

राज्यशास्त्र (S-3)

(लोकप्रशासन)

(T. Y. B. A.) (Sem. - VI)

Dr. Sambhaji Tanpure

(M.A., Ph.D.)

Jijamata Arts, Science and Commerce College, Newasa, Ahmednagar.

Dr. Rajkumar Rikame

(M.A., M.Phil., Ph.D.)

Sharadchandraji Pawar College, Jejuri, Purandar, Pune.

२०२२

किंमत रु. ८५/-

SUCCESS PUBLICATIONS

प्रकाशक :
डॉ. राजेश पाटणे
सक्सेस पब्लिकेशन्स
राधाकृष्ण अपार्टमेंट, ५३५ शनिवार पेठ,
आप्पा बळवंत चौक, प्रभात टॉकिज समोर, पुणे ४११ ०३०
फोन नं : ०२०-२४४३४६६२
मोबा. - ९३२५३१५४६४

© प्रकाशकाधिन

मुद्रक :
सक्सेस पब्लिकेशन्स
स. न. ३०/२७, लक्ष्मी इंडस्ट्रियल इस्टेट
प्रभात न्यूज पेपर जवळ, धायरी, पुणे : ४११ ०४१

आवृत्ती
२०२२

संपादक
श्री. वाल्मिक गायकवाड

अक्षरजुळणी :
कु. वर्षा लोखंडे

मुखपृष्ठ :
कु. वर्षा लोखंडे

ISBN NO : 978-93-93220-14-1

No part of this book may be reproduced or copied in any form or by any means [graphic, electronic or mechanical, including photocopying, recording, taping, or information retrieval systems] or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device, etc., without the written permission of the publishers.
Every effort has been made to avoid errors or omissions in this book. Inspite of this errors may creep in. Any mistake, error or discrepancy noted may be brought to our Notice which shall be taken care of in the next edition. It is Notified that publisher shall not be responsible for any damage or loss of action to anyone of any kind in any manner, therefrom. It is suggested to all the readers, always refer original references wherever necessary.

2022 · MG. Bhosale.

Modern History of India

Prof. Dr Bhosale Mrunal Gulabrao

Nisha Publication
Kanpur-208005 • Mob.: 9506361570
E-mail: nishapublication123@gmail.com

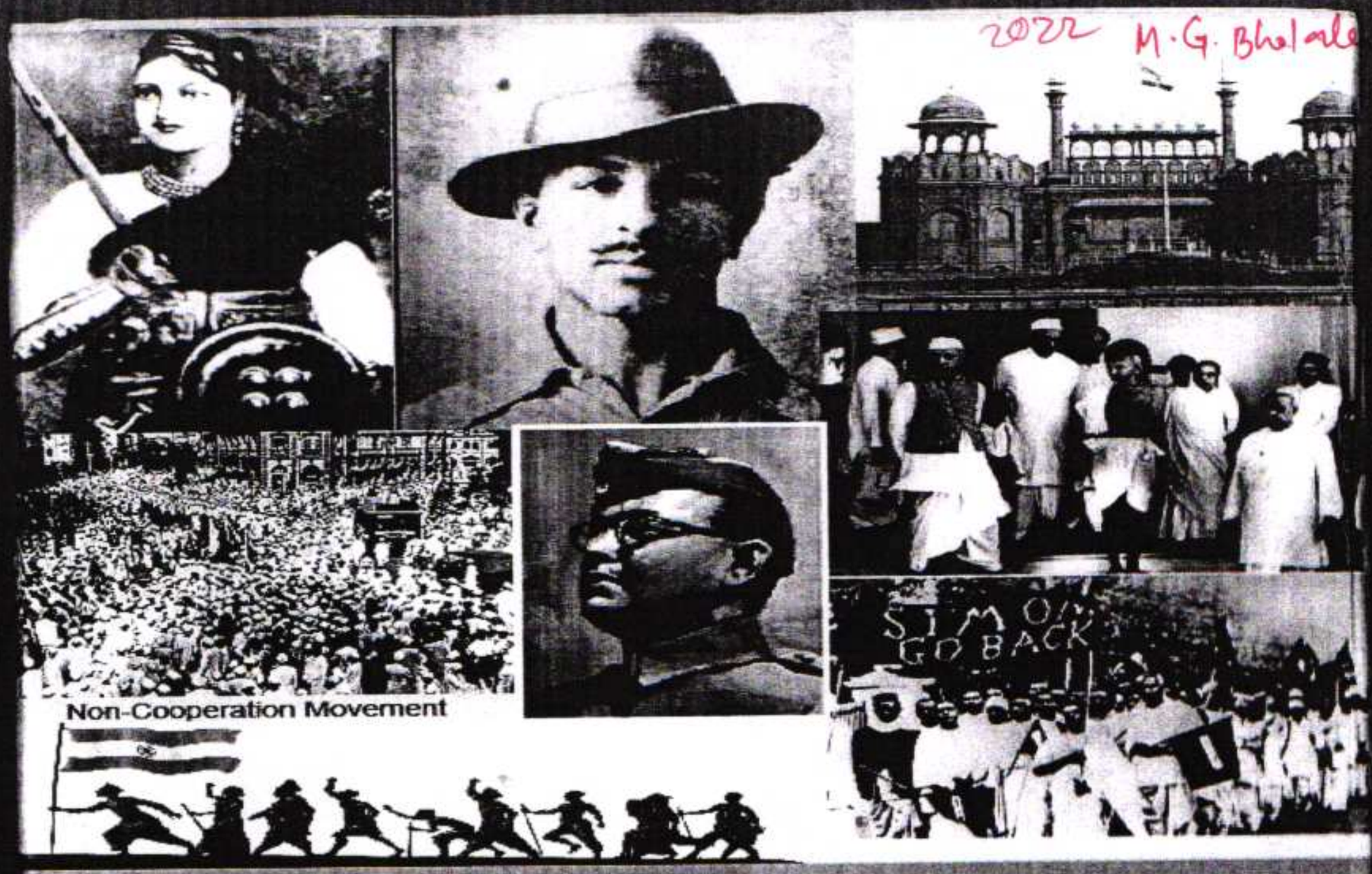

Modern History of India

Prof. Dr Bhosale Mrunal Gulabrao

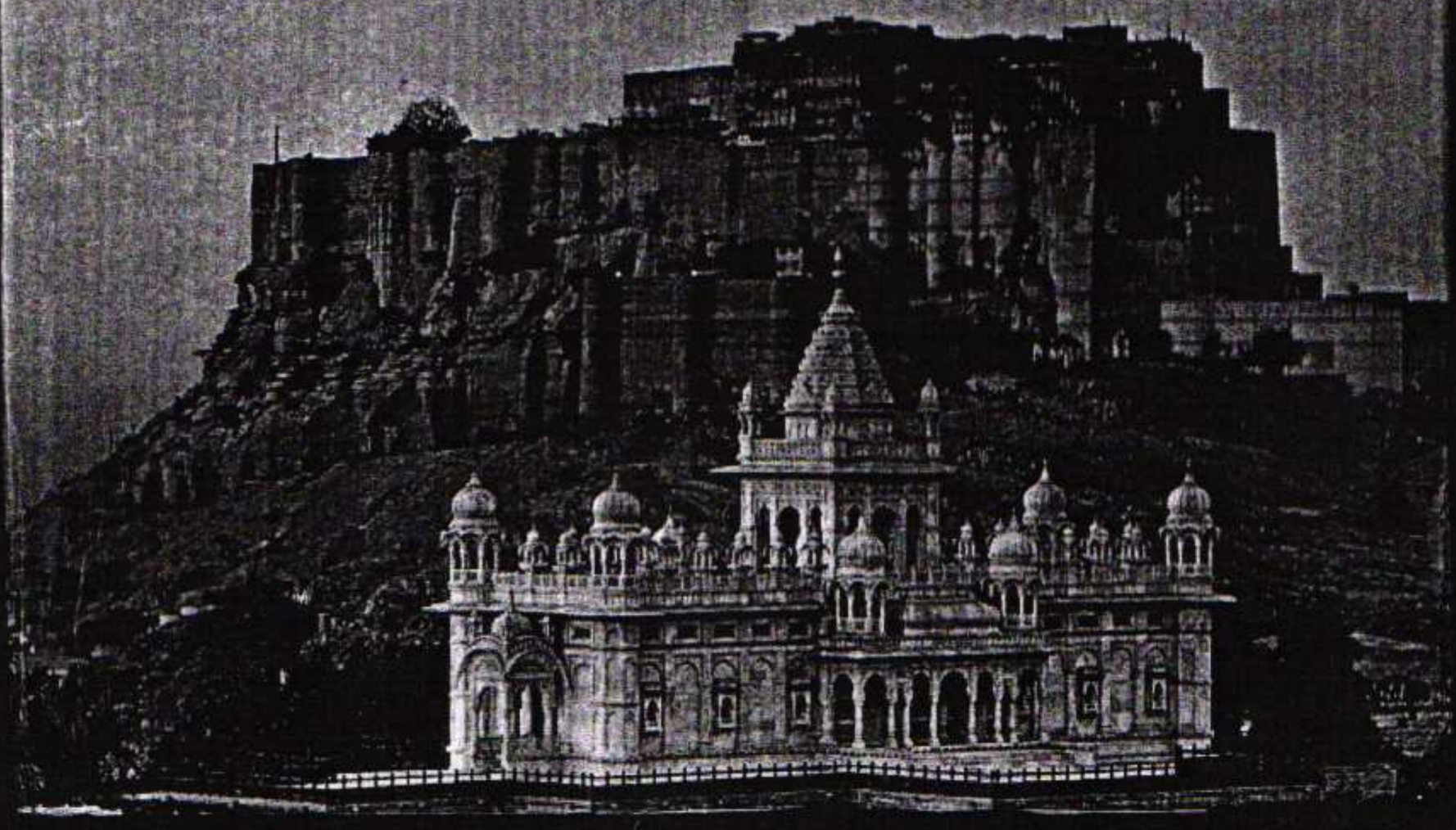

Modern History of India

About The Author

Prof. Dr Bhosale Mrunal Gulabrao B.A., M.A. Ph.D. Depart of history is working at Shri Marutrao Ghule Patil Shikshan Sansthas, Jijamata College of Science and Arts Dnyanezshwarnager Bhende Bk Tal- Newasa Dist-Ahmednager (MS) India, affiliated to Savitribai Phule, Pune University, Pune. She has participated in various National and International Conference and Seminars. She has also published 10 research articles in international and State level and U.G.C. care listed reputed in workshop.

About the book

The present publication on Modern Indian History affords a complete, updated, and compendious account of the records, establishments and lifestyle of India from the decline of the Mughal Empire to the post-independence technology. The e book no longer best meet the necessities of the scholars who require a radical hold close of the important information and functions before taking over specialized have a look at in any branch of the concern however additionally beneficial to the instructional specialists as the present paintings deals with topics about which lengthy researches had been made, and diverse opinions have been recorded. Besides it might additionally fulfill the requirements of the candidates for competitive examinations. It could be quintessential for all college and college libraries.

Contents

Historical Background • Decline and Disintegration of the Mughal Empire • Rise of the Maratha Power • Rise of the Regional States and European Power • East India Company • Economic Consequences of British Rule in India 1757-1857 • Revolt of 1857 202 • The Nationalist Movement (1858-1905) • Socio-religions Reforms Movement In Pre Independent India • Press Act 266 • Tools of Modern History.

Nisha Publication
120/742 Narayanpurwa, Kanpur
nishapublication123@gmail.com
9506361570

₹1380/-
ISBN 978-93-84800-05-9

2022

STUDIES ON STRUCTURAL, ELECTRICAL AND OPTICAL PROPERTIES OF SEMICONDUCTOR THIN FILMS

Dr. Ramdas Nivrutti Arle

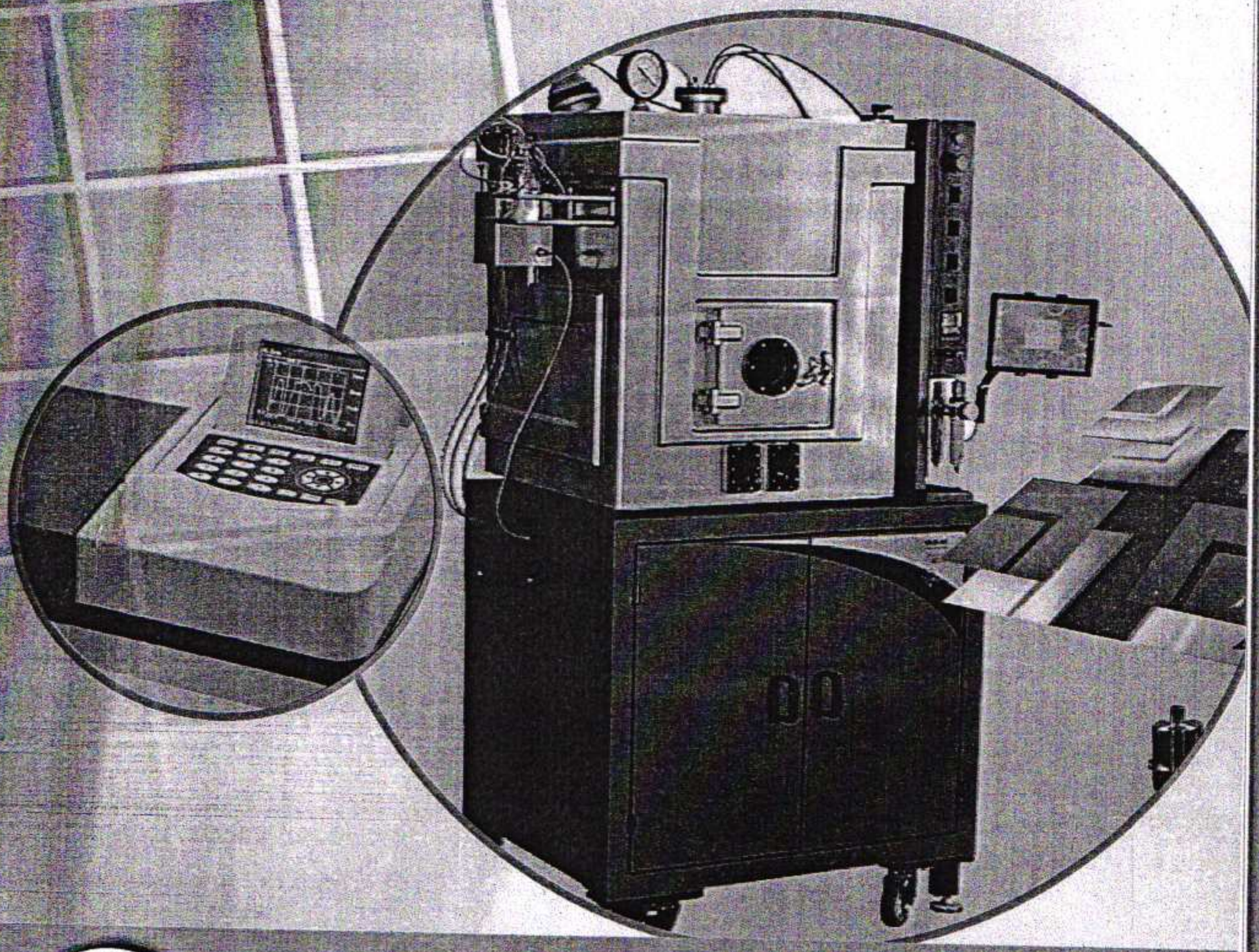

SUCCESS PUBLICATIONS

2022

SB Sale

प्रो. डॉ. सुनील जयसिंग कवडे गौरव ग्रंथ

महाराष्ट्राच्या राजकीय प्रक्रियेची वाटचाल

१९५२-२०१९

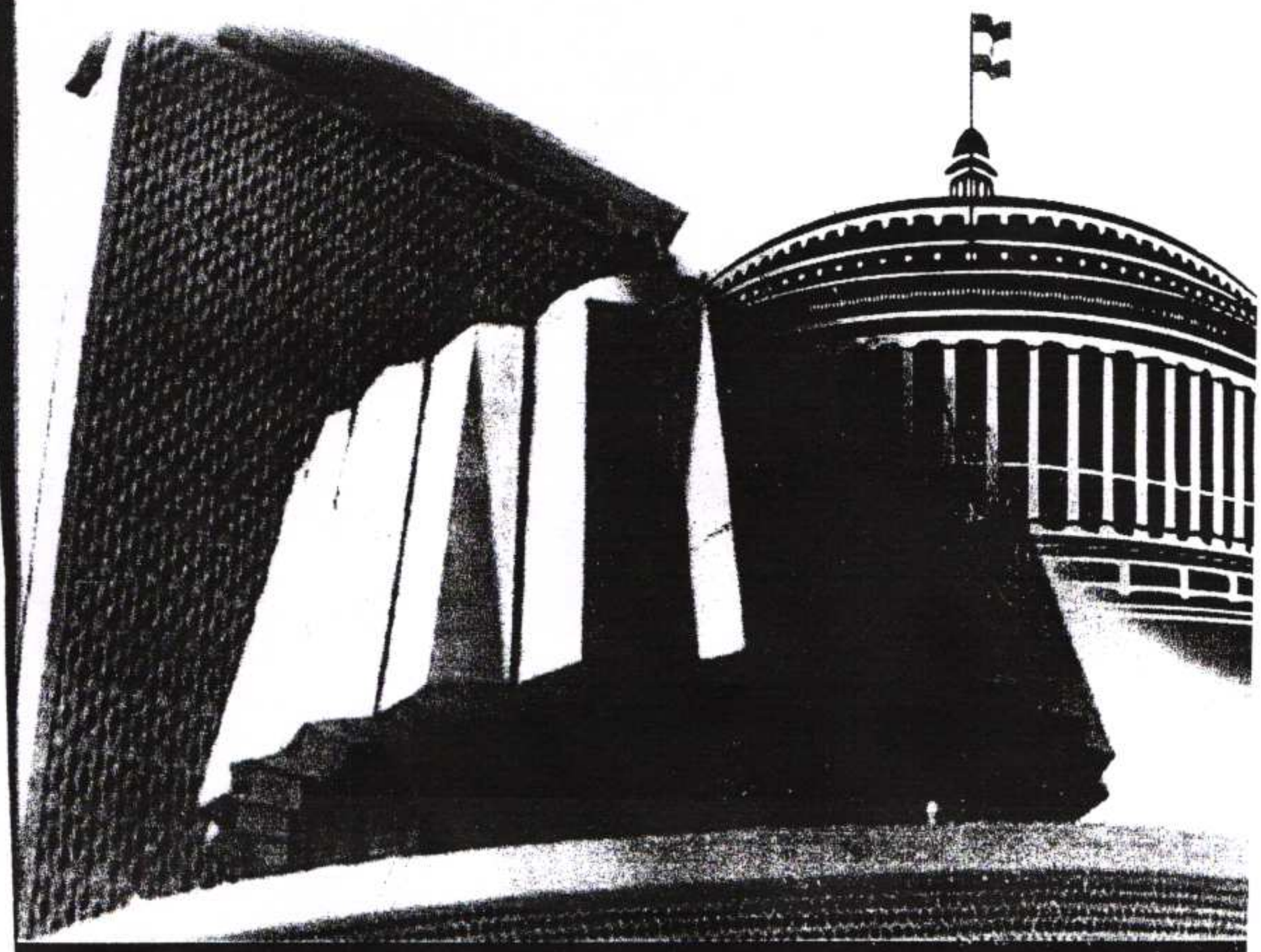

संपादक : डॉ. विलास आवारी

सह संपादक : डॉ. संजय काळे

A.K. Publications

A.K. PUBLICATIONS
B-61/E-1, Gali No. 14, Jagatpuri Ext.
Shahdra, Delhi-110 093 (India)
Ph.: +91-9868320502, +91-9999157638
E-mail: akpubs2008@yahoo.com

महाराष्ट्राच्या राजकीय प्रक्रियेची वाटचाल १९५२-२०१९

डॉ. विलास आवारी
संपादक

डॉ. संजय काळे
सह संपादक

First Edition 2022
ISBN 978-93-95033-09-1
© संपादक

संपादकीय मंडळ

- डॉ. विलास सदाफळ
- डॉ. राजकुमार रिकामे
- डॉ. ज्योती बिडलान
- डॉ. कैलास सोनवणे
- डॉ. विरेंद्र धनशेट्टी
- डॉ. अरुण राख
- प्रा अविनाष फलके
- डॉ. अविनाश साळवे
- डॉ. संजय गायकवाड
- डॉ. संजय मराठे

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by means, electronic, mechanical, photo copying, recording or otherwise, without the prior permission of the Editorial Board.

PRINTED IN INDIA

Published by A.K. Publications and Printed at Global Printers, Delhi.
ग्रंथातील लेखांशी संपादक मंडल सहमत असेलच असे नाही

अनुक्रमणिका

संपादकीय मंडळ *ii*

संपादकीय *ix*

प्रस्तावना *xvi*

1. संयुक्त महाराष्ट्राची निर्मिती 1
   प्रा. डॉ. एकनाथ खांदवे
2. महाराष्ट्राचे राजकारण : कॉंग्रेस व्यवस्था ते आघाडयांचे राजकारण 26
   अविनाश फलके
3. महाराष्ट्रातील निवडणूक आरक्षण 35
   प्रा. डॉ. गायकवाड संजय पंढरीनाथ
4. महाराष्ट्रातील राजकीय स्थित्यंतरे 50
   डॉ. हेमलता अरविंद राठोड
5. मुस्लीम राजकारणाचे चर्चाविश्व आणि प्रतिनिधित्वाचे मुद्दे 55
   डॉ. वहिदा शेख व माळेगावकर मो अलीसाब
6. मिनी विधानसभा – जिल्हा परिषद निवडणूक 2017: एक अभ्यास 62
   डॉ. अंकुश आवारे

विधानसभा

7. 1952 मुंबईराज्य विधानसभा निवडणूक – एक विश्लेषण 73
   डॉ. विलास विठ्ठल नाबदे
8. मुंबईराज्य : 1957 विधानसभा निवडणूक एक विश्लेषण 80
   प्रा. डॉ. विलास सदाफळ

9. 1962 मधील विधानसभा निवडणूक एक अभ्यास 84
प्रा. संजय मराठे

10. 1967 ची महाराष्ट्र विधानसभा निवडणूकः एक अन्वयार्थ 88
श्री. प्रा. वीरेंद्र शंकर धनशेट्टी

11. 1972 ची महाराष्ट्र विधानसभा निवडणूक : कॉंग्रेस अंतर्गत गटबाजीचे राजकारण 100
डॉ. राजेंद्र दिलीप आगवाने

12. महाराष्ट्राच्या राजकारणाला कलाटणी देणारी 1978 ची विधानसभा निवडणूक 107
प्रा. डॉ. श्रीनिवास भोंग

13. 1980 ची विधानसभा निवडणूक 116
प्रा. डॉ. संभाजी तनपुरे

14. महाराष्ट्र विधानसभा निवडणूक (1985) एक राजकीय पर्व 126
प्रा. भागवत एस. महाले

15. महाराष्ट्र विधानसभा निवडणूका 1990 133
प्रा. डॉ. प्रल्हाद दत्तात्रय दुधाणे

16. 1995 ची निवडणूक आणि महाराष्ट्रातील सत्तांतर 137
डॉ. सुरेश लक्ष्मण शहापुरे

17. 1999 विधानसभा निवडणूक 146
प्रा. डॉ. सोनवणे

18. महाराष्ट्र विधानसभा निवडणूकः 2004 158
प्रा. डी. डी. ठाकरे

19. 2009 ची विधानसभा निवडणूक आणि राजकीय पक्षांचे योगदान 171
प्रा. डॉ. शेंडे डी. डी.

20. महाराष्ट्र विधानसभा निवडणूक – 2014 : विश्लेषण 176
प्रा. प्रदिप उत्तम वेताळ

21. महाराष्ट्रातील विधानसभा निवडणूक 2019 183
प्रा. अरुण अंबादास पोटे

13

1980 ची विधानसभा निवडणूक

प्रा. डॉ. संभाजी तनपुरे*

महाराष्ट्रातील काँग्रेस पक्षाची वाटचाल व ऐतिहासिक पार्श्वभूमी :–

स्वतंत्र भारताची राज्यघटना अंमलात आल्या नंतर 1952 साली विधानसभेच्या पहिल्या निवडणूका झाल्या तेंव्हा पासुन 2009 सालच्या निवडणूकी पर्यंत एकुण 13 विधानसभा निवडणूका झाल्या त्यापैकी 1952 मधील आणि 1957 मधील निवडणुका या महाराष्ट्र राज्य स्थापने पूर्वी झाल्या महाराष्ट्र राज्य स्थापने नंतर 11 निवडणुका पार पडल्या. स्वातंत्र्यानंतरची पहिली 20–25 वर्ष हा भारतीय तसेच महाराष्ट्रातील राजकारणातला काँग्रेसच्या निर्विवाद वर्चस्वाचा काळ होता. महाराष्ट्रात या काळात अनेक विरोधी पक्ष होते. पण काँग्रेस पक्षाला लाभलेली स्वातंत्र्य लढयाची पार्श्वभूमी, महाराष्ट्राच्या सर्व खेडयापाडया पर्यंत पसरलेली काँग्रेस संघटना, राष्ट्रीय स्तरांवर जवाहरलाल नेहरू, आणि इंदिरा गांधी यांच्या सारख्या वलयांकित आणि प्रभावी नेत्यांचे तसेच महाराष्ट्रात यशवंराव चव्हाणांसारख्या कर्तबगार नेत्याचे नेतृत्व यामुळे स्वातंर्त्या नंतरच्या या पहिल्या कालखंडात राजकारणातील काँग्रेसचे वर्चस्व टिकून राहिले. महाराष्ट्रात समाज़वादी पक्ष, शेतकरी कामगार पक्ष व साम्यवादी पक्ष यांचा काही प्रमाणात प्रभाव निश्चीत होता पण काँग्रेसला आव्हान ठरू शकेल असा तो कधीही नव्हता. शिवाय हे पक्ष तसेच जनसंघ, लाल निषाण गट, रिपब्लीकन पक्ष असे अनेक पक्ष स्वतंत्र पणे निवडणुका लढवत असल्याने काँग्रेस विरोधी मताचे विभाजन होऊन त्याचा फायदा काँग्रेस पक्षालाच मिळत होता. परीणामी 1952 ते 1972 पर्यंत झालेल्या पहिल्या पाच निवडणुकीत विधानसभेत काँग्रेसपक्षालाच प्रचंड बहुमत मिळाले हे दिसुन येते.

त्यातील महत्वाचे टप्पे पुढिल प्रमाणे होय :

* सहायक प्राध्यापक व राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख, जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, ज्ञानेश्वर नगर भेंडे, ता. नेवासा जि. अ.नगर, मो.नं. 9420335840, Email id: sambhaji.tanpure123@gmail.com

book-chapter- 22-23

2022

VOLUME - XI, ISSUE - II - APRIL - JUNE - 2022
AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 6.306 (www.sjifactor.com)

CONTENTS OF ENGLISH PART - II

S. No.	Title & Author	Page No.
13	Role of Administration in Nation Building **Aishwarya Sagade**	82-87
14	India's Relation with World Organizations **Varsha Nalawade**	88-91
15	Terrorism Challenges before Developing India **Bangar Akash Sheshrao**	92-95
16	India US Relations - The China Factor **Vivek Sanjay Pawar**	96-98
17	Social Movement-Changing Nature **Dr. Tanpure Sambhaji Shamrao**	99-101
18	A Study of Public Administration in India: Concerns and Prospects **Dr. Laxinarayan C. Kurpatwar** **Dr. Sambhaji Waghmare**	102-109
19	A Study of Political Crisis in South Asia: Role of India in Modi Regime **Dr. Vilas V. Nabde**	110-113
20	Making of the Constitution of India: A Critical Analysis Nationalism, Patriotism, and What it Means To Be Indian': An Overview **Dr. Salampure Fulchand B.**	114-120

PRINCIPAL
Jijamata College of Science & Arts
Dnyaneshwarnagar, Tal. Newasa
Dist. Ahmednagar

VOLUME - XI, ISSUE - II - APRIL - JUNE - 2022
AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 6.306 (www.sjifactor.com) **CC - 17**

17. Social Movement-Changing Nature

Dr. Tanpure Sambhaji Shamrao
Head & Assistant Prof. Political Science, Jijamata Collage of Science & Art's Bhende. (Bk.)
Tal- Newasa, Dist- A. Nagar.

Abstract

A functionalist Might focus on why social movements develop. Why they continue to exist and what social purpose they serve. on one land social movement. Social movements are instrumelad of social change. Social Movement is collective action of people either to promote or resist a change in society or group of which it is a part. Social Movement is not sudden out break but an organized collective action followed by ideology belind the action.

Keywords – Alternative, Redemptive and revolutionary social movements.

Research of Objectives

i. The major types of social movements are reform movements, revolutionary movement and reactionary movements, Self- Help Movements and eligious movement.
ii. Social Movements for a good establish a mass platform of action for a population.
iii. Which helps in form and cultive the awareness necessary to help prevent an issue form effecting more people.
iv. Areform movements veek to change something specific about the social structure examples include anti nuclear groups.

Research of Hypothesis

i. Demonstrate awarenss of social movement on a state, national and global level.
ii. Distinguish Between Different types of social movements.
iii. iii) Identity stages of social movements.
iv. Discuss theoretical perspective on social movements, like resource mobilization, framing and new social movements theory.

Introduction

Social Movements are purpose ful organized groups that strive to work toword a common social goal. While most of us learned about social movements in history classes. we tent to take for granted the fundamental chenges they caused and we may he completely an familiar with the tread toward global social movements. But form the antitobacco movement that has worked to out low somoking in public buidings and raise the cost of cigarettes to political uprisings

2022

श्रीज्ञानेश्वरदर्शन

(भाग दुसरा)

अध्यात्म खंड व शास्त्रीयादि विषय

संपादक

रा. ब. नरहर बाळकृष्ण देशमुख

पुनर्प्रकाशन आवृत्ती संपादक

प्रा. डॉ. शिरीष राजाराम लांडगे

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई

Scanned with OKEN Scanner

जिजामाता शाळा व कला महाविद्यालयाच्या
ग्रंथालय विभागाला सप्रेम भेट

श्रीज्ञानेश्वरदर्शन

(भाग दुसरा)

(प्रा. ग. त्रिविध लांडगे)
वाचन प्रेरणा दिन
१५/१०/२२

अध्यात्म खंड व शास्त्रीयादि विषय

ग्रंथ खराब केल्यास किंमत
वसूल केली जाईल

संपादक

रा. ब. नरहर बाळकृष्ण देशमुख

अध्यक्ष, वाङ्मयोपासक मंडळ, अहमदनगर

पुनर्प्रकाशन आवृत्ती संपादक
डॉ. शिरीष राजाराम लांडगे

Jijamata Science & Arts College
26685
Bhende Bk., Tal. Nevasa
891.46/LAN
Acc. No.:SR-26685
891.46/LAN
Acc. No.:SR-26685

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई

Scanned with OKEN Scanner
Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)
212 / 269

➢ **पुस्तकाचे नाव :** श्रीज्ञानेश्वरदर्शन : भाग दोन
अध्यात्म खंड व शास्त्रीयादि विषय

➢ **प्रथम आवृत्ती संपादक :** रा. ब. नरहर बाळकृष्ण देशमुख

➢ **प्रथम आवृत्ती :** मिती चैत्र वद्य २, शके १८५६, नेवासे,
१ एप्रिल १९३४

➢ **पुनर्प्रकाशन आवृत्ती संपादक :** डॉ. शिरीष राजाराम लांडगे

➢ **पुनर्प्रकाशन पहिली आवृत्ती :** २०२२

➢ **आयएसबीएन :** ९७८-९३-९३५९९-२७-८

➢ **प्रथमावृत्ती :** २०२२

➢ **प्रकाशक :**

सचिव,
महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ,
रवींद्र नाट्यमंदिर इमारत, दुसरा मजला,
पु. ल. देशपांडे महाराष्ट्र कला अकादमी आवार,
सयानी रोड, प्रभादेवी, मुंबई - ४०० ०२५.

➢ **© प्रकाशकाधीन**

➢ **मुद्रक :**

व्यवस्थापक,
शासकीय फोटोझिंको मुद्रणालय,
फोटोझिंको मुद्रणालय आवार,
जी. पी. ओ. नजीक, पुणे - ४११ ००१.

➢ **किंमत : रु. ३३५/-**

या पुस्तकात व्यक्त केलेली मते स्वतः लेखकाची असून, या मतांशी साहित्य आणि संस्कृती मंडळ व महाराष्ट्र शासन सहमत असेलच असे नाही.

Scanned with OKEN Scanner

।। श्रीज्ञानेश्वरदर्शन ।।

अहमदनगरच्या वाङ्मयोपासक मंडळाने १९३४ मध्ये 'श्रीज्ञानेश्वरदर्शन' हा दोन खंडातील बृहद ग्रंथ प्रकाशित केला. या निर्मितीमागे मंडळाच्या प्रयत्नाबरोबर अनेकांच्या भावनाही गुंतल्या होत्या. भाविक, आस्वादक आणि चिकित्सकांनी एकत्र येऊन 'श्रीज्ञानेश्वरदर्शन'ची निर्मिती केली. असा सामूहिक प्रयत्न 'श्रीज्ञानेश्वरदर्शन'च्या निर्मितीपूर्वी आणि नंतरही झाला नाही; हे एक वास्तव आहे.

'श्रीज्ञानेश्वरदर्शन'ची अनेक वैशिष्ट्ये आहेत. या ग्रंथातून श्रद्धा आणि चिकित्सा, विद्वत्ता आणि रसिकता, आकलन आणि आस्वाद; तसेच धर्म आणि शास्त्र, साहित्य आणि विज्ञान, समीक्षा आणि संशोधन यांचा प्रत्यय येतो. ज्ञानेश्वरांच्या वाङ्मयाचा अनेक प्रकारे आणि पद्धतीने अभ्यास होऊ शकतो, हे 'श्रीज्ञानेश्वरदर्शन'ने सर्वप्रथम दाखवून दिले. विषय प्रतिपादन, चिकित्सा आणि नवार्थ विचार अशा अनेक दृष्टींनी हा ग्रंथ मौलिक आहे. या ग्रंथाने 'ज्ञानेश्वरी' विषयक अभ्यास परंपरेत स्वतःची स्वतंत्र मुद्रा उमटवली. अर्वाचीन काळामध्ये ज्ञानदेवांविषयक अभ्यासाचा पाया रचला. म्हणून न. र. फाटक, गो. म. कुळकर्णी, रा. चिं. ढेरे, म. प. पेठे, व. दि. कुलकर्णी अशा अनेक अभ्यासकांनी 'श्रीज्ञानेश्वरदर्शन'चे महत्त्व वेळोवेळी अधोरेखित केले आहे.अशा या 'ज्ञानेश्वरी अभ्यासातील दीपस्तंभाचे महत्त्व आज आणि उद्याही असणार आहे.

Scanned with OKEN Scanner

2022

श्रीज्ञानेश्वरदर्शन

(भाग पहिला)

दर्शन प्रवेश व साहित्य खंड

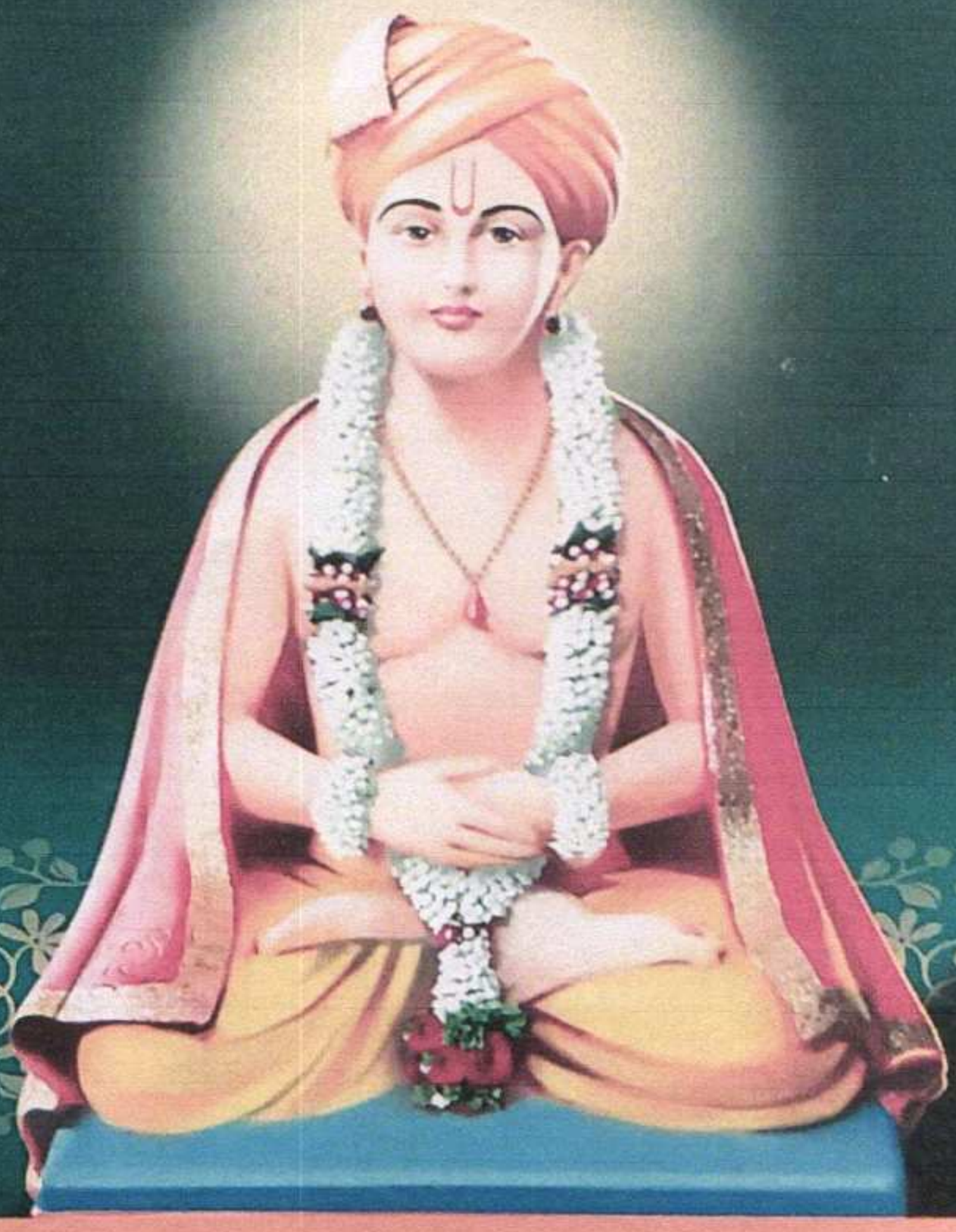

संपादक

रा. ब. नरहर बाळकृष्ण देशमुख

पुनर्प्रकाशन आवृत्ती संपादक

प्रा. डॉ. शिरीष राजाराम लांडगे

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई

Scanned with OKEN Scanner

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2)

जिजामाता कॉलेज व कला महाविद्यालयाच्या
ग्रंथालय विभागाला सप्रेम भेट

प्रा. डॉ. शिवाजी भांजी
वाचन प्रेरणा दिन
१५/१०/२२

श्रीज्ञानेश्वरदर्शन

(भाग पहिला)

दर्शनप्रवेश व साहित्य खंड

ग्रंथ खराब केल्यास किंमत
वसूल केली जाईल

संपादक
रा. ब. नरहर बाळकृष्ण देशमुख
अध्यक्ष, वाङ्मयोपासक मंडळ, अहमदनगर

पुनर्प्रकाशन आवृत्ती संपादक
डॉ. शिरीष राजाराम लांडगे

Jijamata Science & Art's College
26684

891.46/LAN
Acc. No. SR-26684

891.46/LAN
Acc. No. SR-26684

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई

Scanned with OKEN Scanner

➢ **पुस्तकाचे नाव :** श्रीज्ञानेश्वरदर्शन : भाग पहिला
दर्शनप्रवेश व साहित्य खंड

➢ **प्रथम आवृत्ती संपादक :** रा. ब. नरहर बाळकृष्ण देशमुख

➢ **प्रथम आवृत्ती :** मिती चैत्र वद्य २, शके १८५६, नेवासे,
१ एप्रिल १९३४

➢ **पुनर्प्रकाशन आवृत्ती संपादक :** डॉ. शिरीष राजाराम लांडगे

➢ **पुनर्प्रकाशन पहिली आवृत्ती :** २०२२

➢ **आयएसबीएन :** ९७८-९३-१३५९९-२७-८

➢ **प्रथमावृत्ती :** २०२२

➢ **प्रकाशक :**

सचिव,
महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ,
रवींद्र नाट्यमंदिर इमारत, दुसरा मजला,
पु. ल. देशपांडे महाराष्ट्र कला अकादमी आवार,
सयानी रोड, प्रभादेवी, मुंबई - ४०० ०२५.

➢ **© प्रकाशकाधीन**

➢ **मुद्रक :**

व्यवस्थापक,
शासकीय फोटोझिंको मुद्रणालय,
फोटोझिंको मुद्रणालय आवार,
जी. पी. ओ. नजीक, पुणे - ४११ ००१.

➢ **किंमत : रु. २८८/-**

या पुस्तकात व्यक्त केलेली मते स्वतः लेखकाची असून, या मतांशी साहित्य आणि संस्कृती मंडळ व महाराष्ट्र शासन सहमत असेलच असे नाही.

Scanned with OKEN Scanner

।। श्रीज्ञानेश्वरदर्शन ।।

अहमदनगरच्या वाङ्मयोपासक मंडळाने १९३४ मध्ये 'श्रीज्ञानेश्वरदर्शन' हा दोन खंडातील बृहद ग्रंथ प्रकाशित केला. या निर्मितीमागे मंडळाच्या प्रयत्नाबरोबर अनेकांच्या भावनाही गुंतल्या होत्या. भाविक, आस्वादक आणि चिकित्सकांनी एकत्र येऊन 'श्रीज्ञानेश्वरदर्शन'ची निर्मिती केली. असा सामूहिक प्रयत्न 'श्रीज्ञानेश्वरदर्शन'च्या निर्मितीपूर्वी आणि नंतरही झाला नाही; हे एक वास्तव आहे.

'श्रीज्ञानेश्वरदर्शन'ची अनेक वैशिष्ट्ये आहेत. या ग्रंथातून श्रद्धा आणि चिकित्सा, विद्वत्ता आणि रसिकता, आकलन आणि आस्वाद; तसेच धर्म आणि शास्त्र, साहित्य आणि विज्ञान, समीक्षा आणि संशोधन यांचा प्रत्यय येतो. ज्ञानेश्वरांच्या वाङ्मयाचा अनेक प्रकारे आणि पद्धतीने अभ्यास होऊ शकतो, हे 'श्रीज्ञानेश्वरदर्शन'ने सर्वप्रथम दाखवून दिले. विषय प्रतिपादन, चिकित्सा आणि नवार्थ विचार अशा अनेक दृष्टींनी हा ग्रंथ मौलिक आहे. या ग्रंथाने 'ज्ञानेश्वरी' विषयक अभ्यास परंपरेत स्वतःची स्वतंत्र मुद्रा उमटवली. अर्वाचीन काळामध्ये ज्ञानदेवांविषयक अभ्यासाचा पाया रचला. म्हणून न. र. फाटक, गो. म. कुळकर्णी, रा. चिं. ढेरे, म. प. पेठे, व. दि. कुलकर्णी अशा अनेक अभ्यासकांनी 'श्रीज्ञानेश्वरदर्शन'चे महत्त्व वेळोवेळी अधोरेखित केले आहे.अशा या 'ज्ञानेश्वरी अभ्यासातील दीपस्तंभाचे महत्त्व आज आणि उद्याही असणार आहे.

मुद्रणस्थळ : शासकीय फोटोझिंको मुद्रणालय, पुणे.

Scanned with OKEN Scanner

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 219 / 269

This book is comprehensive work on Management and Utilization of Water Resources in Maharashtra. Therefore an attempt has been made to study in this book water management planning, Benefits of Good Water Management Planning, Development of a Water Management Plan, International Water Management And Utilization Density of Water in Relation to Temperature. The present book also focuses on water management and utilization in India. This book has shown some important policy implication. This book is useful to researchers and policy makers.

S. B. Kale

Dr.Kale S.B. is serving as Assistant Professor of Economics, Jijamata College of Science & Arts, Bhende BK, Ahmednagar. Dr.V.B. Khandare is serving as an Associate Professor of Economics at A.B. College, Deogaon. He is Dean, Faculty of Social Sciences, Dr.Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad.

978-3-659-53518-5

Water Resources in Maharashtra

Kale, Khandare

S. B. Kale
Vilas B. Khandare

Management and Utilization of Water Resources in Maharashtra

2022

LAP LAMBERT Academic Publishing

ISBN-978-81-922690-2-3

International Conference on "Changing Perspectives in Environment, Management, Humanities, Sciences and Technology"

(ICCEMST-2022),
Virtual Mode
On
14th & 15th July 2022

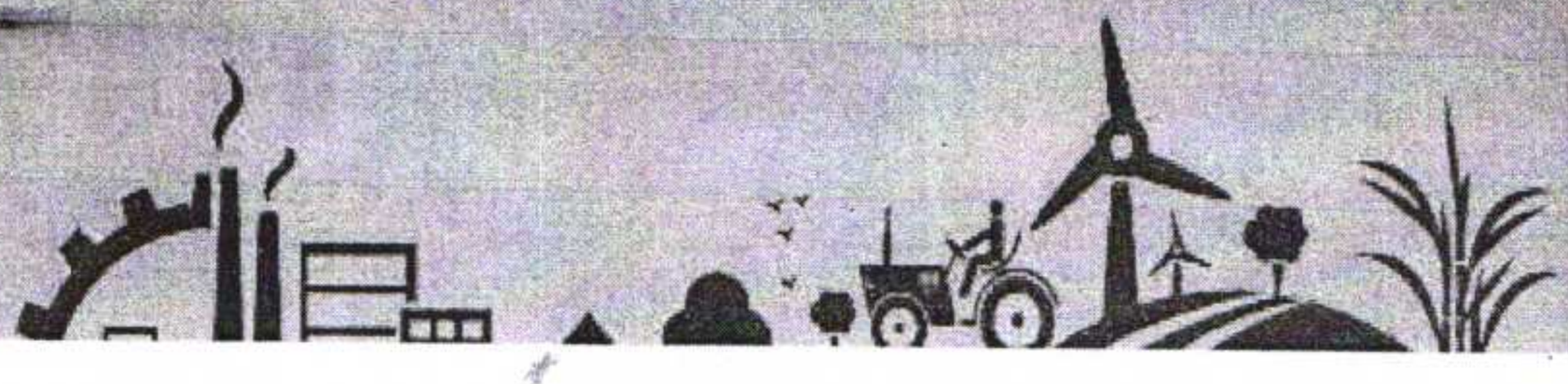

ISBN 978-81-922690-2-3

OPZS-24

EVALUATION OF MICRONUTRIENT CONTENT OF VERMICOMPOST MADE FROM PONGAMIA PINNATA AND AZADIRACHTA INDICA LEAVES BY USING, EARTHWORM EISENIA FETIDA

Sayyad Nabilal R
Department of Zoology, Jijamata College, Bhende
Dist – Ahmednagar, Maharashtra 414605
E.mail- nabizoology@gmail.com

ABSTRACT

The study was conducted at department of Zoology on small scale compost production using cow dung and leaf waste of*Pongame pinnata and Azadirachta indica*through the vermiculture biotechnology evaluate micronutrient content of vermicompost made from different substrates. Leaf waste of *Pongame pinnata and Azadirachta indica*was crushed and mixed with cow dung in a different ratio includes cow dung (S_1), Cow dung and 10 earthworms (S_2), Cow dung and leaves powder of *Pongamia Pinnata*(1:1) + 10 earthworms (S_3), Cow dung and leaves powder of *Pongamia Pinnata*(2:1) + 10 earthworms (S_4) and Cow dung and leaves powder of *Pongamia Pinnata* (3:1) + 10 earthworms (S_5), Cow dung and leaves powder of *Azadirachta Indica* (1:1) + 10 earthworms (S_6), Cow dung and leaves powder of *Azadirachta Indica* (2:1) + 10 earthworms (S_7) and Cow dung and leaves powder of *Azadirachta Indica* (3:1) + 10 earthworms (S_8), At the end of decomposition, vermicompost obtained in fine granular form which was harvested through fine sieve to get homogenous compost. The present study of 45 days was carried out to evaluate the micronutrient status of vermicompost using Eisenia fetida. The laboratory result showed that, Copper (Cu), Iron (Fe), Zinc (Zn) and Manganese (Mn) micro nutrients (ppm) were different, the vermicompost obtained from all substrates were rich in micro nutrients. The micronutrient content (ppm)of vermicompost (S_1 to S_8) was in the order Mn>Cu>Fe>Zn, vermicompost (S_2) Mn>Cu> Zn > Fe, vermicompost (S_3) Cu>Fe>Mn>Zn, vermicompost (S_4 and S_5) Mn>Zn>Fe>Cu, vermicompost (S_6) Mn>Fe>Cu>Zn, vermicompost (S_7) Fe>Mn>Zn>Cu, and vermicompost (S_8) Fe>Cu>Mn>Zn,

Keywords:*vermicomposting; leaf waste; earthworm; vermicompost, cow dung*

VIRTUAL MODE

Certificate ID:
28355FXCSS

International Conference on Changing Perspectives in Environment, Management, Humanities, Sciences and Technology (ICCEMST-2022)

14th and 15th July 2022

Jointly Organized by

Marathwada Sarvodaya Shikshan Prasarak Mandal's
Lalbahadur Shastri Sr. College, Partur Dist. Jalna, MS. India

Mula Education Society's
Arts, Commerce & Science College, Sonai, Newasa Dist. Ahmednagar, MS. India
&
Yuvaraja's College Mysuru, Karnataka, India
(Constituent Autonomous College with Potential for Excellence)

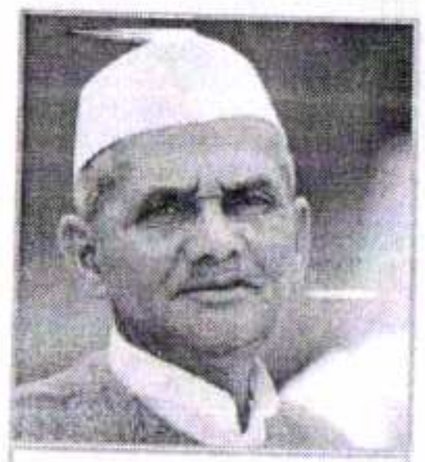

Certificate

This is to certify that *Dr Sayyad Nabilal Rahiman* of *JIJAMATA COLLEGE BHENDE TAL NEWASA DIST AHMEDNAGAR, MAHARASHTRA INDIA* has actively participated in International Conference on Changing Perspective in Environment, Management, Humanities, Sciences and Technology held on 14th and 15th July 2022 and presented article entitled *EVALUATION OF MICRONUTRIENT CONTENT OF VERMICOMPOST MADE FROM PONGAMIA PINNATA AND AZADIRACHTA INDICA LEAVES BY USING, EARTHWORM EISENIA FETIDA*, via **Oral** Presentation.

Mr. Sartaj Singh
Organizing Secretary

Dr. Rohith Shankar
Organizing Secretary

Dr. Ravi Sadhan
Organizing Secretary

Dr. Rajendra Dandawate
Co-Convener

Dr. Bharat Chandare
Principal, LBSP

Dr. Yashodha B. N.
Principal, YCM

Dr. Shankar Laware
Principal, ACS & Convener

Self-Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.2) 222 / 269

संशोधन पद्धतीच्या मूलभूत संकल्पना

Basic Concepts of Research Methodology

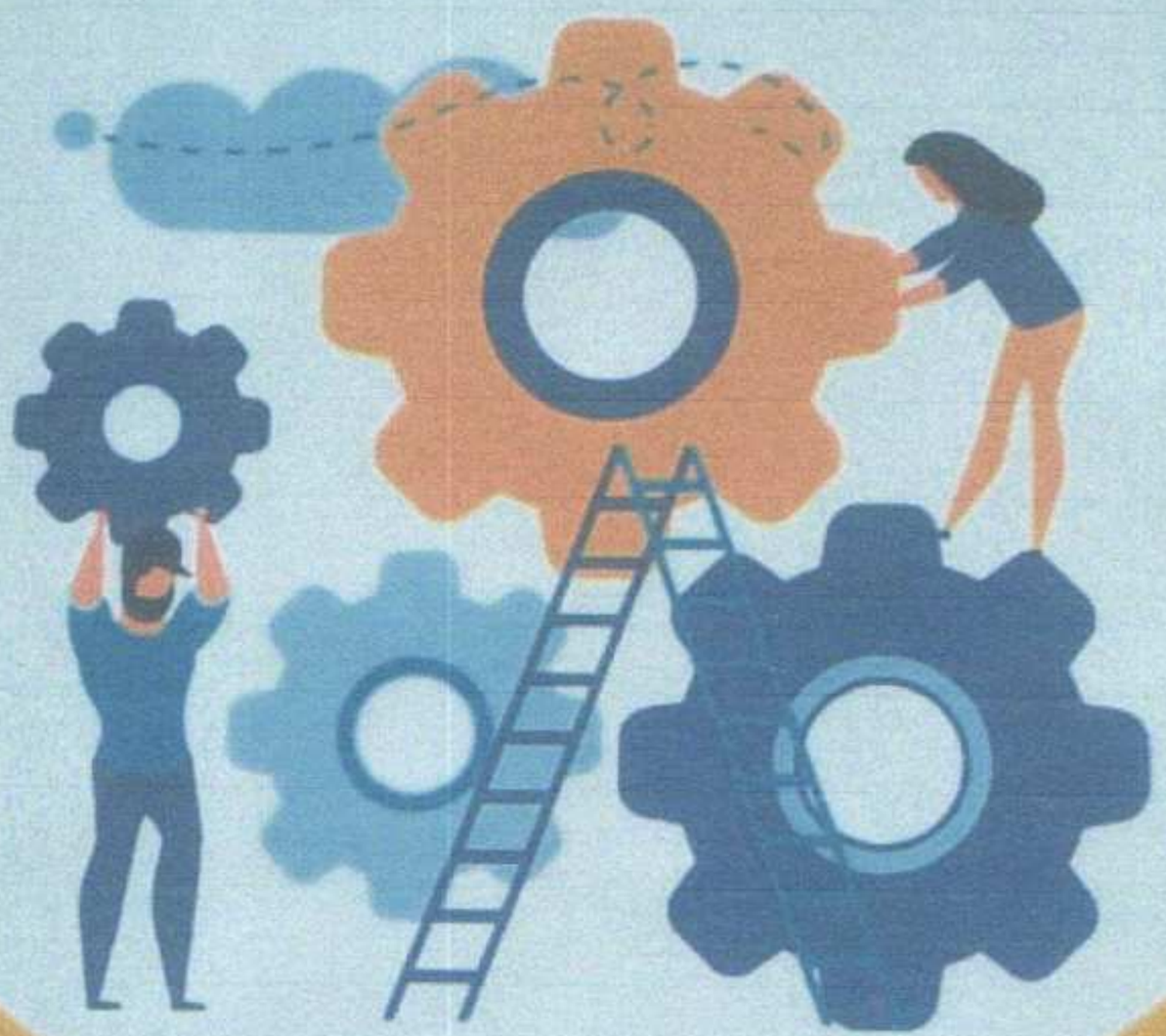

डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे
डॉ. संभाजी काळे

2022

Business Management

व्यवसाय व्यवस्थापन

डॉ. सुरेश ढमढेरे
डॉ. संभाजी काळे
डॉ. अजयकुमार पालवे
डॉ. सविता सावंत

व्यवसाय व्यवस्थापन (सेमिस्टर ५)

डॉ. सुरेश ढमढेरे, डॉ. संभाजी काळे, डॉ. अजयकुमार पालवे, डॉ. सविता सावंत

Vyavasay Vyavasthapan

Dr. Suresh Dhamdhere, Dr. Sambhaji Kale, Dr. Ajaykumar Palawe,
Dr. Savita Sawant

पहिली आवृत्ती : २०२२

ISBN 978-93-91948-03-0

© डायमंड पब्लिकेशन्स

मुखपृष्ठ
शाम भालेकर

अक्षरजुळणी
संध्या कामत, पुणे

मुद्रक
गुरुराज प्रिंटर्स, पुणे

प्रकाशक
डायमंड पब्लिकेशन्स
२६४/३ शनिवार पेठ, ३०२ अनुग्रह अपार्टमेंट
ओंकारेश्वर मंदिराजवळ, पुणे-४११ ०३०
☎ ०२०-२४४५२३८७, २४४६६६४२
info@dpbooks.in
www.dpbooks.in

या पुस्तकातील कोणत्याही भागाचे पुनर्निर्माण अथवा वापर इलेक्ट्रॉनिक अथवा यांत्रिकी साधनांनी- फोटोकॉपिंग, रेकॉर्डिंग किंवा कोणत्याही प्रकारे माहिती साठवणुकीच्या तंत्रज्ञानातून प्रकाशकाच्या आणि लेखकाच्या लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाही. सर्व हक्क राखून ठेवले आहेत.

B.A. | B.Com. | B.Sc. Text Book List 2021-22

प्रशांत पब्लिकेशन्स

क्रमिक व संदर्भ पुस्तके मिळण्याचे विश्वसनीय ठिकाण

- ऑफिस : ३, प्रताप नगर, संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड, नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव.
- दूरध्वनी : ०२५७-२२३५५२०, २२३२८०० ■ मोबा : ९६६५६२६७१७, ९४२१६३६४६०
- Email : prashantbookhouse@gmail.com ■ Web : www.prashantpublications.com

मा. प्राचार्य/विभागप्रमुख/ग्रंथपाल

नविन बदललेल्या CBCS Pattern नुसार TYBA, TYBSc व TYBCom या नविन अभ्यासक्रमाची सेमिस्टर ५ व ६ ची क्रमिक पुस्तकांची यादी तसेच कला, वाणिज्य व विज्ञान शाखेच्या सर्व क्रमिक पुस्तकांची यादीदेखील सोबत देत आहोत. तसेच ही सर्व पुस्तके ई-बुक्स (e-Books) मध्ये देखील उपलब्ध आहेत. आपणास विनंती आहे की, कृपया आपल्या महाविद्यालयाची बहुमूल्य ऑर्डर पाठवून सहकार्य करावे. अधिक माहितीसाठी www.prashantpublications.com ला अवश्य भेट द्या.

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ – कला, वाणिज्य व विज्ञान

क्रमिक संदर्भ पुस्तक सूची २०२१-२०२२

ORDER FORM

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
		T.Y.B.A. (w.e.f. 2021-22)			
		मराठी			
1	CC-1E	**तीन मुलांचे चार दिवस** – प्रवास वर्णन (सत्र 5)	*आदर्श पाटील, विकास वाळवे, श्रीकृष्ण शेळके*		200
2		**भाषा : लेखनकौशल्य व शासनव्यवहार**	*डॉ संदीप माळी*		100
3	CC-1F	**रूप : कवितेचे** (सत्र 6)	*संपादित मराठी अभ्यास मंडळ*		–
4		**व्यावहारिक व उपयोजित मराठी** (पर्यायी)	*डॉ वेदश्री थिगळे*		225
5	DSE-1	**मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा स्थूल इतिहास**	*डॉ अतुल मधुकरराव देशमुख*		195
6	DSE-2	**वर्णनात्मक भाषाविज्ञान**	*डॉ वेदश्री थिगळे, डॉ प्रभाकर जोशी*		250
		हिंदी			
7	CC-1E	**कथेतर विधाएँ** – पाठ्यपुस्तक (सत्र 5)	*संपादन हिंदी अभ्यास मंडल*		90
8	CC-1F	**साये में धूप** (गजल संग्रह) (सत्र 6)	*दुष्यंत कुमार*		199
9		हिंदी गजल और साये में धूप	*डॉ सुमन सिंह*		350
10		दुष्यंत कुमार के साहित्य का पुनर्मुल्यांकन	*डॉ जिजाबराव पाटील*		500
11		प्रयोजनमूलक हिंदी (पर्यायी)	*डॉ तेजपाल चौधरी*		400
12		राजभाषा हिंदी	*डॉ भोलानाथ तिवारी / डॉ भाटिया*		300
13	DSE-1	**हिंदी साहित्य का सरल इतिहास**	*डॉ जालिंदर इंगले*		225
14	DSE-2	**सुबोध भाषा विज्ञान एवं हिंदी भाषा का विकास**	*डॉ जालिंदर इंगले*		250
15	SEC	**कथा पटकथा**	*मनू भंडारी*		250
16		सिनेमा और फिल्मांतरीत हिंदी साहित्य	*डॉ गोकुळ क्षीरसागर*		325

*Prices are subject to change without prior notice.

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
		इंग्रजी			
17	CC	**Exploring New Horizons** (Compulsory English)	*Ed-Board of Editors*		110
18	SEC-1	**Aspirations : English for Careers** (G-3)	*Board of Editors*		100
19	SEC-2	**Mastering Life Skills and Life Values**	*Dr A P Patil*		125
20		Life Skills for Success	*Wadkar Alka*		475
21	DSE-1	**Theory of Novel** (Sem 5)	*Dr C U Kulkarni, Dr P R Bhabad*		250
22		The English Novel - An Introduction	*Terry Eagleton*		695
23		**Silas Marner** (Text)	*George Eliot*		195
24		Silas Marner (Critical)	*Ramji Lall*		150
25		**A Farewell to Arms** (Text) (Sem 6)	*Ernest Hemingway*		399
26		A Farewell to Arms (Critical)	*Raghukul Tilak*		200
27		**The Painter of Signs** (Text)	*R K Narayan*		165
28		The Painter of Signs (Critical)	*G Vaidyanathan*		120
29	DSE-2	**Introduction to Literary Criticism**	*Dr C U Kulkarni, Dr P R Bhabad*		195
30		An Introduction to Literary Criticism	*Frederick Samuel*		900
		इतिहास			
31	CC-3	**भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीचा इतिहास (1845–1947)** (सत्र 5)	*डॉ जी बी शाह*		175
32		**भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीचा इतिहास (1845–1947)**	*डॉ दिनकर मुरकूटे, प्रा संदिप नन्नवरे*		160
33	CC-4	**स्वातंत्र्योत्तर भारत (1947–1991)** (सत्र 6)	*डॉ जी बी शाह*		185
34		**स्वातंत्र्योत्तर भारत (1947–1991)**	*डॉ दिनकर मुरकूटे, प्रा संदिप नन्नवरे*		150
35	DSE-3	**इतिहासलेखन शास्त्र** (सत्र 5)	*डॉ जुगलकिशोर दुबे, डॉ प्रशांत देशमुख*		175
36		**उपयोजित इतिहास** (सत्र 6)	*प्रा ए एस नाजिर पठाण*		150
37	DSE-4	**19 व्या शतकातील महाराष्ट्राचा इतिहास** (सत्र 5)	*डॉ जी बी शाह*		225
38		**20 व्या शतकातील महाराष्ट्राचा इतिहास** (सत्र 6)	*डॉ जी बी शाह*		200
39	SEC	भारतीय वस्तुसंग्रहालयांचा परिचय	*डॉ रमेश गंगथडे, डॉ अनिल कठारे*		350
40		पुरातत्वशास्त्र	*डॉ उज्ज्वला नेहेते, डॉ प्रेमसागर*		160
		अर्थशास्त्र			
41	CC	**भारतीय आर्थिक विकास**	*डॉ संभाजी काळे, डॉ एस के पगार*		195
42	DSE-3	**आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र**	*डॉ संभाजी काळे, डॉ शिवाजी ठोके*		215
43		**आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र**	*डॉ एस के पगार*		235
44		**International Economics**	*Dr Shivaji Thoke, Dr Sambhaji Kale*		250
45	DSE-4	**सार्वजनिक आयव्यय**	*डॉ संभाजी काळे, डॉ प्रियंका खोसे, डॉ आव्हाड, भदाणे*		230
46		**सार्वजनिक आयव्यय**	*डॉ एस के पगार*		225
47	SEC	**व्यवसाय व्यवस्थापन**	*डॉ संभाजी काळे, डॉ बी डी उंदरे, डॉ पाडवी*		180
		राज्यशास्त्र			
48	CC	**आधुनिक राजकीय विश्लेषणाचा परिचय**	*डॉ दत्तात्रय वाबळे, डॉ महेंद्र पाटील*		275
49		**आधुनिक राजकीय विश्लेषण**	*डॉ अरुण वनारसे*		250
50		**महाराष्ट्रातील स्थानिक स्वराज्य संस्था**	*डॉ दत्तात्रय वाबळे, डॉ सुरेश दूधकवडे*		225
51	DSE-1	**लोकप्रशासन**	*डॉ सुवर्णा बेनके*		275
52	DSE-2	**आंतरराष्ट्रीय संबंध**	*डॉ मनीष सोनवणे, डॉ श्रीकांत देशमुख*		225
53		समग्र राज्यशास्त्र (वस्तुनिष्ठ स्वरूपात)	*डॉ महेंद्र पाटील*		550

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
		भूगोल			
54	CC	**आपत्ती व्यवस्थापनाचा भूगोल**	*डॉ गणेश चव्हाण, डॉ साळवे, डॉ नजन, डॉ डोके*		175
55		**पर्यटन भूगोल** (पर्यायी)	*डॉ एन एम पाटील, डॉ वाणी, डॉ निकम, डॉ कुदनर*		195
56		**पर्यटन भूगोल**	*डॉ एस टी आरोटे, डॉ कुदनर, डॉ गांगुर्डे, प्रा लाड*		185
57	DSE-3	**भारताचा भूगोल**	*डॉ वसुदेव साळुंके, डॉ भगत, लगड, कुदनर, काळे*		225
58	DSE-4	**प्रात्यक्षिक भूगोल**	*डॉ यू पी सुर्यवंशी, डॉ रविंद्र देवरे*		245
		मानसशास्त्र			
59	CC	**उपयोजित मानसशास्त्र** (सत्र 5)	*डॉ नरेंद्र देशमुख, डॉ रमेश निकम, डॉ किरण अहिरराव*		225
60		**औद्योगिक व संघटनात्मक मानसशास्त्र** (सत्र 6)	*डॉ नरेंद्र देशमुख*		185
61		औद्योगिक मानसशास्त्र	*डॉ डी आर जारोंडे*		350
62	DSE-3	**मनोमापन व प्रायोगिक मानसशास्त्र**	*डॉ नरेंद्र देशमुख, डॉ दिगंबर दरेकर, डॉ क्षीरसागर*		265
63	DSE-4	**मानसशास्त्रीय मापन व मानसशास्त्रीय प्रयोग**	*डॉ नरेंद्र देशमुख, डॉ निकम, अहिरराव, दरेकर, क्षीरसागर*		250
64		मानसशास्त्रीय प्रयोग	*डॉ डी आर जारोंडे*		295
65	SEC	**व्यक्तिमत्व विकास**	*डॉ जयश्री नेमाडे*		175
		समाजशास्त्र			
66	CC	गुन्हा समाजशास्त्र (सत्र 5)	*प्रा द धा काचोळे*		250
67		मानवी हक्क आणि सामाजिक न्याय (सत्र 6)	*डॉ पी के कुलकर्णी*		300
68	DSE-3	सामाजिक संशोधन पद्धती	*डॉ वा भा पाटील*		525
69	DSE-4	भारतीय सामाजिक समस्या	*डॉ बी एच किर्दक, डॉ सुधा कडू*		375
		S.Y.B.A. (w.e.f. 2020-21)			
		मराठी			
70	MIL	**आधुनिक भारतीय भाषा : मराठी**	*डॉ गीतांजली चिने, डॉ हरेश शेळके*		150
71	DSC	**रारंगढांग** – कादंबरी (सत्र 3)	*प्रभाकर पेंढारकर*		200
72		आधुनिक साहित्य प्रकार कादंबरी : रारंगढांग	*डॉ हरेश शेळके, डॉ गीतांजली चिने, डॉ अतुल चौरे*		175
73		भाषिक कौशल्य विकास	*डॉ हरेश शेळके, डॉ गीतांजली चिने, डॉ अतुल चौरे*		125
74	DSC	**साहित्यरंग** (सत्र 4)	*संपा. मराठी अभ्यास मंडळ*		75
75		व्यावहारिक व उपयोजित मराठी (पर्यायी)	*डॉ प्रभाकर जोशी, डॉ वेदश्री थिगळे*		225
76	DSE 1	**प्रकाशवाटा** (सत्र 3)	*डॉ प्रकाश आमटे*		200
77		प्रकाशवाटा : स्वरूप आणि चिंतन	*संपा. प्रा डॉ. तुषार चांदवडकर*		250
78		**निवडक मध्ययुगीन गद्य व पद्य** (सत्र 4)	*संपा मराठी अभ्यास मंडळ*		85
79	DSE 2	**साहित्य – समीक्षा विचार**	*डॉ वेदश्री थिगळे, प्रा डॉ प्रभाकर जोशी*		225
80	Skill	**प्रकाशन, संपादन आणि लेखन कौशल्ये**	*डॉ उज्वला भोर*		145
81		प्रसारमाध्यमे आणि मराठी	*डॉ उज्ज्वला भोर*		350
82	SYBSc	**उपयोजित मराठी** (सत्र 3)	*डॉ संदीप माळी*		110
83	SYBSc	**मराठी कथा दर्शन** (सत्र 4)	*संपा मराठी अभ्यास मंडळ*		90
		हिन्दी			
84	MIL	**हिंदी भाषा शिक्षण**	*संपा प्रा डॉ सदानंद भोसले*		60
85	DSC	**हिन्दी साहित्य और भाषा** (सामान्य)	*संपा प्रा डॉ सदानंद भोसले*		125
86		**हिन्दी साहित्य और भाषा : एक विवेचन**	*संपा डॉ मनोहर जगदाळे, डॉ नानासाहेब जावळे*		160
87	DSE 1	**काव्यशास्त्र और साहित्य के भेद**	*डॉ जालिंदर इंगळे*		250
88	DSE 2	**कबीर ग्रंथावली** (सत्र 3)	*श्याम सुंदर दास*		300
89		मीराबाई की सम्पूर्ण पदावली	*रामकिशोर शर्मा*		400

*Prices are subject to change without prior notice.
For updates log on to www.prashantpublications.com

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
90		एक पत्नी के नोट्स (तीन लघु उपन्यास)	*ममता कालिया*		300
91		साहित्य और मानवीय संवेदना	*डॉ सदानंद भोसले*		375
92		**मध्ययुगीन काव्य** (सत्र 4)	*संपा प्रा डॉ सदानंद भोसले*		40
93		**रहिम ग्रंथावली**	*संपा विद्यानिवास मिश्र*		395
94		**महाभोज** (नाटक)	*मन्नु भंडारी*		300
95		हिन्दी नाट्य विमर्श	*डॉ सदानंद भोसले*		395
96	Skill	अनुवाद सिध्दान्त की रुपरेखा	*डॉ सुरेश कुमार*		250
97		प्रयोजनमुलक हिंदी तथा मीडिया लेखन	*डॉ बापुराव देसाई*		595
98	SYBSc	**साहित्य संगम** (सत्र 3 व 4)	*संपा हिन्दी अध्ययन मंडल*		70
		इंग्रजी			
99	Comp.	**Panorama** : *Values and Skills through Literature*	*Board of Editors*		100
100	SEC(G2)	**Linguistics** : *An Introduction*	*Board of Editors*		110
101		Introduction To Linguistics	*Kulkarni C U*		295
102	DSE 1	**A Midsummer Night's Dream** - Text (Sem III)	*William Shakespeare*		195
103		A Midsummer Night's Dream - Critical	*Raghukul Tilak*		110
104		**Arms and the Man** - Text (Sem IV)	*George Bernard Shaw*		250
105		Arms and the Man - Critical	*Raghukul Tilak*		200
106		**The Fire and the Rain** - Text	*Girish Karnad*		85
107		**The Fire and the Rain** - Critical	*Laxminarayan*		
108		The Plays of Girish Karnad	*Kosta A*		795
109	DSC 2	**Mirage** : *An Anthology of English Poetry*	*Board of Editors*		125
110	SYBSc	**Horizons** : *English in Multivalent Contexts*	*Board of Editors*		100
111		Effective English & Communication Skills	*Das S*		795
		इतिहास			
112	Gen	**मराठ्यांचा इतिहास** (१६३०-१८१८)	*डॉ जी बी शहा, डॉ एस डी खैरनार*		395
113	DSE 1	**मध्ययुगीन भारत** (इ.स.१२०६ ते १७०७)	*डॉ महादेव वाघमारे, डॉ आर एम साळुंके, डॉ बाळासाहेब देवकाते*		325
114	DSE 2	**आधुनिक जगातील घडामोडी**	*डॉ जी बी शहा, डॉ अनिल कठारे*		395
115	Skill	**भारतीय कला आणि वास्तूकला**	*डॉ अनिल कठारे, प्रा. पूनम कठारे*		650
		राज्यशास्त्र			
116	Gen	**राजकीय विचारप्रणाली**	*डॉ शंकर चव्हाण*		275
117	DSE 1	**पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत**	*डॉ डी एस निकुंभ, डॉ विलास आवरी, डॉ सोनवणे*		275
118	DSE 2	**राजकीय पत्रकारिता**	*डॉ सुवर्णा गुडगे-बेनके, प्रा सुजाता शिरोडे*		250
119	Skill	**भारतीय संविधानाचे ओळख**	*डॉ सुवर्णा गुडगे-बेनके, डॉ विजय साहेबराव तुंटे*		350
		अर्थशास्त्र			
120	Gen	**वित्तीय प्रणाली**	*डॉ ए व्ही शितोळे, डॉ डी पी सोनटक्के, प्रा व्ही बी सदाफुले, प्रा ए एस काळे*		200
121	DSE 1	**सूक्ष्मलक्षी अर्थशास्त्र**	*डॉ संभाजी काळे, डॉ सुरेखा भिंगारदिवे, डॉ अजयकुमार पालवे, डॉ अरविंद शेलार*		235
122		Microeconomics	*Dr Sambhaji Kale, Dr. Hamdani Rizwana*		200
123	DSE 2	**समग्रलक्षी अर्थशास्त्र**	*डॉ. संभाजी काळे, डॉ. गजानन शेंडगे, डॉ. राजेंद्र नाबदे, डॉ. अश्विनी देशमुख*		225

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
124	Skill	**संशोधन पद्धती मूलभूत संकल्पना**	*डॉ एस डी आव्हाड, डॉ. एस के ढगे, डॉ व्ही डी पाटील, प्रा आर बी माने, प्रा ए एस काळे*		150
125		अर्थशास्त्रीय संशोधन पध्दती	*डॉ डी आर जगताप, डॉ सुमित्रा पवार, डॉ पाटील*		275
126	MA-II	**समग्रलक्षी अर्थशास्त्रीय विश्लेषण-1** (सत्र 3)	*प्रा. रोहिदास कोल्हे, डॉ. संभाजी काळे, डॉ. बळीराम उंदरे, डॉ. संतोष वाघमारे*		150
		भूगोल			
127	Gen	**पर्यावरणीय भूगोल**	*डॉ आर ई नजन, डॉ जी के चव्हाण, डॉ पी एन साळवे*		325
128		**आर्थिक भूगोल**	*डॉ पी एन साळवे, डॉ जी के चव्हाण, डॉ नजन, डॉ डोके*		325
129	DSE 1	**लोकसंख्या भूगोल**	*डॉ एस एम निकम, डॉ पी एस कुदनर*		225
130		**महाराष्ट्राचा भूगोल**	*डॉ वसुदेव साळुंके, डॉ भगत, डॉ कुदनर, डॉ पाडळकर*		285
131	DSE 2	**प्रात्यक्षिक भूगोल**	*डॉ यू पी सूर्यवंशी, डॉ आर एस देवरे*		175
		पर्यावरण			
132	BA /BSc /BCom	**पर्यावरण अध्ययन** (अनिवार्य पेपर)	*डॉ पी एस कुदनर, डॉ एस एम निकम, डॉ बाळासाहेब वाणी, डॉ नितीनकुमार पाटील*		350
133		Environmental Studies for Undergraduate Students	*Dr Kalim M Shaikh, Dr Rafik U Shaikh*		250
		संरक्षणशास्त्र			
134	Gen	**छत्रपती शिवाजी महाराज : एक राष्ट्रनिर्माते**	*डॉ बी डी तोडकर*		375
135	DSE 1	भारताची अंतर्गत सुरक्षा	*डॉ डी जी विसपुते*		160
136	DSE 2	लष्करी भूगोल	*प्रा ए पी चौधरी*		275
		मानसशास्त्र			
137	Gen	**आरोग्य मानसशास्त्र** (सत्र 3)	*डॉ नरेंद्र देशमुख, डॉ रमेश निकम, डॉ. दिगंबर दरेकर*		150
138		**सकारात्मक मानसशास्त्र** (सत्र 4)	*डॉ नरेंद्र देशमुख, डॉ रमेश निकम*		150
139		सकारात्मक मानसशास्त्र	*डॉ चूडामण बडगुजर*		195
140	DSE 1	**मानसिक विकृतींचे मानसशास्त्र**	*डॉ नरेंद्र देशमुख, डॉ रमेश निकम, डॉ. दिगंबर दरेकर*		200
141	DSE 2	**वैकसिक मानसशास्त्र**	*डॉ बी यू पवार, डॉ नरेंद्र देशमुख*		145
142	Skill	जीवन कौशल्ये	*प्रा इंदुमती भारंबे, डॉ मनिषा इंदाणी, डॉ मनिषा जगताप*		275
143		समुपदेशन मानसशास्त्र : आशय प्रक्रिया व उपचार पध्दती	*डॉ शैलजा भंगाळे*		250
		समाजशास्त्र			
144	Gen	**सामाजिक विचारवंत**	*प्रा तुकाराम कोल्हे, वानखेडे*		175
145	DSE 1	ग्रामीण समाज व विकास	*डॉ संभाजी देसाई*		475
146	DSE 2	भारतातीय समाजिक समस्या	*डॉ बी एच किर्दक, डॉ खडके, डॉ पांडे*		375
147	Skill	परिणामकारक संशोधन प्रस्ताव व अहवाल	*डॉ पंडित बन्सिबिहारी, डॉ चव्हाण*		295
F.Y.B.A. (w.e.f. 2019-20)					
		मराठी			
148	CC1	**समकालीन मराठी कथा** (सत्र 1)	*संपा डॉ शिरीष लांडगे, डॉ दिलीप पवार, डॉ सांगळे*		120
149	मराठी	समकालीन मराठी कथा : आस्वाद आणि आकलन	*डॉ वेदश्री थिगळे*		95
150		**मराठी एकांकिका** – पु ल देशपांडे, दत्ता पाटील (सत्र 2)	*संपा डॉ शिरीष लांडगे, डॉ दिलीप पवार, डॉ सांगळे*		85
151		भाषिक कौशल्य विकास आणि एकांकिका	*डॉ हरेश शेळके*		165
152		**उपयोजित मराठी**	*डॉ प्रभाकर जोशी, डॉ वासुदेव वले*		150
153	AEC	**उत्कर्षवाटा** (सत्र 1) - एफ.वाय.बी.कॉम.	*संपा डॉ शिरीष लांडगे, डॉ रोंगटे, डॉ सांगळे*		90
154		**भाषा आणि कौशल्य विकास** (सत्र 2) - एफ.वाय.बी.कॉम.	*डॉ संदीप माळी*		110

*Prices are subject to change without prior notice.
*For updates log on to www.prashantpublications.com

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
		हिंदी			
155		**साहित्य विविधा**	*संपा हिंदी अध्ययन मंडल*		145
156		साहित्य विविधा : एक विमर्श	*संपा डॉ नानासाहेब जावळे, डॉ मनोहर जगदाळे*		95
157		**प्रयोजनमूलक हिंदी : विविध आयाम**	*संपा हिंदी अध्ययन मंडल*		95
158		प्रयोजनमूलक हिंदी अधुनातन आयाम	*डॉ अंबादास देशमुख*		1395
159		**साहित्य सौरभ** (एफ.वाय.बी.कॉम.)	*संपा हिंदी अध्ययन मंडल*		145
		इंग्रजी			
160		**Literary Gleam** : *Compulsory English*	*Board of Editors*		110
161		**Initiations** : *Optional English*	*Board of Editors*		125
162		**Success Avenue** : *Compulsory English (FYBCom)*	*Board of Editors*		110
163		**Pearls of Wisdom** : *Additional English (FYBCom)*	*Board of Editors*		125
		अर्थशास्त्र			
164		**भारतीय आर्थिक पर्यावरण** (प्रथम सत्र)	*डॉ एस जी वैद्य, डॉ आर जे रसाळ, प्रा संदीप अभंग*		175
165		**भारतीय आर्थिक पर्यावरण** (द्वितीय सत्र)	*डॉ एस जी वैद्य, डॉ रसाळ, प्रा अभंग, प्रा आढाव*		225
166		**भारतीय आर्थिक पर्यावरण** (प्रथम व द्वितीय सत्र)	*डॉ सुरेखा भिंगारदिवे, प्रा डॉ संभाजी भाऊराव काळे, प्रा महारुद्र खोसे, प्रा दिनेश घुगे*		225
167		भारतीय अर्थव्यवस्था	*डॉ एन एल चव्हाण*		275
		राज्यशास्त्र			
168		**भारतीय संविधानाची ओळख**	*डॉ सुवर्णा बेनके, डॉ विजय तुंटे*		350
169		**भारतीय राज्यघटनेची तोंडओळख**	*प्रा पी यू वेताळ, प्रा एम एस मगर*		195
170		भारतीय संविधानाची ओळख	*डॉ विजय तुंटे*		450
171		निवडक संविधाने आणि आंतरराष्ट्रीय संघटना (पर्यायी)	*डॉ श्रीराम येरणकर*		350
		इतिहास			
172		**प्रारंभिक भारत : प्रागैतिहासिक काळापासून – राष्ट्रकूट काळ**	*डॉ जगदीश सोनवणे, डॉ बाळासाहेब केदंळे, डॉ दिनकर मुरकुटे, डॉ अतुल ओहाळ*		225
173		**प्रारंभिक भारत : प्रागैतिहासिक काळापासून– राष्ट्रकूट काळ**	*डॉ एस डी खैरनार, डॉ जी बी शहा, प्रा नारायण शिंदे*		325
174		प्राचीन भारत	*प्रा का रा रडे*		395
		भूगोल			
175		**प्राकृतिक व मानवी भूगोल**	*प्रा यू पी सुर्यवंशी, डॉ सुभाष निकम, डॉ कऱ्हाडे*		195
176		**प्राकृतिक व मानवी भूगोल**	*डॉ चव्हाण, डॉ साळुंके, डॉ नजन, प्रा सोनवणे*		175
177		भूरूपशास्त्र	*डॉ एस आर चौधरी*		550
		समाजशास्त्र			
178		**समाजशास्त्र परिचय**	*डॉ सुधाकर जाधव*		180
179		समाजशास्त्रातील मूलभूत संकल्पना	*डॉ सुधाकर जाधव*		250
		मानसशास्त्र			
180		**मानसशास्त्राची मूलतत्त्वे (सत्र–1)**	*प्रा डी आर जारोंडे*		150
181		**सामाजिक मानसशास्त्राची ओळख (सत्र–2)**	*डॉ बी यु पवार, डॉ एन व्ही देशमुख*		125
182		आधुनिक सामान्य मानसशास्त्र	*डॉ रणधीर जाधव*		195
		संरक्षणशास्त्र			
183		**भारतीय राष्ट्रीय सुरक्षितता**	*डॉ बी डी तोडकर*		350
184		भारताची राष्ट्रीय सुरक्षा	*डॉ देवेंद्र विसपुते*		250

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
T.Y.B.COM (Sem V) (w.e.f. 2021-22)					
1	351	**व्यापार कायदे नियमात्मक रचना**	*डॉ धिरज झाल्टे, डॉ चंद्रकांत चौधरी, प्रा जितेंद्र साळी, डॉ किशोर लिपारे, दिपाली चंद्रमोरे*		180
2		**Business Regulatory Frame Work - I**	*Dr Chandrakant Chaudhari, Dr Dhiraj Zalte, Dr Devendra Bhawari, Prof Devendra Dagade*		150
3	352	**Advanced Accounting - I**	*Dr Bhausaheb Ranpise, Prof. Ravindra Jadhav, Dr Anis Momin*		175
4	353	**भारतीय आणि जागतिक आर्थिक विकास**	*डॉ आर जी रसाळ, प्रा एस पी आढाव, डॉ ए एस कापडी, डॉ ए ए गायकवाड*		225
5		**Indian & Global Economic Development**	*Dr R G Rasal, Prof S P Adhav, Prof S K Ghotekar, Prof K S Gholap*		195
6	OR	**आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र**	*डॉ आर जी रसाळ, डॉ एस के घोटेकर, डॉ एम बी निमसे, डॉ एस आर चव्हाण*		220
7		**आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र**	*डॉ संभाजी काळे, डॉ शिवाजी ठोके*		220
8		**International Economics - I**	*Dr Shivaji Thoke, Dr Sambhaji Kale*		175
9	354	अंकेक्षण	*डॉ धिरज झाल्टे, सीए देवेंद्र दगडे, सीए निखिल गोयल, सीए तृप्ती देवरे*		165
10		Auditing - I	*Dr Dhiraj Zalte, CA Devendra Dagade, CA Nikhil Goyal, CA Trupti Deore*		195
11		आयकर	*सीए देवेंद्र दगडे, सीए निखिल गोयल, सीए तृप्ती देवरे*		150
12		Income Taxation-II	*CA Devendra Dagade, CA Nikhil Goyal, CA Trupti Deore*		160
13	355 A	व्यवसाय प्रशासन (मनुष्यबळ व्यवस्थापन) - II	*डॉ राजेंद्र कळमकर, डॉ राकेश सुरम, डॉ दीपिका शिंदे, डॉ ज्योती माने*		250
14	356 A	व्यवसाय प्रशासन (वित्त) - III	*डॉ राजेंद्र कळमकर, डॉ राकेश सुरम, डॉ दीपिका शिंदे, डॉ ज्योती माने*		265
15	355 B	भारतीय वित्तीय बाजार आणि संस्था	*डॉ एन एल चव्हाण*		150
16	356 B	बँकिंग आणि वित्त - III	*डॉ एस एम कोलते, डॉ एन एल चव्हाण*		175
17	355 E	Cost and Works Accounting - II	*Dr Bhausaheb Ranpise, Prof. Ravindra Jadhav, Dr Pratibha Kanawade, Dr Anis Momin*		180
18	356 E	Cost and Works Accounting - III	*Dr Bhausaheb Ranpise, Prof. Ravindra Jadhav, Dr Pratibha Kanawade, Dr Anis Momin*		175
19	355 H	विपणन व्यवस्थापन - II	*डॉ गणेश पाटील, डॉ अर्चना माळी, डॉ उर्मिला गिते*		225
20	356 H	विपणन व्यवस्थापन - III	*डॉ गणेश पाटील, डॉ अर्चना माळी, डॉ उर्मिला गिते*		275
21	355 H	Marketing Management - II	*Dr Ganesh Patil, Dr Archana Mali, Dr Urmila Gite*		195
22	356 H	Marketing Management - III	*Dr Ganesh Patil, Dr Archana Mali, Dr Urmila Gite*		210
T.Y.B.COM (Sem VI) (w.e.f. 2021-22)					
23	451	**व्यापार कायदे नियमात्मक रचना**	*डॉ धिरज झाल्टे, डॉ चंद्रकांत चौधरी, प्रा जितेंद्र साळी, डॉ किशोर लिपारे, दिपाली चंद्रमोरे*		180
24		**Business Regulatory Frame Work - II**	*Dr Chandrakant Chaudhari, Dr Dhiraj Zalte, Dr Devendra Bhawari, Prof Devendra Dagade*		150
25	452	**Advanced Accounting - II**	*Dr Bhausaheb Ranpise, Prof. Ravindra Jadhav, Dr Anis Momin*		175
26	453	**भारतीय आणि जागतिक आर्थिक विकास**	*डॉ आर जी रसाळ, प्रा एस पी आढाव, डॉ ए एस कापडी, डॉ ए ए गायकवाड*		225
27		**Indian & Global Economic Development**	*Dr R G Rasal, Prof S P Adhav, Prof S K Ghotekar, Prof K S Gholap*		195
28	OR	**आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र**	*डॉ आर जी रसाळ, डॉ एस के घोटेकर, डॉ एम बी निमसे, डॉ एस आर चव्हाण*		220

*Prices are subject to change without prior notice.
For updates log on to www.prashantpublications.com

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
29		**आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र**	*डॉ संभाजी काळे, डॉ शिवाजी ठोके*		220
30		**International Economics - II**	*Dr Shivaji Thoke, Dr Sambhaji Kale*		175
31	454	अंकेक्षण	*डॉ धिरज झाल्टे, सीए देवेंद्र दगडे, सीए निखिल गोयल, सीए तृप्ती देवरे*		165
32		Auditing - II	*Dr Dhiraj Zalte, CA Devendra Dagade, CA Nikhil Goyal, CA Trupti Deore*		195
33		आयकर	*सीए देवेंद्र दगडे, सीए निखिल गोयल, सीए तृप्ती देवरे*		150
34		Income Taxation - II	*CA Devendra Dagade, CA Nikhil Goyal, CA Trupti Deore*		160
35	455 A	व्यवसाय प्रशासन (मनुष्यबळ व्यवस्थापन) - II	*डॉ राजेंद्र कळमकर, डॉ राकेश सुरम, डॉ दीपिका शिंदे, डॉ ज्योती माने*		250
36	456 A	व्यवसाय प्रशासन (वित्त) - III	*डॉ राजेंद्र कळमकर, डॉ राकेश सुरम, डॉ दीपिका शिंदे, डॉ ज्योती माने*		265
37	455 B	भारतीय वित्तीय बाजार आणि संस्था	*डॉ एन एल चव्हाण*		150
38	456 B	बँकिंग आणि वित्त - III	*डॉ एस एम कोलते, डॉ एन एल चव्हाण*		175
39	455 E	Cost and Works Accounting - II	*Dr Bhausaheb Ranpise, Prof. Ravindra Jadhav, Dr Pratibha Kanawade, Dr Anis Momin*		180
40	456 E	Cost and Works Accounting - III	*Dr Bhausaheb Ranpise, Prof. Ravindra Jadhav, Dr Pratibha Kanawade, Dr Anis Momin*		175
41	455 H	विपणन व्यवस्थापन - II	*डॉ गणेश पाटील, डॉ अर्चना माळी, डॉ उर्मिला गिते*		225
42	456 H	विपणन व्यवस्थापन - III	*डॉ गणेश पाटील, डॉ अर्चना माळी, डॉ उर्मिला गिते*		275
43	455 H	Marketing Management - II	*Dr Ganesh Patil, Dr Archana Mali, Dr Urmila Gite*		195
44	456 H	Marketing Management - III	*Dr Ganesh Patil, Dr Archana Mali, Dr Urmila Gite*		210
S.Y.B.COM (Sem III) (w.e.f. 2020-21)					
45	231	**Business Communication I**	*Prin Dr Nitin Ghorpade, Dr Dhiraj Zalte, Dr Anil Patil, Prof CA Devendra Dagade*		155
46	232	**Corporate Accounting I**	*Dr Bhausaheb Ranpise, Prof Ravindra Jadhav*		195
47	233	**व्यावसायिक अर्थशास्त्र (समग्रलक्षी)**	*डॉ आर जी रसाळ, प्रा एस पी आढाव, डॉ ए एस कापडी, प्रा एस के घोटेकर*		185
48		**Business Economics (Macro)**	*Dr R G Rasal, Prof S P Adhav, Prof S K Ghotekar, Prof K S Gholap*		165
49	234	**व्यवसाय व्यवस्थापन**	*डॉ एस पी गिरासे, प्रा डी पी कोतकर*		160
50		**Business Management**	*Dr Ganesh Patil, Dr Vasant Boraste, Dr Dipak Survase, Dr Mangesh Wagmare*		165
51	235	**कंपनी कायद्याची मूलतत्वे**	*डॉ धिरज झाल्टे, डॉ चंद्रकांत चौधरी, डॉ किशोर लिपारे, सीए देवेंद्र दगडे*		135
52		**Elements of Company Law**	*Dr Chandrakant Chaudhari, Dr Dhiraj Zalte, Dr Devendra Bhawari, Prof Devendra Dagade*		160
53	Special	**व्यवसाय प्रशासन** (सत्र ३ व ४)	*डॉ गणेश पाटील, डॉ गणेश पठारे, डॉ उर्मिला गीते, डॉ नागनाथ माने, डॉ वाल्मिक मेंढकर*		195
54		**बँकिंग व वित्त** (सत्र ३ व ४)	*डॉ एस आर जावळे, प्रा एस के घोटेकर, डॉ एस बी सैय्यद, डॉ के पी बैरागी*		395
55		**Cost and Works Accounting-I**	*Dr Bhausaheb Ranpise, Dr Ravi Ahuja, Dr Anis Momin, Dr Sanjay Devkar*		185
56		**Business Mathematics and Statistics**	*Dr S A Nerpagar*		150
		व्यावसायिक उद्योजकता (सत्र ३ व ४)	*डॉ अरुण डी येवले, डॉ आर पी कळमकर, डॉ राकेश डी सुरम*		225
57		**विपणन व्यवस्थापन** (सत्र ३ व ४)	*डॉ दिलीप शिंदे, डॉ गणेश पाटील, डॉ उर्मिला गीते, डॉ दीपिका शिंदे, श्री प्रवीण गोळे*		275
58		**Marketing Management**	*Dr Mangesh Waghmare, Dr S D Jagtap*		225

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
S.Y.B.COM (Sem IV) (w.e.f. 2020-21)					
59	231	**Business Communication II**	*Prin Dr Nitin Ghorpade, Dr Dhiraj Zalte, Dr Anil Patil, Prof CA Devendra Dagade*		110
60	232	**Corporate Accounting II**	*Dr Bhausaheb Ranpise, Prof Ravindra Jadhav*		185
61	233	**व्यावसायिक अर्थशास्त्र (समग्रलक्षी)**	*डॉ आर जी रसाळ, प्रा एस पी आढाव, प्रा एस के घोटेकर, डॉ ए एस कापडी*		185
62		**Business Economics (Macro)**	*Dr R G Rasal, Prof S P Adhav, Prof S K Ghotekar, Prof K S Gholap*		155
63	234	**व्यवसाय व्यवस्थापन**	*डॉ एस पी गिरासे, डा आनंद अशोक कोपरे*		185
64		**Business Management**	*Dr Ganesh R Patil, Dr V B Boraste, Dr Dipak Survase, Dr Mangesh Waghmare*		135
65	235	**कंपनी कायद्याची मूलतत्वे**	*डॉ धिरज झाल्टे, डॉ चंद्रकांत चौधरी, डॉ किशोर लिपारे, प्रा सीए देवेंद्र दगडे*		150
66		**Elements of Company Law**	*Dr Chandrakant Chaudhari, Dr Dhiraj Zalte, Prof CA Devendra Dagade, Dr Devendra Bhawari*		150
67	Special	**व्यवसाय प्रशासन** (सत्र ३ व ४)	*डॉ गणेश पाटील, डॉ उर्मिला गीते, डॉ गणेश पठारे, डॉ नागनाथ माने*		195
68		**बँकिंग व वित्त** (सत्र ३ व ४)	*डॉ एस आर जावळे, प्रा एस के घोटेकर, डॉ एस बी सैय्यद, डॉ के पी बैरागी*		395
69		**Cost and Works Accounting II**	*Dr Bhausaheb Ranpise, Dr Anis Momin, Dr Sanjay Deokar*		200
70		**Business Mathematics and Statistics**	*Dr S A Nerpagar*		150
71		**व्यावसायिक उद्योजकता** (सत्र ३ व ४)	*डॉ अरुण डी येवले, डॉ आर पी कळमकर, डॉ राकेश सुरम*		225
72		**विपणन व्यवस्थापन** (सत्र ३ व ४)	*डॉ दिलीप शिंदे, डॉ गणेश पाटील, डॉ उर्मिला गीते, डॉ दीपिका शिंदे*		275
73		**Marketing Management**	*Dr Mangesh Waghmare, Dr S D Jagtap*		225
F.Y.B.COM (Sem I) (w.e.f. 2019-20)					
74		Financial Accounting I	*Prof RA Jadhav, Dr BD Ranpise, CA NB Goyal, Dr BR Pawar*		160
75		व्यावसायिक अर्थशास्त्र	*डॉ एन एल चव्हाण*		225
76		व्यावसायिक पर्यावरण आणि उद्योजकता	*डॉ ए डी येवले, डॉ आर पी कळमकर, डॉ बी डी रणपिसे*		125
77		बँक व्यवसायाची मूलतत्त्वे	*डॉ बी आर पवार, डॉ के पी बैरागी, डॉ जी आर पटारे, डॉ बी डी रणपिसे, प्रा आर ए जाधव*		115
78		विपणनशास्त्र आणि विक्रयकला	*डॉ दिलीप बी शिंदे, डॉ गणेश आर पाटील, डॉ धीरज झाल्टे, डॉ संजय बी देवकर, डॉ दीपक के सुरवसे*		115
79		संघटनात्मक कौशल्य विकास	*डॉ जे आर भोर, डॉ जे बी मोरे, डॉ एस के पुलाटे, डॉ डी के मोटे*		145
80		ग्राहक संरक्षण व व्यावसायिक नीतिमूल्ये	*डॉ डी डी पवार, डॉ जे पी भोसले, डॉ व्ही ए मेंढाकर*		250
81		सहकार : सिध्दांत आणि कार्यपध्दती	*डॉ गणेश पाटील, डॉ धिरज झाल्टे, डॉ सुनिल उगले, डॉ गायकवाड*		100
82		व्यापारी भूगोल	*डॉ वसुदेव साळुंके, डॉ गणेश चव्हाण, डॉ सुरेन्द्र वावळे, प्रा आकाश सोनवणे, प्रा राजेंद्र पवार*		195
83		Business Mathematics and Statistics	*Prof Ravindra Jadhav, Prof Promod Momale*		235
84		Computer Concepts and Applications	*Dr Vijay Nikam, Prof Sanjay Pate, Dr Rekha Kadhane, Dr Jagtap, Prof Kardak, Prof Beldar*		185
85		Organisation Skill Development	*Dr G B Kalhapure, Dr S N Gawali, Dr D D Bhakkad, Dr S L Argade, Prof Y C Shethiya*		145
86		Marketing and Salesmanship	*Dr M P Waghmare, Dr S D Jagtap*		115
87		Essentials of E-commerce	*Dr Pallavi Rane, Dr Arvind Chaudhari*		260

*Prices are subject to change without prior notice.
For updates log on to www.prashantpublications.com

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
F.Y.B.COM (Sem II) (w.e.f. 2019-20)					
88		Financial Accounting II	*Prof R A Jadhav, Dr B D Ranpise, Dr Y Mithare Dr Survase*		175
89		व्यावसायिक अर्थशास्त्र	*डॉ एन एल चव्हाण*		245
90		व्यावसायिक पर्यावरण आणि उद्योजकता	*डॉ ए डी येवले, डॉ आर पी कळमकर, डॉ बी डी रणपिसे*		115
91		बँक व्यवसायाची मूलतत्त्वे	*डॉ एन एल चव्हाण, प्रा व्ही एस जैन*		120
92		विपणनशास्त्र आणि विक्रयकला	*डॉ गणेश आर पाटील, डॉ दिलीप बी शिंदे, डॉ संजय बी देवकर, डॉ धीरज झाल्टे, डॉ दिपक सुरवसे, डॉ उर्मिला गिते*		145
93		संघटनात्मक कौशल्य विकास	*डॉ व्ही डी निर्मळ, डॉ ए के राऊत, डॉ एस के पुलाटे, डॉ बी आर पवार*		145
94		ग्राहक संरक्षण व व्यावसायिक नीतिमूल्ये	*डॉ डी डी पवार, डॉ व्ही ए मेंढकर, डॉ जे पी भोसले*		250
95		सहकार : सिध्दांत आणि कार्यपध्दती	*डॉ धिरज झाल्टे, डॉ उगले, डॉ गायकवाड, डॉ पाटील, डॉ कापडी*		250
96		व्यापारी भूगोल	*डॉ वसुदेव साळुंके, डॉ गणेश चव्हाण, डॉ सुरेन्द्र वावळे, प्रा आकाश सोनवणे, प्रा राजेंद्र पवार, ए एस भोळे*		150
97		Business Mathematics and Statistics	*Prof Ravindra Jadhav, Prof Promod Momale, Dr Ganesh Patil*		195
98		Computer Concepts and Applications	*Dr Vijay Nikam, Prof Sanjay Pate, Dr Balasaheb Jagtap, Dr S K Pulate, Dr B H Barhate*		175
99		Organisation Skill Development	*Dr G B Kalhapure, Dr S N Gawali, Dr Anil G Sonawane, Dr S L Argade, Prof Yogesh C Shethiya*		120
100		Marketing and Salesmanship	*Dr M P Waghmare, Dr S D Jagtap*		110
M.COM (Part I and II)					
101		**Research Methodology for Business**	*Prin Dr Nitin Ghorpade, Dr Kishor Lipare, Dr Dhiraj Zalte, Dr Abhay V Patil*		295
102		भांडवल बाजार आणि वित्तीय सेवा	*प्रा किरण आहेर, डॉ मनिषा नवरे कुलकर्णी*		150
103		औद्योगिक अर्थशास्त्र	*डॉ एस डी पाटील, डॉ सुमित्रा पवार, प्रा सोनवणे*		350
104		व्युहरचनात्मक व्यवस्थापन	*प्रा एस एम कोलते*		495
105		संशोधन पध्दती : वाणिज्य व व्यवस्थापन	*डॉ अनिल सरोदे, डॉ दिनेश भक्कड*		160
106		विपणन व्यवस्थापन व तंत्रे	*डॉ श्रीनिवास जोशी*		275
107		आंतरराष्ट्रीय व्यापार आणि व्यवहार	*डॉ एन एल चव्हाण*		350
108		आधुनिक व्यवस्थापनाची तत्वे	*डॉ एस पी गिरासे, डॉ जे बी मोरे, प्रा जैन*		275
109		उत्पादन व क्रियात्मक व्यवस्थापन	*प्रा निळकंठ भंगाळे, डॉ जी जी कोल्हे*		225
110		Advanced Accountancy I & II	*Dr A D Yeole, CA Saidane, Ms Palve*		490
111		Strategic Management	*Dr Anil Marthi*		160
112		उद्योजकता विकास	*डॉ ए डी येवले, प्रो डी बी पाटील, डॉ भक्कड*		375
113		विपणन व्यवस्थापन व तंत्रे	*डॉ श्रीनिवास जोशी*		275
114		किरकोळ विक्री व्यवस्थापन : सिध्दांत आणि प्रक्रिया	*डॉ एस पी गिरासे, डॉ जे बी मोरे*		450
115		Management Accountancy	*Dr A D Yeole, CA Y A Saidane, Ms Palve*		325
116		Advanced Accountancy I & II	*Dr A D Yeole, CA Y A Saidane, Ms Palve*		490
117		Organisational Behaviour	*Prof Mamata Dahad*		195
118		Corporate Social Responsibility	*Dr Parag Narkhede*		195
119		मानव संसाधन व्यवस्थापन	*डॉ श्रीनिवास जोशी*		350

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
T.Y.B.Sc (Sem. V)					
		Chemistry (Sem V)			
1	CH 501	Physical Chemistry- I	*Dr S B Takate, Prof M R Gawahe, Dr H A Mahajan*		110
2	CH 502	Analytical Chemistry- I	*Dr Mohan D Sangale, Dr Haribhau R Aher, Dr Shashikant R Kuchekar, Dr Monali P Patil*		120
3	CH 504	Inorganic Chemistry - I	*Prof Dr Kapadnis Kailas Haribhau, Dr A E Athare, Dr Suresh Pandurang Rasale, Dr Madhukar Navgire, Dr Rakesh Sureshchand Sancheti*		100
4	CH 505	Industrial Chemistry - I	*Dr D V Aware, Prof P S Mutkule, Dr Nitin Kolhe*		105
5	CH 507	Organic Chemistry - I	*Dr V N Gite, Prof Dr S S Gholap, Dr D D Lokhande, Dr Mrs S P Kolat*		95
6	CH 508	Chemistry of Biomolecules	*Dr R D Tak, Prof Mrs S P Salve, Prof M T Chaudhari*		100
7	CH 510 (B)	Polymer Chemistry	*Prof S M Kale, Prof Santosh Kshirsagar, Prof M T Chaudhari*		85
8	CH 511 (A)	Environmental Chemistry	*Dr P N Kamble, Mrs V R Shinde, Dr D V Sonawane*		95
9	CH 503,506,509	Practical Chemistry	*Dr S B Takate, Prof M R Gawahe,Prof Dr K H Kapadnis, Dr A E Athare,Dr V N Gite, Prof Dr S S Gholap*		95
10	M.Sc. I & II	**Practical Organic Chemistry**	*Dr Swati P Kolat, Mrs Reshma D Kand, Dr Namdeo N Bhujbal*		350
		Chemistry (Sem VI)			
11	CH 601	Physical Chemistry- II	*Dr S B Takate, Prof M R Gawahe, Dr H A Mahajan*		115
12	CH 602	Physical Chemistry -III	*Dr S B Takate, Prof M R Gawahe, Dr H A Mahajan*		125
13	CH 604	Inorganic Chemistry-II	*Prof Dr Kapadnis Kailas, Dr A E Athare, Dr Suresh Rasale, Dr Madhukar Navgire, Dr Rakesh Sancheti*		100
14	CH 605	Inorganic Chemistry-III			105
15	CH 607	Organic Chemistry-II	*Dr V N Gite, Prof Dr S S Gholap, Dr D D Lokhande, Dr Mrs S P Kolat*		95
16	CH 608	Organic Chemistry-III			120
17	CH 610 (A)	Chemistry of Soils and Agrochemicals	-		125
18	CH 611 (A)	Analytical Chemistry-II	*Dr Mohan D Sangale, Dr Haribhau R Aher, Dr Shashikant R Kuchekar, Dr Monali P Patil*		120
19	CH 603, 606, 609	Practical Chemistry	*Dr K H Kapadnis, Dr S B Takate, Prof M R Gawahe, Prof Dr A E Athare,Dr V N Gite, Prof Dr S S Gholap*		95
		Zoology (Sem V)			
20	ZO 351	Pest Management	*Dr Chetan Jawale, Dr S.V Chaudhari, Prof S A Pingale, Dr Arun Gulave*		125
21	ZO 352	Histology	*Prof S A Pingale, Dr S.V Chaudhari, Dr Chetan Jawale, Dr Arun Gulave*		120
23	ZO 353	Biological Chemistry	*Dr S.V Chaudhari, Prof S A Pingale, Dr Chetan Jawale, Dr Resham Bhalla*		115
24	ZO 354	Genetics	*Dr Arun Gulave, Dr S.V Chaudhari, Prof S A Pingale, Dr Chetan Jawale*		130
25	ZO 355	Development Biology	*Dr Sharad Girmarkar, Dr Resham Bhalla, Dr Rasul Jamadar, Dr Sandip Pokale*		125
26	ZO 356	Parasitology	*Dr Resham Bhalla, Dr Sharad Girmarkar, Dr Sandip Pokale, Dr Rasul Jamadar*		125

*Prices are subject to change without prior notice.
For updates log on to www.prashantpublications.com

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
27	ZO 357	Zoology Practical Paper I & II	*Dr Rasul Jamadar, Dr Sandip Pokale, Dr Resham Bhalla, Dr Sharad Girmarkar*		125
28	ZO 358	Zoology Practical Paper II & III	*Dr Sandip Pokale, Dr Rasul Jamadar, Dr Shard Girmarkar, Dr Arun Gulave*		135
		Zoology (Sem VI)			
29	ZO 361	Medical & Forensic Zoology	*Dr Chetan Jawale, Dr S.V Chaudhari, Prof S A Pingale, Dr Arun Gulave*		115
30	ZO 362	Animal Physiology	*Dr Resham Bhalla, Dr Sharad Girmarkar, Dr Sandip Pokale, Dr Rasul Jamadar*		130
31	ZO 363	Molecular Biology	*Prof S A Pingale, Dr S.V Chaudhari, Dr Chetan Jawale, Dr Arun Gulave*		125
32	ZO 364	Entomology	*Dr S.V Chaudhari, Prof S A Pingale, Dr Chetan Jawale, Dr Resham Bhalla*		140
33	ZO 365	Techniques in Biology	*Dr Sharad Girmarkar, Dr Resham Bhalla, Dr Rasul Jamadar, Dr Sandip Pokale*		125
34	ZO 366	Evolutionary Biology	*Dr Arun Gulave, Dr S.V Chaudhari, Prof S A Pingale, Dr Chetan Jawale*		135
35	ZO 367	Zoology Practical Paper I & II	*Dr Rasul Jamadar, Dr Sandip Pokale, Dr Resham Bhalla, Dr Sharad Girmarkar*		145
36	ZO 368	Zoology Practical Paper II & III	*Dr Sandip Pokale, Dr Rasul Jamadar, Dr Shard Girmarkar, Dr Arun Gulave*		130
		Physics (Sem V)			
37	PHY 351	Mathematical Physics	*Prin Dr Madhav Sarode, Prof Vipul Ghemud*		125
38	PHY 352	Electrodynamics	*Dr Jadhavar Ashok Arjun, Prin Dr Ram Pawar*		140
39	PHY 353	Classical Mechanics	*Dr Sarik Shinde, Dr Mahesh Bhadane*		125
40	PHY 354	Atomic and Molecular Physics	*Prof Talware Sir, Dr Sandip Patil*		135
41	PHY 355	Computational Physics	*Dr P V Patil, Dr G.J Mogal*		145
42	PHY 356	Material Science	*Dr M K Deore, Dr R D Kale*		140
		Physics (Sem VI)			
43	PHY 361	Solid State Physics	*Dr M K Deore, Dr Mahesh S Bhadane, Prof Ghemud V Shivaji*		140
44	PHY 362	Quantum Mechanics	*Dr A A Jadhavar*		125
45	PHY 363	Thermodynamics and Statistical Physics	*Dr Ravindra B Talware*		135
46	PHY 364	Nuclear Physics	*Dr S S Patil , Dr Ganesh J Mogal*		145
47	PHY 365(A/B)	Electronics-II OR Advanced Electronics			140
48	PHY 366(R)	Lasers	*Dr M K Deore:*		125
49	PHY 366(P)	Physics of Nanomaterials	*Dr Rajendra D Kale*		135
		Botany (Sem V-VI)			
50	BO 351-361	Algae and Fungi | Plant Physiology and Metabolism	*Dr B A Patil, Dr S S Mohorekar, Dr M B Kanade, Dr S M Kamble*		225
51	BO 352-362	Archegoniate | Biochemistry	*Dr B A Patil, Dr S R Deshmukh, Dr Y R Gahile, Dr S K Shinde*		245

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
52	BO 353-363	Spermatophyta and Paleobotany | Plant Pathology	*Dr B A Patil , Dr D M Mahajan, Dr S K Shinde, Dr S R Kale*		240
53	BO 354-364	Plant Ecology | Evolution and population genetics	*Dr B A Patil, Dr D M Mahajan, Dr D D Ahire, Dr M T Patil*		235
54	BO 355-365	Cell and Molecular Biology | Advanced Plant Biotechnology	*Dr B A Patil, Dr A M Bhosale, Prof A S Wani, Prof M C Kandepalli*		200
55	BO 356-366	Genetics Plant | Breeding and Seed Technology	*Dr B A Patil, Dr B J Apparao, Dr A B Kadam, Dr S M Kamble*		245
56	BO 3510-3610	Medicinal Botany | Nursery and Gardening Management	*Dr B A Patil, Dr S T Mohorekar, Dr A B Kadam, Dr S J Chavan*		220
57	BO 3511-3611	Diversity andHuman Health | Biofertilizers	*Dr B A Patil, Dr S V Ahire, Dr Amol Sonawane, Dr R V Deshmukh*		250
S.Y.B.Sc (Sem III) (w.e.f. 2020-21)					
		Physics			
58	PHY-231	Mathematical Methods in Physics-I	*Dr Madhav K Deore, Dr Madhav Sarode, Dr P V Patil, Dr Ashok E Kalange, Prof Sagar G Parkhe, Dr Sarika Shinde*		95
59	PHY-232	Electronics (A)	*Dr Madhav Sarode, Dr Madhav K Deore, Dr P V Patil, Dr Ashok E Kalange, Dr Sarika D Shinde, Dr Vasant Wagh*		130
60	PHY-232	Instrumentation (B)	*Dr P C Pingale, Dr Madhav K Deore, Dr Ashok E Kalange, Prof S S Bandgar, Mr S B Kakade, Dr Kishor Sonawane*		85
61	PHY-233 & 243	Physics Practical	*Dr Madhav K Deore, Dr Smt Sarika D Shinde, Dr Madhav Sarode, Dr P V Patil, Prof Sagar G Parkhe*		100
		Chemistry			
62	CH-301	Physical and Analytical Chemistry	*Dr S B Takate, Dr M R Gaware, Dr H R Aher, Dr M D Sangale*		90
63	CH-302	Inorganic and Organic Chemistry	*Dr K H Kapadnis, Dr N R Dalvi, Dr A E Athare, Dr T S Thopate, Dr S R Thopate, Dr D G Karpe*		85
64	CH-303	Chemistry Practical-III	*Dr S B Takate, Dr M R Gaware, Dr N R Dalvi, Dr N T Dhokale, Dr T S Thopate, Dr S R Thopate, Dr D G Karpe, Dr S R Kuchekar, Dr Anita Deshpande*		75
		Botany (Sem III & IV)			
65	BO 231 & 241	Taxonomy of Angiosperm & Plant Ecology Plant Anatomy & Embryology	*Dr B A Patil, Dr D M Mahajan, Dr A M Bhosale, Dr Y R Gahile, Dr A B Kadam, Dr M T Patil*		195
66	BO 232 & 242	Plant Physiology Plant Biotechnology	*Dr B A Patil, Dr A M Bhosale, Dr D D Ahire, Dr M T Patil, Dr S M Kambale, Dr A B Kadam*		135
67	BO 233 & 243	Practical Botany	*Dr B A Patil, Dr D D Ahire, Prof B M Gayker, Dr A M Bhosale, Dr Y R Gahile, Dr S K Aher, Dr A B Kadam, Dr D M Mahajan, Dr S M Kamble, Dr M T Patil*		120
		Zoology			
68	ZO - 231	Animal Diversity III	*Dr S V Chaudhari, Dr Resham Bhalla, Dr Arun Gulve, Prof S A Pingle, Dr Chetan Jawale*		65
69	ZO - 232	Applied Zoology I	*Dr S V Chaudhari, Dr Chetan Jawale, Prof S A Pingle, Dr Resham Bhalla, Dr Arun Gulve*		145
70	ZO - 233 & 243	Zoology Practical (Animal Diversity)			120
71	ZO - 233 & 243	Zoology Practical (Applied Zoology)			120
72		**Geography**			
73	GG - 232	Geography of Maharashtra (Physical)- I	*Dr Raghunath E Najan, Dr Rajesh V Wagh, Prof Shoukat Z Fakir, Prof Amol S Darandale*		150

*Prices are subject to change without prior notice.
For updates log on to www.prashantpublications.com

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
74		**Mathematics**			
75	MT 231	Calculus of Several Variables	*Dr S Gaikwad, Dr K Takale, Dr P Jadhav, Dr V Jadhav, Dr A Shaikh, Dr V Kshirsagar, Prof S Patil*		185
76	MT-232(A)	Numerical Methods & Applications			165
77	MT-232(B)	Graph Theory			175
78	MT-233	Maxima Software			160
		Statistics			
79	ST 231	Discrete Probability Distribution and Time Series	Mrs. Vanita Suresh Lingayat, Mrs. Yogita M. Sadani		125
80	ST 232	Continuous Probability Distributions	Mrs. Vanita Suresh Lingayat, Mrs. Yogita M. Sadani		175
S.Y.B.Sc (Sem IV) (w.e.f. 2020-21)					
		Physics			
81	PHY-241	Oscillations, Waves, and Sound	*Dr M K Deore, Dr Patil, Dr Sarode, Dr Shinde*		120
82	PHY-242	Optics	*Dr M K Deore, Dr Sarode, Patil, Kalinge, Shinde*		115
		Chemistry			
83	CH-401	Physical and Analytical Chemistry	*Dr S B Takate, Dr MR Gaware, Kuchekar, Deshpande*		125
84	CH-402	Inorganic and Organic Chemistry	*Dr L H Kapadnis, Dr Rasake, Dr Thopate, Dr Karpe*		120
		Zoology			
85	ZO - 241	Animal Diversity IV	*Dr Resham Bhalla, Pingle, Gulve, Chaudhari, Jawale*		130
86	ZO - 242	Applied Zoology II	*Dr Chetan Jawale, Chaudhari, Pingle, Bhalla, Gulve*		120
		Mathematics			
87	MT-241	Linear Algebra	*Dr S Gaikwad, Dr K Takale, Dr P Jadhav, Dr V Jadhav, Dr A Shaikh, Dr V Kshirsagar, Prof S Patil*		185
88	MT-242(A)	Vector Calculus			165
89	MT-242(B)	Dynamical Systems			175
90	MT-243	Maxima Software	*Dr K Takale, Dr A Shaikh, Dr Kshirsagar, Dr Gaikwad*		160
F.Y.B.Sc (Sem I) (w.e.f. 2019-20)					
		Physics			
91	PHY-111	Mechanics and Properties of Matter	*Dr Madhav K Deore, Dr Amol B Rahane, Dr Sarika Shinde, Dr P B Chaudhari, Dr C G Dighavkar*		110
92	PHY-112	Physics Principles and Applications	*Dr Madhav K Deore, Dr Amol B Rahane, Dr Sarika Shinde, Dr P B Chaudhari, Dr C G Dighavkar*		110
93	PHY-113, 23	Practical Physics	*Dr Madhav K Deore, Dr Sarika D Shinde, Dr Kishor Sonawane, Dr P B Chaudhari, Dr C G Dighavkar*		140
		Electronics			
94	ELE-111	Basics of Applied Electronics	*Buchade, Dongare, Chaudhari*		75
95	ELE-112	Electronic Devices and Circuits	*Buchade, Dongare, Chaudhari*		70
		Chemistry			
96	CH-111	Physical Chemistry	*Dr M F Shaikh, Dr R S Diggikar, Prof G N Ghumare, Prof Miss D B Bharad*		80
97	CH-112	Organic Chemistry	*Dr T S Thopate, Prin Dr S R Thopate, Dr N R Dalvi, Dr D G Karpe*		80
98	CH-113, 23	Practical Chemistry	*Dr T S Thopate, Dr S R Thopate, Dr A E Athare, Dr N R Dalvi, Dr R S Diggikar, Dr Kawade, Karpe*		110
		Botany			
99	BO-111, 121	Plant Life and Utilization I & II	*Dr B A Patil, Prof B M Gaykar, Dr S M Kamble, Dr S K Aher, Dr M D Sonawane, Dr Y R Gahile*		135
100	BO-112, 122	Plant Morphology and Anatomy | Principles of Plant Science	*Dr B A Patil, Dr A M Bhosale, Dr D M Mahajan, Dr D D Ahire, Dr M T Patil, Dr Y R Gahile*		160

क्र	कोड	पुस्तकाचे नाव	लेखक	प्रती	किंमत
		Zoology			
101	ZO-111	Animal Diversity I	*Dr S A Pingle, Dr S V Chaudhari, Dr Chetan Jawale, Dr Resham Bhalla*		90
102	ZO-112	Animal Ecology	*Dr Chetan Jawale, Dr S A Pingle, Dr S V Chaudhari, Dr Resham Bhalla*		85
103	ZO-113, 23	Practical Zoology	*Dr Resham Bhalla, Dr Chetan Jawale, Prof S A Pingle, Dr S V Chaudhari*		100
		Mathematics			
104	MTH-111	Algebra	*Dr Gaikwad, Dr Bhagat, Dr Patil, Dr Bhamare*		125
105	MTH-112	Calculus I	*Dr Gaikwad, Dr Bhagat, Dr Patil, Dr Bhamare*		125
		Geography			
106	GG-111	Introduction to Physical Geography–I (Geomorphology)	*Dr S R Chaudhari, Dr Kiran M Gavit*		175
107	GG-112	Introduction to Physical Geography - II (Geo. of Atmosphere & Hydrosphere)	*Dr S R Chaudhari, Dr Kiran Gavit*		150
		F.Y.B.Sc (Sem II) (w.e.f. 2019-20)			
		Physics			
108	PHY-121	Heat and Thermodynamics	*Dr M K Deore, Dr Amol Rahane, Dr Sarika Shinde, Dr P B Chaudhari, Dr Madhav Sarode, Dr Wagh*		120
109	PHY-122	Electricity and Magnetism	*Dr M K Deore, Dr Amol Rahane, Dr Sarika Shinde, Dr Madhav Sarode, Dr Kishor M Sonawane*		95
		Electronics			
110	ELE-121	Fundamentals of Digital Electronics	*Buchade, Dongare, Chaudhari*		80
111	ELE-122	Analog and Digital Device Application	*Buchade, Dongare, Chaudhari*		80
		Chemistry			
112	CH-121	Inorganic Chemistry	*Dr N R Dalvi, Dr A E Athare, Dr V A Kawade, Prof G N Ghumare*		95
113	CH-122	Analytical Chemistry	*Dr R M Naval, Prof B L Shinde, Dr B K Uphade, Dr N T Dhokate, Prof A V Karande, Dr P D Shalake*		95
		Botany			
114	BO-111, 121	Plant Life and Utilization I & II	*Dr B A Patil, Prof B M Gaykar, Dr S M Kamble, Dr S K Aher, Dr M D Sonawane, Dr Y R Gahile*		80
115	BO-112, 122	Plant Morphology and Anatomy | Principles of Plant Science	*Dr B A Patil, Dr A M Bhosale, Dr D M Mahajan, Dr D D Ahire, Dr M T Patil, Dr Y R Gahile*		80
		Zoology			
116	ZO-121	Animal Diversity II	*Prof S A Pingle, Dr Resham Bhalla, Dr Chetan Jawale, Dr S V Chaudhari*		70
117	ZO-122	Cell Biology	*Dr Resham Bhalla, Prof S A Pingle, Dr S V Chaudhari, Dr Chetan Jawale*		85
		Mathematics			
118	MTH-121	Analytical Geometry	*Dr Gaikwad, Dr Bhagat, Dr Patil, Dr Bhamare*		95
119	MTH-122	Calculus I	*Dr Gaikwad, Dr Bhagat, Dr Patil, Dr Bhamare*		100

महाराष्ट्रातील सर्व विद्यापीठांच्या क्रमिक व संदर्भ पुस्तकांचे प्रकाशन.
सर्व विषयांची/प्रकाशकांची पुस्तके एकाच ठिकाणी मिळण्याची सुविधा.

*Prices are subject to change without prior notice.
For updates log on to www.prashantpublications.com

इतर वाचनीय पुस्तके

१.	कर हर मैदान फतेह	*विश्वास पाटील*	₹	२९९	.....
२.	मन में है विश्वास	*विश्वास पाटील*	₹	१४९	.....
३.	सत्याचे प्रयोग अथवा आत्मकथा	*महात्मा गांधी*	₹	२००	.....
४.	लॉकडाउन	*टी चोरगे*	₹	२२०	.....
५.	सायबर संस्कृती	*आर एन वरखेडे*	₹	३५०	.....
६.	असा भारत अशी रत्ने	*श्यामसुंदर मुळे*	₹	७५०	.....
७.	फेसाटी	*नवनाथ गोरे*	₹	२००	.....
८.	खरेखुरे आयडॉल्स (भाग १-३)	*युनिक फिचर्स*	₹	२५०	.....
९.	अखंड भारत का नाकारला?	*शेषराव मोरे*	₹	८००	.....
१०.	अज्ञात विवेकानंद	*शंकर*	₹	२२५	.....
११.	द पॉवर ऑफ सबकॉन्शस माइंड	*डॉ जोसेफ मर्फी*	₹	१७५	.....
१२.	लढे अंधश्रद्धेचे	*डॉ नरेंद्र दाभोळकर*	₹	३००	.....
१३.	लोकमान्य टिळक आणि महात्मा गांधी नेतृत्वाची सांधेजोड	*नरेंद्र चपळगावकर*	₹	२५०	.....
१४.	जग बदल घडवणारी भाषणे	*ॲलन व्हिटीकर*	₹	२२५	.....
१५.	इमोशनल इंटेलिजन्स	*डी गोलमन*	₹	३९५	.....
१६.	अदम्य जिद्द	*एस वकील*	₹	२५०	.....
१७.	संन्यासी : ज्याने आपली संपत्ती विकली...	*रॉबिन शर्मा*	₹	१९९	.....
१८.	टर्निंग पॉइंट्स	*डॉ.एपीजे कलाम*	₹	१६०	.....
१९.	महानतेच्या दिशेने...	*डॉ.एपीजे कलाम*	₹	२२५	.....
२०.	मन जिंका, जग जिंका	*डॉ.विजय अग्रवाल*	₹	१९५	.....
२१.	अस्वस्थ दशकाची डायरी	*अविनाश धर्माधिकारी*	₹	६५०	.....
२२.	डिजिटल युगात वेळेचे व्यवस्थापन	*वाय यागर*	₹	१९०	.....
२३.	अजित डोवाल	*अविनाश थोरात*	₹	१५०	.....
२४.	युवर प्राइम मिनिस्टर इज डेड	*अनुज धर*	₹	२४०	.....
२५.	संपुर्ण महाभारत (खंड १ ते ८)	*भालबा केळकर*	₹	६०००	.....
२६.	वाल्मिकी रामायण (खंड १ ते ३)	*भालबा केळकर*	₹	३०००	.....
२७.	समग्र शेक्सपिअर (तुलनात्मक सांस्कृतिक समिक्षा)	*आनंद पाटील*	₹	३५०	.....
२८.	महाराष्ट्राला माहित नसलेले सम्राट शिवाजी	*आनंद पाटील*	₹	२००	.....
२९.	महाविद्यालय व्यवस्थापन : तत्वे व व्यवहार	*सुधाकर मानकर*	₹	२५०	.....
३०.	सीनिअर कॉलेज हँडबुक : खंड १-७	*सुधाकर मानकर*	₹	१६५०	.....
३१.	वेतनश्रेणी हँडबुक : ए रेडी रेकनर	*सुधाकर मानकर*	₹	३००	.....
३२.	स्टँडर्ड कोड रुल्स हँडबुक : मराठी टीपांसह	*सुधाकर मानकर*	₹	२५०	.....
३३.	महाराष्ट्र विद्यापीठ कायदा	*सुधाकर मानकर*	₹	३००	.....
३४.	यु.जी.सी. हँडबुक : मराठी सारांशासह	*सुधाकर मानकर*	₹	३५०	.....
३५.	ज्यूनिअर कॉलेज कायदा व नियमावली	*सुधाकर मानकर*	₹	२००	.....
३६.	सायबर युद्ध	*प्रा.ए.पी.चौधरी, प्रा.अर्चना चौधरी, हर्षाली पाटील*	₹	१५०	.....
३७.	हस्तलिखित ते ई-बुक (पुस्तक निर्मिती : प्राचीन काळापासून)	*हितेश ब्रिजवासी, तुषार पाटील*	₹	२९५	.....
३८.	ग्रंथरुपी ग्रंथपाल : गाथा ग्रंथपालांची	*रणजीत धर्मापुरीकर, हितेश ब्रिजवासी*	₹	२५०	.....
३९.	वाचन संस्कृती आणि बदलते आयाम	*डॉ.अनिल चिकाटे, हितेश ब्रिजवासी, डॉ.शर्मिला गाडगे*	₹	१८५	.....
४०.	वाचन संस्कृती आणि प्रेरणा	*डॉ.अनिल चिकाटे, हितेश ब्रिजवासी, डॉ.तुषार पाटील*	₹	१६५	.....
४१.	डिजिटल शिक्षणाकडे : शिक्षणाचे बदलते प्रवाह	*डॉ.संतोष खिराडे, हितेश ब्रिजवासी*	₹	३००	.....
४२.	डिजिटल शिक्षण : संसाधने आणि तंत्रे	*हितेश ब्रिजवासी, डॉ.संतोष खिराडे*	₹	३००	.....
४३.	Ency. of Modern UGC Curriculum Beyond 2020-21 *(Guidelines for Colleges And Universities)* (20 Vol Set)	*Chauhan R K*	₹	३१९९५	.....
४४.	HB of National Education Policy 2020 (5 Vol Set)	*Bhalla Veena*	₹	१५०००	.....
४५.	UGC Regulations Handbook (Service Conditions)	*Mankar Sudhakar*	₹	३५०	.....
४६.	NAAC - Accreditation Recent Develop, Planning...	*Dr.Gajanan P.Patil*	₹	३५०	.....
४७.	Future Librarianship : Innovative, Embedded,	*Mr.Ravindra Mendhe, Dr.Tuamsuk*	₹	१२००	.....
४८.	Re-forming College Library Services with ICT	*Dr.Vinay Patil*	₹	४९५	.....
४९.	Covid-19 and The Indian Economy	*Dr.C.D.Wani, Dr.S.B. Patil*	₹	२००	.....

स्पर्धात्मक परीक्षा पुस्तके

१.	भारतीय संविधानाची ओळख	*डॉ.सुवर्णा गुडगे-बेनके, डॉ.विजय तुंटे*	₹	३५०	.....
२.	समकालीन भारताची निर्मिती	*डॉ.व्ही.जी. सोमकुंवर*	₹	४७५	.....
३.	भारतीय परराष्ट्रीय धोरण	*डॉ.वा.भा.पाटील*	₹	४९५	.....
४.	लोकप्रशासन	*डॉ.वा.भा.पाटील*	₹	५५०	.....
५.	भारतीय प्रशासन	*डॉ.वा.भा.पाटील*	₹	६५०	.....
६.	आधुनिक जगातील घडामोडी	*डॉ.जी.बी.शहा, डॉ.अनिल कठारे*	₹	३९५	.....
७.	महाराष्ट्राचा भूगोल	*प्रा.ए.पी.चौधरी, प्रा.सौ.अर्चना चौधरी*	₹	२७५	.....
८.	Geography of Maharashtra	*Prof.Sambhaji B. Patil*	₹	३२५	.....
९.	भारतीय सामाजिक समस्या	*डॉ.बी.एच.किर्दक, डॉ.सुधा खडके, डॉ.दया पांडे*	₹	३७५	.....
१०.	समाजशास्त्रातील मूलभूत संकल्पना	*डॉ.सुधाकर जाधव*	₹	२५०	.....
११.	संरक्षण व सामरिकशास्त्र : मुलभूत संकल्पना आणि भारत	*डॉ.बी.डी.तोडकर*	₹	६९५	.....
१२.	दहशतवाद आणि नक्षलवाद	*प्रा.ए.पी.चौधरी, सौ.अर्चना चौधरी*	₹	२७५	.....
१३.	आधुनिक राजकीय संकल्पना आणि विचार	*डॉ.श्रीराम येरणकर, डॉ.संतोष कायंदे*	₹	२२५	.....
१४.	बँकिंग व वित्त	*डॉ.जावळे, प्रा.घोटेकर, डॉ.सय्यद, डॉ.बैरागी*	₹	३९५	.....
१५.	भारतीय प्रशासन आणि राजकारण	*डॉ.वा.भा.पाटील*	₹	४९५	.....
१६.	स्थानिक स्वराज्य संस्था	*डॉ.वा.भा.पाटील*	₹	४२५	.....
१७.	मूलभूत अर्थशास्त्र	*डॉ.एन.एल.चव्हाण*	₹	३७५	.....
१८.	महाराष्ट्राची अर्थव्यवस्था	*डॉ.महादेव रिठे, डॉ.संतोष कुटे*	₹	१९५	.....
१९.	महाराष्ट्रातील किल्ले आणि सांस्कृतिक योगदान	*डॉ.जी.बी.शहा*	₹	३९५	.....
२०.	राज्यसेवा पूर्व परीक्षा CSAT (पेपर २) व सराव संच	*गोपाल दर्जी*	₹	४६५	.....
२१.	स्पर्धा परीक्षा अर्थशास्त्र	*प्रा.उपेंद्र बागुल*	₹	२५०	.....
२२.	शिक्षक पात्रता परीक्षा TET (पेपर १)	*गोपाल दर्जी*	₹	४६०	.....
२३.	गणित गुरू	*प्रा.एस.व्ही.बढे*	₹	१५०	.....
२४.	पोलीस भरती गाईड	*गोपाल दर्जी*	₹	२६०	.....
२५.	पोलीस भरती अतिसंभाव्य प्रश्नसंच	*गोपाल दर्जी*	₹	१३०	.....
२६.	मानव संसाधन विकास	*डॉ.श्रीनिवास जोशी*	₹	१३५	.....
२७.	मानवी हक्क	*डॉ.श्रीनिवास जोशी*	₹	१५०	.....
२८.	विज्ञान व तंत्रज्ञान विकास	*हर्षाली पाटील*	₹	११०	.....
२९.	पोलीस कॉन्स्टेबल भरती व मार्गदर्शक	*मिलिंद जाधव*	₹	१३०	.....
३०.	प्राचीन भारताचा इतिहास	*डॉ.अनिल कठारे*	₹	७२५	.....
३१.	मध्ययुगीन भारताचा इतिहास (१००० ते १७०७)	*डॉ.अनिल कठारे*	₹	५५०	.....
३२.	आधुनिक भारताचा इतिहास (१७५७ ते १८५७)	*डॉ.अनिल कठारे*	₹	३९५	.....
३३.	आधुनिक जगाचा इतिहास (१४५३ ते २०००)	*डॉ.अनिल कठारे*	₹	६९५	.....
३४.	आंतरराष्ट्रीय संबंध : २०१४ पासूनचे भारतीय परराष्ट्रीय धोरण	*डॉ.बी.डी.तोडकर*	₹	४५०	.....
३५.	भारतीय राज्यघटना (भाग १ व २)	*डॉ.वा.भा.पाटील*	₹	९००	.....
३६.	भारताचा भूगोल	*प्रा.ए.पी.चौधरी*	₹	५२५	.....
३७.	संपूर्ण पर्यावरणशास्त्र	*प्रा.ए.पी.चौधरी*	₹	४९५	.....
३८.	आंतरराष्ट्रीय राजकारण	*डॉ.बी.डी.तोडकर*	₹	३५०	.....
३९.	महाराष्ट्र पर्यटन	*डॉ.संभाजी पाटील*	₹	२५०	.....
४०.	भारतातील पर्यटन स्थळे	*डॉ.संभाजी पाटील*	₹	२५०	.....
४१.	मुलभूत जनरल नॉलेज २०२१	*संपादक मंडळ*	₹	१५०	.....
४२.	जनसंज्ञापन आणि पत्रकारिता (UGC SET-NET-PET)	*डॉ.सुधीर भटकर, प्रा.विनोद निताळे*	₹	३२५	.....
४३.	सेट-नेट मराठी (पेपर २)	*डॉ.बी.एन.पाटील, प्रा.ए.एम.देशमूख*	₹	३३०	.....
४४.	सेट-नेट शिक्षणशास्त्र दर्शन (पेपर २)	*प्रा.एस.डी.दराडे*	₹	३५०	.....
४५.	सेट/नेट भूगोल (पेपर २)	*डॉ.ललित संदानशिव, रविंद्र संसारे*	₹	३७५	.....

RUSA
MRP
B.VOC

आमच्याकडे संदर्भ पुस्तकांच्या विषयानुसार याद्या उपलब्ध. आपल्या महाविद्यालयात सुरू असणाऱ्या कोर्सेसच्या याद्यांसाठी संपर्क करा.

Ph. 0257-2235520, 2232800
Mob. 9665626717, 9421636460
Mail : prashantbookhouse@gmail.com

*Prices are subject to change without prior notice.

संदर्भीय पुस्तके

■ संशोधन

१.	संशोधन पद्धती व संशोधन प्रकाशनाची नितीतत्त्वे (Pre Ph.D.)	*डॉ.संतोष खिराडे, जयश्री पाटील*	₹ १५०	.....
२.	परिणामकारक संशोधन प्रस्ताव व अहवाल	*पण्डित बन्सीबिहारी, नूतन चव्हाण*	₹ २९५	.....
३.	संशोधन पध्दती	*डॉ.वा.भा.पाटील*	₹ ५७५	.....
४.	समाजशास्त्रातील संशोधन पद्धती	*डॉ.सतीश पडलवार*	₹ ३२५	.....
५.	संशोधन पद्धती – मूलभूत संकल्पना	*डॉ.आव्हाड, डॉ.ढगे, डॉ.पाटील, प्रा.माने, प्रा.काळे*	₹ १५०	.....
६.	शैक्षणिक संशोधन : शोध सारांश	*डॉ.संतोश खिराडे, डॉ.मनिषा इंदाणी*	₹ ४२५	.....
७.	संशोधन पद्धती	*डॉ.ए.एम.देशमुख, प्रा.चव्हाण*	₹ १५०	.....
८.	संशोधन प्रक्रिया	*डॉ.व्ही.एन.पाटील*	₹ ९५	.....
९.	इतिहासातील संशोधन पद्धती	*प्रा.आनंदा काळबांडे*	₹ १५०	.....
१०.	शास्त्रीय संशोधन पद्धती	*प्रा.दिपाली भटकर (वांदे), प्रा.संदिप गजानन रोहणकर*	₹ १५०	.....
११.	Research Methodology in Social Science	*Dr.B.H.Zaware*	₹ २९५	.....
१२.	Research Methodology	*Dr.A.P.Sarode, Dr.P.B.Bhagat*	₹ ३९५	.....

■ आरोग्य/खेळ/व्यक्तिमत्व विकास

१३.	भारतीय लैंगिक शिक्षण	*प्रा.ए.पी.चौधरी, प्रा.अर्चना चौधरी*	₹ १६५	.....
१४.	व्यक्तिमत्व विकास	*डॉ. जयश्री नेमाडे*	₹ १७५	.....
१५.	स्वास्थ्यकारक मसाज	*प्रा.ए.पी.चौधरी, सौ.अर्चना चौधरी*	₹ १२५	.....
१६.	योग शिक्षण	*प्रा.डॉ.सौ.आरती सपकाळे, प्रा.वैशाली कोरडे*	₹ १५०	.....
१७.	सौंदर्योपचार	*प्रा.ए.पी.चौधरी*	₹ २५०	.....
१८.	महाराष्ट्रातील औषधी वनस्पती	*डॉ.डी.ए.पाटील, डॉ.दत्ता ढाले*	₹ ४९५	.....
१९.	निसर्गोपचार : निरामय निरोगी जीवनाचा लाभ देणारी जीवनपद्धती	*प्रा.ए.पी.चौधरी, प्रा.अर्चना चौधरी*	₹ २२५	.....
२०.	स्मार्ट सखी	*प्रा.ए.पी.चौधरी, अर्चना चौधरी, सौ.लिना चौधरी*	₹ १४५	.....
२१.	आत्मविश्वास	*प्रा.ए.पी.चौधरी, अर्चना चौधरी*	₹ १२५	.....
२२.	कोविड-१९ भारतासमोरील आव्हाने आणि संधी	*डॉ.चंद्रशेखर डी. वाणी, डॉ.शिवाजी बी. पाटील*	₹ २५०	.....
२३.	Covid-19 and The Indian Economy	*Dr.C.D.Wani, Dr.S.B. Patil*	₹ २००	.....
२४.	Physical Education and Sports	*Dr.Limbaji Pratale, Dr.Sandeep Jagtap*	₹ 250	.....
२५.	Textbook of Yoga	*Dr.Sandeep Jagtap, Dr.Limbaji Pratale*	₹ 195	.....
२६.	Emotional Intelligence and Aggression in Sports	*Dr.Shivanand Patil*	₹ १००	.....
२७.	Stress and Burnout in Sports	*Dr.Shivanand B.Patil*	₹ १००	.....

■ स्त्री अभ्यास

२८.	महिला व बालक समस्या, परिणाम आणि उपाययोजना	*डॉ.सिमा अढाऊ, डॉ.संगिता जवंजाळ*	₹ २७५	.....
२९.	प्रतिशोध : यौन शोषणाचा	*डॉ.दीपा डी.कुचेकर, प्रा.राजेश डी. झंकर*	₹ ११०	.....
३०.	स्त्रिया आणि प्रसारमाध्यमे	*डॉ.शोभा पद्माकर शिंदे*	₹ १३५	.....
३१.	महिलांविरुद्ध हिंसा : सुरक्षा व कायदा	*डॉ.शोभा पद्माकर शिंदे*	₹ ३२५	.....
३२.	शोध स्त्रीप्रतिमांचा	*आशुतोष पाटील*	₹ १६०	.....
३३.	कौटुंबिक हिंसाचार आणि महिला	*डॉ.रघुनाथ महाजन, डॉ.संभाजी देसाई*	₹ २२५	.....
३४.	स्त्री-भ्रूणहत्या एक सामाजिक समस्या	*डॉ.वी.वाय.सोनवणे*	₹ ३५०	.....
३५.	रोजगार हमी योजना आणि शेतमजूर स्त्रीयांचे आर्थिक सबलीकरण	*डॉ.एम.जे.गायकवाड*	₹ २२५	.....
३६.	महिला सबलीकरण	*डॉ.संभाजी देसाई*	₹ ४९५	.....
३७.	स्त्री भ्रूणहत्या आणि स्त्रियांवरील वाढते अत्याचार	*डॉ.स.ना.भारंबे*	₹ ३२५	.....
३८.	स्त्रीवादी साहित्याचा इतिहास	*डॉ.सोनल भामरे*	₹ १९५	.....
३९.	समकालिन स्त्री लेखिका- गौरी देशपांडे आणि प्रिया तेंडूलकर	*डॉ.सोनल भामरे*	₹ १५०	.....
४०.	महिला आणि मानवी हक्क	*डॉ.वी.वाय.सोनवणे*	₹ ३७५	.....
४१.	स्त्री मानसशास्त्र	*डॉ.इंदूमती भारंबे*	₹ ३२५	.....

■ आदिवासी

४२.	आदिवासी तडवी भिल्ल	*अजीज रशीद तडवी*	₹ २२५	.....
४३.	मेळघाटातील कोरकूंची लोकसंस्कृती	*डॉ.विलास तायडे*	₹ १३०	.....
४४.	आदिवासींचे शिक्षण व आरोग्य	*डॉ.पुनम देशमुख, डॉ.संगीता जवंजाळ*	₹ २५०	.....
४५.	सातपुड्यातील आदिवासी भिल्ल	*बी.डी.महाले*	₹ १७५	.....
४६.	कोलाम : सामाजिक-सांस्कृतिक मूल्ये आणि आर्थिक विकास	*डॉ.सुधा मुरलीधर खडके (कडू)*	₹ २२५	.....

४७.	आदिवासी समाज	*डॉ.संभाजी एन.देसाई*	₹ ३५०	.....
४८.	आदिवासींची शैक्षणिक स्थिती	*डॉ.विनोद रायपुरे, डॉ.संभाजी देसाई*	₹ १२५	.....
४९.	आवास योजना आणि अनुसूचीत जाती व जमातींचा विकास	*डॉ.राहुल निकम*	₹ २५०	.....
५०.	महाराष्ट्रातील चळवळी	*डॉ.संभाजी देसाई*	₹ ४९५	.....
५१.	पश्चिम खानदेशातील आदिवासी लोकसाहित्य	*डॉ.पुष्पा गावीत*	₹ २५०	.....
५२.	पावरा लोकगीतातील लोकसंस्कृती	*प्रा.डॉ.म.सु.पगारे*	₹ १३५	.....

■ मानवाधिकार

५३.	मानवी हक्क आणि मूल्यांचे अध्यापन	*डॉ.पिंगला हेमचंद्र धांडे*	₹ १५०	.....
५४.	मानवी हक्क	*डॉ.वा.भा.पाटील*	₹ ६९५	.....
५५.	मानवी हक्क - सद्यस्थिती व आव्हाने	*डॉ.सुरेश भालेराव, डॉ.प्रविण लोणारकर*	₹ ५९५	.....
५६.	मानवाधिकार आणि मूल्यशिक्षण	*डॉ.डी.एस.निकुंभ, डॉ.रणजित आठवले*	₹ ४७५	.....
५७.	मानवी हक्क	*डॉ.श्रीनिवास जोशी, डॉ.नंदकिशोर दायमा*	₹ १५०	.....
५८.	मानवी हक्क : सिद्धांत आणि व्यवहार	*डॉ.वी.वाय.सोनवणे*	₹ ४९५	.....
५९.	महिला आणि मानवी हक्क	*डॉ.वी.वाय.सोनवणे, प्रा.सुरेश भालेराव*	₹ ३७५	.....

■ व्याकरण, लेखन व कौशल्य

६०.	प्रसारमाध्यमे आणि मराठी	*प्रा.उज्ज्वला भोर*	₹ ३५०	.....
६१.	मराठी व्याकरण व लेखन	*प्रा.समाधान तुळशीराम पाटील*	₹ १५०	.....
६२.	संवाद आणि लेखन कौशल्ये	*डॉ.अक्षय किशोर घोरपडे*	₹ ९५	.....
६३.	लेखन कौशल्य - मुद्रितशोधन व सर्जनशील लेखन	*डॉ.संदीप माळी, प्रा.समाधान पाटील*	₹ १२०	.....
६४.	Communicative English	*Dr.Anil P.Patil*	₹ 125	.....
६५.	English Literature -16th and 17th Century	*Dr.C.U.Kulkarni*	₹ 295	.....
६६.	English Literature -18th and 19th Century	*Dr.C.U.Kulkarni*	₹ 295	.....
६७.	Introduction to the Study of Literature	*Dr.C.U.Kulkarni*	₹ 395	.....
६८.	The Study of English Language	*Dr.C.U.Kulkarni*	₹ 395	.....
६९.	Modern English Grammar	*Dr.C.U.Kulkarni*	₹ 395	.....
७०.	Fun with English Grammar	*Smt.Sheetal Sanjay Jade*	₹ 250	.....
७१.	Soft Skill Development *(Academic)*	*Prof.Mahendra Tayade*	₹ 105	.....
७२.	A Course in Translation Studies	*Dr.C.U.Kulkarni*	₹ 495	.....
७३.	Introduction to Linguistics	*Dr.C.U.Kulkarni*	₹ 295	.....
७४.	Teaching of English : Classroom Practices	*Dr.B.P.Maraje*	₹ 295	.....
७५.	Utilized English Grammar	*Hemraj Shimpi*	₹ 175	.....
७६.	Essentials of Business Communication	*Dr.Kalpana Nandanwar, Dr.Ninawe*	₹ 195	.....

■ इतर उपयुक्त पुस्तके

७७.	ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र (खंड १ ते १०)	*प्रा.प्रदिप पाटील, प्रा.कल्पना सोनवणे-पाटील*	₹ ३०००	.....
७८.	सायबर युद्ध	*प्रा.ए.पी.चौधरी, प्रा.अर्चना चौधरी, हर्षाली पाटील*	₹ १५०	.....
७९.	मोबाईल, व्हाट्सअप आणि फेसबुक मॅसेज	*रविंद्र दिनकरराव संसारे*	₹ १५०	.....
८०.	महाराष्ट्र पर्यटन	*डॉ.संभाजी पाटील*	₹ २५०	.....
८१.	भारतातील पर्यटन स्थळे	*डॉ.संभाजी पाटील*	₹ २५०	.....
८२.	बहिणाईची गाणी	*बहिणाबाई चौधरी*	₹ ८५	.....
८३.	सागरवीर	*डॉ मिलिंद पाटील*	₹ २५०	.....
८४.	नाशिक जिल्ह्यातील संसद सदस्य - जीवन व कार्य	*डॉ प्रदिप देशपांडे*	₹ ३५०	.....
८५.	प्रबोधनकार संत तुकाराम	*डॉ प्रकाश सपकाळे*	₹ ३२५	.....
८६.	जागतिक पर्यावरण - समस्या, आव्हाने व उपाय	*डॉ संभाजी देसाई*	₹ ३२५	.....
८७.	महाराष्ट्रातील किल्ले आणि सांस्कृतिक योगदान	*डॉ जी बी शाह*	₹ ३९५	.....
८८.	एकसंघ भारताचे शिल्पकार - सरदार वल्लभभाई पटेल	*सीमा भारंबे*	₹ ११०	.....
८९.	Intellectual Property Rights_Nature and Problems	*Dr.Nemade, Dr.Jadhav, Dr.Chavan*	₹ २९५	.....
९०.	NAAC - Accreditation Recent Develop, Planning...	*Dr.Gajanan P.Patil*	₹ ३५०	.....
९१.	MCQ's Library & Information Science (NET-SET-PET)	*Prof.Hitesh Brijwasi*	₹ २२५	.....
९२.	Future Librarianship : Innovative, Embedded,	*Mr.Ravindra Mendhe, Dr.Tuamsuk*	₹ १२००	.....
९३.	Re-forming College Library Services with ICT	*Dr.Vinay Patil*	₹ ४९५	.....

*Prices are subject to change without prior notice.
For updates log on to www.prashantpublications.com

ISBN, ISSN सह संशोधनपर ग्रंथांचे प्रकाशन ■ RUSA, UGC, MRP तसेच अन्य खरेदीवर आकर्षक सवलत
बदलत्या 'वाचन कल्चर'नुसार विविध पुस्तकांची निर्मिती ■ ग्रंथप्रेमी मंडळींसाठी शहर मध्यवर्ती खास दालन
राष्ट्रीय-आंतरराष्ट्रीय पातळीवरील ग्रंथांचा साठा ■ B-VOC कोर्सेससाठी संदर्भ पुस्तकांच्या याद्या उपलब्ध

आमच्याकडे विविध विषयांवरील उपलब्ध असलेली विषयवार पुस्तके

- **आर्टस्/कला –** पर्यटन, पत्रकारिता, संगीत, नृत्य, समाजकार्य, विचारधारा (गांधी, नेहरू, आंबेडकर, सरदार पटेल), विश्वकोष, गृहविज्ञान, स्पर्धा परीक्षा, लोकसाहित्य, आदिवासी साहित्य, संत साहित्य, दलित साहित्य, मानव अधिकार, फॅशन डिझाईनींग, स्त्री अभ्यास, खेळ
- **कॉमर्स –** इव्हेंट मॅनेजमेंट, सॉफ्ट स्कील्स, हॉटेल मॅनेजमेंट, करिअर डेव्हलपमेंट, पर्सनॅलिटी डेव्हलपमेंट, व्होकेनशल गाईडन्स, रिसर्च मेथेडॉलॉजी, बँकिंग, ईकॉमर्स, ऑडिटिंग, जीएसटी, अकाऊंट
- **सायन्स –** Agriculture, Horticulture, Fisheries, Poultry, Food Science, Tissue Culture, Disaster Management, Tourism, Soft. Engineering, Seed and Soil Technology, Medicinal Plant, Forensic Science, Nano/Web Technology, Vermicomposting, Environment, Water.

More than 150+ Research Level Subjects book available in Ready Stock.

नावाजलेल्या प्रकाशकांची पुस्तके आमच्याकडे उपलब्ध

मॅग्रा हिल, पिअरसन एज्युकेशन, पीएचआय लर्निंग, सेज पब्लिशिंग, एस.चांद, न्यू एज, ओरिएंट, कँब्रिज युनिव्हर्सिटीज प्रेस, ऑक्सफर्ड युनिव्हर्सिटीज प्रेस, विकास, अटलांटिक, पेग्वीन, हार्पल कॉलीन्स, रूपा, स्प्रिंगर, वायली इंडिया, सेंगेज लर्निंग, मॅकमिलन, सारस, एमजेपी, रामा ब्रदर्स, प्रकाशन संस्थान, किताब घर, वाणी प्रकाशन, लोकभारती, राधाकृष्ण, राजकमल, राजपाल अॅन्ड सन्स, प्रभात, सस्ता साहित्य, भारतीय ज्ञानपीठ, साहित्य अकादमी, महाराष्ट्र साहित्य संस्कृती मंडळ, भारत सरकार प्रकाशन विभाग, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, डायमंड, विद्या बुक्स, पिंपळापुरे, साईनाथ, साईज्योती, फडके, विद्याभारती, मॅजेस्टिक, साकेत, सकाळ, भगीरथ, लुसेंट, मेहता पब्लिशिंग, मनोविकास, रोहन, राजहंस, लोकवाङ्मय गृह, शब्द, मौज, पॉप्युलर, दिलीपराज, स्वरुप, प्रतिमा, विजय, स्नेहवर्धन, विश्वकर्मा, सायन, कॉन्टिनेंटल, पद्मगंधा, पुणे विद्यार्थी गृह, के सागर, युनिक अॅकॅडमी, दीपस्तंभ, अरिहंत, ज्ञानदीप अॅकॅडमी, राजपथ, व्हिजन अॅकॅडमी, जी.के.। एमटीजी, स्पर्धाविश्व, नोकरी संदर्भ, नाथे

RUSA | UGC | CPE | UPE | UOE | B.Voc.

इत्यादी विविध प्रकारच्या संशोधनात्मक पुस्तकांच्या खरेदीसाठी
आमच्याशी संपर्क करा किंवा वेबसाईटला भेट द्या.

9665626717 ■ 9421636460

REGISTERED NEWSPAPER
Registered with the Registrar of Newspaper
under No MAHBIL/2006/19092
Post Registration No : L-2/2021/RNP/JAL-161/2021-23

प्रिंटेड मॅटर-बुकपोस्ट

प्रति,

प्रशांत पब्लिकेशन्स

आर्ट्स । कॉमर्स । सायन्स । इंजिनिअरींग । मेडीकल । फार्मसी । बी.एड्. । डी.एड्. । एज्युकेशन । अॅग्रीकल्चर । एमबीए
समाजकार्य । रिसर्च । आर्किटेक्ट । कॉम्प्युटर । मॅनेजमेंट । लॉ । स्पर्धा परीक्षा
२५०+ विविध विषय ■ ८५०+ नामांकित प्रकाशक ■ ८५०००+ ग्रंथसाठा ■ ६३०+ महाविद्यालयांना पुरवठा ■ पाचमजली भव्य दालन
अनुभवी, तज्ज्ञ व विश्वासू लेखकवृंद ■ विविध उपक्रम ■ आकर्षक सवलती

३, प्रताप नगर, संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड, नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव. ■ दूरध्वनी : ०२५७-२२३५५२०, २२३२८००
■ मोबा : ९६६५६२६७१७, ९४२१६३६४६० ■ Email : prashantbookhouse@gmail.com ■ Web : www.prashantpublications.com

सोळावी
आंतरराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषद, पुणे

देश – विदेशातील साहित्यिक,समाज सुधारक, संशोधक आणि शास्त्रज्ञ यांचे योगदान

भाग तीन

संपादक
डॉ. स्नेहल तावरे
डॉ. मंजुषा धुमाळ
डॉ. शिल्पागौरी गणपुले

स्नेहवर्धन प्रकाशन
पुणे

- स्नेहवर्धन प्रकाशन : क्र. १२७५
- देश – विदेशातील साहित्यिक, समाजसुधारक, संशोधक आणि शास्त्रज्ञ यांचे योगदान – भाग तीन
  (समीक्षा – संदर्भ)
- **प्रकाशक आणि मुद्रक :**
  डॉ. एल. व्ही. तावरे
  स्नेहवर्धन, ८६३ सदाशिव पेठ, महात्मा फुले सभागृहामागे,
  पुणे – ४११ ०३०.
  स्थिरसंवाद : (०२०) २४४७ २५ ४९ / २४४३६९६१
  भ्रमणसंवाद : ९४२३६४३१३१ / ९०७५०८१८८८
  ई–मेल : snehaltawre@gmail.com

- © S.R.I.

- **प्रथमावृत्ती :** ८ फेब्रुवारी २०१९,
  सोळावी आंतरराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषद, पुणे
- **मुखपृष्ठ :** संतोष धोंगडे
- **अक्षरजुळणी :** एस. एस. ग्राफिक्स, पुणे
- **मुद्रणस्थळ :** स्मिता प्रिंटर्स, पुणे
- ISBN 978-93-87628-44-1
- **पृष्ठसंख्या :** १६२
- **मूल्य :** ₹ २००/–
  $ 3

विचारांची बांधीलकी जपणारे लोकनेते मारुतराव घुले पाटील

डॉ. शिरीष लांडगे

काळ बदलला. जगण्याची परिमाणे बदलली. जीवनाची सर्व क्षेत्रे बदलली तसे राजकारणही बदलले. राजकारणातील नेत्यांच्या कामातही बदल झाले. स्वातंत्र्यापूर्वी स्वातंत्र्य मिळविण्याच्या ध्येयाने भारलेली मंडळी स्वातंत्र्यानंतर रचनात्मक कार्य करू लागली. हे रचनात्मक कार्य पाहिले की आश्चर्य वाटते. आश्चर्य अशासाठी की या नेत्यांनी राजकारण कमी आणि समाजकारण अधिक केले आहे. या नेत्यांनी माणसाला उभे करण्याचे काम केले. जमिनीसाठी पाणी, हातांसाठी काम उपलब्ध केले. या नेत्यांनी खेड्यापाड्यांत शेतमालावर प्रक्रिया करणारे उद्योग, पतपुरवठा आणि खरेदी विक्री करणाऱ्या संस्था सुरू केल्या. या संस्थांचे संगोपन केले. यातून ग्रामीण महाराष्ट्राचा विकास झाला. या परिवर्तनातून पुढे आलेले आज राष्ट्रीय, राज्य स्तरावर निर्णय प्रक्रियेत महत्त्वाची भूमिका बजावताना दिसत आहे. कुणी म्हणेल एखादा सहकारी साखर कारखाना, एखादी सूतगिरणी, एखादी संस्था काढण्यात काय मोठे आहे. बरोबर आहे. आज एकटा माणूस एवढे सहजगत्या निर्माण करताना दिसत आहेत. पण असे उद्योगच काय यापेक्षा मोठे उद्योग भारतातील अनेक लोकांनी एकट्याने स्थापन केले आहेत. म्हणून त्यात वेगळेपण नसेल. पण लोकसहभागातून उद्योगांची निर्मिती करणे, त्यासाठी लोकचळवळ उभारणे, लोकांना आर्थिकदृष्ट्या उभे करणे, या सर्वाला सामाजिक मान्यता मिळविणे हे सोपे नाही. म्हणून या पिढीने जे रचनात्मक कार्य केले ते खरोखरच अतुलनीय आहे.

असे अवघड काम नेवासा – शेवगाव परिसरातील लोकनेते मारुतराव घुले पाटील यांनी लीलया केले. पद्मश्री डॉ. विठ्ठलराव विखे पाटील यांनी सुरू केलेली सहकारी साखर कारखान्याची विकासवाट महाराष्ट्रात अनेक मान्यवरांनी अनुसरली. या अनुसरणाचे भलेबुरे परिणाम सर्वांनी पाहिले आहेत. या पार्श्वभूमीवर लोकनेते मारुतराव घुले पाटील यांचे वेगळेपण उठून दिसते. कुठेही प्रसिद्धीचा हव्यास नाही की केलेल्या कामाचे ढोल पिटवणे नाही. कुठेही आक्रस्ताळेपणा नाही की उरबडवेपणा नाही. तर संयमाने, सचोटीने, विचारपूर्वक आश्वासक वाटचाल करणाऱ्या या लोकनेत्याचे नाव उभ्या महाराष्ट्राला माहीत आहे. ते त्यांच्या सहकारातील अतुलनीय योगदानाबद्दल. त्यांच्या रचनात्मक कार्यामुळे. त्यांच्या विचाराधिष्ठित राजकारणामुळे. तसेच सुसंस्कृत आणि उमद्या स्वभावामुळे.

भाग ४

- योगदानाच्या निमित्ताने.... **डॉ. स्नेहल तावरे, डॉ. मंजुषा धुमाळ, डॉ. शिल्पागौरी गणपुले** /७

१) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक योगदान **डॉ. निलेश खरात** /९

२) कार्ल मार्क्स विचारसरणी **डॉ. संभाजी तनपुरे** /१३

३) सत्याग्रह आणि महात्मा गांधीजींचे योगदान **डॉ. सूर्यकांत गित्ते** /१७

४) प्रबोधन पुरुष : न्यायमूर्ती महादेव गोविंद रानडे **डॉ. स्वाती काळभोर** /२१

५) कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदान **डॉ. राजाराम गावडे** /२५

६) मराठी साहित्यातील स्त्रीवादी विचारधारेला लाभलेले सिमोन द बोव्ह्युआर यांचे योगदान **डॉ. कविता मुरुमकर** /२९

७) वि. स. खांडेकर : साहित्याचे दीपस्तंभ **डॉ. वंदना चव्हाण** /३३

८) समाजसुधारक बाळासाहेब तिरपुडे यांच्या शैक्षणिक धोरणांचा आढावा **डॉ. हिरालाल मेश्राम** /३७

९) महात्मा गांधीजींचे राष्ट्र विकासातील योगदान **डॉ. स्मिता खोपडे** /४१

१०) मराठी साहित्य आणि मुकुंदराव पाटील **डॉ. संजय दरवडे** /४५

११) नि:स्पृह व दानशूर समाजसेवक ॲड. मनोहरराव देशमुख **डॉ. रावसाहेब ननावरे** /४९

१२) भास्कर चंदनशिव यांच्या कथेतील दलित, शोषित वर्गाचे चित्रण **डॉ. महादेव गायकवाड** /५३

१३) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे स्त्रियांच्या उन्नतीसाठीचे योगदान **डॉ. रमेश शेंडे** /५७

१४) हार्वे जाकिन्स : पूनर्मूल्यांकन समुपदेशन उपपत्तीचा उद्‌गाता **डॉ. सुरेखा भाग्यवंत** /६१

१५) डॉ. पंडितराव टापरे यांचे योगदान **डॉ. जनार्दन भोसले** /६५

१६) शिरीष पै – जीवन व समाजदर्शन **डॉ. विजय निकम** /६९

१७) अण्णा भाऊ साठे यांचे साहित्यिक योगदान **डॉ. उज्ज्वला हातागळे** /७३

१८) महात्मा फुले यांच्या साहित्यवाचनाचा बी.एड. विद्यार्थिनी – शिक्षिकांवरील परिणाम **डॉ. उषा मोरे** /७७

१९) विज्ञान उपासक : श्री. शरद कुलकर्णी **प्रा. विनीता कुलकर्णी** /८०

२०) नाटककार रॉय किणीकर : एक अवलिया चित्रकार **प्रा. संजीवनी वाघ – रणपिसे** /८३

२१) पद्मभूषण डॉ. बाळासाहेब विखे पाटील यांचे शैक्षणिक योगदान — **प्रा. कुंदा कवडे** /८५
२२) गणपतराव बालवडकर : समाज परिवर्तन करणारे नेतृत्व — **प्रा. शांताराम पोखरकर** /८९
२३) 'बारोमास' कादंबरीची वाङ्मयीन वैशिष्ट्ये — **प्रा. रामेश्वर चाटे** /९३
२४) देश-विदेशातील साहित्यिक, समाजसुधारकांचे योगदान — **प्रा. विवेक खटवटे** /९७
२५) शिक्षणप्रेमी संतोषजी खांडगे यांचे शैक्षणिक योगदान — **प्रा. वैशाली पाटील** /१०१
२६) डॉ. द. ता. भोसले यांचे मराठी साहित्यातील योगदान — **प्रा. शिवाजीराव बागल** /१०५
२७) गोमंतकातील विकास पुरुष : श्री. रवी सीताराम नाईक — **प्रा. प्राची जोशी** /१०९
२८) विदेशातील शास्त्रज्ञ फ्रांस्वाज बारे सिन्नूसी यांचे योगदान — **प्रा. विजया सुकाळे** /११३
२९) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे स्त्री विषयक विचार व कार्य — **प्रा. रघुनाथ घाडगे** /११७
३०) भारतीय चित्रकलेतील प्रसिद्ध चित्रकार राजा रवी वर्मा यांचे योगदान — **प्रा. संजय भालेराव** /१२१
३१) डॉ. आनंद यादव यांचा साहित्य प्रवास — **प्रा. सायली लाखे – पिदळी** /१२५
३२) डॉ. जयंत नारळीकर यांचे मराठी साहित्यातील योगदान — **प्रा. प्रिया नेर्लेकर** /१२९
३३) डॉ. वसंतराव पवार : एक प्रयोगशील शिक्षणतज्ज्ञ व अनोखे समाजसेवक — **प्रा. संगीता चव्हाणके** /१३३
३४) संत चोखामेळा यांचे मराठी साहित्यातील योगदान — **प्रा. सीमा म्हस्के** /१३७
३५) सौ. आनंदीबाई शिर्के यांचे साहित्यातील योगदान — **प्रा. सुषमा जाधव** /१४१
३६) महात्मा फुले यांचे शिक्षण विषयक विचार आणि कार्ये — **प्रा. विकास कसबे** /१४५

२१) पु.ल. देशपांडे – व्यक्ती आणि पत्रविशेष **अस्मिता पायनाईक** /८५
२२) साहित्यिक, देशभक्त कृष्णाजी प्रभाकर खाडिलकर यांचे योगदान **उर्मिला घोलप** /८९
२३) कार्ल मार्क्स **पियुष डहाळे** /९३
२४) जिव्या सोमा म्हसे – वारली चित्रकलेला जागतिक पातळीवर पोहोचवणारा अवलिया चित्रकार **मंगेश तांबे** /९७
२५) समाजसुधारक श्रीमंत मालोजीराजे नाईक निंबाळकर **प्रा. नीलम देशमुख** /१०१
२६) महात्मा ज्योतिबा फुले यांच्या वैचारिक वाङ्मयाचा अभ्यास **पद्मावती पाटील** /१०३
२७) क्ष – किरणांचा जनक : विल्हेम राँटजन **वर्षा जोशी** /१०७
२८) महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे यांच्या सामाजिक कार्याचे योगदान **कविता मते** /११०
२९) छत्रपती शाहू महाराजांचे शेतीविषयक धोरण आणि योगदान **नम्रता पाटील** /११४
३०) मॉरीशसीय साहित्यकार : अभिमन्यु अनंत **डॉ. लक्ष्मी झमन मॉरिशस** /११८
३१) हिंदी साहित्य में कबीरदासजी का योगदान **डॉ. सविता रुक्के** /१२१
३२) महीप सिंह का साहित्यिक योगदान **डॉ. शरद कोलते** /१२५
३३) आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदीजी का निबन्ध साहित्य में योगदान **डॉ. संजय महेर** /१२९
३४) आधुनिक साहित्य की मीरा महादेवी वर्मा **प्रा. जे. बी. जाधव** /१३३
३५) तुलसी के काव्ये की प्रासंगिकता **प्रा. दशरथ खेमनर** /१३७
३६) कबीर के काव्य में सामाजिकता **प्रा. शफीक लतीफ चौधरी** /१४१
३७) साहित्य जगत में बच्चनजी की दस्तावेज़ी हैसियत **देवी नागरानी अमेरिका** /१४५
३८) लोक संस्कृति के चितेरे – बी.एल. गौड़ **डॉ. सुधांशु शुक्ला पोलंड** /१४९

सोळावी
आंतरराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषद, पुणे

'देश – विदेशातील साहित्यिक, समाजसुधारक, संशोधक आणि शास्त्रज्ञ यांचे योगदान'

भाग पाच

संपादक
डॉ. स्नेहल तावरे
डॉ. मंजुषा धुमाळ
डॉ. शिल्पागौरी गणपुले

स्नेहवर्धन प्रकाशन
पुणे

- स्नेहवर्धन प्रकाशन : क्र. १३००
- देश – विदेशातील साहित्यिक, समाजसुधारक, संशोधक आणि शास्त्रज्ञ यांचे योगदान – भाग पाच
  (समीक्षा – संदर्भ)
- **प्रकाशक आणि मुद्रक :**
  डॉ. एल. व्ही. तावरे
  स्नेहवर्धन, ८६३ सदाशिव पेठ, महात्मा फुले सभागृहामागे,
  पुणे – ४११ ०३०.
  स्थिरसंवाद : (०२०) २४४७ २५ ४९ / २४४३६९६१
  भ्रमणसंवाद : ९४२३६४३१३१ / ९०७५०८१८८८
  ई–मेल : snehaltawre@gmail.com

- © S.R.I.

- **प्रथमावृत्ती :** ८ फेब्रुवारी २०१९,
  १६ वी आंतरराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषद, पुणे
- **मुखपृष्ठ :** संतोष धोंगडे
- **अक्षरजुळणी :** एस. एस. ग्राफिक्स, पुणे
- **मुद्रणस्थळ :** स्मिता प्रिंटर्स, पुणे
- ISBN 978-93-87628-44-1
- **पृष्ठसंख्या :** १४८
- **मूल्य :** ₹ २००/–
  $ 3

महीप सिंह का साहित्यिक योगदान

डॉ. शरद भानुदास कोलते

कोई व्यक्ति लेखक बनने का निश्चय करता है तब वह भली-भाँति जानता है कि वह एक ऐसा कर्म चुन रहा है जो उसे कभी एक पल को भी अवकाश नहीं देगा। और न ही जीते जी उससे कभी मुक्ति या निवृत्ति मिल पाएगी। या तो वह लिख रहा होगा या लिखने की तैयारी कर रहा होगा। उसका पूरा जीवन एक लम्बी रचना-प्रक्रिया बन जाएगा-यानी एक जीवन लम्बी यातना। फिर भी वह इसे चुनता है तो इसलिए कि सृजन का अनिर्वचनीय सुख इसी यातना में से उपजता है। ऐसे ही बहुमुखी प्रतिभा के धनी है महीप सिंह।

रचनाकार की रचनाएँ ही उनका वास्तविक परिचय होता है। लेखक होने के साथ ही सम्पादक, प्रस्तोता, कालम-राइटर, आयोजक, संयोजक क्या-क्या नहीं हैं वे। डॉ. महीप सिंह ने पत्रकारिता के क्षेत्र में भी अपना एक विलक्षण कीर्तिमान स्थापित किया है। साहित्य, राजनीति, समिक्षा, व्यंग्य, कविता, कहानी, उपन्यास, संस्मरण, चिन्तन तथा विविध प्रकार की गतिविधियों के चित्रण 'सचेतना' में स्थान पाकर सभी के लिए मनोरंजन, प्रेरणा और प्रोत्साहन के लिए सराहे गये हैं।

वस्तुत: मानवतावादी विचारक और यशस्वी साहित्यकार होने के नाते महीप सिंह के नैतिक मूल्य उनके जीवन के सशक्त आधार है। उच्च कोटि के उनके आदर्श उनकी परार्थ भावना के प्रतीक तो हैं ही, साथ-ही-साथ एक दिव्य आस्थावाद का जमघोष भी करते है। संवेदनशील होने के कारण उनका जीवन-दर्शन प्रेम, सहयोग और विवेक पर अंकुरित, पल्लवित और फलित है। उनकी आत्मशक्ति अपरिचित, संयमित और सर्वदा जागृत है। महीप सिंह का समग्र ऐश्वर्य उनकी सज्जनता में समाहित है। वाक्-संयम ही उनका शौर्य है। उनकी विनयशीलता उनकी विदवत्ता का प्रत्यक्ष प्रमाण है। उनका साहित्यकार मानवीयता, शब्दसंतुलन, वेदना और संवेदना से अनुप्रणित होकर सम्यक हो गया है।

महीप सिंह के कृतिव को निम्नलिखित भागों में विभाजित करेंगे-

गद्य साहित्य-

कहानी साहित्य-

हमेशा मुस्कुराता चेहरा, मिलनसारिता, गर्मजोशी और एक अंतरंग खुलापन - और ठीक यही टिप्पनी उनकी के बारे में भी, बिना किसी झिझक, संकोच अथवा दुनिया के, की जा सकती है।

आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदीजी का निबन्ध साहित्य में योगदान

डॉ. संजय म. महेर

आचार्य हजारीप्रसा द्विवेदी जी एक श्रेष्ठ निबन्धकार थे । वे भारतीय संस्कृति के अनन्य पुजारी थे । द्विवेदी जी क विस्तृत अध्ययन, गहन चिन्तन और लोकमंगलमयी प्रकृति के कारण उनके निबंधों में एक प्रकार की गरिमा आ गयी है । वे किसी भी विषय की चर्चा करते समय अपनी बात कहने लगते है । कहीं विशिष्ट बात कहते-कहते कोई और बात करने लगने लगते हैं और पुन: सारे सूषों को एकषित करके अपने विषय पर लिखने लगते है । उन्होंने अपने निबंधों में सौंदर्य को संकुचित धरातल से उठाकर व्यापक धरातल पर लाने का प्रयास किया है । उनका सौन्दर्य शिव और शक्ति के मेल से है, बनावटी उपादनों से नहींइ द्विवेदी जी के निबंध साधारण से साधारण विषय को लेकर गंभीर और जटील होते हुए भी सरल प्रतित होते है । साधारण मनुष्य के लिए यह समझना बडा कठिन है कि कब पंडित का शास्त्र उसकी बुद्धि को दबा लेता है और कब उसकी बुद्धि शास्त्र को [१] अर्थात शास्त्र और बुद्धि का समन्वय उनके निबंध की विशेषता है ।

भारतीय संस्कृति और साहित्य को आधार बनाकर द्विवेदीजी के पूर्व बहुत सारे निबंध लिखे गये परन्तु धूलिच्छन्न आवरण को हटाकर प्राचीनता के स्वच्छ तल का दर्शन, आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदीजीने ही कराया । हिंदी निबंध के क्षेष में उन्होंने प्राचीन भारत को एक अखण्ड जीवित सत्ता के रूप में उपस्थित किया है । उनके निबंधों में साहित्यशास्त्र, पुराण, इतिहास, धर्म, भाषा, दर्शन, साधना और ज्योतिष विविध रूपों में मानवीय जीवन्त सत्यों को समझाने का प्रयास हैं । आचार्य द्विवेदीजी की रचनात्मक प्रतिभा को अतीत से जो कुछ प्राप्त हुआ उसीसे उन्होंने संतोष नहीं किया । बल्कि विशाल सम्पदा को उन्होंने पुननिर्याजित ढंग से प्रस्तुत किया । यही कारण है कि प्राचीन संस्कृति, मध्यकालिन संस्कृति की धुँधली छाया में द्विवेदीजी सांस्कृतिक चेतना का सही चिष खींच सके । प्राचीन भारतीय संस्कृति को, साहित्य की सृजनात्मक भूमि पर उतार ते समय वे महनीय गुणों को अनुकरणीय रूप देने में पूर्ण सक्षम रहे है ।

आचार्य द्विवेदीजी को महामना मालवीयजी से सच्ची हिंदू संस्कृति निष्ठा तथा शान्तिनिकेतन से राष्ट्रीय सेवा, समाजसेवा जैसी अमूल्य निधियाँ प्राप्त हुई । इन निधियों को आचार्य द्विवेदी जी ने अपने साहित्य में पूर्ण रूप से समाहित करने का प्रयास किया है । यही कारण है कि, मनुष्य उनके साहित्य का लक्ष्य बना

कार्ल मार्क्स विचारसरणी

डॉ. संभाजी शामराव तनपुरे

एक प्रभावी विचारवंत म्हणून मार्क्सला ओळखले जाते. शोषित समाजात त्यांच्या शक्तीचे जाणीव करून देऊन त्यांस जागृत करणारा विचारवंत अशी मार्क्सची ख्याती आहे. बुद्धिजिवीनां नव्या पद्धतीने, शास्त्रीय पद्धतीने विचार करण्यास भाग पाडले. अशा कार्ल मार्क्सचा जन्म जर्मनीमध्ये झाला आहे. बर्लिन या विद्यापीठामध्ये त्याने शिक्षण घेतले आहे. काही दिवस पत्रकारितेच्या क्षेत्रात त्यांनी काम केले. गरीबी काय असते हे मार्क्सने अतिशय जवळून पाहिले होते. फ्रान्स, इंग्लंडमध्ये असताना त्याने समाजवादी विचारांचा अभ्यास केला. मार्क्स विचारवंत होता तसाच तो कार्यकर्ताही होता. त्यांची ग्रंथसंपदा ही सर्वात मोठी होती. मार्क्सच्या विचारांवर हेगेल या जर्मन विचारवंताचा स्पष्ट प्रभाव दिसून येतो. हेगेलची द्वंद्ववादाची कल्पना मार्क्सने स्वीकारली. फक्त त्या कल्पनेचा आध्यात्मिक पाया दूर करुन तेथे भौतिक पाया मार्क्सने तयार केला. मार्क्स पूर्वीच्या समाजवादी विचारवंताचा मार्क्सवर प्रभाव दिसून येतो. ॲडम स्मिथ, रिकार्डो यांचा स्पष्ट प्रभाव दिसतो.

प्रस्तावना –

एकोणिसाव्या शतकापासून विसाव्या शतकाच्या उत्तरार्धांपर्यत मार्क्सवादी विचारसरणीचा प्रभाव जागतिक समाज जीवनावर तसेच बुद्धिवंतावर होता. या विचारसरणीचे प्रतिपादन केलेले समाजिक व्यवस्था अस्तित्त्वात यावी यासाठी लोकांनी क्रांती केली. १९१७ तील रशियातील व १९५० ची चीनमधील क्रांती या विचारसरणीचा परिणाम आहे. जीवनाच्या सर्व क्षेत्रांवर परिणाम करणारी विचारसरणीमध्ये मार्क्सवाद होय. भांडवलशाहीने निर्माण केलेल्या व्यवस्थेत शोषण केंद्रस्थानी होते. त्याअगोदरच्या राजेशाही व भांडवलशाहीत शोषणास व्यवस्थेचा भाग करण्यात आले होते. जो करतो व ज्याचे होते त्या दोघांची मानसिकता शोषणास पूरक होती. शोषण करणाऱ्यांचा त्यात फायदा होता. जर ज्याचे शोषण होते तो यांस बदलता येत नाही अशा मानसिक अवस्थेत आलेला होता. मार्क्सने ऐतिहासिक वास्तवाचा शोध घेत समाजातील अनेक घटकांचा परस्पर संबंध दाखवत काही तत्त्वे शोधून काढले. ही तत्त्वे शोषणाची व्यवस्था स्पष्ट करीत होती. त्याचबरोबर त्यात बदलाची आवश्यकता प्रतिपादन करून कशा प्रकारे शोषण थांबवता येईल व शोषण मुक्त समाजव्यवस्था निर्माण करता येईल याचे

मराठी साहित्य आणि मुकुंदराव पाटील

डॉ. संजय दरवडे

साहित्य लेखन

मुकुंदराव पाटील यांनी कथा, कादंबरी, कविता, चित्रपट कथा, नाटक, बाल साहित्य असे विविध वाङ्मय प्रकारातून लेखन केले. त्यांचे साहित्य प्रामुख्याने विचारप्रधान, विशिष्ट ध्येयाने प्रेरीत असले तरी; या साहित्यातील मूल्ये नाकारता येणार नाही. ग्रामीण जीवन हा त्यांच्या कार्याचा केंद्रबिंदू असल्यामुळे तत्कालीन ग्रामीण जीवन वास्तवाचे प्रतिबिंब त्यांच्या साहित्यातून उमटलेले आहे.

खंडकाव्य

मुकुंदराव पाटील यांनी इ.स १९२२ पासून काव्यलेखनास सुरुवात केली. त्यांनी एकूण तीन खंडकाव्ये लिहिली आहेत.

कुलकर्णी लीलामृत

'कुलकर्णी लीलामृत' हे त्यांनी लिहिलेले पहिले खंडकाव्य आहे. ग्रामीण भागात अशिक्षित व अज्ञानी शेतकऱ्यांचे होणारे शोषण वेशीवर मांडण्यासाठी त्यांनी 'कुलकर्णी लीलामृत' हे दीर्घकाव्य लिहिले. हे खंडकाव्य १३ मार्च १९१२ ते १४ जून १९१३ या काळात दीनमित्रामधून क्रमश: प्रसिद्ध झाले. पुढे जुलै १९१३ साली कोल्हापूरचे सत्यशोधक विठ्ठल बिराजी डोणे यांनी ते पुस्तक रूपाने प्रसिद्ध केले.[२] या खंडकाव्यात वतनदार कुलकर्णी आपल्या अधिकाराचा दुरुपयोग करून गावच्या लोकांना कसा फसवतो, लोकांत कलागती लावून आणि दोन्ही पक्षांना चेतवून आपली पिशवी कशी भरतो आणि गावातील सुधारणांच्या मार्गात तो अडथळे कसे आणतो याचे वर्णन केले आहे. या काव्यामुळे कुलकर्णी वतन बंद होण्यासाठी प्रेरणा मिळाली.

ओवी छंद आणि धार्मिक पोथीची जनमाणसातील आवड ओळखून त्यांनी ओवीबद्ध पोथीवजा स्वरूपाचे हे काव्य लिहिले. त्यांचे हे काव्य खूप गाजले होते. 'मराठी भाषेतील पहिले विडंबन काव्य' अशा शब्दात कविवर्य माधव जुलियन यांनी या काव्याचा गौरव केला; तर श्री न. चिं केळकर यांनी या काव्याला 'वाङ्मय सुवर्णालंकार' असे संबोधून केसरीतून या काव्याचा सविस्तर परामर्ष घेतला. डॉ.श्रीराम गुंदेकर यांच्या मते हा ग्रंथ वतनदार कुलकर्णी लोकांची कपट कारस्थाने जगापुढे मांडण्यासाठी लिहिला आहे.[३] डॉ.भालचंद्र फडके यांनी म्हटल्याप्रमाणे, खेड्यातील कुलकर्णी अज्ञानी शेतकऱ्यांना फसवून त्यांच्या जमिनी

महात्मा फुले यांचे शिक्षण विषयक विचार आणि कार्ये

प्रा. विकास कसबे

शिक्षण व अभ्यासक्रमातून प्रकट होणार फुले, शाहू आंबेडकरी विचार आपल्या शिक्षणातून आणि तसेच अभ्यासातून महात्मा फुले, राजश्री शाहू महाराज व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे विचार प्रचारित व प्रसारित होत असताना, या थोर महापुरुषांचे सामाजिक राजकीय आणि सांस्कृतिक स्वरूपातील विचार आपणला प्रेरित, प्रोत्साहित करत असतात. त्यांचे विचार एकविसाव्या शतकात आपल्या विद्यार्थी वर्गाला नव्याने देणे आवश्यक आहे.

शिक्षण हा जीवनाचा आधार आहे. शिक्षणापासून आपण आपणास वेगळे करू शकत नाही. प्रत्येक व्यक्ती हा शिक्षण देणार महत्त्वपूर्ण ग्रंथ आहे. केवळ त्यांच्याकडून आपण काय घ्यावे हे आपणास कळायला पाहिजे. शिक्षण (Education) ही जीवन जगण्याची गुरुकिल्ली आहे. जीवन म्हणजे काय? जीवन का जगावे, कसे जगावे, जीवनाची सार्थकता कशामध्ये आहे. जीवन कसे पूर्ण करावे, आपण जीवनातून, काय घ्यावे व इतरांना काय द्यावे, या सर्व प्रश्नांची उत्तरे म्हणजे शिक्षण होय, म्हणूनच शिक्षणानेच सर्व काही होत आहे. त्याकरिता आधी शिक्षण घेतलेच पाहिजे. जीवन शिक्षण ही काळाची गरज बनली आहे. आणि आपल्या सर्व शिक्षणतज्ज्ञांनी, विचारवंतांनी, समाजसुधारकांनी जीवन शिक्षणाची धुरा सांभाळलेली आहे. आणि सर्वांनी जगण्याची एक दशा आणि दिशा देण्याची महत्त्वपूर्ण कामगिरी बजावलेली आहे. २१ व्या शतकामध्ये शिक्षण घेणारा समुदाय मोठ्या प्रमाणात वाढलेला आहे. पण त्यातून जीवन शिक्षण मिळत आहे काय? हा प्रश्न अनुत्तरनीय आहे. तेव्हा आपल्या शिक्षणतज्ज्ञांचे आजच्या शिक्षणतून व अभ्यासक्रमातून प्रकट होणारे विचार निश्चितच येणाऱ्या भविष्यकालीन समस्यांचे निराकरण व उत्तम जीवन जगण्यासाठी दिशादर्शक ठरतील. यामध्ये प्रामुख्याने महात्मा फुले, राजश्री शाहू महाराज, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे विचार मार्गदर्शनपर आहेत. शिक्षण आणि अभ्यासक्रमामधे जे विचार आहेत ते याच थोरांचे आहेत. महात्मा ज्योतिबा फुले यांचे शिक्षण अभ्यासक्रमातून प्रकट होणारे विचार स्वांतत्र्य, समता आणि बंधुभाव या त्रिसूत्रीवर नितांत भरवसा ठेवणारे आणि सामजिक विषमतेचा विचारात ठसा उठविणारे महात्मा फुले हे महापुरुष होते. त्यांना महाराष्ट्राचे मार्टीन ल्यूथर म्हणून ओळखले जाते. ते मानवतावादी विचारांचे होते त्यांनी मे कॉलेजच्या खलीपास व कडाडून विरोध

16th International Interdisciplinary Conference, Pune

Contribution of Literati, Social Reformers, Reserchers and Scientists at National & International Levels

Volume - 1

Editors

Dr. Snehal Tawre

Dr. Manjusha Dhumal

Dr. Shilpagauri Ganpule

Snehavardhan Publishing House

Pune

- **Snehavardhan Publishing House : No.** 1273
- **Contribution of Literati, Social Reformers, Reserchers and Scientists at National & Internationl Levels (Volume 1)**
- **Publisher and Printer**
  Dr. L. V. Tawre
  Snehavardhan, 863 Sadashiv Peth,
  Behind Mahatma Phule Sabhagruh,
  Pune - 411030. India
  Tel. : (020) 24472549 /244336961
  Mobil : 9423643131 / 9075081888
  Email : snehaltawre@gmail.com

- **© S. R. I.**

- **First Edition :** 8th Feb. 2019
  16th International Interdisciplinary Conference
- **Cover :** Santosh Ghongade
- **Type Setting :** S. S. Graphics, Pune.
- **Printed at :** Smita Printers, Pune.
- **ISBN 978 - 93 - 87628 - 44 - 1**
- **No. of Pages : 196**
- Price : ₹ 250/-
  $ 4

Index

- **Editorials...** **Dr. Snehal Tawre**
  Dr. Manjusha Dhumal
  Dr. Shilpagauri Ganpule /7

l. Mother Teresa : An Apostle of Love and Peace **Dr. Manjusha Dhumal /11**

2. Saga of the Revered Clairvoyant Rabindranath Tagore **Dr. Shilpagauri Ganpule /15**

3. Globality and Locality in V. S. Naipaul's Literature **Dr Sangita Ghodake /20**

4. Parsi Life and Preducament in Rohinaton Mistry's *'Family Matters'* **Dr. Vinita Basantani /25**

5. Contribution of Chetan Bhagat to Popular Fiction with Reference to 2 States **Dr. Ashutosh Thakare /30**

6. R. L. Stevenson as an Essayist **Dr. K. Mohadikar /35**

7. Henry David Thoreau's Contribution to the World of Literature **Dr. Manish Gaikwad /40**

8. Dr. Babasaheb Ambedkar's Economic Thoughts **Dr. Manisha Tank /45**

9. 'Aravind Adiga's Contribution to Indian English Novel with Special Reference to *The White Tiger* and *Last Man in Tower* **Dr. Manohar Joshi /50**

10. Rousseau's Influence on the French Revolution **Dr. Nalini Waghmare /55**

11. Contribution of Booker Award Winning Indian Novelists in English **Dr. Pallavi Malekar /60**

12. The Contribution of Adi Shankaracharya to Indian Philosophy and Culture **Dr. Kalika Uttarkar /65**
U.S.A.

13. Gandhian Ideology in Ananda's Untouchable **Dr. Prachi Patharkar /70**

14. Sayana : A Social Reformer **Dr. Pradnya Kulkarni /74**

15. Prof. Dr. R. Raj Rao's Contribution to the Queer Literature in India **Dr. Rohidas Dhakane /79**

16. The Great Economist Dr. Babasaheb Ambedkar **Dr. Swarali Kulkarni /83**

17. The Use of Important Aspects of the Novel *The Glass Palace (2000)* **Dr. Tapashi Mazumdar /87**

18. Contribution of Political Thinkers to Political Science **Dr. Goraksha Dere /92**

19. Remembering the Reformers of Dentistry in India **Dr. Piyusha Kharat /97**
20. Hamid Dalwai - A Muslim Social Reformer **Dr. Manjiri Karekar /102**
21. Homi Jehangir Bhabha : Father of the Indian Nuclear Programme **Dr. Sandesh Bhitre /107**
22. Indian Labour Migration and Its Remedies **Dr Sambhaji Kale /112**
23. Prafulla Chandra Ray : 'Father of Indian Chemistry' **Dr. Madhukar Navgire /117**
24. Contribution of Jangarh Singh Shyam in 'Gond Tribe Art' **Dr. Pallavi Meshram /122**
25. Notion of Liveliness : in Shalespearean Tragedies **Prof. Jyoti Lekule /126**
26. Martin Luther King Jr. : A Voice of Social Reform **Prof. Namrata Alhat /131**
27. Dr. B. R. Ambedkar as a Visionary **Prof. Nitu Chouhan /136**
28. Shashi Deshpande's Contribution in Indian English Literature **Prof. Pranjali Vidyasagar /141**
29. Contribution of Shahu Maharaj in The Field of Education **Prof. Jagan Mudgade /146**
30. Dr. Babasaheb Ambedkar's Contribution towards Women Empowerment **Prof. Sanghmitra Ingale /150**
31. Alexander Von Humboldt's Contribution to Travel and Tourism **Prof. Santosh Shinde /154**
32. Leo Tolstoy : The Most Illustrious Mind from Russia **Prof. Smita Bangal /159**
33. The Democratic Conception in Education - John Dewey **Prof. Sunil Nevkar /164**
34. Sri Sri : A Messenger of Peace **Prof. Vijay Adsure /169**
35. Melvil Dewey : The Father of Library Science **Prof. Mangesh Bhitre /174**
36. Comparative Study of Contribution of Mr. Gareth Kane and Dr. A.N. Sarkar in Green Business and Green Banking **Prof. Shraddha R. Hirwe /179**
37. Thomas Robert Malthus contribution in Geography **Prof. Kakasaheb Lande /184** **Prof. K.S. Gaikwad**
38. R.K. Laxman, his artworks and his contribution to Indian Society **Prof. Mugdha Kale /189**

Homi Jehangir Bhabha : Father of the Indian Nuclear Programme

Dr. Sandesh Ramrao Bhitre

Introduction -

One of the most prominent names in nuclear physics is none other than **Homi Jehangir Bhabha.** He was an Indian nuclear physicist, founding director, and professor of physics at the Tata Institute of Fundamental Research. Jeffrey Richelson in his book referred him as "father of the Indian bomb"[1]. Bhabha was also the founding director of the Atomic Energy Establishment, Trombay which was renamed the Bhabha Atomic Research Centre in his honor after his death. Bhabha received his doctorate in nuclear physics after publishing his first scientific paper, 'The Absorption of Cosmic radiation' in which he offered an explanation of the absorption features and electron shower production in cosmic rays. In 1936, with Walter Heitler, he co-authored a paper, 'The Passage of Fast Electrons and the Theory of Cosmic Showers'. He is credited with formulating a strategy of focussing on extracting power from the country's vast thorium reserves rather than its meagre uranium reserves.

Early life and Education -

Homi Jehangir Bhabha was born on 30 October 1909, into a wealthy, prominent industrial and an illustrious family having a long tradition of learning and service to the country. His father Jehangir Hormusji Bhabha was a well-known lawyer [2]. He did his schooling from Bombay's Cathedral and John Connon School and at age 15 went to Elphinstone College . He then attended the Royal Institute

Indian Labour Migration and Its Remedies

Dr. Sambhaji Bhaurao Kale

Labour Persons Management and Effect on the Production-

Production in any industry depends on the efficient labour and on the efficient personnel administration. The personnel employed are classified according to their ability: technical, non-technical, clerical, supervisory etc. Such qualities of labour tend to differentiate one from another.

Following are the factors affecting the efficiency of the personnel employed in the

industry.

1. ***State of Health.*** The state of health is the primary factor on which the efficiency of labour depends. The health of the worker is affected adversely due to unhealthy surroundings, overcrowded mud-hovels, unhygienic and the improper diet causing general diluting and other diseases.

2. ***Racial qualities***. Inheritance plays an important part in the determination of efficiency. In the performance of particular work, certain classes in every society are not efficient. For instance, the health and longevity of a worker have direct relationship with his family and neighbourhood.

3. Climate, to a large extent, determines the physical efficiency of a man. Climate refers to the geographical environment. A lot and damp climate is not favourable for the development of physical vigour and strength. A cool and dry climate produces a wholesome effect upon a person's physique.

4. ***Standard of living***. Standard of living in an under developed region in the form of lack of nourishing food, good housing conditions, sufficient clothing, some comforts

Prafulla Chandra Ray : 'Father of Indian Chemistry'

Dr. Madhukar E. Navgire

In 1882, Prafulla won a scholarship to Edinburgh University, UK and he gained his degree there in 1885. Remaining at Edinburgh to undertake research, he was awarded a D. Sc. in 1887 and the 'Hope Prize' for his thesis on "Conjugated Sulphates of the Copper-Magnesium Group: A Study of Isomorphous Mixtures and Molecular Combinations".

Contributions and Achievements:

Prafulla Ray became an assistant professor of Chemistry at the Presidency College in Calcutta in 1889. He established a research laboratory and slowly gathered a group of dedicated students who researched with him. He published around 150 research papers during his lifetime. Many of his articles on Science were published in renowned journals of his time. His research included the discovery of the stable compound **Mercurous Nitrite** in 1896 while studying nitrite and hyponitrite compounds and their compounds. He also researched organic compounds containing sulphur, double salt, homomorphism and fluorination.

In 1892 with a small capital of 700 INR, he established Bengal Chemical Works. It flourished under his management. The company initially produced herbal products and indigenous medicines. In 1901 the enterprise became a limited company, Bengal Chemical and Pharmaceutical Works Ltd (BCPW) and India's first pharmaceutical company. Gradually, the company expanded and became a leading chemicals and medicine producer.

Prafulla Ray was interested in ancient texts and after

Sri Sri : A Messenger of Peace

Prof. Vijay Damodar Adsure

Ravi Shankar is an Indian spiritual leader. He is often referred as "Sri Sri" or as Guruji or Gurudev. Forbes Magazine identified him one of the top five most powerful figures in India and who has reached over 300 million people worldwide, He is the founder of 'The Art of Living Foundation', an NGO providing social support to the people. He established a Geneva-based charity, in 1997. It is the International Association for Human Values, an NGO that engages in relief work and rural development and aims to foster shared global values. The Art of Living Foundation has centers in more than 155 countries. Art of Living Foundation offers various stress-elimination and self-development programs based on breathing techniques, meditation and yoga. Sri Sri has inspired millions through courses that provide techniques and tools to live a deeper, more joyous life and has established non-profit organization that recognize human identity above the boundaries of race, nationality and religion.

Ravi Shankar was born in Papanasam, Tamil Nadu, in the family of Acharya Ratnananda, a renowned Vedic scholar.He was named 'Ravi' (a common Indian name which means 'sun') because his he was born on Sunday, and "Shankar" after the eighth-century Hindu saint, Adi Shankara, whose birthday was on the same day as Ravi Shankar. He holds a Bachelor degree of Science from the St Joseph's College of Bangalore University. After graduation, he travelled with his spiritual Guru second teacher, Maharishi Mahesh Yogi, giving talks and arranging conferences on Vedic science, and setting up Transcendental Meditation and

Thomas Robert Malthus Contribution in Geography

Prof. Kakasaheb A. Lande
Prof. K.S. Gaikwad

Abract :

Thomas Robert Malthus (13 February 1766 – 23 December 1834) was an English cleric and scholar, influential in the fields of **political economy** and **demography**. Malthus himself used only his middle name, Robert. In his 1798 book *An Essay on the Principle of Population*, Malthus observed that an increase in a nation's food production improved the well-being of the populace, but the improvement was temporary because it led to population growth, which in turn restored the original per capita production level. In other words, mankind had a propensity to utilize abundance for population growth rather than for maintaining a high standard of living, a view that has become known as the 'Malthusian trap' or the 'Malthusian specters'. Populations had a tendency to grow until the lower class suffered hardship and want and greater susceptibility to famine and disease, a view that is sometimes referred to as a Malthusian catastrophe. Malthus wrote in opposition to the popular view in 18th-century Europe that saw society as improving and in principle as perfectible. He saw population growth as being inevitable whenever conditions improved, thereby precluding real progress towards a utopian society: 'The power of population is indefinitely greater than the power in the earth to produce subsistence for man'.

Introduction :

Malthus was interested in everything about POPULATIONS. He accumulated figures on births, deaths, age of marriage

16th International Interdisciplinary Conference, Pune

Contribution of Literati, Social Reformers, Reserchers and Scientists at National & International Levels

Volume - 2

Editors

Dr. Snehal Tawre
Dr. Manjusha Dhumal
Dr. Shilpagauri Ganpule

Snehavardhan Publishing House
Pune

Dr. S. R. Ranganathan : A Father of Indian Library Science

Prof. Balasaheb T. Deshmukh

Education:

Ranganathan education was initiated on Vijayadasami day in October 1897 with Aksharabyasam at Ubhayavedanthapuram near Shiyali. Ranganathan attended the S. M. Hindu High School at Shiyali and passed Matriculation examination in 1908/1909. Ranganathan passed the examination in first class, in spite, of sickness like anemia, piles and stammering. Ranganathan joined the junior intermediate class at the Madras Christian College where he took B.A. with a first class in March 1913 and completed his M.A. degrees in Mathematics in 1916. Ranganathan was honored by Delhi University and Pittsburgh University by awarding Doctor of Letters degrees in 1948 and 1964.

Teaching Career:

In 1917 he joined the faculty of Government College, Mangalore. He subsequently taught at Government College, Coimbatore, in 1920. At Mangalore and Coimbatore Ranganathan taught Physics and Mathematics. In July 1921 he joined the Presidency College, Madras as Assistant professor of Mathematics. He taught Algebra, Trigonometry and Statistics. Ranganathan left Presidency College in 1924. He was appointed first librarian of Madras University. He took charge of University library at 4.00 P.M. on Thursday, 4th January 1924.

In Croydon public library London:

In order to fit himself for the post he traveled to England to study at University College, London. In England, Ranganathan came in contact with W.C. Berwick Sayers, Chief